

ΕΚΛΟΓΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΕΚΛΟΓΑΙ
ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

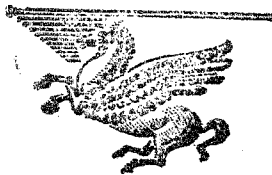
ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΤΕΑΝ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

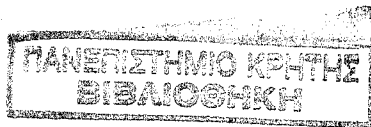
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

44 ὁδὸς Σταδίου 44

1925

4520

Γνήσιον αντίτυπον

Ἐξάαιρετον ἀναντιρρήτως θέσιν μεταξὺ τῶν μνημείων τοῦ λόγου τοῦ ἡμετέρου λαοῦ κατέχουν τὰ τραγούδια· ὄχι μόνον ὡς ἰσχυρῶς κινοῦντα τὴν ψυχὴν διὰ τὸ ἀπέριττον κάλλος, τὴν ἀβίαστον ἀπλότητα, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν φραστικὴν δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου πνευματικοῦ δημιουργήματος τοῦ λαοῦ ἐμφαίνοντα τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τοῦ ἔθνους. Εἰς τᾶλλα εἶδη τοῦ λόγου, τὰς παροιμίας καὶ τοὺς μύθους, τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα, ὧν ἡ μετάδοσις ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν εἶναι εὐχερῆς καὶ συνήθης, τὰ παρεισδύσαντα πολυπληθῆ ξένα στοιχεῖα καθιστοῦν δύσκολον τὴν διάκρισιν τοῦ ὀθνείου ἀπὸ τοῦ ἰθαγενοῦς. Ἄλλ' εἰς τὰ τραγούδια καὶ τὰς παραδόσεις ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ ἀποτυπώνεται ἀκραιφνῆς καὶ ἀκίβδηλος. Αἱ μὲν παραδόσεις, συναπτόμεναι στενωῶς πρὸς πατέριους τόπους καὶ πρὸς οἰκείας μορφάς, ἐμφανίζουσι πλαστικῶς τὰ ἔθνικα ἰδεώδη, καὶ ἀποδεικνύουσι ὅτι ἡ ἀρχῆθεν μυθοπλαστικὴ δύναμις τοῦ λαοῦ διατηρεῖται ἀμείωτος· τὰ δὲ τραγούδια ἐγκατοπτρίζουσι πιστῶς καὶ τελείως τὸν βίον καὶ τὰ ἥθη, τὰ συναισθήματα καὶ τὴν διανόησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐξωραίζοντα, διὰ τοῦ ποιητικοῦ διακόσμου ἀναζωπυροῦν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἔθνικῶν περιπετειῶν.

Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἕνεκα τούτου εἶναι ἡ ἀσφαλεστάτη ἀφετηρία καὶ τὸ στερεώτατον θεμέλιον πάσης δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχου εἶναι τελειότερον καὶ μονιμότερον, ὅταν τὰς ρίζας του ἔχη εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. «Ὁ θεμελιώδης ῥυθμὸς, ἔλεγεν ὁ Σολωμὸς, ἄς στυλωθῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἔθνικότητος, καὶ ἄς ὑψώνεται κάθετα, ἐνῶ τὸ

νόημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πηγάζει ἡ ποίησις, καὶ τὸ ὁποῖον αὐτὴ ὑπερρετεῖ, ἀπλώνει βαθμηδὸν τοὺς κύκλους του.» Καθόλου δὲ ἡ δημοτικὴ ποίησις εἶναι τελεσφορώτατον ὄργανον τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἐκτρέφουσα καὶ συντηροῦσα τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, πᾶς δ' Ἕλλην πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ μελετᾷ τοῦλάχιστον τὰ κράτιστα καὶ κυριώτερα τῶν δημοτικῶν λογοτεχνημάτων, μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅσα τιχὸν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἔχει ἀποκομίσει ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἔκδοσις ἀπανθισμάτων ἐκλεκτῶν μνημείων τῆς δημώδους λογοτεχνίας, τὰ ὁποῖα νὰ καταστῶσι κοινὸν ἀνάγνωσμα, συντελοῦντα οὕτως εἰς τὴν συντήρησιν τῶν καλλίστων κληροδοτημάτων τῆς πατρῴου κληρονομίας ἀποκαλύπτοντα τρόπον τινὰ εἰς τὸν λαὸν τοὺς παρ' αὐτῷ ἐγκρουπτομένους θησαυροὺς καὶ μεταδίδοντα αὐτοὺς εἰς ὅλον τὸ ἔθνος.

Ἐν τοιοῦτο ἀπάνθισμα εἶνε τὸ προκείμενον. Ἐκ τῶν εἰκοσакισχιλίων ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾄσμάτων (συνυπολογιζομένων καὶ τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου ᾄσματος), ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ συλλογὴ μου, ἀποτελοῦσα τμῆμα τῶν *Μελετῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*, παρέλαβον περὶ τὰ 250, τὰ ὁποῖα ἔκρινα ὡς τὰ ἐκλεκτότερα. Εἶναι δὲ ταῦτα ὡς νομίζω, πρόσφορα νὰ παράσχουν ἔννοιαν ὁπωςοῦν ἐπαρκῆ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν οἰκείαν καὶ ἀγαπητὴν εἰς τοὺς πολλούς, ὅσοι ἀδυνατοῦν νὰ μελετήσουν τὰ πολυάριθμα δημοσιεύματα, ὅπου εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα τὰ τραγούδια ἢ ἐνδεχόμενον νὰ ἐσχημάτισαν ἀτελεῖ ἢ καὶ πεπλανημένην γνώμην περὶ αὐτῶν ἐκ τυχαίων ἀκουσμάτων. Πρὸς πληρεστέραν δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανόησιν τῶν δημοσιευομένων, ἔκρινα χρήσιμον νὰ προσθέσω ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, ὅσαι ὡς ἰδιωματικαὶ ἢ δύσχρηστοι ἢ ἀπηρχαιωμένοι δὲν εἶναι ἴσως εἰς πάντας καταληπταί, καὶ νὰ προτάξω εἷς τινα τραγούδια συντόμους ὑπομνηματισμούς, παρέχοντας ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν.

Διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαι τινες δυσκολαί, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερνικήσω. Τὰ δημώδη ᾄσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστῆς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον τὸ ᾄσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐννοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ᾄσμάτων. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἓν μόνον κείμενον τοῦ ᾄσματος, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὅμως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος, ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἐλλείψεων εἶναι δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας.

Τοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδιδομένων ᾄσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγή παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὅμως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτὰς ἀποκαθίστων τὸ ᾄσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἄν παρεμβάλλον. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (recensio) καὶ μὴ ἀποτομῶν διόρθωσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγὰς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμωδία ἢ μετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπανόρθωσις τούτων ἤτο βεβαίως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὄχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη.

Ἐργασία τοιαύτη ἤτο ἐπιπονωτάτη—ὑπάρχουν τραγούδια, ὧν φέρονται πολλαὶ δεκάδες παραλλαγῶν—ἀλλ' ἀμείβουσα τοὺς ἐπ' αὐτῇ κόπους. Πολλὰ γνωστότατα τραγούδια φαίνονται μετὰ τὴν

η'

ἀποκατάστασιν ὡς νὰ προσέλαβον νέαν μορφήν καὶ ἀκμήν, ἄλλα δ' ἔλλιπῃ, κατ' ἀποσπάσματα φερόμενα εἰς διαφόρους παραλλαγάς, διὰ τῆς προσαρμογῆς τούτων ἀνέκτησαν τὴν ἀριότητα καὶ τὸ κάλλος αὐτῶν.

Ἐκδίδων νῦν τὸ ἀνὰ χεῖρας ἀπάνθισμα, ὡς ἀπαρχὴν συναγωγῆς πάντων τῶν ἐκδομένων καὶ πλείστων ἀνεκδότων ἑλληνικῶν ᾄσμάτων, πρῶτιστον καθήκόν μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς παρασχόντας μοι πολύτιμον συνδρομὴν διὰ τῆς ἀποστολῆς κατὰ καιροὺς ἀνεκδότων συλλογῶν ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἰδιαιτέρως δ' ὁμολογῶ μεγίστας χάριτας εἰς τὸν κ. Ἀλέξανδρον Πάλλην, τὸν παροτρύναντά με νὰ προτάξω τῆς συναγωγῆς, τῆς προωρισμένης εἰς εἰδικωτέρας μελέτας, τὴν ἔκδοσιν χάριν τῶν πολλῶν ἐκλογῆς τῶν ᾄσμάτων, καὶ καταστήσαντα δυνατὴν τὴν ἔκδοσιν ταύτην.

Ν. Γ. Π.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*«Λέγοντες δημόδη ἱστορικὰ τραγούδια,
ἐννοοῦμεν ᾄσματα ἐκπηγάζοντα ἀμέσως
ἐξ ἱστορικῶν γεγονότων ἢ περιστάσεων
καὶ προωρισμένα νὰ τραγουδοῦνται ἐπὶ
τοῦ λαοῦ».*

(UHLAND)

(ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ)

(1361)

[Τὸ ἔθσμα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Pashley τῷ 1837, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸ ἐν Κρήτῃ, δὲν ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως κατ' Αὐγουστον τοῦ 1829 ὑπὸ τῶν Ῥώσων, ἣτις ἄλλως ἔγινεν ἀμαχητὶ καὶ ἐθεωρήθη ὡς λύτρωσις ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἴσως διεκτραγωδεῖ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ κατὰ τὸ 1361, ἣς προηγήθη κατὰ τὸ 1353 ἢ δῆλωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων. Τότε θὰ διετηρεῖτο ἀκόμη νωπὴ ἢ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεως τῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως τὰ ἱστορικὰ ἔθσματα εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, τὸ ἔθσμα τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότατον τῶν ἱστορικῶν δημοτικῶν ἔθσμάτων μας].

*Τὰ ηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Ἀύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀντριανόπολη τὴν πολυκρουσεμένη,
ὅπου τήγνε κρουσέψανε τοῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου
5 τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάρια,
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.*

Στ. 5. 6. Ἡ ἄλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1205 ἔγινε τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα. Τῶν ἄλλων ἀλώσεων ἡ ἡμέρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ. Ἐνδέχεται ὅμως οἱ δύο οὗτοι στίχοι νὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς καταστροφῆς εἰς ἡμέρας ἐορτῶν.

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(1453)

[Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες συνετάχθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν, διακρίνονται τὰ δημοτικὰ ἕσματα, διότι μόνον ταῦτα ἐκφράζουν μὲ βαθεῖαν ἀπλότητα συναίσθημα ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἐθνικὰ δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα, πεσοῦσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὐδαμῶθεν ὑπέφωσκέ τις ἀκτίς ἐλπίδος. Ἄλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ ἔθνους εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐλπίδων, τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως. Διότι πρὸ ταύτης μὲν τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος μαντεύματα ἦσαν ἀπαίσια, καὶ προανήγγελλον ὄλεθρον καὶ καταστροφάς, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ἀντίθετα ὅπως διεδίδοντο, μαρτυροῦντα μεταβολὴν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ πολλοῦ μὲν χρόνου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσος τοῦ κράτους ἐφέροντο χρησιμοὶ περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, εὐθὺς δ' ὅμως μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐγεννήθησαν αἰσiai περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ ἔθνους ἐλπίδες, καὶ ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ' ἀνακτῆσθαι τὴν διὰ τῆς σπάθης ἀρπασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν].

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει καὶ ἡ ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα καὶ ἐξηνταδύο καμπάναις,
κάθε καμπάνα καὶ παπῶς, κάθε παπῶς καὶ διᾶκος.

5 Ψάλλει ζεσθὰ ὁ βασιλεὺς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
καὶ ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμοῦδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνναις.

Στ. 4. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 62 παπάδων δὲν φαίνεται ἀνακριβῆς· ἀληθῶς ἐνίοτε ἡ ἁγία Σοφία εἶχε περὶ τοὺς ἐξήκοντα πρεσβυτέρους (τὸ ὄλικόν πληθὸς τῶν κληρικῶν καὶ ὑπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας ἦτο ὑπερδεκαπλάσιον)· ὁ ἀριθμὸς δ' ὅμως τῶν διακόνων ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν πρεσβυ-

Νὰ μποῦνε ἔς τὸ χερουβικὸ καὶ νὰ βγῆ ὁ βασιλεὺς,
φωνὴ τοὺς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα.

- «Πάρτε τὸ χερουβικὸ καὶ ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
10 παπάδες πᾶστε τὰ γιερὰ, καὶ σεῖς κερὶὰ σθησιῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέμη.
Μὲν στῆλιτε λόγο ἔς τὴ Φραγκιά, νὰ ρτουνε τριὰ καράβια
τό να νὰ πάρη τὸ σταυρὸ καὶ τᾶλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια τράπεζά μας,
15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν».
Ἡ Δέσποινα ταράχτημε, καὶ ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνας.
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικὰ σας εἶναι».

τέρων. Στ. 7. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ἡ τελευταία λειτουργία τῆς ἁγίας Σοφίας δὲν ἐπερατώθη. Ἡ διακοπὴ κατὰ τὸ ἔσμα τοῦτο ἐγένετο ὅτε ἐψάλλετο ὁ χερουβικὸς ὕμνος καὶ ἔμελλον νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ἅγια, «νὰ ἔβγη ὁ βασιλεὺς», ψαλλομένης τῆς φράσεως τοῦ ὕμνου «ὡς τὸν βασιλεῖα τῶν ὄλων ὑποδεχόμενοι».

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ

Ἦλιε, ποῦ βγαίνεις τὸ ταχύ, ἔς οὐλον τον κόσμον δούδεις,
 ἔς οὐλον τον κόσμ' ἀνάτειλε, ἔς οὐλην τὴν οἰκουμένην,
 ἔς τῶ Μπαρμπαρέσσω τοῖς ἀδελφαῖς, ἦλιε, μὴν ἀνατείλῃς,
 κί ἂν ἀνατείλῃς, ἦλιε μου, νὰ γοργοβασιλέμῃς,
 5 γιὰτ' ἔχουν σκλάβους ἔμπορους, πολλὰ παραπονιάρους,
 καὶ θὰ γραθοῦ οἱ γιὰχτιδες σου ποῦ τῶ σκλαβῶ τὰ δάκρυα.

[Τὸ ἔσμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρομόντων ἀλβανικῶν σιφῶν].

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μοριᾶ κ' οἱ ἔμποροι τῆς Πάτρας
 ποτὲς δὲν καταδέχονταν πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
 καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι ἔς τοὺς Ἀρβανίταις!
 Κλαίουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
 5 κλαίουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει!
 Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
 χωρίζει κ' ἐν' ἀντρόγγυνο, μιὰ μέρα ἀπαμωμένο.

Ἄρ. 3. Στ. 1. δούδεις = δίδεις (χύνεις τὸ φῶς σου). Στ. 3. Μπαρμπαρέσσω = πειρατῶν τῆς Μπαρμπαριάς. Στ. 6. γραθοῦ = ὑγρανθοῦν.

Σ Ο Υ Λ Ι Ω Τ Ι Κ Ο

[Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου (τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792) ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ καθυποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας, καταλαμβάνων αὐτοὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπαρασκευάστους. Διότι, προσποιηθεὶς ὅτι ἐκστρατεῖ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρεπλανήθησαν μὲν ἐκ τῶν λόγων του, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλαν εἰμὴ 70 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν. Τούτους ἀφοσιώσας καὶ φυλακίσας ὁ ἄπιστος Ἀλῆς, ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου, μετὰ δυνάμειος δωδεκακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἵππῶν. Ἀλλ' εἰς τῶν Σουλιωτῶν κατορθώσας νὰ διαφύγῃ, ἐμήνυσε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Γεώργη Μπότσαρη (τοῦ πατρὸς τοῦ Μάρκου) ὠργάνωσαν κρατερὰν ἄμυναν. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλῆ συνετριβῆ εἰς τὰς κλεισώρειας τοῦ Σουλίου τὴν 20 Ἰουλίου 1792, ὁ δὲ Ἀλῆς διεσώθη φυγὼν εἰς Ἰωάννινα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσαν μεγάλως αἱ Σουλιώτισσαι, διότι τετρακόσαι περίπου ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τῆς Μόσκως Τζαβέλαινας (τῆς γυναικὸς τοῦ Λάμπρου) ὀπλισθεῖσαι μετέσχον τῆς μάχης. Μετὰ τὴν ἤτταν ὁ Ἀλῆς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Σουλιώτας].

Τρία μπαϊράκια φαίνονται ποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
 Τὸ νά ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τᾶλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μπιτσομπόνου.
 Μιὰ παπαδιά τ' ἀγγάνεψε νὰπὸ ψηλὴ θαχοῦλα.
 5 «Ποῦ στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ στε νοὶ Μποτσαραῖοι;
 Ἀρβανιτὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαδώσῃ.
 — Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
 Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
 νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
 10 τ' ἄρματα τῶν Σουλιωτίσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως».

Στ. 1. μπαϊράκια = σημαῖαι (λ. τουρκ.). Στ. 2. Μουχτάρ πασᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, Σελιχτάρ ὁ Σελιχτάρ Πόττας, Ἀλβανὸς ὀπλαρχηγὸς αὐτοῦ καθὼς καὶ ὁ Μπιτσομπόνος. Στ. 10. Χάιδω Σουλιωτοπούλα, ἥτις παρηκολούθει τοὺς πολεμιστὰς εἰς τὴν μάχην, κομίζουσα εἰς αὐτοὺς νερὸν

Κι' ὁ Κουτσογιώγας φώναζεν ἀπὸ τὸ μετερίζι
 «Παιδιά, σταθῆτε στέρρα, σταθῆτε ἀντροιωμένα,
 γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ पासās με δώδεκα χιλιάδες».

ἽΟ πόλεμος ἀρχίνησε κι' ἀνάψαν τὰ τουφέκια.

15 Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας.
 «Παιδιά μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι' ἄς πάψῃ τὸ τουφέκι».
 Κι' ὄλοι ἐπίασαν καὶ σπίασαν τοῖς θήκαις τῶ σπαθιῶ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροσιά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι' ἄλλοι ἔλεγαν «Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε!

20 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαῖρι,
 ἐχάλασε τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι' Ἀρδανίταις.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμπο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποθίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σοῦλι τὸ κακό, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,
 ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,

25 ποῦ πολεμάει ἡ Τζαβέλανα σὰν ἄξιο πᾶλληκάρι».

καὶ διὰ λόγων παραθαροῦνους αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα. Στ. 14. ἀνάψαν τὰ τουφέκια. Ἐκ τοῦ ἀδιαιλείπτου πυρὸς ἐπὶ τετράωρον τὰ ὄπλα τῶν εἰς τὰς κλεισσορείας ἐνεδρευόντων Σουλιωτῶν κατέστησαν ἀχρηστα καὶ πρὸς ὥραν ἐπίασαν οἱ τουφεκισμοί, ἐπίασαν δὲ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πυροβολοῦντες καὶ οἱ Ἄλβανοί. Ἄλλ' αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς τὴν Κιάφαν, ἰδοῦσαι μὲν ἐκ τῶν βράχων προχωροῦντας τοὺς ἐχθροὺς, μετ' οὐ πολὺ δὲ μὴ ἀκούουσαι τὸν κρότον τῆς μάχης υπέλαβον ὅτι κατετροπώθησαν οἱ ἄνδρες των. Τότε ἡ σύζυγος τοῦ Λάμπρου Τζαβέλα Μόσκιω παρώρμησε τὰς ἄλλας γυναῖκας νὰ λάβουν ὄπλα καὶ νὰ τρέξουν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, ὅπως συναποθάνωσιν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀφήνουναι τὰς γρῆνας καὶ τὰ παιδιὰ ν' ἀποθάνωσιν κρημιζόμεναι ἐκ τῶν βράχων. ὅταν καταλάβουν τὴν Κιάφαν οἱ ἐχθροί. Φθάσασαι εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης εἶδον ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν εἶχον νικηθῆ, καὶ μετὰ μείζονος θάρρους ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν πυροβολοῦσαι καὶ κλονοῦσαι ὀγκώδεις λίθους. Ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως τῶν γυναικῶν ποτηθέντες οἱ Ἄλβανοὶ ἐγράπησαν εἰς φυγὴν, εἰ δὲ Σουλιῶται ὀρμήσαντες ἐπιήρτες κατέκοπτον αὐτοὺς. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ἐπῆλθεν ἡ μεγίστη φθορὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλή. Στ. 21. Σπαχίδες ἢ σπαῖδες (λ. περσικῆ) = ἵππεις. Ἰδιαιτέρως δὲ σπαχίδες ἐκαλοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια εἶχον τὴν υποχρέωσιν νὰ στρατεύωνται ἰδίαις δαπάναις, ὁσάκις εἶχε χρεῖαν ἡ τουρκικὴ διοίκησις. Στ. 22. Ἡ κόμη Χόρμπον κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ἀλή τῷ 1788,

Κι' ὁ Μπότσαρης ἐφώναζε μὲ τὸ σπαθί 'ς τὸ χέρι.
 «Ἐλα, पासās, τί κάμιοσες καὶ φεόγεις μὲ μενζίλι;
 Γύρισ' ἐδῶ 'ς τὸν τόπο μας 'ς τὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονί, νὰ γένῃς καὶ σουλιτᾶνος».

6

ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ

(Ἰανουάριος 1801)

[Ἡ Φροσύνη, σύζυγος τοῦ ἐμπόρου Δημητρίου Βασιλείου, φημιζομένη διὰ τὸ κάλλος, τὸ γένος καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιση εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλή Μουχτάρ, ἐποφεληθέντος τὴν ἀποδημίαν τοῦ συζύγου τῆς εἰς Βενετιαν. Ὅτε δὲ ὁ Μουχτάρ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Τζωρτζιμ εἰς Ἀδριανούπολιν, ἡ σύζυγος του μαθοῦσα τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Φροσύνην, ἐζητήσας παρὰ τοῦ Ἀλή पासās τὴν τιμωρίαν τῆς ἀντιζήλου. Ὁ Ἀλῆς ὠρμίσθη ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἰτησίαν εἰς τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Μουχτάρ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του, μετέβη αὐτοπροσώπως νύκτωρ μετὰ δορυφόρων του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Φροσύνης, καὶ ἀπαγαγὼν ἐφυλάκισεν αὐτήν. Συνεφυλάκισε δὲ καὶ ἄλλας 17 γυναῖκας ἐξ Ἰωαννίνων, περὶ ὧν ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἦσαν ἐπιληψίμου διαγωγῆς, καὶ κατεδίκασε πάσας εἰς θάνατον διὰ πνιγμοῦ εἰς τὴν λίμνην. Ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν νύκτα τῆς 11 Ἰανουαρίου 1801, ὁ οἶκος τῆς Φροσύνης ἐκλείσθη καὶ τὰ ὑπάροχτά της ἐδημεύθησαν, τὰ δὲ δύο μικρὰ τέκνα τῆς ἐγκατελείφθησαν εἰς τοὺς δρόμους, οὐδενὸς τολμῶντος διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἀλή νὰ περισυλλέξῃ αὐτὰ, μέχρις ὅτου ἐπετράπη ἀντὶ πλουσιῶν δόρων εἰς τὸν θεῖον τῆς μητρὸς των ἐπίσκοπον Γαβριήλ νὰ τὰ παραλάβῃ.

Τὰ πτόματα τῆς Φροσύνης καὶ τινῶν τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐκβρασθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν ἀγῆν, ἐκηδεύθησαν, ἡ δὲ Φροσύνη ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Αναργύρων. Ἡ ἐκκλησία σπεύσασα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ λείψανα αὐτῶν τὰς ἐπικηδείους τιμὰς, τὰς ἀνηγόρευσε καλλιμάχους. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτῶν ὁ λαὸς ἐθεώρει τὰς κενεγίστας γυναῖκας καὶ προπάντων τὴν Φροσύνην μᾶλλον ὡς θύματα τοῦ τυράννου καὶ ὄχι ὡς καταδικούς, καὶ σινησθάνετο συμπάθειαν πρὸς αὐτάς.]

Τ' ἀκούσατε τί γίνηκε 'ς τὰ Γιάννενα, τὴ λίμνη,
 ποῦ πνίξανε τοῖς δεκαφτὰ μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη;

κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ἡ σύμμαχος τοῦ Χορμόβου κόμη Λάμποδον. Στ. 27. μενζίλι = ταχυδρομικὸν ἀπόσπασμα.

- "Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
τί κακό παθες, καϊμένη!
- 5 "Αλλη καμιά δὲν τό βαλε τὸ λαχοῦρι φουστάνι,
πρῶτ' ἢ Φροσύνη τό βαλε καὶ βγήκε 'ς τὸ σιργιάνι.
"Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
καὶ 'ς τὸν κόσμο ξακουσμένη!
- Δὲ σ' τό λεγα, Φροσύνη μου, κρύψε τὸ δαχτυλίδι,
10 γιατί ἂν τὸ μάθῃ ὁ 'Αλήπασας θὲ νὰ σὲ φάῃ τὸ φίδι;
"Αχ, Φροσύνη μου καϊμένη,
τί πολὺ κακὸ θὰ γένη!
- "Αν εἶστε Τοῦρκοι ἀφήστε με, χίλια φλωριά σὰς δίνω,
σύρτε με 'ς τὸ Μουχτάρπασα, δυὸ λόγια νὰ τοῦ κρῖνω».
- 15 "Αχ, Φροσύνη μου καϊμένη,
τί κακὸ πολὺ θὰ γένη!
- «Πασᾶ μου, ποῦ εἶσαι, πρόβαλε, τρέξε νὰ μὲ γλυτώσης,
μέρωσε τὸν 'Αλῆ πασᾶ, καὶ δῶσε ὅ τι νὰ δώσης».
- "Αχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
20 τί κακό παθες, κυρά μου!
- Εἰς τὸ Βεζίρη τὰ φλωριά, τὰ δάκρυα δὲν περνᾶνε,
καὶ σένα μ' ἄλλαις δεκαφτὰ τὰ ψάρια θὰ σὰς φάνε.
"Αχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μῶκαρες τὰ σωθικά μου!
- 25 Νά ταν οἱ πέτραις ζάχαρη, νὰ δήχτανε 'ς τὴ λίμνη,
γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ νερὸ γιὰ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
"Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' 'ς τὴ λίμνη ξαπλωμένη!

Στ. 5. Διαχοῦρι ἢ λαχοῦρι, ὕφασμα τῆς Λαχώρης (τῶν Ἰνδιῶν). Στ. 9. 10. Οἱ στίχοι οὗτοι ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν, ἐξ ἧς ἔμαθεν ἡ σύζυγος τοῦ Μουχτάρ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις τούτου καὶ τῆς Φροσύνης. Ὁ Μουχτάρ εἶχε δωρήσῃ εἰς τὴν ἐρωμένην του πολυτίμον δαχτυλίδιον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε λάβῃ δῶρον παρὰ τῆς συζύγου του. Περιελθοῦσα δὲ ἡ Φροσύνη εἰς οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, ἔνεκα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ συζύγου της καὶ τοῦ Μουχτάρ, ἔδωκε τὸ δαχτυλίδιον εἰς χρυσοκόον, ὅπως διαπραγματευθῆ τὴν πώλησιν αὐτοῦ. Οὗτος δὲ τὸ προσέφερε πρὸς ἀγορὰν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ. Στ. 17 Πασᾶ ἔννοεῖ τὸν Μουχτάρ.

- Φύσα, βοριά, φύσα, θρακιᾶ, γιὰ ν' ἀγριένη ἡ λίμνη,
30 νὰ βγάλῃ ταῖς ἀρχόντισσαις καὶ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
"Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' 'ς τὴ λίμνη ξαπλωμένη!
- Φροσύν', σὲ κλαίει τὸ σπίτι σου, σὲ κλαῖνε τὰ παιδιὰ σου
σὲ κλαῖν ὄλα τὰ Γιάννενα, κλαῖνε τὴν ὁμορφιά σου.
"Αχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μῶκαρες τὰ σωθικά μου!

7

ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

(1804)

[Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπειτρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταδώσιν ἔνοπλοι ὅπου ἤθελον, ὁ 'Αλῆ πασᾶς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τούτων ὁ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν δίωξιν ἤλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυλωθῆ ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ Ἄγραφα, εἰς μονὴν τινα ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ 'Αλῆ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ 'Αλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ τραγοῦδι, δεκαπενταέτις θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐν πρώτῳ γάμῳ, ἐπολέμη εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ της Γιαννάκη φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θεῖου της Νιζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῶον, καὶ ἐφόγευσε πολλοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ συλληφθῆ, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη].

"Ολας οἱ καπετάνισσαις ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι
ὄλαις τὴν Ἄρτα πέρασαν, 'ς τὰ Γιάννενα τοῖς πᾶνε,

Στ. 29. Θρακιᾶς (θρακίας) ὁ ἐκ τῆς Θράκης πνέων ἄνεμος, βορειοανατολικός.

- σκλαβώθηκαν οἱ ἀρστανίς, σκλαβώθηκαν οἱ μαύραις,
 κ' ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
- 5 Μὲν πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κ' ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ ἔς τὴ μεσοῦλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 «Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
 10 σέρνω φουσέκια ἔς τὴν ποδιά καὶ βόλια ἔς τοὺς μπαλάσκαις
 —Κόρη, γιὰ ὄηξε τῶματα, γλύτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρὸ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια».

8

Τ Η Σ Δ Ε Σ Π Ω Σ

(25 Δεκεμβρίου 1803)

[Κατὰ τὴν δίωξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸ χωριὸν Ῥινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινὲς σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στίφος Ἀλβανῶν, καταφθάσας εἰς τὸ χωριὸν τὴν 28 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισε. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος, ἡ ἡρωϊκὴ σύζυγος Δέσπω ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κοῦλαν τοῦ Δημουλά, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων τῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα τῆς ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὅσῃν πυρίτιδα εἶχεν, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐζήσαν].

Ἄχρὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μῆνα σὲ γάμο ὀήχονται, μῆνα σὲ χαροκόπι;

Στ. 6. σισανὲς ῥαβδωτὸν τουφέκι μετ' ἐξάγωγον κάνναν (λ. περσικὴ).

Στ. 8. Τζοχανταραῖοι=ἀκόλουθοι μεγιστᾶνος (λ. τουρ.).

Ἄρ. 8. Στ. 1. Ἄχρὸς (ἤχος) κρότος. Στ. 2. χαροκόπι=διασκεδάσις.

- Οὐδὲ σὲ γάμο ὀήχονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μετ' ἑνὸς καὶ μ' ἀγγόνια.
- 5 Ἀρβανιτὰ τὴν πλάκωσε ἔς τοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 «Γιῶργα, ὄηξε τῶματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανιτῶν.
 —Τὸ Σοῦλι κ' ἂν προσκύνῃ, κ' ἂν τούρκευε τῇ Κιάφα.
 Ἡ Δέσπω ἀφέντες Διάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει».
- 10 Δαυλὶ ἔς τὸ χέρι νῶραξε, κόραις καὶ νύφαις κρᾶζει.
 «Σκλάβαις Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλάτε».
 Καὶ τὰ φουσέκια ἀνάφανε, κ' ὄλοι φωτιά γενήκαθ'.

9

Τ Η Σ Π Α Ρ Γ Α Σ

(1819)

[Ἡ Πάργα τελευταία τῶν πόλεων τῆς Σπαραγᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ταχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18' αἰῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἑνετῶν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας περικεῖθαι μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ τῷ 1814 παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες βραχὺν μόνον χρόνον τὴν ἐκράτησαν, ἀπεμπολήσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1817. Πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, συντελεσθεῖσης τὴν 28 Ἀπριλίου 1819, οἱ Παργινοί, εἰς τετρακισχιλίους ἀνερχόμενοι, κατέλιπον τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνασκάψαντες τοὺς πατρῶους τάφους συνήθροισαν τὰ ὅσα καὶ τὰ ἔκαψαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς διὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν].

Α'

Μαῦρο πουλάκι, πῶρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάπαις θλιβεραῖς, τί μαῦρα μοιρολόγια
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποῦ τὰ βουνὰ χαρίζουν;
 Μῆνα τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει;
 5—Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιὰ, πόλεμος δὲν τὴν καίει

Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
κί ὄλοι 'ς τὴν ξευτειά θὰ πὰν νὰ ζήσουν οἱ καϊμένοι.

- Τρανοῦν γυνᾶικες τὰ μαλλιά, δέρνουν τᾶσπρα τους στήθια,
μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
10 παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν ταῖς ἐκκλησιαῖς τους.
Βλέπεις ἐκεῖνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποῦ βγάγει;
'Εκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρωιωμένων,
ποῦ τὴν Τουρκιά τρομάξαρε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
'Εκεῖ ναι κόκκαλα γονιοῦ, ποῦ τὸ παιδί τὰ καίει,
15 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Διάπηδες, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
'Ακοῦς τὸ θρηῆνο τὸν πολὺν, ὁποῦ βογγοῦν τὰ δάση,
καὶ τὸ δαυμὸ ποῦ γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατριδα,
φιλοῦν τοῖς πέτραις καὶ τὴ γῆ κί ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

B'

- Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαθήκανε 'ς τὴν Πάργα,
τό να κυττάει τὴν ξευτειά, τᾶλλο τὸν Ἄη Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει.
'Πάργα, Τουρκιά σὲ πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγουρίζει.
5 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τᾶσκέρια.
'Εφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
κ' οἱ Διάπηδες δὲν ἤθελαν νὰ ρτουν νὰ πολεμήσουν.
Εἶχες λεβένταις σὰ θεριά, γυνᾶικες ἀντρωιωμέναις,
10 πῶτρωγαν βόλια γιὰ φωμί, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.
Τᾶσπρα πουλήσαν τὸ Χριστό, τᾶσπρα πουλοῦν καὶ σένα.»
Πᾶρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παπᾶδες τοὺς ἀγίους.
'Ἄστε, λεβένταις, τᾶρματα κί ἀφήστε τὸ τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὄλα σας τὰ κιβούρια,
15 καὶ τᾶντρωιωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
Τοῦρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

10

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 21

A'

- Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λέν τᾶηδόνια,
κρυφὰ τὸ λέει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν ἄγια Λαύρα.
'Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε'
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κί ὁ φρετινὸς χειμῶνας.
5 Μᾶς ἤρθε γῆ ἄνοιξη πικρή, τὸ καλοκαῖρι μαῦρο,
γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν τοὺς Τοῦρκους.
Νὰ διώξομε' ὄλη τὴν Τουρκιά ἢ νὰ χαθοῦμε οὔλοι.»

B'

- 'Ενα μικρὸ καράβι μαζώνει τὰ πανιά,
ἀνοίγει τὴν πανιέρα καὶ πόλεμο ζητᾶ.
Ζητᾶ τὸν ἄγιο Τάφο καὶ τὴν Ἄγια Σοφιά.
Κί ἀκόμα θὰ ζητήση τὸν Πατριάρχη μας,
5 ὁποῦ τὸν ἐκρεμάσαν γιὰ τὸ ἰνάτι μας.

Καμπάναις θὰ χτυπήσουν πὰν' 'ς τὰ καμπαναρειά,
νὰ σκάσουν οἱ χοτζᾶδες ἀπάνου 'ς τὰ τζαμιά.
Κί ὄσοι Χριστὸν πιστεύουν καὶ τὸν δοξάζουνε,
τὸν Τοῦρκο λογαριάζουν νὰ τὸν μοιράζουνε.

11

ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(24 Ἀπριλίου 1821)

Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλὰ 'ς τὴ Χαλκουμάτα,
τό να τηράει τὴ Διβαδιά καὶ τᾶλλο τὸ Ζιτοῦνι,

Στ. 1. Χαλκουμάτα. Χωρίον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀμφίσσης, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὴν 23 Ἀπριλίου τὸ σῶμα τοῦ Πανουργιά· κατὰ τούτου τὸ πρῶτον ἐπετέθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τρέσαντες αὐτὸ ἐστράφησαν εἰς τὰ κατὰ τοῦ Διάκου, ἐνισχύσαντες τοὺς κατ' αὐτοῦ μαχομένους. Στ. 2. Ζιτοῦνι ἢ

τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογεῖ καὶ λέει.

«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα.

5 Μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;

—Νοῦδ' ὁ Καλύβας ἔρχεται, τοῦδ' ὁ Λεβεντογιάννης,

Ὅμῆρ Βρυόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες».

Ὁ Διάκος σὰν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.

Ψιλὴ φωνὴ νέσήκωσε, τὸν πρώτο του φωνάζει.

10 «Τὸν ταῖφά μου σύναξε, μάσε τὰ παλληκάρια,

δῶσ' τοὺς μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τοῖς χούφταις

γλήγορα καὶ νὰ πιάσουμε κίτω 'ς τὴν Ἀλαμάνα,

ποῦ ναι ταμπούρια δυνατὰ κ' ὁμορφα μετερίζια».

Παίρνουνε τὰλαφρὰ σταθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,

15 'ς τὴν Ἀλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε,

σταθῆτε ἀντρεία σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε».

Ψιλὴ βροχοῦλα νέπιασε κ' ἓνα κομμάτι ἀντάρα,

τρία γουρούσια νέκαμαν τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.

20 Ἔμεινε ὁ Διάκος 'ς τὴ φωτιά μὲ δεκοχτὼ λεβένταις.

Τρεῖς ὥραις ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.

Βουλῶσαν τὰ κουμπούρια του κ' ἀνάφαν τὰ τουφέκια,

κ' ὁ Διάκος ἐξεσπάθωσε καὶ 'ς τὴ φωτιά χουμάει,

ἔηνητα ταμπούρια χάλασε κ' ἑφτά μπουλουκμπασίδες.

25 Καὶ τὸ σταθί του κόπηκε ἀνάμεσα ἀπ' τὴ χούφτα

καὶ ζωντανὸ τὸν ἔπιασαν καὶ 'ς τὸν πασὰ τὸν πάνον,

χίλιοι τὸν πᾶν ἀπὸ μπροστά καὶ χίλιοι ἀπὸ κατόπι.

Κι' ὁ Ὅμῆρ Βρυόνης μυστικὰ 'ς τὸ δρόμο τὸν ἐρώτα.

Λαμία. Στ. 5. Ὁ Δημήτριος Καλύβας ἦτο ὄπλαρχηγὸς τοῦ Διακού, ὁ δὲ Λεβεντογιάννης εἶναι βεβαίως ὁ Μπακογιάννης, ἕτερος ὄπλαρχηγὸς αὐτοῦ ἄμφότεροι ἐτάχθησαν ὑπὸ τοῦ Διακού εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ ἔπεσαν ἡρωϊκῶς. Στ. 10. τὸν ταῖφά του = τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας, τὸ σῶμά του (λ. ἀραβικῆ). 22. ἀνάφαν τὰ τουφέκια ἐπυρμακτώθησαν.

«Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξης,

30 νὰ προσκυνήσης 'ς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης;»

Κ' ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθηκε καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.

«Πάτε καὶ σεῖς κ' ἡ πίστη σας, μουστάταις, νὰ χαθῆτε!

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θεὸς ν' ἀποθάνω.

Ἄ θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,

35 μόνον ἐφτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίσετε,

ὅσο νὰ φτάσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάγιας».

Σὰν τ' ἄκουσε ὁ Χαλίλ μπέης ἀφρίζει καὶ φωνάζει.

«Χίλια πουγγιὰ σᾶς δίνω γὼ κ' ἀκόμα πεντακόσια,

τὸ Διάκο νὰ χαλάσετε, τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη,

40 γιὰτὶ θὰ σβήσῃ τὴν Τουρκιά κ' ὄλο μας τὸ ντοβλέτι».

Τὸ Διάκο τότε παίρνουνε καὶ 'ς τὸ σουβλί τὸν βάζουν,

ὀλόροτο τὸν ἐσήσανε κ' αὐτὸς χαμογελοῦσε,

τὴν πίστη τοὺς τοὺς ἔβριζε, τοὺς ἔλεγε μουστάταις.

«Σκυλιὰ κ' ἄ μὲ σουβλίσετε, ἓνας Γραικὸς ἐχάθη.

45 Ἄς εἶν' ὁ Ὀδυσσεὺς καλὰ κ' ὁ καπετὰν Νικήτας,

ποῦ θὰ σᾶς σβήσουν τὴν Τουρκιά κ' ὄλο σας τὸ ντοβλέτι».

Στ. 34. μαχμουτιές χρυσοῦν νόμισμα, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ τοῦ Α' (1730-1754). Στ. 36. Ἀπὸ τὸν Θανάση Βάγιαν ἂν καὶ στενωῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρίτσου, δὲν ἠδύνατο νὰ περιμένῃ ἐπικουρίαν ὁ Διάκος. Ὁ διαβόητος ἐμπιστος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔμεινε εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ, ὁπότε ἤχημα-λωτίσθη ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ. Ἄλλ' ὁ στίχος καὶ διὰ τὰς χιμισφιδίας καὶ διὰ τὸν ἀρχαῖκόν τύπον τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀυσέα Ἀνδρίτσου φαίνεται ἐφαθ-μένος. Ἄλλως δὲ ἐν μιᾷ μόνον παραλλαγῇ φέρεται. Στ. 37. Χαλίλ μπέης. Ἐντόπιος Λαμιεύς ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων Τούρκων, ὅστις φοβηθεὶς μήπως σαθῆ ὁ Διάκος ὑπὸ τοῦ Ὅμῆρ Βρυόνη, προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τούτου καὶ τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶ, ἵκετεύων νὰ θανατωθῆ διὰ σκληροῦ θανάτου πρὸς παραδειγματισμὸν ὁ ἐπίφοβος ἄπιστος καπετάνιος. Στ. 40. ντοβλέτι = τὸ κράτος, ἡ κυβέρνησις (λ. ἀραβικῆ). Στ. 45. Καπετὰν Νικήτας. Εἶναι ὁ Νικηταράς, ὅστις δύο μῆνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀλαμάνας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠγούμενος σώματος Πελοποννησίων. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ στίχος οὗτος ἂν μὴ ὄλον τὸ ἔσμα ἐποιήθη μὴνᾶς τινας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διακού.

ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΑΙΣ

(1821)

[Οἱ ὑπερήφανοι, γενναῖοι καὶ σκληροὶ Ἄλβανοὶ τοῦ Λάλα, τερπνῆς πολίχνης ἐπὶ τοῦ ὄρους Φολός (ἐν τῷ νῦν δήμῳ Ὀλυμπίων τῆς Ἠλείας), οἱ ἀπηνῶς καταδυναστεύοντες τοὺς περιοικοῦντας Ἕλληνας, πολιορκηθέντες ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Πελοποννησίων καὶ Ἑπτανησίων, κατάρθωσαν τὴν 22 Ἰουνίου 1821, προσελθόντες εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ τῶν Πατρῶν μετὰ 700 ἰσπέων, νὰ διασωθῶσι μετὰ τῶν οικογενειῶν των εἰς Πάτρας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐνέπρησαν τὴν πολίχνην καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δυσμετακομιστῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστα ἀπέμειναν πρὸς λαφυραγωγίαν εἰς τοὺς εἰσελθόντας ὕστερον εἰς τοῦ Λάλα Ἕλληνας, πάντως δὲ πολὺ ὀλίγαι θὰ ἤχημαλωτίσθησαν Λαλιώτισσαι, ὧν τὰ παθήματα διατραγοῦδεὶ τὸ κάτωθι ᾄσμα.]

Τοῦ Λάλα μὲ τὰ κροῦὰ νερά, μὲ τοῖς βαρειαῖς κροάδες,
μὲ τοῖς τραναῖς ἀρχόντισσαις, τοῖς καλομαθημέναις,
ποῦ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
πρόφορηγαν χρυσὰ σκουτιὰ καὶ κόκκινα σαλδάρια,
5 καὶ τώρα πῶς κατάντησαν κοπέλλαις ἔς τοὺς ἑαγιᾶδες!
Φέρονον βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμέναις,
νὰ χουν οἱ Ἕλληνες νερό, φωτιὰ νὰ πυρωθοῦνε.
Καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐλέγανε καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη λένε.
«Τί νὰ ᾖ κεῖνα ποῦ φαίνονται, τί νὰ ᾖ ἐκεῖνα π' ἐρχῶνται;
10 Μηνά εἰν' μπαϊράκια τούρκικα, μὴν τὰ στείλε ὁ πασᾶς μας;
Δὲν εἰν' μπαϊράκια τούρκικα, δὲν τὰ στείλε ὁ πασᾶς μας,
παρὰ εἰν' μπαϊράκια κλέφτικα, κ' εἶναι τῶν Πλαπουταίων».

Κλαῖνε μανούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναιῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογιό της.

Στ. 4. σκουτιὰ=ἐνδύματα. σαλδάρια=πλατιὰ βρακιά. Στ. 6. ζαλω-
μέναις=φορτωμέναις.

ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΛ ΜΠΕΗ

[Ὁ Κιαμίλ μπης τῆς Κορίνθου ἦτο κατὰ τὸ 1821 ὁ ἰσχυρότατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων. Φοβηθεὶς ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, κατέφυγεν εἰς τὴν Τρίπολιν, καταλιπὼν τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, ὅπου ἐνέκρουσε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὡς ἀνερχομένους εἰς πολλὰ ἑκατομύρια. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ καθείρχθη εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὅτε δ' ἐπιδραμόντος τοῦ Δράμαλη κατὰ τὸ 1822 ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδορίδης ἐγκατέλιπε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐκρίνεν ἀναγκαῖον νὰ θανατώσῃ τὸν Κιαμίλ, ὅστις ἤρνετο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς κρύπτιας τῶν χρημάτων του. Μέρους τούτων λέγεται ὅτι εὔρεν ὁ Δράμαλης, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Κιαμίλ μπης].

Πῆραν τὰ κάστρα, πῆραν τα, πῆραν καὶ τὰ ντερβένια,
πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτῶν, τὴν ξακουσμένη χώρα.
Κλαῖουν τὰ χούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγαδες,
κλαῖουν ἔς τοὺς δρόμους Τούρκισσαις, κλαῖουν ἐμροπούλαις,
5 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα τὸ δόλιο τὸν Κιαμίλη.
«Ἀχ! ποῦσαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμένη ἀφέντη;
Ἦσουν κολόνα ἔς τὸ Μοριὰ καὶ φλάμπουρο ἔς τὴν Κόρθο,
ἦσουν καὶ ἔς τὴν Τριπολιτῶν πύργος θεμελιωμένος.
Ἦστὴν Κόρθο πλιὰ δὲ φαίνεσαι, οὐδὲ μέσ' ἔς τὰ σαράγια.
10 Ἦνας παπᾶς σοῦ τὰ καφε τὰ γῆμα τὰ παλάτια.
Σκλάβος ἑαγιᾶδων ἔπεσε καὶ ζῆς ἑαγιᾶς ἑαγιᾶδων».

Στ. 1. ντερβένια=τὰ στενά. Στ. 4. ἐμροπούλαις=ἀρχοντοπούλαις,
κυρίως κόρραι ἐμίρη (ἡγεμόνος). Στ. 5. σαράγια=μέγαρα. Στ. 10.
Ἦνας παπᾶς, ὁ Παπαφλέσας.

ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

[Ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπετη καὶ νικητῆς τοῦ Βαλτέτη, ἠγούμενος 400 περίπου, τῶν πλείστων Μανιατῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἠπειρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ τόπῳ τῶν Σουλιώτας. Ἀλλ' ἐν μάχῃ παρὰ τὸ Φανάρι πρὸς πολυαριθμούς Τούρκους καὶ Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Ὁμῆρ πασᾶν ἔπεσε τὴν 4 Ἰουλίου 1822, ὀλίγοι δὲ τῶν διασωθέντων πολεμιστῶν αὐτοῦ ἐκόμισαν διὰ πλοίου τὸν νεκρὸν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη. Τὸ δημοτικὸν ἕσμα μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν, ἀντιπεριγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ἀνεκοίωσεν ἐν Μάνῃ τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος ὁ Πετρόμπετης].

Πετρόμπετης καθότανε ψηλὰ ᾽ς τὸ Πετροβοῦνι,

κ' ἐσφούγγιζε τὰ μάτια του μ' ἓνα χρυσὸ μαντήλι.

«Τί ἔχεις, Μπέη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα ;

—Σὰ μ' ἐρωτᾷς, Κυριάκαινα, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,

5 ἀπόψε μοῦ ρθαν γράμματα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,

τὸν Κυριακούλη σκότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,

καὶ σιάζοννε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα».

Στ. 1. *Πετροβοῦνι* παρὰ τὴν Τσίμοβαν, ἡ ἔδρα τοῦ Πετρόμπετη.

Στ. 4. *Κυριάκαινα* ἡ τοῦ Κυριακούλη σύζυγος.

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(Ἰούλιος 1822)

[Ὁ Μαχμοῦδ πασᾶς, ὁ ἐπιλεγόμενος Δράμαλης διὰ τὴν ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας καταγωγὴν του, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου σερασκέρης στρατίας τριακοντακισιλιῶν περίπου πεζῶν καὶ ἵππῶν, κατήλθεν ἐκ τῆς Λαορίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καταπιῆξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπικουροῦντος καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τῷ Ἀργολικῷ. Οὐδεμίαν συναντήσας ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Μεγαρίδος, κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τῶν ἀφυλάκτων στενῶν τῶν Δεσβενακίων προήλασεν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ὅπου συνεκράτησε τὴν ἐτοιμὴν πρὸς παράδοσιν τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἀκυρώσας τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην τῆς παραδόσεως. Οἱ Ἕλληνες συγκεντρωθέντες εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου, στρατηγούντος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπησχόλησαν μὲν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους Λαορίσης, καταστρέψαντες δὲ ὅσα τρῶφιμα ἤδυνήθησαν, περιήγαγον αὐτὸν εἰς πολλὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐφοδίων. Προβλέπων δ' ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι θ' ἀναγκασθῇ ὁ Δράμαλης νὰ υποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, κατέλαβε τὰ στενά τῶν Δεσβενακίων διὰ 2500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν. Καὶ ὅτε τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐπεχείρησεν ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη νὰ διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν ὑπέστη μεγάλην φθορὰν, ἐκτοτε δ' ὁ Νικηταρᾶς ἐπαινομάσθη Τουρκοφάγος. Οἱ διαφυγόντες εἰς Κόρινθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἐπομένας, ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τῶν στερησῶν καὶ τῶν νόσων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ].

Φύσα μαῖστρο δροσερὲ κι' ἀέρα τοῦ πελάγου

νὰ πᾶς τὰ χαιρείσματα ᾽ς τοῦ Δράμαλη τὴ μάνα.

Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγᾶδες

᾽ς τὸ Δεσβενακί κείνεται, ᾽ς τὸ χῶμα ξαπλωμένοι.

5 Στρῶμά χουννε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καὶ γι' ἀπανωσκεπᾶσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Κ' ἓνα ποιλάνι πέρασε καὶ τὸ συγγορωτῶνε.

«Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι ;

—Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης,

- 10 καὶ παραπίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά 'ς τὰ χέρια».
Γράμματα πάνε κ' ἔρχονται 'ς τῶν μπέηδων τὰ σπίτια.
Κλαῖνε τὰ γούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
κλαῖνε μαννούλαις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

16

ΤΟΥ Μ Π Ρ Α Ϊ Μ Η

Ἄ ο κοῦκος φέτο δὲ λαλεῖ, οὔτε καὶ θὰ λαλήση,

παρὰ ἢ τραγῶνα ἢ χλιβερῆ τὸ λέει τὸ μοιρολόγι.

Φέτος μᾶς ἦρθεν ἡ Ἀραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.

Ἐσκιάβωσαν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες,

- 5 κ' ἐσκότωσε λεβεντουριά καὶ καπεταναραίους.

17

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ

[Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1826 ὁ Ἴμπραϊμ ἐξέπεμψε πρὸς ὑποδουλοσιν τῆς Μάνης στρατιάν ἑπτακισχιλίον πεζῶν καὶ ἵππέων, ἣτις τὴν 22 τοῦ μηνὸς εὗρισκετο πρὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀρμυροῦ, εἰς τὰ ὄρια τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μάνης. Τὴν προέλασιν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέκοψαν χίλιοι περίπου Μανιάται, οἵτινες προφυλασσόμενοι ὑπὸ ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, τῆς λεγομένης Βέργας, ἦτοι λιθοκτίστου μάνδρας μήκους δισχιλίων μέτρων περίπου, κλειούσης τὴν μεταξὺ τῆς ὑπαιρείας τοῦ βουνοῦ τῆς Σέλιτσας καὶ τῆς θαλάσσης διόδου, ἔφεραν πολὺν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀποκρουσθέντες ἐπανειλημμένως, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐπέστρεψαν τὴν 25 Ἰουνίου εἰς τὴν Καλαμάταν τῆς Μεσσηνίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὅμως καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης τῆς Βέργας, ὁ Ἴμπραϊμ ἀποσπάσας 1500 ἄνδρας ἔπεμψε διὰ πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀντιπερισπασμον. Αὐθήμερόν οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Δηροῦ, καταλαβόντες δὲ τὰ πρὸς δεξιὰ χωρία Πύργου καὶ Χαριάν, ἐστράφησαν πρὸς τὰριστερά, ἵνα προσβάλωσι τὴν Τσίμοβαν (τὴν μετονομασθεῖσαν ὕστερον Ἀρεόπολιν). Ὀλίγοι μόνον Μανιάται, διότι οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο εἰς τὸν Ἀρμυρόν, εὗρισκόμενοι εἰς τοὺς τύγγους των, ἀνθίσταντο κατὰ τῶν ἐπιδρομέων· ἀλλὰ γνωσθείσης τῆς ἀποδόσεως τῶν Ἀράβων, ἐγίνε διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναγερμὸς τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, καὶ προσέτρεξαν πάντες, καὶ γέροντες καὶ ἰερεῖς, καὶ αἱ θερίζουσαι εἰς τοὺς ἀγρούς γυναῖκες μὲ τὰ δροπανά των, ἐνωθέντες δὲ μετ' ὀλίγων ὀπλοφόρων, οἵτινες ἔτυχε νὰ διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μωρομιχάλην, ἠμύνοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, εὐάριθμοι μὲν δι' ὀπλων, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ πετρῶν καὶ τῶν δρεπάνων. Τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀσυντάκτου λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνουν οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιβῶσι πάλιν τῶν πλοίων κακῶς ἔχοντες, ἀπῆλθον δὲ τὴν 25 Ἰουνίου, πολλοὺς καταλιπόντες νεκρούς].

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δηροῦ
λειούργα ὁ πρωτοσύγκελος,

καὶ τὰ χραντα μυστήρια
ἔφερε 'ς τὸ κεφάλι του,

5 ψάλλοντας τὸ χερουθικό.
 Μὰ ἔξαφρα κι' ἀνέλπιστα
 Τοῦρκοι τὸν περιλάβανε,
 κ' ἔλαβε μόνον τὸν καιρὸ
 καὶ σήκωσε τὰ χέρια του,
 10 κ' εἶπεκε «Παντοδύναμε,
 δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
 τύφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς
 τῆ μέρα τῆ σημερινή».

Μὰ οἱ ἄνδρες ὄλοι ἐλείπασι,
 15 ἦταν ἔς τὴ Βέργα τ' Ἀρμυροῦ, 40
 ὅπου Τρωάδα ὁ πόλεμος
 ἐπάγηε δυὸ μερόνυχτα.
 Μόνα τὰ γυναικόπαιδα
 καὶ γέροντες ἀνώφελoi,
 20 (γιατ' ἦτο θέρος) βρέθεσαν
 μὲ τὰ δρεπάνια ἔς τὰ λουριά.
 Καθόλου δὲ δειλιάσασι,
 καθόλου δὲν τρομάξασι,
 μόν' ἔδωκαν τὴν εἶδηση
 25 ἔς τὸν Κωσταντῖνο μὲ πεζόν.
 Κ' ἐκεῖνος ὡς πολέμαρχος
 ἐσύναξ' ὄλα τὰ χωριά
 γράφει καὶ στέλνει ἔς τ' Ἀρμυρό,

κ' ἔδραμε κατὰ τὸ Δηρό.
 Βλέπει γυναικες νὰ χεροῦν
 30 καὶ τὰ δρεπάνια νὰ κρατοῦν,
 τοὺς Ἀραπαδες νὰ χτυποῦν.
 «Ἐῦγε σας, μεταεῦγε σας,
 γυναικες, ἄνδρες γίνετε,
 35 σὰν ἀνδρειωμέναις μάχεσθε,
 σὰν Ἀμαζόνες κρούετε».
 Εἶπε κ' ἔβρουχουμάνισε
 σὰν τὸ λιοντάρι ἔς τὰ βουνά.
 Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀψήφιστα.
 40 Τότε τὰ παλληκάρια του
 πετάχτησαν σὰν τοὺς αἰτούς,
 κ' ἐπιάστηκαν μὲ τοὺς ἐχθρούς,
 χέρια μὲ χέρια ἀνάκατα.
 Τοὺς ἐκαταποντίσασι
 45 καὶ τοὺς ἐθάλασι μπροστά,
 σὰν νὰ ἦσαν γιδοπρόβατα.
 Σφάζοντας καὶ σκοτώνοντας
 φτάσασι ἔς τὴν ἀκρογιαλιά,
 ποῦ μέλισσά ἦτον ἡ Τουρκιά.
 50 Τότε ἔς ἐκεῖνην τὴ στιγμῆ,
 ἀγνάντιαζαν κ' ἐπρόφτασαν
 τὰ παλληκάρια τ' Ἀρμυροῦ,
 ὅπου τὴ νίκη φέρνασι.

Πρῶτος ἦτο κ' ἐμπροστινὰ
 55 ὁ γιὸς τοῦ γέρου βασιλιᾶ
 εἶχε ἔς τὰ πόδια του φτερά,
 ποῦ τον ὁ πρῶτος ἄγωγος.
 75 Ἐγυμνωμένο τὸ σπαθί
 ἐκράτει, καὶ τὰ μάτια του
 60 σπίκιαις καὶ φλόγες βγάζασι.
 «Ἐχετε θάρρος, εἶπεκε
 μὲ μιὰ φωνὴ σὰν τὴ βροντή,
 80 μὴ τὰ φοβήσετε τὰ σκυλιά,
 ἃς εἶν' πολλοὶ κι' ἀμέτρητοι.
 65 Ἦταν πολλοὶ καὶ ἔς τ' Ἀρμυρό,
 κι' ἐμεῖς τοὺς ἐνικήσαμεν,
 κι' ὄλους τοὺς ἐξωφλήσαμεν». 85
 Πρόφτασε τότε κι' ὁ ἀρχηγός,
 πρόφτασε κι' ὁ ἀρχιστράτηγος,
 70 ὅπου ναι πενταγνώστικος
 ἔς τοῖς μάχαις, ἔς τὰ πολιτικά,

κ' εἶπε ἔς τὰ παλληκάρια του,
 κ' εἶπε ἔς ὄλο τὸ στρατέμμα.
 «Ὅσοι πιστοὶ ἐμπρός, παιδιά,
 75 σήμερον γεννηθήκαμε,
 καὶ θὰ σωθοῦμε σήμερον».
 Ἦνοιξ' ἡ μάχη τρομερά,
 κ' ἦτανε ξεσυνέριση
 ἔς ὄλα τὰ Σπαρτιατόγωνα
 80 ποῖοι νὰ πάσι μπροστινοί.
 Οἱ Τοῦρκοι ἀνισταθήκασι,
 τί ἦσαν ἔς τὴν ἄκρη τοῦ γιαιλοῦ.
 Μέσ' ἔς τὸ στεγνὸ δειλιάσασι
 κ' ἐπέφτασι ἔς τὴ θάλασσα,
 85 σὰν τὰ τυφλά τετράποδα,
 γιὰτ' ἦτο θέλημα θεοῦ
 νὰ σακουστή ἡ παρακλήση
 τ' ἁγίου πρωτοσύγκελου.

Στ. 55. τοῦ γέρου βασιλιᾶ=τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, τοῦ Πετρόμπετη Μαυρομιχάλη. Στ. 60. σπίκιαις=σπίθαις, σπινθῆρας. Στ. 68. ὁ ἀρχηγός=ὁ Πετρόμπετης. Στ. 70. πενταγνώστικος = συνετάτατος. Στ. 78. ξεσυνέριση=ἄμιλλα. Στ. 79. Σπαρτιατόγωνα = τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρτιατῶν. Στ. 83. ἔς τὸ στεγνὸ = ἔς τὸ ὑστερο, τελευταῖον.

Στ. 16. Τρωάδα πόλεμος = πόλεμος δεινὸς καὶ μέγας, ὡς ὁ παλαιὸς τῆς Τρωάδος. Στ. 21. λουριά (λωρία) οἱ δερμάτινοι ἱμάντες δι' ὧν συγκρατοῦν τὰ δρεπάνια κατὰ τὸν θερισμόν. Αἱ γυναῖκες καὶ οἱ γέροντες ἀντελήφθησαν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐνῶ ἐθέριζον. Στ. 25. Στὸν Κωσταντῖνο τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην. Στ. 28. γράφει ἔς τ' Ἀρμυρό=ἀνεκοίνωσε τὴν εἶδησιν εἰς τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὸν Ἀρμυρόν. Στ. 30. Νὰ χεροῦν=θεροῦν, θερίζουν (;) Στ. 33. εῦγε καὶ πάλιν εῦγε. Στ. 37. ἔβρουχουμάνισε=ἐβρουχήθη. Στ. 49. Πολυπληθὴς ὡς σμήνη μελισσῶν.

Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(1830)

[Τὰ πρωτόκολλα, δι' ἃν συνιστάτο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν συμπεριλαμβάνετο ἡ Κρήτη, ἀνεκοινώθησαν κατὰ τὸ 1830 εἰς τοὺς Κρητὰς ἐν Καλύβαις τῶν Ἀποκορώνων ὑπὸ πληρεξουσίου τῶν τριῶν ναυάρχων κυβερνήτου γαλλικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα ἄσματα.]

Α'

- Ἔσ' τὰ χίλια ὀχτακόσια εἰκοσιοχτώ, μὲν Τρίτη,
(ἄφουγκρασθῆτε νὰ σᾶς πῶ διὰ τὴ μαύρη Κρήτη)
σύναξη κάμου οἱ βασιλεῖς καὶ πάνε 'ς τὸ Παρίσι,
νὰ κάμουνε συνέλευση τί νὰ γενῆ ἡ Κρήτη.
- 5 Μ' ἀπῆς ἐσυναχτήκανε κ' ἀρχῆξαν τὸ κουσοῦλο,
οἷλοι ἐδιχονήσανε καὶ παίρνει τὴν ὁ Τοῦρκος.
Ἀθρώπους τότε ἐπέψανε κ' εἰς τοῖ Καλύβαις βγαίνει,
νὰ συναχτοῦν οἱ Χριστιανοί, νὰ δώση τὸ χαμπέρι.
Καὶ σὰν ἐσυναχτήκασιν, διαβάζει τὴ συθήκη,
- 10 κ' ἔγραφε πῶς ἐδῶκανε τοῦ Μισιοῦ τὴν Κρήτη.
Φωνιάζουν, κλαῖν οἱ Χριστιανοί « Ἀφέντες κουμαντᾶτες,
ἐδγάστ' ἀπάνω 'ς τὰ βουνά, νὰ κάτσετε 'ς τοῖ σιράταις,
νὰ ἰδῆτε οἷλα τὰ πουλιά, ἀποῦ ψηλά πετοῦσι,
τὰ κόκκαλα τῶ Χριστιανῶ 'ς τ' ἀντόδια νὰ βαστοῦσι.
- 15 Ὅσοι καταλυθῆκανε 'ς τὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση
ποῖος εἶν' ἀποῦ θὰ σᾶς τοῖ πῆ καὶ θὰ τοῖ λογαριάση;
Ἀκούσετε νὰ σᾶσε πῶ τὰ πάθη τὰ δικά μας :

Στ. 5. *κουσοῦλο*=(consulto ἰταλ.) συμβούλιον, σύσκεψις. Στ. 6. *ἐδιχονήσανε*=ἐδιχονήσαν, δὲν συνεφώνησαν. Στ. 14. *ἀντόδια*=δόντια.

- Ἔσ' τὴν Ἀραπιά πουλήσανε οἱ Τοῦρκοι τὰ παιδιὰ μας,
καὶ ὄσοι ἀπομείναμε εἰς τὰ βουνὰ γλακοῦμε,
20 ξυπόλυτοι κ' ὀλόγδυμοι γιὰ νὰ λευτερωθοῦμε.
Κ' εἶχαμε θάρρος εἰς ἐσᾶς, τοῖ βασιλεῖς τοῖ Φράγκους,
κ' ἐδὰ μᾶς ἀδικήσετε κ' ἀφήκετέ μας σκλάβους.
Ὅντε θὰ βγοῦν τὰ νέφαλα καὶ νὰ φανοῦν οἱ κρήνοι,
καὶ νὰ ρθ' ὁ φοβερός κριτῆς οἷλους νὰ μᾶσε κρήνη,
25 τὰ τάγματ' οἷλα τ' οὐρανοῦ τριγύρου ν' ἀκλουθοῦσι,
τὰ πάθη τῶ Χριστιανῶ τᾶδικα νὰ γροικοῦσι,
νὰ ρθουνε μὲ παράπονο κ' οἱ Κρητῆς νὰ σταθοῦνε
μπροστά 'ς τὸ φοβερό κριτῆ τ' ἀδικὰ των νὰ ποῦνε,
τότες ν' ἀποκριθῆτ' ἐσεῖς, Ἀγγλία καὶ Γαλλία,
30 μπροστά 'ς τὸ φοβερό κριτῆ, δευτέρα παρουσία!»

«Τώρα ἀποφασίσανε κ' ἐκάμανε συθήκη,
πῶς νὰ ναι πάλι ἀραγιάς τοῦ Μισιοῦ ἡ Κρήτη».

- «Φύγετε! Φύγετ', ἄστε μας! μὰ μεῖς θὲ νὰ σκεφτοῦμε,
γῆ οἷλοι θ' ἀποθάνωμε, γῆ θὰ λευτερωθοῦμε.
- 35 Θέ μου καὶ σύ, πῶς τὸ βαστᾶς; εἰς τὴ σκλαβιά ἀκόμη,
οἷλοι λευτερωθήκανε, κ' ἡ Κρήτη νὰ ναι μόνη».
- Ἔρχονται πλοῖα φράγκικα καὶ πάνε 'ς τὴ Γραμποῦσα
καὶ βγάνουνε τοῖ Χριστιανούς, ὁποῦ τὴν ἐβαστοῦσα.
- Καὶ Μισιοῦνταις φέρουνε κ' εἰς τὰ χωριά χτυποῦσι
40 φοροῦνε ξοῦχα κόκκινα καὶ τούμπανα βαστοῦσι.
Καθίζουν σὲ μερὰ χωριά καὶ κάμουνε κρισάδες,
καὶ τυραννοῦν τοῖ Χριστιανούς, σκεντισέγγουν τς ἀραγιάδες.

Στ. 19. *γλακοῦμε* = τρέχομεν. Στ. 37. *Γραμποῦσα* νησίς παρὰ τὰ ΒΔ. παράλια τῆς Κρήτης· τοῦ ἐν αὐτῇ φρουρίου, κατεχομένου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἶχε διαταχθῆ ἡ ἐκκένωσις. Στ. 42. *σκεντισέγγουν* = βασανίζουσι.

B'

- Ἐς τὰ χίλια ὀχτακόσια ἔς τὰ τριάντα,
 ἔς τὸ ὄχτῳ τοῦ Σεπτεμβριοῦ ἦρθ' ἡ γι ἀρμάδα.
 Καὶ βγαίνει ἔς τ' Ἀκρωτήρι, σιργιανίζει,
 τὸν κόσμον βιζιτάρει καὶ ξανόγει·
- 5 τοσοῦ Χριστιανοὺς γυρεύγουνε νὰ ἰδοῦσι
 καὶ θλιβερὸ χαμπέρι γιὰ νὰ ποῦσι.
 «Οἱ Χριστιανοὶ νὰ μείνουν ἀραγιᾶδες».
 Κ' οἱ Τοῦρκοι χαροῖς κάθουνε μεγάλας.
 Γλήγορα εἰς τὴν φράγκικην ἀρμάδα
- 10 ἐγράψανε παράπονα μεγάλα.
 «Ὁρη, βουνά, καὶ τρύπαις καὶ λαγκάδια,
 γεμάτα ναι φτωχοὺς καὶ παλληκάρια,
 τοῦ πείνας καὶ τοῦ δίψας ξεραμμένοι,
 γιὰ νὰ λευτερωθοῦνε οἱ καϊμένοι».
- 15 Κ' οἱ καπετάνι' ἀρχίζον καὶ γελοῦσι,
 κ' εἰς τὰ καράβια μπαίνουν καὶ κινῶσι.

Τὸ κοῦμα τῶ φτωχῶ καὶ τῶ χηράδω
 εἰς τὸ λαμό σας νὰ ἴν' οὐλῶν τῶ Φράγκω.

19

(1881)

[Κατὰ τὴν ὁροθεσίαν τὴν γενομένην ὑπὸ διεθνούς ἐπι-
 τροπῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βερολινείου συνθήκης τῆ 1881,
 ἀπεκλείσθη τῶν ἐλληνικῶν συνόρων τὸ μέγιστον τμήμα τῆς
 Ἡπείρου, καίτοι ἐπιδικασθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυ-
 νάμεων. Τὰς ματαιωθείσας προσδοκίας τῶν πέραν τῆς δε-
 ξιάς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου Ἡπειρωτῶν θρηνηθεῖ τὸ ἐπό-
 μενον ᾄσμα].

- Ἐς ὄλον τὸν κόσμον ξαστεριά, ἔς ὄλον τὸν κόσμον ἥλιος,
 καὶ ἔς τὰ καϊμένα Γιάννενα μαῦρο, παχὺ σκοτάδι·
 τί φέτο ἐκάμαν τὴ βουλή ὄχτῳ βασιλεία ἀνθρῶποι,
 κ' ἐβάλανε τὰ σύνορα ἔς τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι·
- 5 κ' ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πήρανε τὴν Ποῦντια,
 κ' ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πήρανε τὴν Ἄρτα,
 κ' ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά του γύρα.

Ἄρ. 19. Στ. 3. ὄχτῳ βασιλεία τῶν ἑξ μεγάλων δυνάμεων, τῆς Ἑλ-
 λάδος καὶ τῆς Τουρκίας.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

« Πλήν τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος καὶ λιτότητος παρατηροῦμεν καὶ ἀκραιφνῆς νεωτερικὸν πάθος καὶ σθένος ἀκαταδάμαστον εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅπου ἡ γλῶσσα εἶναι ἐμπλεως ὀσμῆς πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀδιαλλάκτου μίσους πρὸς τοὺς ἀπίστους μουσουλμάνους. Τὰ κλέφτικα τραγούδια νομίζεις πῶς εἶναι χεῖμαρροι ἀφρισμένοι, ἐκρέοντες ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Ὀλύμπου ».

(K. MENDELSON BARTHOLDY)

“Ο πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια.
 Ἄλλοι παινᾶνε τὸν πασᾶ καὶ ἄλλοι τὸ βεζίρη,
 μὰ γὰρ παινάω τὸ σπαθὶ τὸ τουρκοματωμένο,
 τό χει καμάρι ἢ λεβεντιά, κι’ ὁ κλέφτης περηφάνεια.

Νά μουν τὸ Μάη πιστικός, τὸν Αὔγουστο δραγάτης,
 καὶ ἔς τὴν καρδιά τοῦ χειμωνιοῦ νά μouna κρασοποῦλος.
 Μὰ πλιὸ καλά ταν νά μouna ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης.
 Ἄρματωλὸς μέσ’ ἔς τὰ βουνά, καὶ κλέφτης, μέσ’ ἔς τοὺς κάμπους
 5 νά χα τὰ βράγια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,
 νὰ μὲ κοιμᾶν οἱ πέροδικες, νὰ μ’ ἐξυπνᾶν τ’ ἀηδόνια,
 καὶ ἔς τὴν κορφή τῆς Διάκουρας νὰ κάνω τὸ σταυρό μου,
 νὰ τρώγω τούρκικα κορμιά, σκλάβο νὰ μὴ μὲ λένε.

Ἄρ. 21. Στ. 1. Εὐχάριστον εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πιστικοῦ (= ποιμένος) τὸν Μάιον, καὶ τοῦ δραγάτη (= ἀμπελοφύλακος) τὸν Αὔγουστον, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν σταφυλῶν.

[Αἱ πολεμικαὶ γνώσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχη ὁ κλέφτης καὶ οἱ κανόνες τοῦ βίου, τοὺς ὁποίους ἀπαραιτήτως ὀφείλει νὰ τηρῇ], ἐκτίθενται εὐσυνόπτως εἰς τὸ προκείμενον ἔσμα ὑπὸ τὸν τύπον ὀδηγιῶν γέροντος κλέφτη πρὸς πρωτοπείρους πολεμιστὰς. Ὁ κλέφτης πρέπει νὰ ἔχη ἀσφαλεῖς τόπους καταφυγῆς, νὰ ἠξεύρῃ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀτραπούς τῶν ὄρεων, νὰ γινώσκῃ πόθεν δύναται νὰ πορίζεται τὰ ἐφόδια αὐτοῦ, πρωτίστως δὲ νὰ διάγῃ βίον σῶφρονα καὶ νηφάλιον, ἀποφεύγων τοὺς πότους καὶ τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας κοινωνίαν, διότι ἡ παρέκκλισις ἀπὸ τῶν ὄρων τούτων τοῦ βίου φέρει εἰς ὄλεθρον. Παραλλαγαὶ τινες τοῦ ἔσματος ἔχουσι διηγηματικὸν σχῆμα. Οἱ νέοι παρήκουσαν τὰς νοουθεσίας τοῦ γέροντος καὶ διέτρεξαν κίνδυνον μέγαν ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς διέσωσεν αὐτός. ἀποδείξας ὅτι ἦτο ὑπέρτερος αὐτῶν ὄχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. Ὁ δὲ τύπος οὗτος τοῦ ἔσματος ὑποδεικνύει συνάφειαν πρὸς ἀκριτικὰ πρότυπα. Εἰς ἀκριτικὰ ἔσματα ὁ Ἄνδρόνικος, σώζει τοὺς παραβάτας τὰς ὀδηγίας αὐτοῦ υἱοὺς τοῦ ἀπὸ τοῦ Συροπούλου, καὶ εἰς παραλλαγὰς σημερινὰς τοῦ ἔσματος τοῦ Ἀρμούρη ὁ Ἄνδρόνικος ἐλευθερώνει τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Σαρακηνῶν φυλακισθέντα Κωσταντῆν, ἢ ὁ πατέρας τοῦ Κωσταντῆ τρέξας εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀποφυλακίζει τὸν λεοντοκτόνον υἱόν του.]

Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τῆ Λεβαδειά,
καλὰ κ' ἀρματωμένα πάνε γιὰ κλεψιά,
πάνε γιὰ νὰ πατήσουν τὸ Καλὸ Χωριό,
πάνε καὶ γιὰ νὰ κάψουν χώραις καὶ νησιά.

5 Κάνα δὲν ἔχουν πρῶτο καὶ τρανύτερο,
γυρεύουν ἓνα γέρο γιὰ τὴν ὀρμηγειά,
ἐπῆγαν καὶ τὸν βρῆκαν σὲ βαθειὰ σπηλιά,
ὀπῶλειωνε τὰσῆμι κ' ἔφτειανε κουμπιά.

«Γειά σου, χαρά σου, γέρο.— Καλὸ 'ς τὰ παιδιὰ,

10 καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια, τὰ κλεφτόπουλα.

Στ. 3. Καλὸ χωριὸ ἀγνωστον χωριόν, μᾶλλον πεπλασμένον ὄνομα χωρίου. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἀναφέρουν Χίλια χωριά, ἢ Σαμπάνικα ἢ ἄοριστος ἓνα χωριό. Στ. 5. Κάνα=κανένα.

— Σήκον νὰ βγοῦμε, γέρο, κλέφταις 'ς τὰ βοννά.

— Δὲν ἠμπορῶ, παιδιὰ μου, γιὰτ' ἐγέρασα.

Περᾶστε ἀπὸ τὴ σιάνη καὶ τὰ πρόβατα
καὶ πᾶρτε τὸν υἱόν μου τὸ μικρότερο,

15 πῶχει λαγοῦ ποδάρι, δράκον δύναμη

ξέρει τὰ μονοπάτια καὶ τὰ σύρματα,

ξέρει καὶ τὰ λημέρια, ποῦ λημέριαζα,

ξέρει τοῖς κρούαις βρούσαις, πῶπινα νερό,

ξέρει τὰ μοναστήρια, πῶπαιρα ψωμί,

20 καὶ ξέρει καὶ τοῖς τρύπαις, ὅπου κρύβομουν.

Αὐτοῦ προστὰ ποῦ πάτε, 'ς τὸ Καλὸ Χωριό,

ἔχει ὁμορφα κορίτσια καὶ γλυκὰ κρασιά,

τήρα μὴ σᾶς μεθύσουν καὶ σᾶς πιάσουνε,

καὶ 'ς τὸν κατὴ σᾶς πάνε, σᾶς κρεμάσουνε».

25 Τοῦ γέρον τὴν ὀρμήνεα τὴν ξεχάσανε,

ἐπῆγαν καὶ μεθύσαν καὶ τοὺς πιάσανε.

Σὰν τ' ἄκουσε κ' ὁ γέρος χαμογέλασε,

κουμπούρια ξεκρεμάει κ' ἀρματώνεται.

'Σ τὸ δρόμο ποῦ πηγαίνει βρῖσκει τὸν πασᾶ.

30 «Ὡρα καλή, πασᾶ μου καὶ Τοῦρκο κοιτῆ,

νὰ βγάλῃς τὰ παιδιὰ μου ἀπ' τὴ φυλακῆ».

Στ. 16. σύρματα (ἀρχ. συρμοί) ἀτραποὶ ὅθεν διέρχονται ἄγρια ζῷα.

ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΣΑΒΟΥ

[Ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τῆς ξριδος τῶν βουνῶν εἰς τινα ἄσματα σκοπὸν ἔχει νὰ παραστήσῃ τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς βουνοῦ τόπου τινὸς ὑπὲρ ἄλλα. Εἰς κρητικὰ ἀναγνωρίζεται τὸ μέγεθος τοῦ Σφακιανοῦ, εἰς καρπαθιακὰ ἢ προτιμήσις δίδεται εἰς τὸ Καλόλιμνον, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς νήσου, ποῦ ἔχει νερὰ κρυσταλλωτὰ καὶ διατηρεῖ τὰ χιόνια μέχρι τοῦ Ἰουνίου, ποῦ ἔχει ἀγρίμια διὰ κνήγι, καὶ βοσκὰς διὰ τὰ ποιμνία καὶ βότανα ἱαματικά. Εἰς τὸ ἄσμα δ' ὁμοίως τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν τὸ πλάσμα τῆς ξριδος χρησιμεύει πρὸς ποιητικὴν ἐξύμνησιν τῆς κλεφτουριάς.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς ἡ δύναμις τοῦ ἄσματος ἐξησθένεισ διὰ τοῦ συμφυρμού πρὸς ἄλλο ἄσμα, τὸ τοῦ ὄρνέου, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ὀρυχὰς τοῦ κεφαλῆν ἄμαρτωλοῦ. Τὸ ἄσμα τοῦ Ὀλύμπου τὸν βασανιζόμενον ἄμαρτωλὸν λέγει κλέφτην τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἄμαρτωλὸν τῆς Ἠπείρου, καὶ ἴσως ἐνεκα τούτου παρεπλανήθησαν πολλοί, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐπιφανεῖς κριτικοὶ ὡς ὁ Fauriel, ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος J. Michelet, ὁ Tommaseo καὶ αὐτὸς πιθανῶς ὁ δαιμόνιος Goethe, ὁ μεταφράσας γερμανιστὴ τὴν παραλλαγὴν ταύτην), ὥστε νὰ διαγνώσῃσι βαθείας ἰδέας, ὡς ἐγκρηπτομένης ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ ἄσματος, καὶ νὰ λάβωσι στρεβλὴν ἀντίληψιν τῆς καθόλου ἐννοίας αὐτοῦ. «Ἀπὸ ὅλα τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς συλλογῆς μου, λέγει ὁ Φωριέλ, προέχει τοῦτο προπάντων εἰς ἀγρίαν εὐτολμίαν τῆς ἐπινοήσεως, ῥαγδαίαν φορὰν τῆς φαντασίας καὶ ἰσχυρὰν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως, τὰς χαρακτηριστικὰς δηλαδὴ ἀρετὰς πάντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῶν τοιούτων ἄσμάτων. Ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ ἄσματος εἶναι ὁ ἔπαινος ἀγνώστου τινὸς θεσσαλοῦ κλέφτου, θανόντος ἐν πολέμῳ. Ἡ δ' ἔρις τῶν βουνῶν, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, καίπερ καθ' ἑαυτὴν ἔξοχος, οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν εἶναι εἰμὴ πάρεργον πρόσθεμα, πλείσιον τρόπον τινά, κατάλληλον, ὅπως λαμπρότερον καὶ περιφανέστερον ἐξάρῃ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ πεσόντος πολεμιστοῦ».

Ἄλλ' ἐν καρπαθιακῇ παραλλαγῇ ἡ κεφαλὴ, τὴν ὁποίαν ἐν κορυφῇ τοῦ ὄρους σπαράσσει διὰ τῶν ὀρυχῶν μέγας γύψ, εἶναι ἡ τοῦ ἀδίκου προεστοῦ τῆς χώρας, τοῦ καταδυναστεύοντος τοὺς πτωχοὺς, τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ καὶ ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ βασιλέως. Συνάπτεται δ' ἐπίσης χαλαρῶς τὸ δεύτερον τοῦτο ἄσμα πρὸς τὸ τῆς ξριδος τῶν βουνῶν, ὡς καὶ πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτη, τοῦ ὁποίου παραλλαγὴ τις περιλαμβάνει ὁμοίως τὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον τοῦ ὄρνέου μετὴν κεφαλῆν].

Ἄσ. 6. Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,
τὸ ποῖδ νὰ ῥήξῃ τὴ βροχὴ, τὸ ποῖδ νὰ ῥήξῃ χιόνι.

Ἄσ. 6. Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,
τὸ ποῖδ νὰ ῥήξῃ τὴ βροχὴ, τὸ ποῖδ νὰ ῥήξῃ χιόνι.

- 5 «Μὴ μὲ μαλώνῃς, Κίσαβε, μὲρὲ τουρκοπατημένε,
ποῦ σὲ παταεῖ ἢ Κονιαριὰ κ' οἱ Λαρσινοὶ ἀγάδες.
Ἐγὼ εἰμ' ὁ γέρος Ὀλυμπος ἔς τὸν κόσμον ξακουσμένος,
ἔχω σαράντα δυὸ κορφαῖς κ' ἐξήντα δυὸ βρυσούλαις,
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο κάθε κλαδὶ καὶ κλέφτης.
- 10 Κι' ὅταν τὸ παῖρον ἢ ἀνοιξῇ κ' ἀνοίγουν τὰ κλαδάκια,
γεμίζουν τὰ βουνὰ κλεφτιὰ καὶ τὰ λαγκάδια σκλάβους.
Ἐχω καὶ τὸ χρυσὸν ἀπὸ, τὸ χρυσοπλουμισμένο,
πάνω ἔς τὴν πέτρα κάθετα καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέγει
«Ἦλιε μ', δὲν κροῦς τὰποταχὺ, μόν' κροῦς τὸ μεσημέρι,
15 νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, τὰ νυχοπόδαρά μου;»

Στ. 6. Κονιαριὰ τὸ ἔθνος τῶν Κονιαρηδων, τῶν ἐξ Ἰκονίου ἐποικησάντων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ νοτίῳ Μακεδονίᾳ Τούρκων. Στ. 9. φλάμπουρο σημαία (κλεφτικῆς ομάδος).

[Τὸ ἔσμα εἶναι ἀλληγορικόν, ὑπονοοῦν κλέφτην, ὅστις καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα δὲν ἐννοεῖ ν' ἀπόσχῃ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὰ βουνά. Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ τεμάχιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν κατακλιδα τοῦ προηγουμένου ἔσματος τοῦ Ὀλυμποῦ καὶ τοῦ Κίσαβου.]

- Ἔνας αὐτὸς περήφανος, ἕνας αὐτὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνεια του κ' ἀπὸ τὴ λεβεντιά του,
δὲν πάει τὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάση,
μὸν μένει ἀπάνω ἕς τὰ βουνά, ψηλά ἕς τὰ κορφοβούνια.
- 5 Κ' ἔρρηξε χιόνια ἕς τὰ βουνά καὶ κρούσταλλα ἕς τοὺς κάμπους,
ἐμάργωσαν τὰ νύχια του κ' ἐπέσαν τὰ φτερά του.
Κι' ἀγνάντιο βγήκε κ' ἔκατσε, ἕς ἕνα ψηλὸ λιθάρι,
καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέει.
«Ἢλιε, γιὰ δὲ βαρεῖς κ' ἐδῶ ἕς τούτη τὴν ἀποσκοιοῦρα,
- 10 νὰ λειώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λειώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ γίνῃ μιά ἀνοιξη καλή, νὰ γίνῃ καλοκαῖρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γιάνουν τὰ φτερά μου,
νὰ ρθοῦνε τᾶλλα τὰ πουλιά καὶ τᾶλλα μου τᾶδέρφια».

Στ. 4. μὸν (μόνον) ἀλλά. Στ. 6. ἐμάργωσαν = ἐξεπάγιασαν.
Στ. 9. ἀποσκοιοῦρα = ἀνήλιος τόπος.

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

[Τίς ὁ Βασίλης τοῦ ἔσματος τούτου δὲν εἶναι ἐξηκρι-
βαμένον· μία παραλλαγή λέγει αὐτὸν υἱὸν παπαδιάς ἀπὸ
τὴν Ράψανη τῆς Θεσσαλίας, ἄλλη πατρίδα τοῦ μνημονεύει
τὸ Πιρναίρι τῆς Ποταμίας παρὰ τὴν Ἐλασσόνα, ἢ μὲν τὸν
θέλει σύντροφον τῶν Θεσσαλῶν Μάνταλου καὶ Μπασδέκη, ἢ
δὲ τοῦ Μπουκουβάλα· εἰς ἄλλην πάλιν παραλλαγὴν ἀντὶ Βα-
σίλη ὁ κλέφτης ὀνομάζεται διὰ κοινοτέρου ὀνόματος Δήμος.
Ἴσως ἐκ τούτων ἠδύνατό τις νὰ εικάσῃ ὅτι πρόκειται περὶ
Θεσσαλοῦ κλέφτη τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλ'
οἷοςδήποτε καὶ ἂν ἦτο, τὸ τραγοῦδι τοῦ μᾶς παρέχει φυσι-
κὴν καὶ ἀπέριττον διατύπωσιν τῶν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα
παρώρμων ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας τοὺς γενναίους ἄνδρας
νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον βίον τοῦ κλέφτη εἰς τὰ βουνά.
Καλλίστη διασκευῇ τοῦ ἔσματος τούτου εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ
Παύλου Λάμπρου ποιηθὲν «Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ
τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω», ὅπερ ὑπελήφθη ὡς ἀκριφῶς
δημῶδες, ἐδημοσιεύθη δὲ κατὰ πρῶτον μὲν ἐν τῇ συλλογῇ
δημοτικῶν ἔσμάτων τοῦ Σπ. Ζαμπελίου καὶ ὕστερον πολ-
λάκις].

- «Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνῃς νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποκτήσης πρόβατα, ζευγάρια κ' ἀγελάδες,
χωριὰ κ' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.
—Μάννα μου ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
5 νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νὰ μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι ἕς τοὺς γερόντους.
Φέρε μου τᾶλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαριὸ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλά ἕς τὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
10 νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατίαμα καπετάνων
καὶ νὰ σουρῶξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους,
ποῦ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιά καὶ μὲ τοὺς Ἀρθανίταις.»
- Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάννα του, πουρνὸ ξεπροβοδεῖται.
«Γιὰ σας βουνά μὲ τοὺς γκρεμνοὺς, λαγκάδια μὲ τοῖς πάχναις!
15 —Καλό ἔστο τᾶξιο τὸ παιδί καὶ τᾶξιο παλλημάρι.»

Στ. 6. ἕς τοὺς γερόντους = τοὺς προεστούς, τοὺς κοτσαμπάσιδες.

Μάννα, μ' εκαταράστηκες, βαρεία κατάρα μου είπες.
«Κλέφτης νά βγῆς, παιδάκι μου, κάμπους, βουνά νά τρέχης,
δλημερίς 'ς τὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καραοῦλι,
καὶ 'ς τὰ γλυκοχαράματα νά πιάνης τὸ ταμποῦρι».

- 5 Νά ἦσουνα πετροπέρδικα 'ς τὰ πλάγια τοῦ Πετρίλου,
ν' ἀγνάντεες πῶς πολεμᾶν οἱ κλέφτες μὲ τοὺς Τούρκους,
ν' ἀγνάντεες τὸ γιόκα σου μπροστὰ ἀπ' τὰ παλληκάρια.
'Ομπρὸς ξεστρώνει τὴν Τουρκιά μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι,
κι' ἀπ' τὴ φωνή του τὴν ψηλὴ ἀχολογᾷ ὁ τόπος.
- 10 «Βαρεῖτε, παλληκάρια μου, σκοιτώνετε τοὺς σκύλους,
ψυχή νά μὴν ἀφήσουμε ὀπίσω νά γυρίσῃ,
τί ἔκαμα ὄρκο φοβερό, Τούρκο νά μὴ σκλαβώσω».

[Πολλὰ κλέφτικα τραγούδια ὑπόθεσιν ἔχουν συνάντησιν
καὶ εὐωχίαν κλεφτῶν, ὀλίγα τούτων ἀναφέρουν ὅτι εἶχον
καὶ αἰχμάλωτον γυναῖκα νά τοὺς κερνᾷ νά πίνουν, ἢ ἀνώ-
νυμον ἢ ἄλλως εἰς ἄλλα ὀνομαζομένην. Ἡ ἐπομένη παρα-
λαγὴ ποικίλλεται διὰ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ἀτυχοῦς ἔρωτος
κλέφτου πρὸς τὴν αἰχμάλωτον.]

- Τῆς νύχτας οἱ ἄρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις
δλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται,
κοιμῶνται 'ς τὰ ψηλὰ βουνά καὶ 'ς τοὺς παχιούς τοὺς ἡσκίους.
Εἶχαν ἄρνια καὶ ψένανε, κριάρια σουβλισμένα,
5 εἶχαν κ' ἓνα γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι,
εἶχαν καὶ σκλάβα νῆμορφη καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
- «Κέρνα μας, σκλάβα, κέρνα μας γεμᾶτα τὰ ποτήρια,
καὶ κείνονε νόπου ἀγαπᾷς γιὰ διπλοκέρασέ τον
καὶ 'ς τὸ δικό μου τὸ γυαλὶ ἔῃξε σπειρὶ φαρμάκι,
10 γιὰ νὰν τὸ πίνω βράδυ αὐγῆ, αὐγῆ καὶ μεσημέρι,
νά κατακάτῃ ὁ σεβντᾶς, σεβντᾶς ποῦ χω γιὰ σένα».

'Αρ. 27. Στ. 11. σεβντᾶς (λ. τουρκ.) ἐρωτικὸς πόθος.

- Καλῶς ἀνταμωθήκαμε νῆμεῖς οἱ ντεριλιῆδες,
νά κλάψουμε τὰ ντέρια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
Πάλε καλάῖς ἀντάμωσαις, πάλε ν' ἀνταμωθοῦμε,
'ς τὸν Ἅγιο Διά, 'ς τὸν πλάτανο, ψηλὰ 'ς τὸ κρουονέρι,
5 πῶχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κ' οἱ καπιταναραῖοι,
πῶχουν ἄρνια καὶ ψένουνε, κριάρια σουγλισμένα,
ὄπ' ἔχουν καὶ γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι,
κ' ἔχουν τὴν Γκόλφω 'ς τὸ πλευρὸ καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνου νν.
Κι' ὁ καπετάνιος τοὺς μιλάει, κι' ὁ καπετάνιος λέει,
10 «Γιὰ φάτε, πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε, νά χαροῦμε
τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλὸ, τὸν ἄλλο ποῖς τὸ ξέρει,
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ 'ς ἄλλον κόσμο πάμε».

[Τὸ ἐπόμενον ᾄσμα συνέδεσεν ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς ἀνδραγάθημά του, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἦτο κλέφτης ἔς τὰ βουνά. Τὸ γεγονός διηγείτο ὁ ἴδιος, καὶ τὴν διήγησιν αὐτοῦ κατέγραψεν ὁ Τερτσέτης, ἀκούσας παρὰ γυναικὸς ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Ἔχει ὡς ἑξῆς.

«Ἦταν Λαμπρὴ ἀνήμερα, ἦταν ὄγδοῦντα σύντροφοι, καὶ ἦτον εἰς τὸ μεγαλύτερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ ἡμέρας τοὺς εἶχαν εἰδήση δωσμένη, ὅτι θὰ πάνε ἄλυσσο-δεμένους ἑκατὸν πενήντα ἀνθρώπους. Ἐδιαμοίρασα, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, τοὺς μισοὺς συντρόφους εἰς τὸ ἄλλο βουνό, ἔβαλα τὰ καρπούλια μὲ μεγάλη πρόβλεψη, διὰ νὰ κάμωμε τὴ Λαμπρὴ μᾶς ἀσφαλισμένοι. Ἐδιαμοιρασθήκαμε λοιπὸν καὶ τοὺς εἶπα: Ἐ ἀδελφοὶ χριστιανοί, νὰ εἴμασθε συγκεντρωμένοι, ὄχι, ὄχι ποῦ μᾶς ὀνομάζουν οἱ ἀρχοντες καὶ τὸ γονναρικὸ κλέφταις, νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ζωντανούς. Ἄν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, νὰ κρεμάσωμε τὰ χαμαλιά μας εἰς τὰ ἔλατα· αὐτὰ εἶναι ἡ ἐκκλησίᾳ μας, ἡ Λαμπρὴ μας, καὶ νὰ ἀσπασθοῦμεν καὶ νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας, ποῦ πάνε νὰ τοὺς φυλακίσουν διὰ παντὸς εἰς τὰ δεσμά. Ἀπάνω ποῦ καθήσαμε νὰ φάμε, εἶπα πάλι: Ἄν εἴμασθε ἀδελφοί, νὰ χύσωμε τὸ αἷμα μας διὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Πρῶτα τοὺς ὠρμήνευσα μιλητὰ, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγοῦδι καὶ τοὺς τὸ ἐτραγοῦδησα. (Ἔπεται παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος). Ἀπάνω ποῦ ἐκόψανε τάρνια τὰ ψημένα, ὁ θεὸς τοὺς ἐπήγε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐκτύπησαν· ἐλαβῶθηκε ἓνας πρῶτος ἀπὸ τὰ παλληκάρια, ἐσκοτώθη ἓνας πρῶτος ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πῆραν τὸ κεφάλι του. Ἐκαμαν πόλεμο. Ἦσαν δύο χιλιάδες στρατιῶται. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐσκοτώθησαν ὄγδοῦντα ἑπτὰ. Μᾶς βοήθησε, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ Παναγία ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ καθαριότητά μας, ὅπου ἐπήγαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας».

Λέγων ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι ἔκαμεν αὐτὸς τὸ τραγοῦδι ἐνόει βεβαίως ὅτι προσήρμοσε γνωστὸν τοῦ ᾄσμα εἰς τὴν περίστασιν. Διότι παραλλαγαὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς ἄλλους κλέφταις (τὸν Δημοτσίο, τὸν Κώστα), καὶ τὸ ἀρχικὸν ᾄσμα πιθανώτατα ὑπόθεσιν εἶχε τὴν ἀπόπασιν ἀπὸ τὸν Χάρον τῆς λείας του. Τὸν τύπον τοῦτον διετήρησαν, καθόσον γνωρίζω, δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ (τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου), ἄλλως δὲ καὶ τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται εἰς τὰς πλείστας παραλλαγὰς, σαφῶς δεικνύει τὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος, ἀφοῦ τὸ γεφύρι τοῦτο κατὰ τὰς δημῶδεις δοξασίας εἶναι εἰς τὸν Κάτω Κόσμον.]

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς ἀγῆς οἱ κλέφταις
δλονυχτίς κουρσεύανε καὶ ταῖς ἀγχαῖς κοιμῶνται.
Κοιμῶνται ἔς τὰ δασὰ κλαριά καὶ ἔς τοὺς παχιούς τοὺς ἤσκιοις.
Εἶχαν ἀρνιά καὶ ψήγανε, κριάρια σουβλισμένα,

- 5 μὰ εἶχαν κ' ἓνα γλυκὸ κρασί, ποῦ πίν'ν τὰ παλληκάρια.
Κ' ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγον, κ' ἓνας τὸν ἄλλον λέει.
«Καλὰ τρώμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγοῦδαμε,
δὲν κάνουμε κ' ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴν μας;
—ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιαῖς, φκειάνουν καὶ μοναστήρια,—
10 νὰ πάμε νὰ φυλάξουμε ἔς τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
ποῦ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας μὲ τοὺς ἄλυσσόμενους·
νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
νὰ βγῆ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει,
π' αὐτὴ τὸ χει μονάκριβο ἔς τὸν κόσμον ξακουσμένο».

- Ἄνάθεμά τα τὰ βουνά μὲ τὸ ζακόνι πῶχουν,
τὸ καλοκαῖρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἄνοιξη πολὺ ῥοδαμισμένα.
Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μὲς ἔς τὸν ἀπάνω κόσμον,
5 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
Πηδᾶνε, παίζον καὶ γλεντᾶν καὶ δῆνουν ἔς τὸ σημάδι,
γυρίζουν καὶ ἔς τὴ σούγλα τους τὰ παχουλά τὰ κριάρια·
πὸ κεῖ οἱ Τούρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

- Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καῖμένα,
κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τᾶρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
«Τουφέμι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
5 πολλαῖς φοραῖς μὲ γλύτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὄρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσῆμι».

*Αρ. 30. Στ. 3. ῥοδαμισμένα=χλοάζοντα, γεμάτα ἀπὸ χλοερῶς θάμνους.

32

[Ὁ κλέφτης, ὁ ἑξαίρων τὸν βίον αὐτοῦ, τὸν ἀνυψοῦντα τὸ φρόνημα καὶ ἀποκαθιστῶντα αὐτὸν ἐλεύθερον, πρόσφορον δὲ πρὸς ἀνάδειξιν πολεμικῶν ἀρετῶν, δὲν ἀποκρύπτει ὅτι ὁ τοιοῦτος βίος εἶναι τραχύτατος καὶ ὅτι πρέπει πολλὴν νὰ ἔχη καρτερίαν καὶ ἀντοχὴν πρὸς τὰς ταλαιπωρίας ὁ ἀσπαζόμενος αὐτόν. Τὴν σκιερὰν ὄψιν τοῦ βίου τῶν κλεφτῶν ἐξεικονίζει τὸ προκείμενον ἔσμα].

Παιδιά, σὰν θέτε λεβεντιὰ καὶ κλέφταις νὰ γενῆτε,
 νήμενα νὰ ζωτήσετε νὰ σᾶς ὁμολογήσω
 τῆς κλεφτουριάς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
 Μαύρη ζωὴ ποῦ κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφταις!
 5 Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
 ὀλημερίς ᾗς τὸν πόλεμο, τῆ νύχτα καραοῦλι.
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμα ᾗς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.
 Ζεστό ψωμί δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στρῶμα,
 τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τῆ γλυκάδα,
 10 τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα,
 καὶ τὸ καριοφιλάκι μου σὰν κόρη ἀγκαλιασμένο.

33

Ποῦ σουν, περιστεροῦλα μου, τόσον καιρὸ ποῦ λείπεις;
 — Πῆγα νὰ μάσω λάχανα μὲ τᾶλλα τὰ κορίτσια,
 καὶ οἱ κλέφταις μᾶς ἀγνάντευαν ἀπὸ ψηλὰ λημέρια.
 «Κορίτσια μαυρομάτικα καὶ γαϊτανοφροῦδάτα,
 5 γιὰ ἐλάτε ᾗς τὸ λημέρι μας δυὸ λόγια νὰ σᾶς ποῦμε.
 Μὴν εἶναι Τοῦρκοι ᾗς τὸ χωριό, μὴν εἶναι κι' Ἀρβανίταις;
 — Ἐμεῖς ἐβγήκαμε ταχιά μέσ' ἀπὸ τὸ χωριό μας,
 δὲν ξέροουμε, δὲν εἶδαμε κι' ἂν εἶναι κι' ἂν δὲν εἶναι».
 Σαράντα κλέφταις ἦτανε τριγύρω ξαπλωμένοι,
 10 κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο, ντυμένο ᾗς τὸ χρυσάφι,
 ἀπίδια μᾶς ἐφίλεψε καὶ κρυὸ νερὸ ἀπ' τῆ βρύση.
 «Σύρτε, κορίτσια, ᾗς τὸ καλὸ κι' ἀνθρώπου μὴν τὸ πῆτε».

34

ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ

[Ὁ κλέφτης Βαρλάμης, τὸν ὁποῖον μὲ τόσον πλαστικὴν εἰκόνα παρουσιάζει τὸ κατωτέρω ἔσμα, εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν].

Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα,
 κ' ἓνας πλάτανος παχὺν ἥσκιον ὀπᾶχει!
 ᾗς τὰ κλωνάρια του σπαθιά ναι κρεμασμένα,
 καὶ ᾗς τῆ δίξια του τουφέκια ἀκουμπισμένα,
 5 κ' ἀποκάτω του ὁ Βαρλάμης ξαπλωμένος.

35

Παιδιά, πῆρ' ὁ χινόπαρος, παιδιά, πῆρ' ὁ χειμῶνας,
 πέσαν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαριά, ξεσκιδῶσαν τὰ λημέρια.
 Παιδιά μου νὰ σκορπίσουμε, νὰ γίνουμε μπουλούκια,
 πιάστε τοὺς φίλους τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς πιστοὺς κουμπάρους,
 5 παιδιά μ', νὰ ξεχειμάσουμε καὶ τοῦτον τὸ χειμῶνα.

36

Θέλετε δέντρα ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε,
 ᾗς τὸν ἥσκιο σας δὲν κάθουμαι, μαῖδὲ καὶ ᾗς τὸ δροσιό σας,
 μόν' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τῶμορφο καλοκαῖρι,
 ν' ἀνοιξῆ ὁ γαῦρος καὶ γῆ δευά, νὰ σκιώσουν τὰ λημέρια,
 5 νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι ᾗς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλεις,
 νὰ ζώσω τὸ σπαθάκι μου, νὰ πάρω τὸ τουφέκι,
 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράκια,
 νὰ βγῶ ᾗς τῆς Γούρας τὰ βουνά, ᾗς τὰ κλέφτικα λημέρια,
 γιὰ νὰ σουρίζω κλέφτικα λημέρι σὲ λημέρι,
 10 νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποῦ τὰ χω σκορπισμένα,
 νὰ πάμε νὰ πατήσουμε ναῦτὰ τὰ τουρκοχώρια,
 νὰ κλάγουν μάνναις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

37

Ἔχετε γειά ψηλά βουνά και κάμποι με τὰ ῥόδα,
 δορσαῖς με τὰ χαράματα, νύχτες με τὸ φεγγάρι,
 και σεί: μερὸ κλεφτόπουλα, ποῦ εἶσατε παλληκάρια,
 δὲ σᾶς τρομάζει ὁ πόλεμος, πηδάτε σὰ λιοντάρια.

38

(Ο ΓΕΡΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ)

Γέρασα ὁ μαῦρος γέρασα, δὲ μπορῶ ἄ περπατήσω,
 δὲ μπορῶ ἄ σύρω τᾶρματα, τὰ γέρομα τσαπράζια,
 τοῖς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τὰ φλωροκαπιτισμένα.
 Τουφέκι μου περήφανο, πιστόλια πέρα πέρα,
 5 και σὺ σπαθί μου διμοκί με τὴ χουσὴ τὴ χουῖφια,
 δὲν πρόπεστε γιὰ κρέμασμα, κι' οὐδὲ γιὰ τὸ παζάρι,
 μὲν πρόπεστε γιὰ λεβεντιά και γιὰ λιανὴ μεσοῦλα.

39

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Φάτε και πιέτε, βρὸ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε,
 κι' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε παρὰ εἶμαι λαβωμένος.
 Πικρὴ ποῦ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερὸ εἶν' τὸ βόλι!
 Γιὰ πᾶρτε με και σύρτε με ψηλά ἔς τὸν ἄη Θανάση,
 5 ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά με τοὺς παχεῖς τοὺς ἡσκίους.
 Κόψτε κλαριά και στρῶστε μου, κλαριά νὰ με σκεπάστε
 και ἔς τὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ν' ἀφήστε παρεθύρι,
 νὰ μπαιζοβγαίνῃ τὸ πουλί, νὰ φέρῃ τὰ χαμπέρια.

40

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Κλαῖνε τὰ δέντρα, κλαῖνε, κλαῖνε τὰ κλαριά,
 κλαῖνε και τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα,
 κλαῖνε τὰ μονοπάτια ποῦ περπάταγα,
 κλαῖνε κι' οἱ κρουοβουσοῦλαις πῶπινα νερό,
 5 κλαῖνε και τὰ μετόχια πῶπαιρα φρωμί,
 κλαῖνε τὰ μοναστήρια πῶπινα κρασί.

Φαρμάκι τὸ μολύβι κι' ἡ λαβωματιά
 τὰ μάτια μου σθησμένα κι' ἔλο μ' τὸ κορμί,
 ἔς τὴν ἐρημιὰ μονάχος, δίχως συντροφιά,
 θεριά θενὰ με φάνε και τᾶγρια πουλιά.

41

Τᾶντρωιωμένον τᾶρματα δὲν πρόπει νὰ πουλειῶνται,
 μόν' πρόπει τους ἔς τὴν ἐκκλησιά κι' ἐκεῖ νὰ λειτουργειῶνται,
 πρόπει νὰ κρέμονται ψηλά ἔς ἀραχνιασμένο πύργο,
 νὰ τρώῃ ἡ σκουριά τὸ σίδερο κι' ἡ γῆ τὸν ἀντρωιωμένο.

Ἄρ. 40. Στ. 5. μετόχια ἔξοχικὰ παραρτήματα μοναστηρίων.

[Ο κλέφτης αποδέχεται μὲν μετ' ἀδιαφορίας πρὸς τὸν θάνατον, ἀλλ' οὐδὲν ἦτιον μετὰ πόνου ἀναλογίζεται, ὅσον βαρὺ θὰ εἶναι τὸ πλήγμα εἰς τοὺς οἰκείους του καὶ προπάντων εἰς τὴν μητέρα του. Τὸ συναίσθημα δὲ τοῦτο ἐκφράζει τὸ ἐπόμενον ῥῆμα, τοῦ ὁποῖου παραλλαγαί τινες ἔχουσι τὸν τύπον μοιρολογίου εἰς ἀποθανόντα ἐν τῇ ξενιτείᾳ. Οἱ σύντροφοι οἵτινες θὰ κομίσουν τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα πρέπει μετὰ πολλῆς προφυλάξεως νὰ τὸ ἀνακοινώσουν, προπαρασκευάζοντας τοὺς οἰκείους εἰς τὸ ἄκουσμα, ὅπως μὴ δεινότερα φανῇ εἰς αὐτοὺς ἢ συμφορὰ, ἂν αἰφνιδίως τὴν μάθουν].

- Παιδιά Μοραϊτόπουλα καὶ σεῖς Ῥουμελιωτάκια,
 μά τὸ ψωμί ποῦ φάγαμε, μά τὴν ἀδερφοσύνη,
 περᾶστε ἀπὸ τὸν τόπο μου κι' ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου.
 Καὶ νὰ μὴν μπῆτε 'ς τὸ χωριὸ μὲ νῆλιο μὲ φεγγάρι,
 5 ντουφέκια νὰ μὴ δῆξετε, τραγούδια νὰ μὴν πῆτε,
 καὶ σᾶς ἀκούση ἢ μάννα μου, κ' ἢ δόλια γῆ ἀδερφή μου.
 Κι' ἂ ρθοῦν καὶ σᾶς ρωτήσουνε, πρώτη φορὰ μὴν πῆτε,
 κι' ἂ σᾶς διπλωρωτήσουνε καὶ δεύτερη καὶ τρίτη,
 μὴν πῆτε πῶς σκοιώθηκα νὰ μὴν κακοκαρδίσουν
 10 μόν' πῆτε πῶς παντρεύτηκα νεδῶ 'ς αὐτὰ τὰ μέρη,
 πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα,
 κι' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα, ἀδέρφια καὶ ξαδέφια.

(ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ)

[Ὡς διηγεῖται τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, αἰσθανόμενος προσεγγίζοντα τὸν θάνατον, ἐκτίσεν ὁ ἴδιος παρὰ τὸν Εὐφράτην πανώρειον τάφον καὶ κιβούριον τοῦ θανάτου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, διὰ ν' ἀποτεθῇ τὸ σῶμά του. Καὶ οἱ συνεχίζοντες τὰς ἀκριτικὰς παραδόσεις κλέφταις, θνήσκοντες μὲν ἐν τῇ μάχῃ παραγγέλλουν εἰς τοὺς συντρόφους των νὰ πάρουν τὸ κεφάλι τους, διὰ νὰ μὴ πέση εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς μάχης φροντίζουν περὶ τῆς κατασκευῆς τάφου καταλλήλου διὰ νὰ διατηροῦν καὶ νεκροὶ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ πολεμικοῦ βίου καὶ μὴ διακόψουν τὴν ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτοὺς φύσιν, διότι φαντάζονται τὸν θάνατον ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ σκιώδη ἀνάκλασιν τῆς ζωῆς. Τὸ ῥῆμα ἐν τῷ ὁποίῳ διατυπώνονται τοιαῦται ἰδέαι φαίνεται παλαιότερον τῆς χρήσεως τῶν πυροβόλων ὄπλων, ὡς συνάγεται ἐξ ἐνὸς στίχου διατηρηθέντος εἰς τινὰς μόνον παραλλαγὰς. Ἄλλ' ἴσως εἶναι καὶ τῶν ἀκριτικοῦ ἀναφέρεται τὸ κοντάρι, καὶ τὰκριτικὰ ῥήματα, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους, καθὼς καὶ τὰ κλέφτικα ἐμιμήθησαν ἀρχαιότερον μοιρολόγιον τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἐκφράζον ὡς ὑστάτην θέλησιν τοῦ νεκροῦ τὴν κατασκευὴν μαρμαρίνου πολυτελοῦς τάφου, ἐξ οὗ νὰ δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ οὗτος πρὸς τὴν ζωὴν. Εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο καθοδηγοῦν αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ῥήματος, διακρινόμεναι εἰς τέσσαρας τύπους. Α' Εἰς τὸ μοιρολόγιον περὶ τοῦ τάφου ἀγάμου ἢ ἀνδρὸς καταλείποντος χῆραν νέαν γυναῖκα. Β' Εἰς ὁμοίον περὶ τοῦ τάφου κόρης. Γ' Εἰς τὸ ῥῆμα περὶ τοῦ τάφου ἀγνώστου ἢ ἀνανύμου κλέφτου καὶ Δ' Εἰς τὸ ῥῆμα περὶ τῶν τελευταίων παραγγελιῶν τοῦ Δήμου Μπουκουβάλα, κλέφτου θανόντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὗτος δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ νεώτατος τύπος. Μέρη τοῦ ῥήματος εἶναι συμπεφυρμένα καὶ μὲ τινὰς παραλλαγὰς ἐτέρου ῥήματος περὶ τοῦ λαθωμένου κλέφτη].

- Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι' ὁ Δῆμος παραγγέλνει:
 Σύρτε, παιδιά μου, 'ς τὸ νερό, ψωμί νὰ φάτ' ἀπόψε,
 καὶ σὺ Λαμπράκη μ' ἀνυμιέ, ἔλα κάτσε κοντὰ μου,
 νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γένης καπετᾶνος.
 5 Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε 'ς τὸν ἔρημο τὸν τόπο
 γιὰ πᾶρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ 'ς τὴν κορὰ βρύση,
 ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
 Κόψτε κλαδιὰ καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
 καὶ φέρετε τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ ξομολογήση,

- 10 για να του πῶ τὰ κρίματα, ὅσα χω καμωμένα
δώδεκα χρόνια ἀρματωλός, σαράντα χρόνια κλέφτης.

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκειάστε μ' ὄριό κιβοῦρα
νά ναι πλατὸν γιὰ τᾶρματα, μακρὸν γιὰ τὸ κοντάρι.

- Καὶ 'ς τὴ δεξιὰ μου τὴ μεριὰ ν' ἀφήστε παραθύρι,
15 νὰ μπαίνη ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τὰ ἡρόνια,
καὶ νὰ περνοῦν οἱ γέμορφαι, νὰ μὲ καλημερῶνε.

[Ὁ θνήσκων πολεμιστὴς τοῦ κατωτέρου ἔσματος δὲν εἶναι γνωστός τις καὶ ὀνομαστός κλέφτης. Μία παραλλαγή τὸν ὀνομάζει Βέβρον, ἄλλη Δήμον, ἄλλη Γιαννάκη, εἰς τὴν μίαν χαρακτηρίζεται ἄοριστως ὡς ξένος καὶ εἰς τὰς περισσότερας λέγεται Τοῦρκος μπέης. Εἰς τὰς τελευταίας τὸ γύρισμα τοῦ τραγουδιοῦ («λεβέντη Κωσταντή» ἢ «μωρ' Κωσταντή») ἐγείρει τὴν ὑπόνοιαν μὴ πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἐξυμνήσεως ἀνδραγαθίας κλέφτου τινὸς Κωσταντῆ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν τελευταίων στιγμῶν μπῆ ὑπ' αὐτοῦ τραυματισθέντος. Ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ἐνθα ὑπόκειται ἢ σκηνὴ ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς. Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιοῦ (τοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο), τὴν πεδιάδα τῆς Βουλγαρίας, τῆς Λεβαδιᾶς, τοῦ Φονιά καὶ τινὰ πεδιάδα τῆς Ἠπείρου, ἄοριστως ὑποδεικνυομένην. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι τὸ οὐσιώδες εἰς τὸ ἔσμα δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πολεμιστοῦ, οὔτε ὁ τόπος, ἀλλ' ἡ συνομιλία τοῦ θνήσκοντος μετὰ τὸν ἵππον του, εἰς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηροδόθησαν τὰ ὀνόματα διαφόρων ἀνδρῶν ὑπαρκτῶν ἢ ἀνυπάρκτων. Κατὰ δήλον γίνεται τοῦτο ἐν ἠπειρωτικῇ παραλλαγῇ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ διασκευὴ εἶναι ἀτεχνότερα καὶ ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς δολοφονίας χριστιανοῦ τινος Γιαννάκη εἰς τὸ Μπόμπον ὑπὸ Ἀλβανῶν τῆς Παραμυθίας.

Ἡ δὲ συνομιλία τοῦ ἵπτεως καὶ τοῦ ἵππου εἶναι μυθικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν εἰς τᾶσματα καὶ τὰς παραδόσεις πλείστων λαῶν. Ὁ ἵππος δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ εὐγενέστατον καὶ νοημονέστατον τῶν κατοικιδίων ζώων, ἐπιβάλλον διὰ τὴν ῥώμην καὶ τὸ παράστημα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ πολεμιστοῦ καὶ πολυτιμότερος βοηθὸς αὐτοῦ, ὃν ἐφαντάζετο συμμεριζόμενον τὰς χαράς, τὰς θλίψεις καὶ τὴν δόξαν του. Ὁ ἵππος τοῦ ἥρωος ἔχει ὑπερφυσικὰ χαρίσματα, ὀμιλεῖ, προλέγει τὸν θάνατον ἢ τοὺς κινδύνους τοῦ κυρίου του, παρέχει συνετὰς συμβουλὰς, μετέχει τρόπον τινὰ θείας φύσεως. Παλαιότατον καὶ τελειότατον πρότυπον τοιούτων παραστάσεων εἶναι ὁ διάλογος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν ἵππων αὐτοῦ Ἐάνθου καὶ Βαλίου ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις διεπλάσθησαν οἱ μῦθοι περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Ἀλεξάνδρου Βουκεφάλα καὶ περὶ τοῦ βροτόποδος ἵππου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Εἰς τὸ νεώτερον ἰνδικὸν ἔπος τὴν Ῥαμαϊάναν τοιοῦτος θαυμάσιος ἵππος εἶναι ὁ τοῦ ἥρωος Ῥανάνα, καὶ παρὰ τῷ Πέρσῃ ποιητῇ Φαρδούση ὁ ἵππος τοῦ Ῥουστέμ. Καὶ εἰς τὴν Ἑδδαν τῶν Σκανδιναῶν μνημονεύονται ἵπποι ἡρώων ὀμιλοῦντες, καθὼς καὶ εἰς σουηδικὰ καὶ δανικὰ ἔσματα, εἰς μεσαιωνικὰ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ποιήματα, εἰς ὁσικὰ ἐπικά ποιήματα καὶ σερβικὰ δημοτικὰ ἔσματα, καὶ εἰς οὐγκρικὰ ἔσματα καὶ παραδόσεις. Εἰς τὰ ἡμέτερα δὲ ἀκριτικὰ ἔσματα συχνότατα ἀναφέρονται τοιοῦτοι ἵπποι, καὶ ἀπηχῆσεις ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἔσμάτων εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἡμῶν δημώδη ποίησιν. Παράδειγμα τούτου εἶναι καὶ τὸ προκείμενον ἔσμα.]

Κάτον 'ς τοῦ Φονιά τὸν κάμπο
καὶ 'ς τῆς θάλασσης τὸν ἄμμο,

- ὅς ἕνα δέντρο φουντωμένο,
 μπέης ἦσαν ξαπλωμένος,
 5 κ' εἶχε τᾶτι του δεμένο,
 καὶ βαριά σιδερωμένο.
 Βρόνταγε τὰ πέταλά του,
 κ' ἔσκουζε γιὰ τὸν ἀγᾶ του.
 «Σήκω ἀπάνου, ἀφέντη μπέη,
 10 σὲ γυρεύουν ὅς τὸ σεφέρι,
 τί σκουριάσαν τᾶρματά σου,
 καὶ τᾶσημοχαντζαρά σου.
 — Δὲν μπορῶ, καϊμένε γρίβα,
 γιατί μ' ἔχουν λαβωμένο,
 15 ὅς τὴν καρδιά πιτυχημένο.
 Σύρε, σκάψε μὲ τὰ νύγια,
 μὲ τὰργυροπέταλά σου,
 τραύηξέ με μὲ τὰ δόντια,
 ἔηξε με μέσα ὅς τὸ χῶμα.
 20 Ἔπαρε καὶ τᾶρματά μου,
 δῶσε τα ὅς τὰ γονικά μου.
 Ἔπαρε καὶ τὸ μαντήλι,
 τὸ χρυσὸ τὸ δαχτυλίδι,
 νὰ τὰ πάγης τῆς καλῆς μου,
 25 νὰ μὲ κλαίῃ ὅταν τὰ βλέπη.»

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ

[Ὁ κλέφτης, τοῦ ὁποίου ἀναφέρει τὸν θάνατον τὸ κατωτέρω τραγούδι, εἶναι ἄγνωστος. Πιθανῶς εἶναι ὁ Κώστας Καφρίτσας, κλέφτης τῶν Ἀγραφῶν, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς τὰς δύο μόνον φερομένας παραλλαγὰς ἢ ἑτέρα τὸν ὀνομάζει Μήτσο.]

- Σηκῶνομαι μὲ χαραυγῆ, μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο,
 παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, μαντήλι καὶ σφουγγειῶμαι,
 ἀκούω τὰ δέντρα καὶ βογγοῦν καὶ ταῖς δξυαῖς καὶ τρίξουν,
 καὶ τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν καὶ βαριαναστενάζουν.
 5 Ἔκατσα καὶ τὰ ξώτησα γλυκὰ σὰν τὴ μητέρα.
 «Τί ἔχετε δξυαῖς ποῦ χλίβεστε, λημέρια ποῦ βογγάτε;»
 Κ' ἐκεῖνα μ' ἀποκρίθηκαν βαριαναστεναγμένα.
 «Ἐχάσαμε τὴν κλεφτουριά καὶ τὸ λεβέντη Κώστα,
 ὅπου χε δῶδεκα ἀδερφοὺς καὶ τριανταδύο ξαδέρφια,
 10 ποῦ φεργε σκλάβαις παπαδιαῖς μὲ τοῖς παπαδοπούλαις,
 ποῦ φεργε καὶ τοῖς μπείσοις μ' αὐταῖς τοῖς μπειοπούλαις.»

[Αἱ παραλλαγὰὶ τοῦ ἐπομένου ἔσματος ἔχουν διαφορετικὸν γόρισμα ἐκάστη (οἶον, Ἑλένη μου, Ἑλένη, Ἑλένη φίλη μὲνη κτλ.—κάτω μπικίλι μου ἢ πέρδικα, γεια σου, μορὴ βλάχα μου.—Δέσπω βλαχοῦλα μ'—Δέσπω τοῦ Λιακατᾶ κ.τ.τ.). Τὸ τελευταῖον ἂν μὴ καὶ τὸ προηγούμενον, ἀναφέρεται εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ καπετάνιου τῆς Ἀρτοτίνας τῆς Δωριδος Νίκου Λιακατᾶ, ἀγαπητικὴν τοῦ ἀρματωλοῦ τῆς Βουνιχώρας Ἀλικούρη.]

Παίρουν ν' ἀνθίσουν τὰ κλαριά κ' ἡ πάχνη δὲν τ' ἀφήνει,
θέλω κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ καὶ δὲ μ' ἀφήνει ὁ πόνος.

Σὰν παίρνης τὸν κατήφορο, τὴν ἄκρη τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ πλατὺ πονκάμισο, μὲ τᾶσπρο σου ποδάρι,
5 χαμήλωσε τὴν μπόλια σου καὶ σκέπασε τὰ φρούδια,
νὰ μὴ φανοῦνε τὰ φιλιὰ, νὰ μὴ σὲ καταλάβουν,
καὶ σὲ ζηλέφουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τᾶηδόνια.

Σύρε νὰ εἰπῆς τῆς μάννας σου, νὰ μὴ μὲ καταρειέται,
τί θὰ τὴν κάμω πεθερά, τί θὰ τὴν κάμω μάννα.

10 "Αἰντε καὶ βάνε τᾶρματα, κ' ἔλα ᾽ς τὴν Κρούα Βρούση,
νὰ περπατᾶμε ᾽ς τὰ βουνά, ᾽ς τῆς Διάκουρας τὰ χιόνια,
νά σαι τς ἀγούλας ἢ δροσιὰ καὶ τοῦ Μαγιοῦ ἢ πάχνη,
καὶ μέσα ᾽ς τὸ λημέρι μου νὰ λάμπης σὰν τὴν Πούλια.

Στ. 10. Βάνε τᾶρματα=στολίσου.

ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ

[Τοῦ Κίτσου τὸ τραγούδι εἶναι κοινότατον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀγαπητόν, ἀλλὰ τίποτε σχεδὸν δὲν ἤξεύρομεν περὶ τοῦ κλέφτου αὐτοῦ ἢ περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζησεν. Ἐκ μίας παραλλαγῆς φαίνεται ὅτι ἦτο κλέφτης τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Ξηρομέρου τῆς Ἀκαρνανίας, ἐξ ἄλλου δὲ ἔσματος μανθάνομεν ὅτι τὸ τέλος αὐτοῦ ἦτο διάφορον, ὅτι δὲν ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπιστρέφων ἐκ μάχης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν ὁ ἀδελφός του καὶ πέντε παλληκάρια του, ἐτραυματίσθη θανασίμως κατὰ τὴν εἰς Ἀγραφα ὁδὸν ὑπὸ ἐνεδρευόντων ἐχθρῶν.—Νεώτεροι διασκευαὶ τοῦ ἔσματος προσηρμόσθησαν εἰς ληστὰς ἢ φυλακισμένους.]

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθουνταν ᾽ς τὴν ἄκρη ᾽ς τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε.

«Ποτάμι, γιὰ λιγότεψε, ποτάμι, γύρνα πίσω,
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, ᾽ς τὰ κλέφτικα λημέρια,
5 πῶχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κί' ὄλοι οἱ καπεταναῖοι.»

Τὸν Κίτσο τότε πιάσανε καὶ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν,
χιλίοι τὸν πᾶν ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυνὸ χιλιάδες πίσω,
κί' ὄλοξοπίσω πάγαινε νῆ δόλια του ἢ μαννοῦλα.

«Κίτσο μου, ποῦ εἶναι τᾶρματα, ποῦ τὰ χεῖς τὰ τσαπράζια,
10 τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιὰ τὰ φλωροκαπνισμένα;
—Μάννα λωλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμωλισμένη,
μάννα, δὲν κλαῖς τὰ νιᾶτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
μόν' κλαῖς τᾶρημα τᾶρματα, τᾶρημα τὰ τσαπράζια;»

ΤΟΥ ΛΙΒΙΝΗ

(1685)

[Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ ἐνστοιχειοῦ πολέμου (1685) ἐπαναστατήσαντες ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν ἄρματολοι τινες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐκ Καρπενεῖου Λιβίνης. Οὗτος κατενίκησε μὲν τοὺς Τούρκους, συγκροτήσας μάχην ἐν τῷ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Γόλιανης τοῦ δήμου Καρπενεῖων λόφῳ, ὅστις ἔκτοτε ὀνομάζεται τοῦ Λιβίνη, ἀλλὰ μικρῶ ὕστερον καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Εὐρυτανίας καὶ τῆς Φθιώτιδος ἔπεσεν ἐν Ἀραχῶθῃ τοῦ δήμου Παρακαμπυλίων τῆς Εὐρυτανίας. Τὸ προκείμενον ἔπος ἀναφέρει τὰς τελευταίας θελήσεις αὐτοῦ, διατάσσοντος νὰ παραδοθῶν τὰ ὄπλα του εἰς τὸν ἀνήλικον υἱόν του, ὅτε ἤβησας θὰ δύναται νὰ φέρῃ καὶ νὰ τιμῆσῃ αὐτά.]

- Τρία μεγάλα σύγγερα ἔς τὸ Καρπενεῖσι πάνε,
 τό να φέρνει ἀστραπόβροντα, τᾶλλο χαλαζοβρόχια,
 τὸ τρίτο τὸ μαυρύτερο μαυτᾶτα τοῦ Λιβίνη.
 «Σὲ σένα, Μῆτρο μου γαμπρέ, Σταθούλα ψυχογιέ μου,
 5 ἀφήνω τὴ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου τὸ Γιώργη,
 ποῦ ναι μικρὸς γιὰ φαμελιὰ κι' ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει.
 Καὶ σὰ διαβῆ τὰ δεκαννὰ καὶ γίνῃ παλληκάρι,
 ἐλάτε νὰ ξεθάψετε τὰ δόλια τᾶρματά μου,
 ποῦ τὰ χωσα ἔς τὴν ἐκκλησιά, μέσα ἔς τὸ ἅγιο βῆμα,
 10 νὰ μὴ τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ κι' ὁ Τουρκοκωσταντάκης.»

Στ. 10. Κωνσταντᾶκης προσετῶς τοῦ Καρπενεῖσιου, ἐχθρὸς τοῦ Λιβίνη, ὕβριστικῶς ἐπικαλούμενος Τουρκοκωσταντᾶκης διὰ τὰ φιλότουρκα φρονήματα αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΛΙΟΝΗ

(περὶ τὸ 1750)

[Ὁ Χρήστος Μηλιόνης, ὄπλαρχηγὸς ἐκ Λαοιδίας, συντροφεύσας μὲ τὸν ὄπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Μῆτρον Τσεκούραν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἄρταν καὶ ἀπήγαγεν ἐκεῖθεν τὸν καθῆν καὶ δύο ἀγάδες, παρ' ὧν ἐζήτηε λύτρα ὅπως τοὺς ἐλευθερώσῃ. Σφόδρα ταραχθεὶς διὰ τὸ τόλμημα τοῦτο ὁ μουσελῆμης τῆς Ἄρτης, ἦτοι ὁ ἐπιτροπος τοῦ πασᾶ, ἤξιώσε παρὰ τοῦ ἄλληλος προσετῶτος Μαυρομάτη καὶ τοῦ δεσφένεγα Μουχτάρ Κλεισούρα νὰ θανατώσῃ τὸν Μηλιόνην. Οὗτοι δὲ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀθανὸν Σουλεϊμάνην, ὅστις βλάμης ὢν τοῦ Μηλιόνη, ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ αὐτόν, χωρὶς νὰ διεγείρῃ ὑπόνοιαν. Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάνης, ὅτε μετ' ὀλίγον χρόνον συνήντησε τὸν παλαιὸν φίλον του εἰς τὸ χωρίον Ἄλμυρόν τοῦ Βάλτου καὶ συνευχήθη μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ, ἐκρίνευ ἄτιμον νὰ τὸν δολοφονήσῃ προδοτικῶς καὶ ἐπροτίμησε νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ εἰλικρινῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τὸν προσεκάλεσε δὲ νὰ παραδοθῆ ἑκουσίως. Ὁ Μηλιόνης ἤρνηθη, συνεπλάκησαν διὰ τῶν ὄπλων καὶ κατὰ μοιραίαν σύμπτασιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο. Ὁ Μηλιόνης ἔζη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς σωζομένης ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς ἐταιρείας σφραγίδος αὐτοῦ, ἣτις φέρει χρονολογίαν 1744.]

- Τρία πουλάκια κάθονται ἔς τὴ γάχη ἔς τὸ λημέρι
 τό να τηράει τὸν Ἀρμυρό, τᾶλλο κατὰ τὸ Βάλτο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογᾷ καὶ λέει·
 Κύριε μου, τί νὰ γίνῃμεν ὁ Χρήστος ὁ Μηλιόνης;
 5 Οὐδὲ ἔς τὸ Βάλτο φάνηκε, οὐδὲ ἔς τὴν Κρούα βροῦση.
 Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε κι' ἐπῆγε πρὸς τὴν Ἄρτα,
 κι' ἐπῆρε σκλάβο τὸν κατῆ μαζί με δύο ἀγάδες.
 Κι' ὁ μουσελῆμης τ' ἄκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη.
 Τὸ Μαυρομάτη νῆκραξε καὶ τὸ Μουχτάρ Κλεισούρα
 10 «Ἐσεῖς, ἂν θέλετε ψωμί, ἂν θέλετε πρωτᾶτα,
 τὸ Χρήστο νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετὰν Μηλιόνη.
 Τοῦτο προστάζει ὁ βασιλιᾶς καὶ μῶστειλε φερμάνι.»

Παρασκευὴ ξημέρωσε, ποτὲ νὰ μὴ εἶχε φέξη!
 κι' ὁ Σουλεϊμάνης στάλθηκε νὰ πάγῃ νὰ τὸν εὔρῃ.

- 15 Ἴστον Ἀρμυρὸ τὸν ἔφτασε κι' ὡς φίλοι φιληθήκαν.
 Ὀλονυχτὶς ἐπίνανε ὅσο νὰ ξημερώσῃ.
 Καὶ ὅταν ἔφρεξε ἡ αὐγὴ πέρασαν ἔς τὰ λημέρια.
 Κι' ὁ Σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ καπετὰν Μηλιώτη
 «Χρῆστο, σὲ θέλει ὁ βασιλιᾶς, σὲ θέλουν κ' οἱ ἀγαῖδες.
 20— Ὅσο ἂν ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τούρκους δὲν προσκυνάει.»
 Μὲ τὸ τουφέκι τρέξανε ὁ ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο.
 Φωτιὰν ἐδώσαν ἔς τὴ φωτιά, κ' ἔπεσαν εἰς τὸν τόπο.

ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

[Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας, ὁ γενάρης τῆς ἀκαρνανικῆς οἰκογενείας τῶν Μπουκουβαλαίων, ἀνεδείχθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὡς ἐπιτυχῶς ἀντιταχθεὶς καὶ προστατεύσας ἑλληνικᾶς κοινότητος τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγράφων κατὰ τῶν ληστροικῶν ἐπιδρομῶν τῆς ἀλβανικῆς φάρας τῶν Μετσοχουσαίων (ἢ Μουσουχουσαίων). Ἡ φάρα αὕτη, εἰς ἣν ἀνήκε καὶ ὁ διαβόητος Ἀλῆ πασᾶς, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ προπάππου τούτου Μουσταφᾶ ἢ Μέτσιο Χούσο (υἱοῦ τοῦ Χούσο), ζήσαντος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἰσχυρᾶς ληστροικᾶς συμμορίας καταρτίζουσα, δὲν περιορίζετο εἰς τὴν λήστευσιν καὶ καταδυνάστευσιν τῶν πλησίον τοῦ Τεπελενίου χωρίων, ἀλλ' ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῆς καὶ πέραν τῶν ἡπειρωτικῶν συνόρων. Οὐχὶ δ' ἀπαξ συνεκρούσθη πρὸς τὴν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν τῶν Μπουκουβαλαίων, ὡς συνάγεται ἐκ διαφορῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων τούτου δ' ἕνεκα καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔτρεφε μῖσος κατὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Περιφανεστέρα πασῶν τῶν συγκρούσεων τούτων φαίνεται ὅτι ἐθεωρεῖτο ἢ παρὰ τὸ Κεράσοβο (ἄγνωστον ἂν τὸ Κεράσοβο τοῦ Μεσολογγίου ἢ τὸ τῶν Ἀγράφων), τὴν ὁποίαν ἐξυμνεῖ τὸ ἐπόμενον ᾠσμα.—Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας μετέσχε καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, καταφυγὼν μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης εἰς Ῥωσίαν.]

- Τί νὰ ναι ὁ ἀγὸς ποῦ γίνεται κ' ἡ ταραχὴ ἢ μεγάλη,
 ἔς τὴ μέση ἔς τὸ Κεράσοβο καὶ ἔς τὴ μεγάλη χώρα;
 Ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ με τοὺς Μεσουχουσαίους.
 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχὴ, καὶ τὰ βοννά βογγᾶνε.
 5 Κ' ἕνα πουλάκι φώναξε νὰπὸ ψηλὸ κλαράκι.
 «Πάψε, Γιάννη μ', τὸν πόλεμο, πάψε καὶ τὸ τουφέκι,

- νὰ κατακάτῃ ὁ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ ἢ ἀντάρα,
 νὰ μετρηθῇ κ' ἡ κλεφτουριά, νὰ μετρηθῇ τὰσκέρι.»
 10 Μειτριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς καὶ λείπουν πεντακόσιοι,
 μειτριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβένταις.

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑΡΑ

[Ὁ Κώστας Ζαχαριάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Κωσταντάρης, ἦτο γυναικάδελφος τοῦ ἀρματολοῦ Βεγκόλακα, διεδέχθη δ' αὐτὸν εἰς τὸ ἀρματολικὸ τῶν Σαλόνων, τῆς Δωριδος καὶ τοῦ Μαλανδρινίου κατὰ τὸ 1740. Ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον κατὰ τὸ 1755.]

- Ἐγέρασα, μωρὲ παιδιά, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιος,
 τριάντα χρόνια ἀρματολός, πενήντα χρόνια κλέφτης.
 Θέλω ν' ἀφήσω τὴν κλεψιά, καλόγερος νὰ γένω,
 καλόγερος καὶ γούμενος καὶ θασοτυλιμένος.
 5 Δέκα χωριά νεχάλασα, τὰ ξαναφκειάνω πάλε,
 δυὸ μοναστήρια χάλασα τὰ ξαναχίζω πίσω.
 Καὶ σᾶς χαρίζω τᾶρματα μαζί με τὴν εὐχὴ μου.
 Νὰ ὀήνω καὶ ἔς τὸ θυματοῦ μπαροῦτι ἀντὶς λιθάνι,
 νὰ μοῦ θυμᾷ τὸν πόλεμο, τὰ περασμένα νιάτα,
 10 σεῖς νὰ χαλάτε τὴν Τουρκιά, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς σχωρᾶω.

*Ἀρ. 50. Στ. 7. κουρνιαχτός=κονιορτός· ἀντάρα=τὸ ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν πυροβολισμῶν νέφος.

ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗ

[Ο Μήτρος Βλαχοθανάσης, ἐκ Βουνιχώρας τῆς Φωκίδος, ἦτο ὀνομαστός ἀρματολὸς κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ διάσημος Ἀνδρίτσος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 1771, ὅτε ὁ Βλαχοθανάσης ὑπέργηρος ὄν εἶχεν ἀποφασίση νὰ μεταβάλῃ βίον «γιὰ νὰ πεθάνῃ ἡσυχος ἕς τὰ χῶματά του», ὁ Ἀνδρίτσος μελετῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ τῆς Ναυπάκτου, καὶ γινώσκων ὅπως πολύτιμος σύντροφος θὰ ἦτο ὁ γέρον ψυχοπατέρας του, τὸν ἐπεισε νὰ μετᾶσχη τοῦ ἀγῶνος. Πρὸ τῆς Ναυπάκτου συνεπλάκησαν οἱ κλέφταις πρὸς τὸν Μουχτάρ, ἰσχυροτάτας ἔχοντα δυνάμεις· ἡ μάχη διήρκει ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ὅτε ὁ γηραιὸς Βλαχοθανάσης ὤρμησε μετὰ τὸ ξίφος πρὸς τὸ κέντρον τῶν ἐχθρῶν. Καίτοι δ' ἐπληγώθη εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸν λαιμόν, ἐπροχώρει, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γιάννη Ξυλικιώτη· ἀλλὰ τραυματισθέντος καιρῶς καὶ τούτου, στραφεὶς ὅπως βοηθήσῃ αὐτόν, ἐπληγώθη θανάσιμως εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ πίπτων παρεκάλει τοὺς συντρόφους του νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι. Ὁρμησαν οὗτοι ὅπως ἀποκομίσωσι τοὺς νεκροὺς καὶ δεινὸς συνήφθη ἀγῶν, ὅτε προσδραμόντος εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων τοῦ δεσβέ-
ναγα τῆς Ναυπάκτου Μητσομπόνου, μετὰ πολλῶν ἀνδρῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσι, καταλιπόντες τοὺς νεκροὺς. Αἱ κεφαλαι αὐτῶν ἀπεκόπησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ περιή-
χθησαν ὕστερον πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὰ πέριξ, παρεδόθησαν δὲ τελευταῖον εἰς τὸν μπέτην τῶν Σαλώνων.]

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά ἕς τὴ Βουνιχώρα,
τό να τηράει τὴ Διάκουρα, καὶ τᾶλλο τὴν Κωστάρτσα,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο ρωτάει τοὺς διαβάταις·
«Διαβάταις ποῦ διαβαίνετε, στρατιώταις ποῦ περνᾶτε,
5 μὴν εἶδετε τς ἀρματολὸς καὶ τὸ Βλαχοθανάση,
ποῦ γέρασεν ἀρματολός, ἕς τοὺς κλέφταις καπετάνιος;
— Ἐμεῖς προπὲς τὸν εἶδαμε ἕς τὸν Ἐπαχτιὸν ἀπόξω,
δνὸ μέραις ἐπολέμαγε μὲ Τούρκους τρεῖς χιλιάδες.»

Στ. 2. Κωστάρτσα χωρίον τοῦ δήμου Βωμέας τῆς Φωκίδος. Στ.
7. Ἐπαχτος ἢ Ναύπακτος.

«Ἀνδροῦτσο, τί κλειστήκαμε, σὰ νὰ μαστε γυναῖκες;»
10 Τὸ γιαταγάρι τραύηξε κ' ἓνα γιουροῦσι κάνει.
Τοῦ πέφτον βόλια σὰ βροχὴ, κανόνια σὰ χαλάζι.
Τρεῖς μπάλαις τοῦ ξερρήξανε, πικραῖς φαρμακωμέναις.
«Ἡ μιὰ τὸν πήρε ἕς τὸ λαιμό ἢ ἄλλη μέσ' ἕς τὸ χέρι,
κ' ἡ τρίτη ἢ φαρμακερὴ τὸν ἤθερε ἕς τὸ κεφάλι.
15 «Κόψτε μου τὸ κεφάλι μου, νὰ χετε τὴν εὐχὴ μου!»

Κι' ὁ Ἀνδροῦτσος βγάνει μιὰ φωνή, πικρὴ, φαρμακωμένη·
«Παιδιά, τραυᾶτε τὰ σπαθιά, κ' ἀφήτε τὸ ντουφέκι,
νὰ μὴ μᾶς πάρη ἢ Τουρκιὰ τοῦ Βλάχου τὸ κεφάλι,
ποῦ γέρασεν ἀρματολός, ἕς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.»

20 Βλάχο, καλὰ καθόσουνε ψηλά ἕς τὴ Βουνιχώρα,
θυμήθηκες τὰ νιάτα σου, κ' ἐπῆρ' ὁ νοῦς σ' ἀγέρα,
καὶ τώρα τὸ κεφάλι σου τὸ πήρανε οἱ Τούρκοι.
Τὸ σεργιανᾶνε ἕς τὰ χωριά καὶ παίρνουνε μπαξίτσι,
ἕς τὰ Σάλωνα οἱ μπέηδες χούφταις φλωριά κερνᾶνε.

Στ. 18. Βλάχος ὁ Βλαχοθανάσης. Στ. 24. κερνᾶνε προσφέρουν
μπαξίτσι (φιλοδώρημα) εἰς τοὺς περιάγοντας τὴν κεφαλὴν τοῦ Βλα-
χοθανάση.

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΥ ΒΕΝΕΤΣΑΝΑΚΗ

(1780)

[Ο Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, συμπράξας μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Καπετάν-πασαν Τούρκων τῷ 1779 πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 δηοῦντων τὴν Πελοπόννησον ἄλβανικῶν στιφῶν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, κατασκευασθέντος εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, νὰ προσέλθῃ καὶ δηλώσῃ ὑποταγὴν (νὰ προσκυνήσῃ). Ἄλλ' οὗτος δὲν ὑπήκουσε, διαφόρους φέρων προφάσεις, μετώκισε δ' ἐκ Γορτυνίας εἰς τὴν Καστάνιτσαν τῆς Μάνης (νῦν τοῦ δήμου Μελιτήνης τῆς Λακεδαιμόνου) πλησίον τῆς Βαρδουνίας, ἔδρας τῶν Ἄλβανῶν Βαρδουνιωτῶν, ὅπου διέμενεν εἰς ὄχυρους πύργους ὁ ἰσχυρὸς φίλος τοῦ καπετάνιου Παναγιώταρος Βενετσανάκης. Εἶχε δὲ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς τοῦ καὶ τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1780 ὁ Καπετάν πασάς, καταπλεύσας μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς Γύθειον, προσεκάλεσεν ἐπιληημένως τὸν Παναγιώταρον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' οὗτοι ἠρηγήθησαν, ἂν καὶ μόλις 150 ἄνδρας εἶχον ὑπ' αὐτοὺς καὶ ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Τούρκος ναύαρχος διέθετεν ἰσχυρὰν ἀποβατικὴν στρατιάν, περὶ τοὺς δεκαοκτὼ χίλους, καὶ πυροβολικόν. Εἶχον πεποίθησαν εἰς τὴν ὄχυρτητα τῶν πύργων τῆς Καστάνιτσας καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν ὅποιαν θὰ ἐλάμβανον παρὰ τῶν καπεταναίων τῆς Μάνης, τοὺς ὁποίους ὁ Παναγιώταρος ἐκάλεσε νὰ τρέξουν πρὸς βοήθειάν του. Ἄλλὰ τὴν μὲν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν ἐματαίωσεν ὁ μπέης Μιχαὴλ Τρουπάκης, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ διαρμηνέως τοῦ στόλου Μαυρογένη, στενώτατα δ' ἐπολιόρησε τοὺς κλεισθέντας εἰς τοὺς πύργους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ἄλῃ μπέης. Οἱ πολιορκούμενοι ἀντέστησαν γενναίως ἐπὶ δώδεκα ἡμερονύκτια, ἀλλὰ μὴ βλέποντες νὰ ἐρχεται ἢ προσδοκωμένη βοήθεια ἀπεφάσισαν νὰ διασχίσουν ξιφῆρεις τοὺς πολιορκητάς, μόνην ὁδὸν σωτηρίας νομίζοντες τὴν τοιαύτην τολμηρὰν ἔξοδον. Καταλιπόντες δὲ εἰς τὸν ἕνα πύργον τοὺς ὑπεργήρους γονεῖς τοῦ Παναγιώταρου μεθ' ἐνὸς ὁπαδοῦ του, ὅπως θέσῃ πῦρ εἰς τὴν ἐν τῷ πύργῳ πυρίτιδα, ἐξῆλθον πάντες μετὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά. Καὶ διέσπασαν μὲν τὴν ζώνην τῶν πολιορκητῶν, ἀπολέσαντες τρεῖς μόνον πολεμιστάς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς γυναῖκες καὶ παιδιά συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Οἱ ἐξεληθόντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς χωρίον τῆς Μάνης, ὅπου θὰ εὕρισκαν ἴσως ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνελήφθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν οἱ πλείστοι. Ἐφρονεύθη καὶ ὁ Παναγιώταρος καὶ οἱ υἱοὶ του, ὁ Κολοκοτρώνης, πληγωθεὶς κατὰ τὴν ἔξοδον, καὶ δύο ἀδελφοὶ του, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ καὶ τὰ τέκνα του, πλὴν τοῦ Θεοδώρου Κολο-

κοτρώνη, τὸν ὁποῖον μετὰ τῆς μητρὸς του καὶ μιᾶς ἀδελφῆς του διέσωσαν τὰ παλληκάρια τοῦ πατρὸς του. Εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα: τρία ἔσματα.]

Α'

- Πολὸ σκοτίδιασε ὁ οὐρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
σκοτίδιασε ἡ Μαυρομηλιά καὶ τῆς Μηλιάς ὁ κάμπος.
Ἐσύρανε τὰ δέματα, ἐσίρανε τὰ λαγκάδια,
κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα, κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
5. ποῦ καὶ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημοπιστολαῖς.
Κινᾶν καὶ πᾶν ἔς τὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτρογηθοῦνε,
φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις.
Σίντας ξελειτρογησανε καὶ βγῆκαν ἔς τὴν κουβέντα,
10. πετάχτηκε ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Δημητράκη.
«Τοῦτ' ἡ χαρὰ ποῦ χομ' ἐμεῖς σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ,
πολλὴ Τουρκιὰ μᾶς ἔξωσε, ὁ θιὸς νὰ μᾶς γλυτώσῃ.»
Τάκουει ὁ Παναγιώταρος κ' ἐσθῆστη ἀπὸ τὰ γέλοια.
«Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουβεντιάζεις;
15. Τίγαρις εἶναι τοῦ Μυστροῦ νὰ τὸ πατοῦν οἱ Τούρκοι;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιάς ὁ πύργος,
οὐδὲ ὁ Τούρκος τὸν πάτησε, μαῖδὲ καὶ ὁ Ἀλαμᾶνος.»
Κ' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντηχὰ κρατειῶταν,
Μπουλουόκπασας τοὺς ἔκλεισε μὲ χίλους πεντακόσιους.
20. Τρεῖς περδικούλαις κάθονται ἔς τὸν πύργο τῆς Καστάνιας.
ἢ μία κλαίει τὸν Κωσταντῆ, ἢ ἄλλη τὸ Δημητράκη,
κ' ἢ τρίτῃ ἢ καλύτερῃ κλαίει τὸν Παναγιώτη.

Στ. 2. Μαυρομηλιά Μηλιά χωρίον καὶ πεδιάς αὐτῆς ἐν Μάνη. Στ. 6. μπαϊράκια σημαίας. Λέγεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης πρῶτος τῶν κλεφτῶν εἶχε σημαίαν, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ζαχαριάς, ὁ ὁποῖος νέος ἦτο ἀπὸ τὰ παλληκάρια τοῦ Κολοκοτρώνη. Στ. 8. πόσια κάλυμα τῆς κεφαλῆς τῶν κλεφτῶν κροσσωτόν, ἀντικαθιστῶν τὸ φέσι. Στ. 9. Δημητράκης, ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Κολοκοτρώνη, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλη.

B'

Τί ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνά ὅπου εἶναι βουρκωμένα,
κὰν ὁ βοριάς τὰ βάρεσε, κὰν ἡ νοτιά τὰ πῆρε.

Μηδὲ ὁ βοριάς τὰ βάρεσε, μηδ' ἡ νοτιά τὰ πῆρε,
παλεύει ὁ Καπετὰν πασιῶς μὲ τὸν Κολοκοτρώνη.

5 Στεριά παλεύει ὁ Ἄλῃ μπης μ' ἀρμάτα τοῦ πελάγου.

Ἐς τὴν Ἄρδια ποῦ ἔρρηξε τ' ὄρδι διαβάζει τὸ φερμάνι.

«Ποιὸς εἶν' ὁ Παναγιώταρος, ποιὸ λὲν Κολοκοτρώνη,
νὰ ρθοῦν νὰ προσκνήσουνε, ξαγιαδες νὰ γενοῦνε.»

Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος, παράξενο τοῦ φάνη.

10 «Δὲν προσκνοῦμε Ἄλῃ μπη, ὁ νοῦς σου μὴν τὸ βάνη,

τᾶρματα δὲν τὰ δίνομε, ξαγιαδες νὰ γενοῦμε,

παρὰ θὰ γίνῃ πόλεμος μὲ τόπια, μὲ ντουφέκια.»

Κι' ὁ Ἄλῃ μπης σὰν τ' ἀκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη.

Δώδεκα ἡμέραις πολεμάει μὲ τόπια μὲ ντουφέκια,

15 τὴν Κυριακὴ τὸ δειλινὸ μεγάλα τόπια βγάλαν,

καρσὶ ἔς τὸν πύργο τὰ βαλαν, τὸν πύργο νὰ χαλάσουν.

Βλέπουν τὸν πύργο κ' ἔτρεμε, κ' ἤθελε γιὰ νὰ πέσῃ ...

Γ'

Ἐσεῖς βουνά, ψηλά βουνά, μὲ τὰ δασιά κλαριά σας,
μὲ τὰ δασιά τὰ ἔλατα, το εἶν' ἀπάνω ἔς τᾶλλο.

καὶ πύργε τῆς Καστάνισας, ὅπου βασιτᾶτε κλέφταις,
τοὺς κλέφταις τί τοὺς κάματε, τοὺς Κολοκοτρωναίους;

5 ὅπου φοροῦν χρυσὰ σπαθιά, μπαλάσκαις ἀσημένιαις,

χρυσὰ ἔν' καὶ τὰ ντουφέκια τους, χρυσὰ μαλαματένια,

καὶ τὰ τσαπράζια ποῦ φοροῦν, οὔλο μαργαριτάρια.

Κεῖνοι τὸ Μάρτη ἐδῶ ἦσανε καὶ τὸν μισὸν Ἀπρίλη,

B' Στ. 5 ἀρμάτα τοῦ πελάγου ἀποβατικὸν ἄγμα. Στ. 6 Ἄρδια ὁ τόπος ὅπου ἐστρατοπέδευσεν (ἔρρηξε τ' ὄρδι) ὁ διοικητὴς τοῦ ἀποβατικῦ ἀγῆματος Ἄλῃ μπης, ἀπέχων μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Καστάνισας. Στ. 12 τόπια κανόνια.

καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἄη Γιωργιοῦ, ποῦ εἶναι τὸ πανηγύρι,
10 φίλοι τοὺς ἐπροσκάλεσαν, τοὺς εἶχανε τραπέζι.

Πάνω πδβάλαν τὰ φαγιά, κ' ἔκαμαν τὸ σταυρό τους,

ψιλή φωνίτσα νᾶκουσαν, ψιλή φωνὴ νᾶκούνε.

«Γι' ἀφήστε τὰ καλὰ φαγιά καὶ πᾶρτε τὰ ντουφέκια,

τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπλάκωσαν, τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπῆραν.»

15 Καὶ τὰ ντουφέκια πήρανε, καὶ τὰ σπαθιά τραυῆξαν,

τοὺς Τοῦρκους ἐκνήγησαν, τοὺς κάμαν ἕνα ἕνα.

54

ΤΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

(1789)

[Ὅτε ὁ Ἄλῃ πασᾶς, λαβὼν ἤδη ἀπὸ ἐνὸς ἔτους τὸ πασαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων, διορίσθη ἐπόπτης τῶν κλεισωρειῶν (ντερεντὰτ ναζίε), τῷ 1789, ἤρχισεν νὰ καταδιώκῃ ἀμειλίκτως τοὺς κλέφταις, ἀντικατέστησε δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀρματολούς δι' Ἀλβανῶν. Ὁ Στέργιος, τὸν ὁποῖον μόνον ἐκ τοῦ ἔσματος τούτου γνωρίζομεν, ἦτο ἐκ τῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ κλεφτῶν.]

Κι' ἂν τὰ ντερεβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν Ἀρβανίταις,
ὁ Στέργιος εἶναι ζωντανός, πασᾶδες δὲν ψηφάει.

Ὅσο χιονίζουν τὰ βουνά, Τοῦρκους μὴν προσκνοῦμε.

Πάμε νὰ λημεριάζωμε ὅπου φωλιάζουν λύκοι.

5 Ἐταῖς χώραις σκλάβοι κατοικοῦν, ἔς τοὺς κάμπους μὲ τοὺς Τοῦρκους,
χώραις, λαγκάδια κ' ἐρημιαῖς ἔχουν τὰ παλληκάρια.

Παρὰ μὲ Τοῦρκους, μὲ θεριά καλύτερα νὰ ζοῦμε.

Ἄρ. 54. Στ. 6. χώραις=πόλεις. Ἡ ἔννοια τοῦ στίχου: Πόλεις τὰ παλληκάρια ἔχουν τὰ λαγκάδια καὶ ταῖς ἐρημιαῖς.

55

ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ

(1789)

[Αναφέρεται εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν καὶ τὸ προηγούμενον. Ὁ Γιώτης Μπαρζόκας ἦτο ἀρματωλὸς Θεσσαλός.]

Τρία πουλάκια κάθονταν ἔς τῆς Παναγίας τὸν πύργο,
τὰ τρία ἀράδα νῆκλαιαν, πικρὰ μοιριολογοῦσαν.

«Τί συλλογείσαι, Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸ νοῦ σου;
τόπος δὲν εἶναι γιὰ κλεφτιά, κι' οὐδὲ γι' ἀρματωλικί,

5 τί τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν οἱ Ἀρβανίταις.

—Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, κι' ἀρματωλοὶ δὲν εἶναι,
ὁ Γιώτης εἶναι ζωντανός, τοὺς Τούρκους δὲ φοβᾶται.

Παρακαλέστε τὸ θεὸ καὶ τοὺς ἁγίους ὄλους,

νὰ γιατρευτῆ τὸ χέρι μου, νὰ πιάσω τὸ σπαθί μου,

10 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
νὰ πιάσω ἀγάδες ζωντανούς καὶ Τούρκους κι' Ἀρβανίταις,
νὰ φέρουν τᾶσπρα ἔς τὴν ποδιά καὶ τὰ φλωριά ἔς τὸν κόρφο.»

56

ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ

[Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας, δερβέναγας, συλλαβὼν διὰ προδοσίας τὰ τέκνα τοῦ ἐκ Δωριδος ἀρματωλοῦ Χρόνη, τὰ κατέσφαξεν. Ὡς ἀναφέρει τὸ ἐπόμενον τραγούδι, ὁ Χρόνης ἐξεδίκηθη τὸν φόνον τῶν τέκνων του. Ἐξῆ δὲ ὁ Χρόνης κατὰ τὴν δευτέραν πενηκονταετηρίδα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καὶ ἐφρονεῦθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου κατὰ τὸ 1791. Αἱ πελοποννησιακαὶ παραλλαγὰὶ τοῦ ἔσματος ἀναφέρονται εἰς ἄλλον Χρόνην, Ἀγραπιδοχωρίτην (ἐξ Ἀγραπιδοχωρίου τοῦ δήμου Πηνειῶν), ὄνομαστί δὲ μνημονεύουσι τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Χρόνη, Ἀγγελῆ καὶ Ἀνασιάσιν. Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας εἰς τὰς παραλλαγὰς ταύτας εἶναι Τούρκος ἐκ Τριπόλεως, διὰ τὴν σκληρότητά του ἐπονομαζόμενος Τσεκούρας.]

Πολλὰ τουφέκια ἀντιβογοῦν, μυλιόνια, καριοφιλία,
μήγα σὲ γάμο πέφτουνε, μήγα σὲ πανηγύρι,

κι' οὐδὲ σὲ γάμο πέφτουνε κι' οὐδὲ σὲ πανηγύρι,

Ἀλῆ Τσεκούρας χαιρέται καὶ ῥήχνει ἔς τὸ σημάδι.

5 Πάγει κι' ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, σεργιάνι γιὰ νὰ κάμη.

«Ὡρα καλή, μπουλούκμπαση.— Καλὸ ἔς τὸ Χρόνη ὁποῦ ρθε.

Πῶς τὰ χεις, Χρόνη μ', τὰ παιδιὰ, τί κάνουν τὰ παιδιὰ σου;
— Σὲ προσκνοῦν, μπουλούκμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια,
δώδεκα μέραις ἔλειπα, τί κάνουτε δὲν ξέρω.

10—Γιὰ ἀπλωσε, Χρόνη, ἔς τὸν τορβᾶ, γιὰ λύσε τὸ δισάκι,

θὰ βρῆς δυὸ μῆλα κόκκινα, δυὸ πατριὰ λεμόνια.»

Πάγει κι' ὁ Χρόνης καὶ κυττάει μέσ' ἔς τὸν τορβᾶ καὶ βλέπει,

βλέπει τὸ πρῶτο τοῦ παιδί, τὸ πρῶτο παλληκᾶρι,

τηράζει κι' ἄλλη μιὰ φορὰ, τᾶλλο παιδί του βλέπει.

15 Πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθί ἔς τὸ τούρκικο τᾶσκέρι,

βαρεῖ δεξιὰ, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω,

κόβει Ἀρβανίταις δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασηδες.

57

ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ

(1792)

[Τὸ κατωτέρω ἀδρᾶς ἐμπνεύσεως ἴσμα ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ὀνομαστὸς πολεμαρχὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ Λοκρὸς Ἀνδρίτζος, ὁ πατήρ τοῦ Ὀδυσσεῖος, καταλιπὼν τὰ ὄρεινὰ σκηνώματα αὐτοῦ συνεπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μέχρι τῆς παρὰ τὸ Ταίναρον ἡττης (1792), ὅτε χωρισθεὶς αὐτοῦ διέσχισεν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν, κατὰ μῆκος τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμερονύκτια πολεμῶν πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτὸν ἑξακισχιλίους Τούρκους, κατᾶρθωσε νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Πρέβεζαν, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 1500 ἔχθρους, αὐτὸς δ' ἀπολέσας τὸ πέμπτον περίπου τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν.]

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.

Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψῆλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια

ἢ κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε καὶ ῥοβολαίει ἔς τοὺς κάμπους.

Ἡ Γκιῶνα λέει τῆς Διάκουρας κ' ἡ Διάκουρα τῆς Γκιῶνας

Ἄρ. 57. Στ. 4. Διάκουρα ὁ Παρνασσός, Γκιῶνα δὲ τὸ ὑψηλότερον τούτου ὄρος ἐν τοῖς ὄρεισις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Λοκρίδος, τοῦ ὁποίου ἄγνωστον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα.

ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

[Τίς ἡ Λιάκαινα τῆς ὁποίας τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν υπε-
ρήφανον ἄρνησιν νὰ γίνῃ σύζυγος Τούρκου καὶ τὴν θαυμα-
σίαν ἐλευθέρωσιν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός τῆς διηγείται τὸ ἔπος;
Ἴσως εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ κλέφτη Λιάκου τοῦ προηγουμένου
ἔσματος, τοῦ νικητοῦ τοῦ Βελιγκέκα καὶ τοῦ Γιουσούφ ἀράπη,
ἴσως ἄλλου τινὸς ὁμωνύμου εἰς τινὰ παραλλαγὰς ὀνομάζε-
ται Ἀντώναινα, ἀλλὰ πάλιν ἀναφέρονται εἰς ἀνώνυμον νιό-
νυφην. Μέγιστος βεβαίως εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν νεαρῶν Ἑλ-
ληνίδων γυναικῶν, ὅσαι ἀπαχθεῖσαι αἰχμαλώτοι ὑπὸ τῶν
Τούρκων ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς συμβιώσεως μετὰ
τοῦ ἄρπαγος, καὶ εἶναι εὐνόητον ὅτι τὴν σκληρὰν τύχην τινὸς
αὐτῶν παρέλαβεν ὡς ὑπόθεσιν ἔσματος ἢ δημῶδης ποιήσις,
συμπληρώσασα τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκογενειακῆς τραγωδίας
διὰ λύσεως ιδεῶδους, ἥτοι τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπὸ ἀνδρείου
σύζυγου, καίτοι τοιαύτη λύσις σπανιώτατα θὰ ἐπαρουσιάζετο
εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ τὴν λύσιν ταύτην παρέλαβεν
ἐκ τοῦ παλαιότερου ποιητικοῦ ἀποταμιεύματος αὐτῆς, ἐκ τῶν
ἀκριτικῶν ἔσμάτων, ὅπου συχνότατα ἀναφέρεται ἡρως ἀπο-
λυτρῶν τὴν ἀπαχθεῖσαν σύζυγόν του διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ
θαυμασίου ἔππου του. Μία δὲ παραλλαγὴ τοῦ ἔσματος τῆς
Λιάκαινας καὶ ἄλλας πλὴν ταύτης ἀπηχῆσεις παρουσιάζει
τῶν ἀκριτικῶν ἔσμάτων.]

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος ἔς τὰ βουνά, ἔς τοὺς κάμπους τὸ φεγγάρι
ἔτσι ἔλαμπε κ' ἡ Λιάκαινα ἔς τὰ τούρκικα τὰ χέρια.

Πέντε Ἀρβανίταις τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν,
κ' ἓνα μικρὸ μπεόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει.

5 «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τούρκον ἄντρα,
νὰ σ' ἀρματώσῃ ἔς τὸ φλωρὶ, μέσ' ἔς τὸ μαργαριτάρι;

—Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου τὴ γῆς νὰ κοκκινήσῃ,
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκος νὰ τὰ φιλήσῃ.»

Κι' ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντεψε νὰπὸ ψηλὴ σαχοῦλα,
10 κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ξετάζει.

«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νὰ βγάλῃς τὴν κυρὰ σου;
—Δύνομαι, ἀφέντη μ', δύνομαι νὰ βγάλω τὴν κυρὰ μου.

Στ. 6. ἀρματώσῃ=ἐνδύσῃ, στολίσῃ.

Νὰ μ' ἀγατίσῃς τὴν ταῖ σαρανταπέντε χούφταις,
νὰ μ' ἀγατίσῃς τὸ κρασί σαρανταπέντε κούπαις,
15 νὰ δέσῃς τὸ κεφάλι σου μὲ δεκοχτὼ μαντήλια,
νὰ δέσῃς τὴ μεσοῦλα σου μαζί μὲ τὴ δική μου.»
Βιτσιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, ἔς τὴ μέση γιουρουστάει,
καὶ πάησε καὶ τὴν ἄδραξε, ἔς τὸ σπῖτι του τὴν πάει.

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Μὲ γέλασε νῆ χαρραγῆ, τᾶστροι καὶ τὸ φεγγάρι,
καὶ βγῆκα νύχτα ἔς τὰ βουνά, ψηλὰ ἔς τὰ κορφοβούνια.
Ἄκῶ τὸν ἄνεμο καὶ ἠχᾶ, μὲ τὰ βουνὰ μαλώνει.
«Νέσεῖς βουνά, ψηλὰ βουνά, καὶ σεῖς κοντοραχούλαι,
5 τί ἔχετε ποῦ μαλώνετε, τί ἔχετε ποῦ χιρυνῶστε;
Μὴ σᾶς βαραίνουν τὰ νερὰ καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια;
—Δὲ μᾶς βαραίνουν τὰ νερὰ καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,
πάρ' μᾶς βαραίν' ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.»

Στ. 17. γιουρουστάει κάνει γιουροῦσι, ἐφορμᾶ.

61

ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

(1804)

[Ότε ὁ Ἀλῆ πασᾶς διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Ῥούμελης (Ρούμελη βαλεσῆ) διέβη περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1804 ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Μακεδονίαν, ἄγων στρατιάν πεντακισχιλίων Ἀλβανῶν, ἣτις καθ' ὅσον ἐπροχώρει ἐξωγοῦτο. Κατεδίωξε δὲ πάντας τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανούς καὶ Τούρκους ληστὰς καὶ ἀντάρτας, καθυποτάσσαν ἢ ἀποκτείνων αὐτούς. Τότε κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς καὶ οἱ Ἕλληνες κλέφται, τὰ δ' ἐπόμυνα ἄσματα ἀναφέρονται εἰς τὴν καταδίωξιν ἐκείνην.]

Α'

Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι καὶ τὴν ἀνοιξη
ἄσπρα χαρτιά μᾶς γράφουν, μαῦρα γράμματα.
«Ὅσοι κι' ἄν εἶστε κλέφταις ἔς τὰ ψηλά βουνά,
ὄλοι νὰ κατεβῆτε ἀπ' τὸν Ὀλυμπο,
5 νὰ προσκυνήσει ὄλοι τὸν Ἀλῆ πασᾶ.»
Δυνὸ παλληκάρια μόνο δὲν προσκύνησαν.
Ἐπῆραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρὰ σπαθιά,
καὶ ἔς τὰ βουνά ἀνεβαίνουν, τρέχουν ἔς τὴν κλεφτιά.

Β'

Οἱ κλέφταις ἐπροσκύνησαν καὶ γίνηκαν ἄγαῖδες,
κι' ἄλλοι φυλάγουν πρόβατα κι' ἄλλοι βοσκοῦνε γίδια,
κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲ θεὸ νὰ προσκυνήση.
Τὸ πλάγι πλάγι πήγαινε, τὸν ταμπουρᾶ λαλοῦσε·
5 «Ἐγὼ ἄγαῖς δὲ γένομαι, Τούρκους δὲν προσκυνᾶω,
δὲν προσκυνῶ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς κοτσαμπασῆδες·
μόν' καρτερῶ τὴν ἀνοιξη, νὰ ρθοῦν τὰ χελιδόνια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχαις ἔς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλαις.»

Γ'

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ἄξιμιδὸ λιθάρι,
νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.

Μαῖδέ ἐγείρα, ἰδὲ ἐπλάγιασα, μαῖδέ τὸν ὕπνο πῆρα,
5 κι' ἀκῶ τὰ πεύκα νὰ βογγοῦν καὶ τοῖς ὄξυαῖς νὰ τρίζουν·
κι' ἀκῶ μίᾳς πέρικας λαλιά, μίᾳς ἀηδονολαλούσας,
καὶ τό λεγε λυπητερὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.
«Τὸ τί ἔχεις, περδικοῦλα μου, καὶ κλαῖς κι' ἀναστενάξεις;
μὴν εἶν' ταῦτά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα;
10— Δὲν εἶν' ταῦτά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπειταναίους,
ποῦ τοὺς χαλάει ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔς τὰ Γιάννενα, ἔς τὴ λίμνη.»

62

ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

[Ὁ Ζαχαράκης, πρωτοπαλλήκαρος τοῦ Κοντογιάννη, καὶ ὕστερον ὀπλαρχηγὸς τῆς Ὑπάτης, ἀνέστη ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ Γιουσούφ Ἀράπη, ὅστις τῷ 1806 διέτρεχε μετ' ἰσχυρᾶς δυνάμεως κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Φθιώτιδα πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Πολλὰ δημοτικὰ ἔθματα ἀφηγοῦνται νικηφόρους συμπλοκάς τοῦ Ζαχαράκη πρὸς τὸν φοβερὸν δεσφέναγον τοῦ Ἀλῆ, ὅστις διὰ τῆς ἀπηνόως καταδίωξεως τῶν ἀνθισταμένων καὶ διὰ τῶν βασάνων εἰς ἃς υπέβαλλεν αὐτούς, ἐνέσπειρε πανταχοῦ τὸν τρόμον.]

Θέλετε δέντρο ἄνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε,
ἔς τὸν ἥσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ ἔς τὴ δροσιά σας·
μόν' καρτερῶ τὴν ἀνοιξη, τῶμορφο καλοκαῖρι,
νὰ μπουμπουκιάση τὸ κλαρί, ν' ἀνοιξη τὸ ἄσπαρτο,
5 νὰ βγῶ ψηλά ἔς τὸν Ἀρμυρό, ψηλά ἔς τὴν Παλιοβοῦνα,
γιὰ νὰ σιουρίζω κλέφτικα, νὰ μάσω τὰ μπουλούκια.
Μπουλούκια ποῦθε βρίσκεστε, ὄλα νὰ μαζωχῆτε,
τί ἐβγήκε ὁ Σούφης τὸ σκνλι καὶ κνήγαει τοὺς κλέφταις.
Σέρνει τσεκούρια ἔς τᾶλογα, τσεκούρια ἔς τὰ μουλάρια,
10 γιὰ νὰ τσακίξη γόνατα, γιὰ νὰ τσακίξη χέρια.

Κι' ὅσοι κλέφτες τ' ἀκούσανε, πάνε νὰ προσκυνήσουν.

Ἄρ. 62. Στ. 4. μπουμπουκιάση βλαστήση, ἄσπαρτο, οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ πρίνου.

Ὁ Ζαχαράκης μοναχὰ δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ.
 Ῥάχη σὲ δάχη περπατῆ, λημέρι σὲ λημέρι.
 «Ἐγὼ θαυιάς δὲ γίνουμαι, Τούρκους δὲν προσκυνάω.»

- 15 Ἐλάτε, παλληκάρια μου, ὄλοι νὰ συναχθῆτε,
 τί ἐχω νὰ κάμω πόλεμο μ' αὐτὸν τὸ Σούφ ἀράπη,
 νὰ δειξομε τὴ λεβεντιά καὶ τὴν παλληκαριά μας,
 νὰ ἰδῆ ντουφέκι κλέφτικο, τὰ βόλια μας ποῦ πέφτουν,
 νὰ μὴν περῶ νὰ τυραγῶ ἀδύνατους θαυιάδες.»

63

ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

[Ὁ Μῆτσος καὶ ὁ Κωσταντῆς Κοντογιανναῖοι, υἱοὶ τοῦ Γιαννάκη Κοντογιάννη, ἦσαν ἀρματοῦλοι τῆς Ὑπᾶτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τούτων τὸν Κωσταντῆν ἐφόνηυσεν ὁ ἐκ Μαυρίλου Δημάκης. Τὸ κατωτέρω περὶ τοῦ φόνου ἄσμα ἀναφέρει ὅτι συνελήφθη καὶ ὁ Νικολάκης Κοντογιάννης. Νικολάκης ἦτο τὸ ὄνομα ἐνὸς υἱοῦ τοῦ Μῆτσου καὶ ἐνὸς τοῦ Κωσταντῆ, ἀμφότεροι δ' οὔτοι ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Παραλλαγή τοῦ ἔσματος ἀντὶ τοῦ Νικολάκη ἀναφέρει ὡς πληγωθέντα τὸν ἀνδράδελφον τῆς Κοντογιάνναινας, ἦτοι τὸν Μῆτσον.]

- Κοιμᾶται ἀστρί, κοιμᾶται ἀγρή, κοιμᾶται νιὸ φεγγάρι,
 κοιμᾶται ἢ καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη
 μέσ' ἔς τὰ χρυσὰ παπλώματα μέσ' ἔς τὰ χρυσὰ σεντόνια.
 Νὰ τὴν ξυπνήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι,
 5 νὰ μάσω μοσκοκάρυδα νὰ τὴν πετροβολήσω,
 ἴσως τὴν πάρη ἢ μυρωδιά, ἴσως τὴν ἐξυπνήσῃ.
- Σηκώθη ἢ καπετάνισσα καὶ μὲ γλυκορωτάει.
 «Τὸ τί μαντᾶτα μοῦ φερες ἀπὸ τοὺς καπετάνιους;
 — Πικρὰ μαντᾶτα σοῦ ἔφερα ἀπὸ τοὺς καπετάνιους.
 10 Τὸ Νικολάκη πιάσανε, τὸν Κωσταντῆ βαρέσαν.
 — Ποῦσαι, μαννοῦλα, πρόφτασε, πιάσε μου τὸ κεφάλι,
 καὶ δέσ' το μον σφιχτὰ σφιχτὰ, γιὰ νὰ μοιρολογήσω.
 Καὶ ποῖον νὰ κλάψω ἀπὸ τοὺς δύο; ποῖανοῦ νὰ πῶ τοῖς χάρες;
 Νὰ κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντῆ, ἢ γιὰ τὸ Νικολάκη;
 15 Ἦσαν μπαϊράκια ἔς τὰ βουνά, καὶ φλάμπουρα ἔς τοὺς κάμπους.»

64

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

(1806)

[Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1806 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον σουλιανικὸν φερμάνι, διατάσσον τοὺς μουσουλμάνους καὶ τοὺς χριστιανούς νὰ καταδιώξουν συντόμως καὶ νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Κολοκοτρωναίους καὶ τοὺς λοιποὺς κλέφταις τῆς χερσονήσου. Συγχρότως δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης, ὑπείφρων εἰς αὐστηρὰν διαταγὴν τῆς Πύλης, ἐξέδωκε συνοδικὴν ἐγκύκλιον κατ' αὐτῶν. Μαθὼν ταῦτα ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, συνήθροισε τοὺς κλέφταις τῆς Πελοποννήσου, περὶ τοὺς 150 ἐν ὄλῳ, καὶ συνεβούλευσε νὰ καταφύγουν εἰς Ζάκυνθον καὶ νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τῶν κατεχόντων τότε τὴν Ἑπτανήσον Ῥώσων. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν ἐδέχθησαν, προτιμῶντες ν' ἀποθάνουν εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἀδελφὸς τοῦ Κολοκοτρώνη μάλιστα εἶπε τότε «θέλω νὰ μὲ φάν τὰ ὄνια τοῦ τόπου μου» Οὐδὲ τὴν ἄλλην συμβουλὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἠκολούθησαν, νὰ κρυφθοῦν ὅπως ἔμποροῦν τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος, χωριζόμενοι εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα καὶ τὴν ἀνοιξὴν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πρότερον βίον. Ὅθεν ἠναγκάσθη καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν νὰ πολεμῇ πρὸς τοὺς καταδιώκοντας αὐτούς. Ἄλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκον ἀσυλον, οὐδ' ἐφόδια, πανταχοῦ συνήντων διώκτας ὄχι μόνον Τούρκους, ἀλλὰ καὶ χριστιανούς χωρικούς, διὰ τὸν πατριαρχικὸν ἀφορισμὸν, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας, κατόπιν ἀδιαλείπτων ἀγῶνων καὶ δεινοτάτων ταλαιπωριῶν, ἀφοῦ ἐφεινήθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν οἱ σύντροφοὶ του, ἠδυνήθη ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης νὰ διαπεραιωθῇ ἐν Μάνης εἰς Κῦθηρα, ὁπότεν μετέβη εἰς Ζάκυνθον κατὰ Μάϊον τοῦ 1806.

- Λάμπουν τὰ χιόνια ἔς τὰ βουνά κι' ὁ ἥλιος ἔς τὰ λαγκάδια
 λάμπουν καὶ τᾶλαφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων,
 πῶχουν τᾶσήμια τὰ πολλά, τοῖς ἀσημένιαις πάλαις,
 τοῖς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τοῖς ἔξι τὰ τσαπαράζια
 5 ὁποῦ δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.
 Καβάλλα τρῶνε τὸ ψωμί, καβάλλα πολεμᾶνε,
 καβάλλα πᾶν ἔς τὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε,
 καβάλλα παίρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.
 Φλωριά δῆχρουν ἔς τὴν Παναγιά, φλωριά δῆχρουν ἔς τοὺς ἄγιους,
 10 καὶ ἔς τὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τοῖς ἀσημένιαις πάλαις.
 «Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια.»
 Κι' ὁ Θεοδωράκης μίλησε, κι' ὁ Θεοδωράκης λέει:

- «Τούτ' οἱ χαραῖς ποῦ κάνουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν.
 Ἄπόψ' εἶδα ἔς τὸν ἔπνο μου, ἔς τὴν ἔπνοφαντασιά μου»
 15 θολὸ ποτάμι πέραγα καὶ πέρα δὲν ἐβγήμα.
 Ἐλάτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
 Σύρε, Γεῶργο μ', ἔς τὸν τόπο σου, Νικίτα, ἔς τὸ Λοντάρι
 ἐγὼ παυ ἔς τὴν Καρύταινα, πάου ἔς τοὺς ἐδικούς μου,
 ν' ἀφήνω τὴ διαθήκη μου καὶ τοῖς παραγγολαῖς μου.»
 20 τί θὰ περάσω θάλασσα, ἔς τὴ Ζάκυνθο θὰ πάω.»

Στ. 17. Ὁ Γεῶργος εἶναι πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ δὲ Νικίτας ὁ ἀνεμῖός του Νικίτας Σταματελόπουλος, ὁ Νικηταρῆς.

ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

[Ὁ Κατσαντώνης, διάσημος κλέφτης τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγρῶν, συνήψε πολλὰς μάχας πρὸς δεσποταγᾶδες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Πρωτοπαλλήκαρον ὦν τοῦ Δίπλα, ἀνεγνωρίσθη κατὰ τὸ 1800 ὡς καπετάνιος ὑπὸ τούτου, ταχθέντος ὑπ' αὐτόν. Ἡ περιφανεστέρα ἀνδραγαθία του ἦτο ὁ φόνος τοῦ προσφιλοῦς εἰς τὸν Ἀλῆν Ἀλβανοῦ Βελῆ Γκέκα, ὁ ὁποῖος δι' ἰσχυρᾶς δυνάμεως Ἀλβανῶν κατεδίωκεν αὐτόν εἰς τὰ Ἀγρᾶφα (1806). Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1807 πάσχων ἐξ εὐλογίας καὶ νοσηλευόμενος εἰς τὴν θέσιν Μοναστηράκι τῆς Εἰδρυτανίας, ὅπου εὐρίσκοντο καὶ πέντε μόνον ἐκ πάντων τῶν συντρόφων του, καταδοθέντος τοῦ κρησφυγέτου του, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Γιουσοῦφ Ἀράτη, φοιυθέντου μετὰ πείσιμονα ἄμναν τῶν συντρόφων του καὶ τραυματισθέντος τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργη, τοῦ ἐπονομαζομένου Χασιώτη. Ἀπαχθεῖς δὲ εἰς Ἰωάννινα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς σκληρὸν θάνατον, διὰ σφύρας θλασθέντων τῶν ὀστέων αὐτοῦ.

Α'

- Αὐτοῦ ποῦ πᾶς μαῦρο πουλί, μαῦρο μου χελιδόνι,
 νὰ χαιρετᾶς τὴν κλεφτουριά κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη.
 Πέ του νὰ κἀνη φρόνιμα κι' ὄλο ταπεινωμένα,
 δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς νὰ κἀνη ὄπως θέλει,
 5 φέτος τὸ πῆρε γκέντσιαγας, τὸ πῆρε ὁ Βελῆ Γκέκας,
 ζητάει κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ξακουσμένα.
 Κι' ὁ Κατσαντώνης τό μαθε, καὶ τὸ σπαθὶ του ζώνει,
 καὶ παίρνει δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 χαμπέρι στέλνει ἔς τὴν Τουρκιά, ἔς αὐτὸν τὸ Βελῆ Γκέκα
 10 «Ὅπου θὰ τὰ βρη τὰ παιδιά, ὡς τὰ βρη κι' ἄς τὰ πάρη!»
 Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας ἔτρωγε ἔς ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπιτι.
 Τρία κοράσια τὸν κερνοῦν κ' οἱ τρεῖς ξανθομαλλούσαις,
 ἢ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλί, ἢ ἄλλη μὲ τὸ κρουστάλλι,
 ἢ τρίτη νῆ καλύτερη μὲ τᾶσημέλιο τάσι.
 15 Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιαν κ' ἐκεῖ ποῦ λακωντίζαν,

Στ. 5. γκέντσιαγας=ἄγᾶς τῶν Γκέγκηδων, Ἀλβανός. Στ. 15. λακωντίζαν=συνδιελέγοντο (λ. τουρκ.).

μαῦρα μαντῆτα τοῦ θῦνε ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη.

«Νὰ βγῆς, Βελῆ μου, ἴσ' ἴ' Ἀγραφα, νὰ βγῆς ν' ἀνταμωθοῦμε.»

Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη,

ἴς τὰ γόνατα σηκώθηκε καὶ τὸ σπαθί του ζώνει.

20 «Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, μάσε τὰ παλληκάρια,
νὰ πάμε νὰ βαρέσουμε τὸ σκύλο Κατσαντώνη.»

Κι' ὁ Κατσαντώνης πρόφτασε, κακὸ καρέρι τοῦ εἶχε.

Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας πάει μπροστὰ μὲ ξὺξ ἐφτὰ νομάτους.

«Ποῦ πᾶς, Βελῆ ντερθέναγα, ὄπισάλη τοῦ βεζιῖρη;

25— Ἵ ἐσέν' Ἀντώνη κερατᾶ, ἴς ἐσένα παλιοκλέφτη.

— Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Γιάννινα, δὲν εἶν' ἐδῶ ὀγαϊάδες,

γιά νὰν τοὺς φένης σὰν τραγιά, σὰν τὰ παχιά κριῖάρια,

ἐδῶ ναι λόγχοι καὶ βουναὶ καὶ κλέφτικα τουφέκια,

βαριά βροντοῦν, πικρὰ βαροῦν, φαρμακερὰ πληγώνουν.»

30 Τρεῖς μπαταριαῖς τοῦ ὀήξανε, τῆ μιὰ μεριά ἴς τὴν ἄλλη

ἢ μιὰ τὸν πῆρε ξὸδερμα, ἢ ἄλλη ἴς τὸ κεφάλι,

κ' ἢ τρίτη ἢ φαρμακερὴ τὸν πῆρε ἴς τὴν καρδιά του.

Τὸ στόμα του αἷμα γέμισε, τὰ χεῖλι του φαρμάκι,

κ' ἢ γλώσσα τ' ἀηδονολαλεῖ, τὰ παλληκάρια κράζει.

35 «Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, ἔλα πᾶρ' ἴ' ἄρματά μου,

νὰ μὴν τὰ πάρη ἢ κλεφτουριά κι' ὁ σκύλος Κατσαντώνης.»

Β'

Ἔχετε γειά, ψηλὰ βουναὶ καὶ δροσεραῖς βρουσούλαις

καὶ σεῖς Τσουμέγκα κι' Ἀγραφα, παλληκαριῶν λημέρια.

Ἄν δῆτε τὴ γυναῖκα μου, ἂν δῆτε καὶ τὸ γιό μου,

εἰπέτε τους πῶς μ' ἔπιασαν μὲ προδοσιὰ κι' ἀπάτη.

5 Ἀρρωστημένο μ' ἤθρανε, ξαρμάτωτο ἴς τὸ στρῶμα,

ὡσὰν μωρὸ ἴς τὴν κούνια του, ἴς τὰ σπάργανα δεμένο.

Α' Στ. 19. ἴς τὰ γόνατα σηκώθηκε (εἰς τὴν τράπεζαν ἐκάθητο σταυροπόδι, ὅθεν ἀνεσηκώθη εἰς τὰ γόνατα). Στ. 20. τσαούσης = ὑπασι-
στής, λ. τουρκ. κυρίως τσαούσημασης· τσαούσης δὲ ὁ κλητῆρ, ἢ ὑπαξιωματικός, διευθύνων πλείονας τῶν 10 ἀνδρῶν. Στ. 24. ἔπιστάλης (λ.
τουρκ. καὶ ἄλβαν.) σύμβουλος.

ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ

(1807)

[Ὁ Νίκος Τσάρας, ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ καπετάνιου Τσάρα, πατρῶον ἔχοντος τὸ ἀρματαλίκι τῆς Ἐλασσόνας, μετὰ τὴν δολοφονίαν τούτου, νεώτατος τὴν ἡλικίαν, ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν παλληκαριῶν τοῦ πατρὸς του. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐμάχητο ὡς κλέφτης ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ ἀρματολοῦ, ὃν ἐγκατέστησεν ὁ Ἀλῆς εἰς τὸ προγονικόν του ἀρματαλίκι. Ὀνομαστὸς γενόμενος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικὴν δεξιότητα αὐτοῦ, συνεκάλεσεν εἰς ἓν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου μοναστήριον σὺνοδον κλεφτῶν, ἥτις πρὸς τελεσφορωτέραν καταπολέμησιν τῶν Τούρκων ἀπεφάσισε τὴν ναυπήγησιν μικρῶν καταδρομικῶν πλοίων. Ναυλοχῶν δ' ἐν Σιάθῳ καὶ Σκοπέλῳ, διὰ συνεχῶν ἀποβάσεων εἰς Θεσσαλίαν καὶ διὰ τολμηρῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας ἐστενοχῶρει τὸν Ἀλῆν καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Τούρκους. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1806 ὁ τουρκικὸς στόλος διέλυσε τὸν καταδρομικὸν στόλι-
σκον τοῦ Νικοτσάρα, οὗτος δ' ὄμως τὸ ἐπόμενον ἔτος, παρὰ-
τολμος καὶ ἀκατάβλητος, ἐπρότεινεν εἰς τὸν ἐν Αἰγαίῳ ναύαρχον τοῦ ὀρωσικοῦ στόλου Δημήτριον Σινιάθιν νὰ διασχίσῃ μετὰ σώματος ἐπιλέκτων Ἑλλήνων ὀπλιτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ὀρωσικοῦ στρατοῦ, προσβάλλων ἐκ νώτων τοὺς Τούρκους. Ὁ Σινιάθιν ἐνέκρινε τὸ ὀποκινδύνον σχέδιον, ὕποσχθεὶς ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ προστατεύῃ τὴν ὕποχῶρησιν αὐτοῦ, στέλλων εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας πλοῖα ὀπως παραλάβωσι τοὺς ὕποχωροῦντας.

Τότε ὁ Νικοτσάρας μεταβὰς εἰς τὴν Στερεάν Ἐλλάδα ἀνεκοίνωσεν εἰς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας τὸ σχέδιόν του καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ἐκλέξαντες αὐτὸν ἀρχηγόν των διεπεραιώθησαν διὰ διαφόρων ὀδῶν μυστικῶς εἰς τὴν Σκόπελον 250 περίπου ὀρουμιλιῶται καὶ ἰσάριθμοὶ Θεσσαλοὶ, Μακεδόνες καὶ νησιῶται. Ἐκ Σκοπέλου ἀπέβησαν εἰς Κατερίναν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι μετέβαινον εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Σερβίᾳ κατὰ τοῦ Καραγεώργη πολεμούντων Τούρκων, σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διᾶδευσαν ἀνενόχλητοι διὰ τῆς Πιερίας καὶ διήλθον τὸν Ἀλιάνονα καὶ τὸν Ἀξιόν. Ἀλλὰ περαιτέρω, ἀποκαλυφθέντος τοῦ σκοποῦ του, ὁ Νικοτσάρας ἠναγκάζετο νὰ προχωρῆ μαχόμενος. Διελθὼν τὸν Στρυμόνα, ἠδυνήθη νὰ διασπάσῃ τὴν εἰς τὰς κλεισσορείας τοῦ Δεμίρ Ἰσάρ δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Νευροκόπι. Οἱ Τούρκοι καταλαβόντες τὰς ἐπικαίρους θέσεις τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὕποχωρήσῃ ἄλλ' ἀναπαυθεὶς ἐπ' ὀλίγον εἰς Τσέρνοβαν κατῶρθωσε νὰ διαβῆ τὸν ποταμὸν τοῦ Νευροκοπίου καὶ νὰ διευθυνθῆ πρὸς τὸν Αἴμιον. Δὲν ἠδυνήθη δ' ὄμως νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀναγκασθεὶς εἰς ὕποχῶρησιν ὑπὸ ἰσχυρὰς τουρκικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν ἀπόδοδόν του εἰς τὴν μακεδονικὴν παραλίαν ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ τέσσαρες χιλιάδες Ἀλβανοὶ, Τούρκοι καὶ Κονιάροι Τούρκοι, συνάψας δὲ πρὸς αὐτοὺς τριήμερον μάχην, ἔξαν-

τληθέντων τῶν πολεμοφοδίων, διέσχισε δι' ἐφόδου ξιφήρης τὰς ἐχθρικός φάλαγγας καὶ διηθύνθη πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι, διὰ τὴν διέλθη τὸν Στρυμόνα. Ἡ γέφυρα εἶχεν ἀποφραχθῆ δι' ἄλύσεων, τὰς ὁποίας διέσπασε, κατήλθεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ, μὴ εὐρῶν δὲ ὡς ἀνέμενε ἑωσικὰ πλοῖα ὅπως ἐπιβιβάσθῃ, ἐπορεύθη ὁδεύων διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὅπου ἐσώθη. Οἱ περιωθέντες ἦσαν τὸ δέκατον μὲν τῶν ἐκστρατευσάντων, περὶ τοὺς πεντήκοντα μόνον.]

Α'

- Τρία κομμάτια σύννεφα ἔς τὸν Ἑλυμπο, ἔς τὴν ἄραχην,
τὸ να βαστάει τὴν δροσιά, τἄλλο βαρὺ χαλάζι,
τὸ τρίτο τὸ μαυρότερο τὴν θάλασσαν ἀγναντεύει.
«Πάψε, γιαιέ μου, τὸ θυμό, πάψε τὰ κύματά σου,
5 τὰ βγοῦν τὰ κλεφτοκάραβα, πῶχουν τοὺς κλέφταις μέσα,
τὰ βγῆ κι' ὁ Νίκος μιὰ βολὰ ψηλά ἔς τ' Ἀργυροπούλι.»
Ἔσσαις μαννούλαις τ' ἄκουσαν, ὄλαις κινοῦν καὶ πάνε.
«Νίκο μ', τὸ ποῦ εἶν' οἱ ἄντρες μας, τὸ ποῦ ναι τὰ παιδιὰ μας;
— Οἱ ἄντρες σας δὲν εἶν' ἐδῶ, νοῦδὲ καὶ τὰ παιδιὰ σας,
10 πάσαν πέρα ἔς τὸ Χάντακα ἔς τὸ ἔρημο τὸ Πράβι,
πάν τὰ τροχίσουν τὰ σπαθιά, τὰ πλύνουν τὰ τουφέκια.»

Β'

- Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαρομμένα;
Μήνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μήνα βαρὺς χειμῶνας;
Οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
ὁ Νικοτσάρας πολεμαί μετρία βιλαέτια,
5 τὴν Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες,
χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν καὶ τὴν φωτιά βαστοῦσαν.

Α' Στ. 6. Ἀργυροπούλι χωρίον ὄρεινόν τοῦ δήμου Τιφνάβου. Στ. 10. Χάντακας θέσις στενὴ καὶ ἀπόκημος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος καὶ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι.

- Τὰ παλληκάρια φώναξε ἔς τοὺς τέσσαρες ὁ Νίκος.
10 «Ἀκούστε, παλληκάρια μου, λίγα κι' ἀντρεωμένα,
βάλτε τσελίκι ἔς τὴν καρδιά καὶ σίδερο ἔς τὰ πόδια,
κι' ἀφήστε τὰ τουφέκια σας καὶ βγάλετε τὰ σπαθιά σας,
γιοῦσι γιὰ τὰ κάμουμε τὰ φτάσωμε τὸ Πράβι.»
Τὸ δρόμο πῆραν σύνταχα κ' ἔφτασαν ἔς τὸ γιοφῶρι,
15 ὁ Νίκος μὲ τὸ δαμασκί τὴν ἄλυσό του κόφτει,
φεύγουν οἱ Τοῦρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀφήγουν.

Στ. 9. ἔς τοὺς τέσσαρες = τὴν τετάρτην ἡμέραν. Στ. 11. τσελίκι = χάλυψ.

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΑ

[Μετά την συνομολόγησιν ἀνακαυχῆς μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας (12 Αὐγούστου 1807) ὁ ἐν Τενέδω ναυλοχῶν ῥωσικὸς στόλος ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἀνακαλέσας τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν κατελιμμένων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀφῆκε τοὺς συναγωνισθέντας μετὰ τῶν Ῥώσων Ἕλληνας ἐκθέτους εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Ὁ Ἄλῃ πασῆς ἀπέλυσε τότε κατὰ τῆς Θεσσαλίας στίφη πολυαρίθμων Ἀλβανῶν, ἅτινα ἐδήουν τὴν χώραν καὶ κατέσφαζον τοὺς χριστιανούς. Οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται τοῦ Ὀλύμπου μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Σκίαθον. Ἐκεῖ δὲ συνενωθέντες μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ὀπλαρχηγοί, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν διακοπέντα ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἀγῶνα καὶ συνεκρότησαν καταδρομικὸν στολίσκον, ὅστις, ὄτε προσετέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ διάσημος ἀρματωλὸς τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας, ἀπετελέσθη ἐξ 70 πλοιαρίων. Τοῦ στολίσκου γενικὸν ἀρχηγὸν ἔτισαν τὸν Σταθᾶν, ὑπηρετήσαντα πρότερον καὶ εἰς τὸν ῥωσικὸν στόλον, ἀντιναύαρχον δὲ τὸν Νικοτσάραν. Ὁ στολίσκος οὗτος ὀρηγήριον ἔχων τὴν Σκίαθον, διαιρεθεὶς δ' εἰς ἐπτὰ μοίρας, καὶ ἀναπετάσας ἑλληνικὴν σημαίαν, προσέβαλλε τὰ τουρκικὰ παράλια καὶ τὰ πλοῖα καὶ ἀντιπαρετάσσετο καὶ κατὰ τῶν πολεμικῶν σκαφῶν τῶν Τούρκων. Τὸ ἐπόμενον ἔσμα περιγράφει μίαν τοιαύτην σύγκρουσιν τοῦ πλοίου τοῦ Σταθα πρὸς τουρκικὴν κορβέταν.]

Μαῦρο καρὰβ' ἀρμένιζε ᾧ τὰ μέρη τῆς Κασάντρας.

Μαῦρα παννιά τὸ σκέπαζαν καὶ τοῦρανοῦ σημαία.

Κι' ὀμπρὸς κορβέττα μ' ἄλικη σημαία τοῦ προδγαίνει.

«Μάινα, φωνάζει, τὰ παννιά, ῥῆξε τοῖς γάμπιαις κάτω.

5—Δὲν τὰ μαῖνάρω τὰ παννιά κι' οὐδὲ τὰ ῥήγγω κάτω.

Στ. 1. *Μαῦρο καρὰβι* τὸ πλοῖον τοῦ Σταθα καὶ τὸ τοῦ Νικοτσάρα λέγεται ὅτι εἶχον μαῦρα ἱστία καὶ χρωματισμένον μαῦρον τὸ σκάφος. Στ. 2. *τοῦρανοῦ σημαία* ἢ *οὔρανα σημαία*. Ὁ στολίσκος τῶν καταδρομικῶν καταβιάσας τὴν ῥωσικὴν σημαίαν εἶχεν ἀνυψώσῃ ἴδιαν σημαίαν, ἔχουσαν λευκὸν σταυρὸν ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους, ἣν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὡς σημαίαν τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Στ. 3. *ἄλικη*, ἄλικον χρώμα τὸ ἀνοικτὸν κόκκινον ἐννοεῖται ἢ ἐρυθρὰ σημαία τῶν Τούρκων. Στ. 4. *μάινα, μαῖνάρω τὰ παννιά*—καταβιάζω τὰ ἱστία. *ἀμπιαις*—οἱ δόλωνες (les huniers).

Μὴ μὲ θαρρεῖτε νύμφη, νύφη νὰ προσκυνήσω;

Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθα, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

Τράκο, λεβένταις, δώσετε, ἀπίστους μὴ φοβᾶστε.»

Κ' οἱ Τούρκοι βόλτα ἔρρηξαν κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.

10 Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μὲ τὸ σπαθὶ ᾧ τὸ χέρι.

ᾧ τὰ μπούνια τρέχουν αἵματα, τὸ πέλαο κοκκινίζει,

κι' ἀλλά! ἀλλάχ οἱ ἄπιστοι κρίζοντας προσκυνοῦνε.

Στ. 6. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνηθίζεται κατὰ τοὺς γάμους ἢ νύμφη νὰ προσκυνῇ τοὺς συγχάιροντας καὶ εὐχομένους αὐτὴν οἱ ὑπερήφανοι ἀρματωλοὶ θεωροῦν ὅτι τὸ προσκύνημα εἶναι ἀνοίκειον εἰς ἄνδρα, ἔμπροσθεν εἰς νεονύμφους μόνον γυναῖκα. Στ. 8. *τράκο δώσετε (τράκαρετε)*—κάμετε ἐμβολὴν (abordage).

(ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ)

[Οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ Λάζου (Λαζαῖοι, ἢ τὰ Λαζόπουλα) Τόλιας, Χρῆστος, Νίκος καὶ Κώστας, ἀρματοῶλοι τοῦ Ὀλύμπου, εἶχον μετάσχῃ μὲν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1807, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης ὑποταχθέντες, οἱ μὲν τρεῖς παρόντες ἐν Ῥαψάνῃ, ὁ δὲ Κώστας ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ὡς ὀμηρὸς. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1812 ἀνέλαβε τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆ πασᾶς, προσέβη εἰς καταδιώξιν πάντων τῶν παλαιῶν ἀρματοῶν καὶ τῶν κλεφτῶν, ἐφόνευσε τοὺς ἐν Ῥαψάνῃ Λαζαῖους (ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Κώστας ἐφονεύθη μικρὸν ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ), τὰς δὲ οἰκογενεῖας τῶν ἀπήγαγεν εἰς Τίρναβον, ἤρπασε δὲ διὰ τὸ χαρέμι του τὴν γυναῖκα τοῦ Κώστα.]

- Τρία πουλάκια κάθονται ἔς τὸν Ἑλυμπο ἔς τὴν ῥάχη,
τό να τηράει τὰ Γιάννινα, τᾶλλο τὴν Κατερίνα,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογᾷ καὶ λέει.
Τί εἶν' τὸ κακὸ ποῦ πάθαμε οἱ μαῦροι οἱ Λαζαῖοι;
- 5 Μᾶς χάλασε ὁ Βελῆ πασᾶς, μᾶς ἔκαψε τὰ σπίνια,
μᾶς πῆρε τοῖς γυναῖκες μας, μᾶς πῆρε τὰ παιδιά μας,
ἔς τὸν Τούρναβο τοῖς πάησε, πεσκέσι τοῦ βεζίρη.
Μπροστὰ πηγαίνει ἡ Τόλιανα, κ' ὀπίσω οἱ συννηφάδες,
κ' ὀπίσω ὀπίσω ἡ Κώσταινα μὲ τὸ παιδί ἔς τὸ χέρι,
- 10 σὰ μῆλο, σὰ τριαντάφυλλο, σὰ νεραντζιά κομμένη.
Βγαίνουν κυράδες τὴν τηροῦν ἀπὸ τὰ παραθύρια.
«Ποιαις εἶν' αὐταῖς ὀπῶρχονται ἔς τὴν Πόρτα, ἔς τὸ Σαράϊ;
—Κυράδες τί λογιάζετε, κυράδες, τί τηρᾶτε;
Ἐμεῖς εἴμεστε κλέφτισαις, γυναῖκες τῶν Λαζαίων.»
- 15 Βελῆ πασᾶς ἀγγάντευε, στέκει καὶ τοῖς ῥωτάει.
«Γυναῖκες, ποῦ εἶν' οἱ ἄντροι σας κ' οἱ καπιναραῖοι;
—Εἶναι ψηλὰ ἔς τὸν Ἑλυμπο, ψηλὰ ἔς τὰ κυπαρίσσια.
—Πᾶρτε ταῖς τρεῖς φλακῶστε ταις, βάλτε ταις ἔς τὸ μπουνητροῦμι,
τὴν Κώσταινα τὴν ὀμορφη φέρτε τὴν ἔς τὸ χαρέμι.
- 20—Ἄφες μ', ἀφέντη μ', ἄφες με, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρῖνω,
νὰ γράψω μιὰ πικρὴ γραφὴ ἔς τὸν καπετάνιο Κώστα.
«Ἐσὺ, Κώστα μ', ἔς τὸν Ἑλυμπο, ψηλὰ ἔς τὰ κυπαρίσσια,
κ' ἡ Κώσταινα ἔς τὸν Τούρναβο σὲ τούρκικο χαρέμι.»

ΑΚΡΙΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Ἐυξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ἄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετεῖας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ιδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίτην ἀποκορυφῶνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἐλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόμον.»

(Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.)

(Ο ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ' Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ)

Ἄρκοντες τρῶν καὶ πίνουσι σὲ μαρμαρένη τάβλαν,
 σὲ μαρμαρένη κι' ἀργυρῆ καὶ σὲ μαλαματένη,
 κι' οὔλοι τρῶσι καὶ πίνουσι κι' ἄθιολή δὲ φέρνου,
 κι' ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς ἄς ἐφιλοτραοῦει,

5 τ' ἀκράνη του τ' Ἀνδρόνικου, τοῦ νιοῦ τοῦ παινεμένου.

«Μαῦρος εἶσαι, μαῦρα φορεῖς, μαῦρο καβαλλικεύγεις.
 Μαθθαίνεις το νὰ περπατῆ, μαθθαίνεις το νὰ δρέμῃ,
 μαθθαίνεις το νὰ ἔχεται τὸν ὄχλον τοῦ πολέμου,
 μαθθαίνεις τον καὶ τῆς στεριᾶς ὡσάν καὶ τοῦ πελάου,
 10 ξεχάνεις καὶ τῆς λυερῆς τῆς γλυκοποθητῆς σου».

Στ. 3. ἄθιολή (ἀθιβολή) = ὀμίλια. Στ. 5. ἀκράνης = σύντροφος
 ἑταῖρος. Στ. 7. μαθθαίνεις το διδάσκεις τὸ μαῦρο ἄλογο ποῦ καβαλ-
 λιεύεις. νὰ δρέμῃ = νὰ τρέχῃ. Στ. 8. ἔχεται = δέχεται.

ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

[Τὸ Ἀκριτικὸν τοῦτο ἔσμα, τὸ ζητοῦν νὰ παραστήσῃ τεραστίαν τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Ἀκριτῶν, συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ ἔσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς εἶναι ὁ πολλὰκις εἰς τὰ ἀκριτικὰ ἔσματα μνημονευόμενος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλον εἶναι τὸ αἰχμάλωτον τέκνον αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξης ἴσως ὁ Ἀλέξανδρος ἄλλων ἀκριτικῶν ἔσμάτων. Καὶ τὸ τέλος τῶν δύο ἔσμάτων συμπίπτει. Ὁ ἦρωας, μεθυσθεὶς ἐκ τοῦ χυθέντος αἵματος καὶ ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, φωνάζει εἰς τοὺς συντρόφους του νὰ προφυλαχθοῦν, ὅπως μὴ ἐν τῇ παραφορᾷ του τοὺς φονεύσῃ. Ἐνιαχοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τραγουδεῖται κατὰ τὰς Ἀπόκρειας πρὸς ἰδιάζοντα χορὸν, τὸν λεγόμενον *κουνητόν*.]

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κί ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρεϊωμένος,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης,
ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοκουβεντιάζουν,
κί ἀντάμα ἔχουν τοὺς μαῦρους των ἕς τὸν πλάτανο δεμένους.
- 5 Τοῦ Κώστα τρῶει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν καὶ ποῦ χαροκοποῦσαν,
πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε δεξιὰ μεριὰ ἕς τὴν τάβλα.
Δὲν κελαιδοῦσε σὰν πουλί, δὲν ἔλεε σὰν ἀηδόνη,
- 10 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε νᾶθρωπινὴ κουβέντα.
«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε καὶ λιανοτραγουδάτε,
καὶ πίσω σᾶς κουρσεύουνε Σαρακηνοὶ κουρσάροι.
Πῆραν τ' Ἀλέξη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κώστα τὴ γυναικί,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὴν ἀρραβωνιασμένη.»
- 15 «Ὡστε νὰ στρώσῃ ὁ Κωνσταντῆς καὶ νὰ σελλάσῃ ὁ Ἀλέξης,
εὐρέθη τὸ Βλαχόπουλο ἕς τὸ μαῦρο καβαλλάρης.
«Γιὰ σύρε σὺ Βλαχόπουλο ἕς τὴ βίγλα νὰ βιγλίσης»
ἂν εἴν' πενήντα κ' ἕκατὸ χύσου μακέλλεψέ τους,
κί ἂν εἶναι περισσότεροι, γύρισε μίλησέ μας.»

Στ. 2. καστροπολεμίτης ὁ διακρινόμενος εἰς πολιορκίαν κάστρων.
Στ. 8. τάβλα=τράπεζα. Στ. 17. βίγλα=σκοπιὰ. βιγλίω=παρατηρῶ
ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς.

- 20 Ἐπῆγε τὸ Βλαχόπουλο στὴ βίγλα νὰ βιγλίση.
Βλέπει Τουρκιὰ Σαρακηνοὺς κί Ἀράπηδες κουρσάρους,
πλάγια κοκκινίζαν
• χισε νὰ τοὺς διαμετρήῃ, διαμετρημοὺς δὲν εἶχαν.
Νὰ πάη πίσω ντρέπεται, νὰ πάη ἐμπρὸς φοβάται.
- 25 Σκύβει φιλεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ῥωτάει
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι ἕς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξης»
— Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι ἕς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξω,
κί δσοὺς θὰ κόψῃ τὸ σπαθὶ τόσους θεὰ πατήσω.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μ' ἕνα χρυσὸ μαντήλι,
30 μὴν τύχη λάκκος καὶ δηχτῶ καὶ πέσης ἀπ' τὴ ζάλη.
— Σαῖταις μου ἀλεξαντριαναῖς, καμιά νὰ μὴ λυγίσῃ,
καὶ σὺ σπαθὶ μου διμοκί, νὰ μὴν ἀποστομώσης.
Βόθηα μ', εὐχὴ τῆς μάννας μου καὶ τοῦ γονιοῦ μου βλόγια,
εὐχὴ τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχὴ καὶ τοῦ στεγροῦ μου.
- 35 Μαῦρε μου, αἶντε νὰ μπουμε, κί ὅπου ὁ Θεὸς τὰ βγάλη!»
Ἦς τὰ ἔμπα του μπῆκε σὰν αἰτός, Ἦς τὰ ξέβγα σὰν πετροίτης
Ἦς τὰ ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, Ἦς τὰ ξέβγα δνὸ χιλιάδες,
καὶ Ἦς τὸ καλὸ τὸ γύρισμα κανένα δὲν ἀφήνει.
Πῆρε τ' Ἀλέξη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κώστα τὴ γυναικί,
40 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τὴν ἀρραβωνιασμένη.
Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καὶ πίσω του τοὺς παίρνει.
Ἦς τὸ δρόμο νόποῦ πῆγανε σέρνει φωνὴ περισσα.
«Ποῦ εἶσαι ἀδερφέ μου Κωνσταντᾶ κί Ἀλέξη ἀντρεϊωμένε;
ἂν εἶστε ἐμπρὸς μου φύγετε κί ὀπίσω μου κρυφτήτε,
45 τί θόλωσαν τὰ μάτια μου, μπροστά μου δὲ σᾶς βλέπω,
καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐρράγισε, κόβοντας τὰ κεφάλια,
κί ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατώντας τὰ κουφάρια.»

Στ. 26. πλέξης=πλεύσης. Στ. 33. βλόγια=εὐλογία. Στ. 34.
στεγροῦ=τοῦ νεωτάτου. Στ. 36. ἔμπα=εἰσοδος. ξέβγα=ἔξοδος.

[Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκριτοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν, εἶναι σύνηθες εἰς τὰκριτικά ᾄσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τούτου παρουσιάζουν τᾶσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς αὐτῶν ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἥρωος παρίσταται ὡς ὄν ὑπεράνθρωπον, ἐκ τούτου δ' ὑπεμφαίνεται συνάφεια τοῦ ᾄσματος πρὸς τᾶλλα ἀκριτικά περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Ἡλίου.]

Κάτου ᾽ς τὴν ἄσπρη πέτρα καὶ ᾽ς τὸ κροῦ νερό,
ἐκεῖ κείται ὁ Γιάννος τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαιμένος κ' ἀνεγνωριστος.
Τὸ αἷμα του σὰν βρῦση χύνονταν ᾽ς τὴ γῆς,
5 καὶ γιατροεμὸ δὲν εἶχεν ἢ βαθεῖα πληγή.

Τούρκου τὸν παραστέκουν καὶ Ῥωμοὶ τὸν κλαῖν,
κ' ἀπάρθυνα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν.
«Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κ' ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγεν;
10—Θαρρῶ πῶς εἶχα μάννα, μάννα κ' ἀδερφή,
κ' ἡ δόλια μου ἢ γυναῖκα νὰ τὴν πῶροχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέροντας.»

«Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾶς;
15—Σώπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
ποῦ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κ' ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποῦ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μῆτε πέντε, μῆτε δεκοχτώ,
20 ἑφτὰ χιλιάδες ἦσαν κ' ἐγὼ ἀμοναχός
κ' ἀπ' τοῖς ἑφτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωση,
ποῦ χε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.

᾽Σ τὰ νέφια νέφια πάει, ᾽ς τὰ νέφια περπατεῖ,
25 ᾽ς τὸν οὐρανὸ πετοῦσε, ᾽ς τᾶστρον ἐχάνονταν.
Μιά σαῖτιὰ μου παίζει μέσα ᾽ς τὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κ' ὅλη τὴν ἀντρεία.»

(Η ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΛΥΓΕΡΗ, Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Ὁ Ἀμιρᾶς τῆς Συρίας, ἐπιδραμὸν εἰς τὴν Ῥωμανίαν, ἠχμαλώτισε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου Εἰρήνην μετὰ τῶν ἀκολούθων τῆς, ἐξελθοῦσαν εἰς περίπατον ἀνά τὰ ὄρη. Μαθόντες δὲ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ αὐτῆς, ἔσπευσαν πρὸς ἀπελευθέρωσίν τῆς, κατενίκησεν ἐν μονομαχίᾳ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν Ἀμιρᾶν, ἀνεῦρον ζῶσαν τὴν Εἰρήνην, καὶ ἔδωκαν αὐτὴν ὡς γυναῖκα εἰς τὸν ὑπὸ σφοδροῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος καταληφθέντα Ἀμιρᾶν, γενόμενον χριστιανόν. Καρπὸς τοῦ γάμου τούτου ἦτο ὁ Βασιλεὺς Διγενῆς Ἀκριτής. Οὕτως ἀφηγῆται τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Διγενῆ τὸ ἐθνικὸν ἔπος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ἡ μήτηρ τοῦ Διγενῆ ἦτο ἀνδρειωμένη κόρη, ἥτις ἀνδρικήν φοροῦσα πανοπλίαν ἐπολέμει τοὺς Σαρακηνοὺς, μέχρις οὗ ποτε ἐν τῇ σφοδρότητι τοῦ ἀγῶνος ἀπεκαλύφθη τὸ γένος αὐτῆς καὶ διακομμένη ὑπὸ Σαρακηνοῦ κατέφυγεν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Ἰεωργίου· ἐκεῖ δ' ὅμως ὁ ἅγιος παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Σαρακηνὸν διώκτην, ὑποσχεθέντα ὅτι θὰ βαπτισθῆ καὶ αὐτὸς καὶ τὸ παιδίον, τὸ ὅποσον θὰ γεννηθῆ ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς ἀνδρειωμένης. Κατ' ἄλλον δὲ τύπον τοῦ ᾄσματος ἡ ἀνδρειωμένη βασιλοπούλα, ἐγκεκλεισμένη εἰς κάστρον ἀμύνεται ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν πολιορκούντων Σαρακηνῶν ἢ Τούρκων, μέχρις ὅτου κυριεύεται τὸ κάστρον διὰ δόλου Τούρκου, ὅστις λαμβάνει αὐτὴν ὡς ἐπαθλον καὶ γεννᾷ ἐξ αὐτῆς τρεῖς υἱούς, τὸν Δούκαν, τὸν Κωνσταντῆν καὶ τρίτον τὸν Γιάννην (ὅπερ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ παρεμφαμένον). Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς.

Νεώτεροι παραλλαγὰὶ τοῦ πρώτου τύπου παριστάνουν τὴν ἀνδρειωμένην κόρην ὡς κλεφτοπούλαν, ἥτις κλέφτικα ἐνδεδυμένη παραμένει ἀγνωριστος ἐπὶ πολὺν χρόνον μεταξὺ τῶν κλεφτῶν, μέχρις ὅτου ἐν ἀθλητικῷ ἀγωνίᾳ διακρίνει τὸ φύλον αὐτῆς ἐν κλεφτόπουλον, τὸ ὅποσον τὴν νυμφεύεται.]

Α'

(Ἡ ἀντρειωμένη λυγερὴ καὶ ὁ Σαρακηνός.)

Κάπου πόλεμος γίνεται ᾽ς Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ τό μαθε μιὰ λυγερὴ καὶ πάει νὰ πολεμήσῃ.

- Ἀντρίκια ντύθη κι' ἄλλαξε καὶ πέρνει τάρματά της.
 Φίδα σιρώνει τὸ φάρο της κι' ὀχιαῖς τὸν καλλιγόνει,
 5 καὶ τοὺς ἀστρίταις τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτεριστήρια.
 Φτερινὰ δίνει τοῦ μαύρου της, πάει σαράντα μίλια,
 κι' ἄλλη ματαδευτέρωσε ἔς τὸν πόλεμον ἐμπήκε.
 Ὕ τὰ μπα της σιράταις ἔκανε, ἔς τὰ βγα της μονοπάτια,
 ἔς τᾶλλο της σιροφούρισμα, ἔσπασε τὸ λουρί της,
 10 φανῆκαν τὰ χρυσόμελα, τὰ λινοσκεπασμένα.

- Σαρακηνὸς τὴν ἀγνατῆ νὰπὸ ψηλὴ ἄραχουλα.
 «Παιδιά, καὶ μὴ δειλιάσετε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
 Γυναίκειός εἰν' ὁ πόλεμος, νυφδιακὸς ὁ κοῦρσος!»
 Κ' ἡ λυγρὴ ὄντας τ' ἄκουσε ἔς τὸν Ἄη Γιώργη τρέχει.
 15 «Ἀφέντη μου ἄη Γιώργη μου, χῶσε με τὸ κοράσιο,
 νὰ κάμω τὰ μπα σου χρυσὰ καὶ τὰ βγα σου ἀσημένια,
 καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὐλο μαργατιτάρη.»
 Ἐσκίσανε τὰ μάρμαρα κ' ἐμπήκε ἡ κόρη μέσα.

- Σαρακηνὸς νὰ κ' ἔφτασε κοντὰ ἔς τὸν ἄη Γιώργη.
 20 «Ἄγιε μου Γιώργη χριστιανέ, φανέρωσε τὴν κόρη,
 νὰ βαφτιστῶ ἔς τὴ χάρη σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου,
 ἐμὲ νὰ βγάλουν Κωσταντὴ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη.»

Ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κ' ἐφάνηκεν ἡ κόρη

Στ. 4. τὸ φάρο—τὸν ἵππον. Στ. 5. ἀστρίτης εἶδος ἐχίδνης (ἔχης ἢ ἀσπίς). Στ. 8. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν της εἰς τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν ἤνοιγε πλατείας ὁδοὺς (ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν πτωμάτων), κατὰ τὴν ἔξοδον αἱ ὁδοὶ ἐγίνοντο στενότεραι, οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀραιότεροι. Στ. 10. ἐφάνησαν τὰ χρυσὰ μῆλα τοῦ κόλπου της, τὰ σκεπασμένα μὲ λινὸν χιτῶνα ἢ θώρακα. Στ. 13 νυφδιακὸς=νυφιάτικος, ὑπὸ νυμφῶν γενόμενος ἢ ἀρμόζων εἰς νύμφας. ὁ κοῦρσος συνώνυμον τοῦ πόλεμος (λεηλασία). Στ. 14. Ἄη Γιώργη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Στ. 15. χῶσε με=κρύψε με.

B'

(Ἡ κλεφτοπούλα.)

- Ποῖος εἶδε ψάρι ἔς τὸ βουνὸ καὶ θάλασσα σπαρμένη,
 ποῖος εἶδε κόρη λυγρὴ ἔς τὰ κλέφτικα ντυμένη;
 Τέσσαρους χρόνους περπατεῖ μ' ἀρματωλοὺς καὶ κλέφταις,
 κανεὶς καὶ δὲν τὴ γνῶρισε νὰπὸ τὴ συντροφιά της.
 5 Καὶ μιὰν ἀυγὴ καὶ μιὰ λαμπρὴ, μιὰ πίσημον ἡμέρα
 βγήκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ῥήξουν τὸ λιθάρι.
 Ἐκόπη τὰσημόκουμπο κ' ἐφάνη τὸ βυζί της.
 Κανένας δὲν τὴ λόγιασε ἀπὸ τὰ παλληκάρια,
 10 μὰ νὰ μικρὸ κλεφτόπουλο σκυφτὸ χαμογελᾷ της.
 «Τί ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾷς, τί ἔχεις καὶ χαμοβλέπεις;
 —Εἶδα τὸν ἥλιο πῶλαμπε κ' ἔφεξε τὸ φεγγάρι,
 εἶδα καὶ τὸ βυζάκι σου ποῦ εἰν' ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι.
 —Σώπα, μωρὲ κλεφτόπουλο, μιλιὰ μὴ μολογήσης,
 15 καὶ νὰ σὲ πάρω ψυχογιό, βαριά νὰ σὲ πλουτίσω,
 γὰ νὰ βαστᾷς τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι.
 —Ἐγὼ δὲ θέλω ψυχογιός, βαριά νὰ μὲ πλουτίσης,
 γὰ νὰ βαστῶ τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι,
 μόν' θέλω σε γυναῖκα μου καὶ νὰ μὲ πάρης ἄντρα.
 20 —Ποῦ εἶπῃ τὸ «θέλω», εἰς ἐμὲ πρέπει καὶ νὰ ναι ἄξιος,
 νὰ ναι πρωτοπαλλήκαρο καὶ κλεφτοπολεμάρχος.
 —Τὸ ζήτημά σου εἶναι βαρὺ, μὰ ἂ θέλῃ ὁ θιὸς θὰ γίνῃ,
 ἂ θέλῃ ὁ θιὸς νὰ μ' ἀγαπᾷς, ὁ πρῶτος οὐλὼν εἶμαι.
 Δεῖξε μου ποῦ ναι οἱ φωτιαῖς, οἱ σπαθισμοί, τὰ βόλια,
 κ' ἐγὼ γὰ τὴν ἀγάπη σου θὰ πέσω πρῶτος ἔς οὔλα.»

ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

[Εἰς πλείστους ἑλληνικοὺς τόπους ὑπάρχουν φρούρια καλούμενα *Κάστρα τῆς Ὠριᾶς* ἢ *τῆς Σουριᾶς*, καὶ πρὸς τὰ φρούρια ταῦτα συνάπτονται παραδόσεις περὶ ἀλώσεως αὐτῶν διὰ δόλου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ αὐτοκτονίας τῆς βασιλοπούλας, ἢ ὁποῖα ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡρωϊκῶς ἀντίστατο ἐγκλεισμένη ἐν αὐτῷ· ἀναφέρεται δὲ εἰς ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἕσμα δημοτικόν, τοῦ ὁποῖου πολυάριθμοι ὑπάρχουν παραλλαγῆαι. Ἡ ἀνά πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας διάδοσις τοῦ δημοτικοῦ ἕσματος καὶ τῶν παραδόσεων τούτων, ὑποδεικνύει, ὡς παρετηρήσαμεν εἰς τὰς ἡμετέρας *Παραδόσεις*, ὅπου ἔκτενῶς πραγματευόμεθα περὶ τοῦ θέματος, ὅτι προήλθεν ἐκ παλαιοῦ τιнос προτύπου· σφόδρα δ' ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἀφετηρίαν εἶχεν ἱστορικόν τι γεγονός· ἀλλ' οὐδ' ὁ τόπος ἢ τὸ φρούριον εἰς ὃ ἀνεφέρετο τὸ ἀρχέτυπον εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ, αἱ δ' ἐξενεχθεῖσαι περὶ τούτου εἰκασίαι ἐλέγχονται ἀτυχεστάται. Προδήλον τούναντιον εἶναι, ὅτι τὸ ἀρχέτυπον ἕσμα ἀπηρτίσθη ἐκ στοιχείων μυθικῶν καὶ ἱστορικῶν, κοινῶν καὶ εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους. Καὶ ἡ μεταμπίσεις τοῦ ἔραστοῦ εἰς καλόγηρον ἢ γυναῖκα, ὅπως κατακτῆσθαι ἐξαιπάτησας τὴν ἐρωμένην, ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις ἐν αὐτοῖς, καθὼς καὶ ἡ μεταμπίσεις πολεμιστῶν εἰς γυναῖκας πρὸς χειρῶσιν πολεμίων ἀνυπόπτων. Βασιλοπούλαι ἐπίσης κρημνίζουσιν ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ ἀλωθέντος φρουρίου, ὅπως μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ γυαλένιος πύργος, ἐν ᾧ κατὰ τινὰς παραλλαγὰς οἰκεῖ ἡ κόρη, εἶναι συνήθης μυθολογικὴ εἰκὼν.

Συνάφεια τοῦ ἕσματος πρὸς ἀκριτικά ὑπεμφαίνεται ἐν τραπέζοντι παραλλαγῇ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύεται καὶ καππαδοκικὴ παραλλαγή τοῦ ἕσματος.]

Ὅσα κάστρα κι' ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγισα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργυιαῖς τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
5 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μὲ πόρτες ἀτσαλένιαις κι' ἄργυρὰ κλειδιά,
καὶ τοῦ γυαλιοῦ ἢ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπόρει νὰ τὸ πάρη τὸ ἐρημόκαστρο.

- 10 Κι' ἕνα σκυλὶ τουρκάκι, μιᾶς Ῥωμνιᾶς παιδί,
᾿ς τὸν Ἀμιρᾶ τον πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
«Ἀφέντη μ' Ἀμιρᾶ μου καὶ σουλτᾶνε μου,
ἂν πάρω γὰρ τὸ κάστρο τί εἶν' ἡ ἔδρα μου;
—Χίλια ἄσπρα τὴν ἡμέρα κι' ἄλογο καλό,
15 καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
—Οὐδὲ τᾶσπρα σου θέλω κι' οὐδὲ τὰ φλωριά,
οὐδὲ καὶ τᾶλογο σου κι' οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὰρ τὴ κόρη, ποῦ ναι ᾿ς τὰ γυαλιά.
—Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι' αὐτή.»
- 20 Πράσινα δοῦχα βγάξει, ἔρασα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολαί,
᾿ς τὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
«Γιὰ ἄνοιξε ἄνοιξε πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
25 —Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
—Μὰ τὸ σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτενα,
30 χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κι' ἦρθα νὰ πάρω λᾶδι γιὰ τοῖς ἐκκλησιαῖς.
Γιὰ ἀνοίξετέ μου νὰ μπω τοῦ βαρόμοιρον.
—Νὰ δῆξουμε τοιγγέλια νὰ σὲ πάrouμε.
—Τὰ ῥάσα μού εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
35 —Νὰ δῆξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάrouμε.
—Εἶμαι ἀπὸ τὴ πείνα κι' ἀντραλίζουμαι.»
- Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει, τὸν ἄνοιξε.
Ὅσο ν' ἀνοίξη ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε.

κι ὅσο νὰ μισανόξῃ, γέμισ' ἢ ἀδλή,
 40 κι ὅσο νὰ καλοκλείσῃ ἢ χῶρα πάρθηκε.
 Ὅλοι χυθῆκαν ἔς τᾶσπρα, ὄλοι ἔς τὰ φλωριά,
 καὶ κείνος εἰς τὴν κόρη, ποῦ ναι ἔς τὰ γυαλιά.

Κ' ἢ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
 45 παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

74

ΤΗΣ ΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ

[Ὁ κλάδος τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων περὶ τῆς μνηστείας τοῦ Διγενῆ παρουσιάζει πολλὰς διαφορὰς τῶν παραλλαγῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἔπους. Κατὰ ταύτην ὁ Διγενὴς ἐπανερχομένος ἐκ κυνηγίου βλέπει τὴν Εὐδοκίαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πατρὸς τῆς καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς αὐτὴν «ἀπὸ τοῦ ἔρωτος ἡ ὄψις τοῦ ἠλλοιωταί, τὸ κάλλος ἐμαράνθη», καὶ ἡ μήτηρ του περιφρονεῖ τὸν ἔρωτᾶ περὶ τῆς ὑγείας του. Ὁ στρατηγὸς Δούκις, ὁ πατὴρ τῆς Εὐδοκίας ἀρνεῖται νὰ τῷ τὴν δώσῃ εἰς γάμον, ἀλλ' ἐκεῖνος σαγηνεύει τὴν κόρην, τὴν ἀπάγει, κατατροπώνει τοὺς καταδιώξαντας αὐτὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πατέρα νὰ εὐλογήσῃ τὴν ἔνωσίν των. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα διακρίνονται πολλοὶ τύποι τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μνηστείας. Ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς ὁ ἦρωας πέμπει πρεσβεῖαν ἐπισήμων προξενητῶν ἢ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων πολεμιστὰς, τὸν Χιλιόπαπποῦν (=Φιλόπαππον), τὸν Βάρδαν, τὸν Φωκᾶν, τὸν Νικηφόρον, τὸν Πετροτράχηλον ἢ Τρομαντάχειλον, ἢ μόνον τὸν Φιλόπαππον, πρὸς ὃν ὀργισθεῖς διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ γάμου προτάσεώς του μονομαχεῖ. Ἐλκύσας δὲ τὴν κόρην διὰ τῆς μουσικῆς τὴν ἀπάγει καὶ διώκεται ὑπὸ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον καταναίξῃ. Ἐν ἄλλαις συμφύρεται ἡ διήγησις πρὸς διαφόρους κλάδους τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων. Ἐν πολλαῖς δὲ διὰ φίλτρων καὶ διὰ τέχνασματων, τὰ ὁποῖα παρὰ μαγισσῶν ἐδιδάχθη, ὁ ἔραστής παρασύρει τὴν ἔρωμένην, καὶ θνήσκει μὲν αὐτὴ, αὐτοκτονεῖ δὲ καὶ ὁ ἔραστής.

Ἡ προσφυγὴ εἰς φίλτρα καὶ μαγανείας τῶν ἀτυχῶν ἔραστῶν εἶναι κοινοτάτη εἰς πάντας τοὺς λαοὺς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, τὸ δὲ τέχνασμα τῆς μεταμφιέσεως τοῦ ἔραστοῦ εἰς γυναῖκα, ὅπως πλησιάσῃ τὴν ἀγαπωμένην ἀναφέρεται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ διηγήσεις καὶ εἰς ἄλλων λαῶν μύθους καὶ ᾄσματα. Ἰδίως δ' ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸν ᾄσμα τῆς Λιογέν-

νητὴς πολλὰς καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις δεικνύει ὁμοιότη-
 τας πρὸς τὴν σκανδιναυικὴν παράδοσιν τοῦ Χάγβαρδ καὶ
 τῆς Σίγνης, τὴν ὁποῖαν διηγείται ὁ χρονογράφος Σάξων ὁ
 γραμματικὸς καὶ προπάντων πρὸς τὸς διασκευὰς τῆς παρα-
 δόσεως ταύτης ὑπὸ σκανδιναυικῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων. Κατὰ
 τὰςματα ταῦτα, ὁ πατὴρ τῆς Σίγνης ἀποκρούει τὸν γάμον
 αὐτῆς μετὰ τοῦ Χάγβαρδ. Οὗτος βλέπει ὄνειρον, τὸ ὁποῖον
 ἐξηγεῖ μία μάγισσα. Ὅπως εὖρη πρόσδοον παρὰ τῆ ἔρω-
 μένη, ὁ Χάγβαρδ μεταμφιέζεται εἰς γυναῖκα, καὶ γίνεται
 δεκτὸς, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ διδαχθῇ τὴν ἑρατικὴν. Ὅτε
 ἐνύκτωσεν, ἀρνεῖται νὰ κοιμηθῇ με τὰς θεραπαίνας, λέγων
 «ἐκοιμήθηκα πλάγι με πλάγι με βασιλόπουλα, ἀν κοιμηθῶ
 με τοῖς δούλαις, θά πεθάνω ἀπὸ τῆ ντροπῆ.» Ἡ Σίγνη
 συγκατανεῖ νὰ κοιμηθῶν εἰς τὸ αὐτὸ κρεβάτι. Αἱ θεραπαί-
 ναι με ἀναμμένες λαμπάδας τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὸν κοιτῶνα.
 Ἄλλο κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ Σίγνη εἰς τὴν
 συνομιλίαν με τὴν ὑποτιθεμένην μαθήτριαν, ὁμολογεῖ ὅτι
 ἀγαπᾷ τὸν Χάγβαρδ, ὡς εἰς τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἑλλη-
 νικοῦ ᾄσματος ἡ Λιογέννητη ἐκμυστηρεῖται τὸν ἔρωτᾶ τῆς
 πρὸς τὸν ἦρωα εἰς τὴν δῆθεν ἐξαδέλφην τῆς. Ἀμφότεροι δὲ
 οἱ ἔρασταὶ ἀποθνήσκουσι, ὁ μὲν Χάγβαρδ συλληφθεὶς καὶ
 καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς Σίγνης, αὐτὴ
 δὲ αὐτοκτονήσασα.]

Ὁ Κωνσταντῆς ὁ ὁμορφονός, ὁ μικροκωνσταντῖνος
 μὲ μέρα θέλησε νὰ βγῆ νὰ λαγοκυννηγήσῃ,
 καὶ διάβαινε καμαρωτὸς ἀπ' τὴν πλατεῖα τῆ ζουγα.
 Ἐκεῖ εἶδε τὴ Λιογέννητη με τετρακόσιας σκλάβαις.

5 Σὲ κρεμεζιά τριανταφυλλιά ἦταν ἀκουμπισμένη,
 κ' εἶχε τὰ φρούδια τορνευτά, τὰ μάτια σὰ ζαφεῖρα,
 καὶ ἔς τὸ μικρὸ τὸ δάχτυλο εἶχε τὸ δαχτυλίδι,
 καλλιὰ λαμπὲ τὸ δάχτυλο παρὰ τὸ δαχτυλίδι.
 Ὅσᾶν τὴν εἶδ' ὁ Κωνσταντῆς, ἀφήνει τὸ κυνήγι.

Στ. 1. Ὁ Κωνσταντῆς εἶναι ὄνομα συχνάκις ἐπαναλαμβανόμενον εἰς
 τὰκριτικά ᾄσματα, εἰς δὲ τὸ ἔπος οὕτως ὀνομάζεται ὁ ἀδελφὸς τῆς μη-
 τρὸς τοῦ Διγενῆ. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ ἔραστής ὀνομάζεται Διγενὴς
 ἢ Διονῆς, εἰς τινὰς Μαυρουδῆς (ὁ Μαυρουδῆς συχνάκις ταυτίζεται μετὰ
 τοῦ Διγενῆ), εἰς ἄλλας δ' ἄλλως, εἰς τὰς πλείστας δὲ Χαρζανῆς (=Χαρ-
 σιανίτης). Στ. 4. Λιογέννητη ἢ κατ' ἄλλας παραλλαγὰς Ἡλιόγεννη ἢ
 Ἡλιογεννημένη. Καὶ εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος χαρακτηρίζεται ἡ ἔρωμένη
 τοῦ Διγενῆ Εὐδοκία διὰ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων ἡλιογέννητος,
 ἡλιογεννημένη, ἡλιογέννημα. Τὸ ἡλιογεννημένη εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν
 Διήγησιν τοῦ Ἀχιλλέως στ. 1270 ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον ὀραίας γυ-
 ναικός. Στ. 5. κρεμεζιά τριανταφυλλιά ῥοδῆ με ὀλοπόρφυρα ῥόδα.

- 10 Κινάει νὰ πάη ἔς τὸ σπίτι του σὰ μῆλο μαραμμένος·
Χωρὶς θέρημ θερμάθηκε, χωρὶς δορὸν ἐρριάστη,
δίγως τὸν ποροκέφαλο ἔπωσε ἔς τὸ κρεβάτι.
«Μάννα, ψυχὴ, μάννα, καρδιά, μάννα καὶ τὸ κεφάλι.
Μάννα, θολὰ εἶναι τὰ βοννὰ καὶ θαμπερὸ τὸ σπίτι.
- 15 — Γιέ μου, καλὰ εἶναι τὰ βοννὰ καὶ λαμπερὸ τὸ σπίτι,
μὰ σὺ κορίτσι νάγασις κ' ἐκείνη δὲν τὸ ξέρει.
— Μάννα, τὴν κόρη ποῦ εἶδα γώ, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρη.
Στείλε νὰ κραῖξῃς ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες
νὰ πᾶν νὰ κάμουν προξενειά, γυναιῖκα νὰ τὴν πάρω.»
- 20 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες,
στέλνει τὸν ἄρχοντα Φωκᾶ, στέλνει τὸ Νικηφόρο,
στέλνει τὸν Πετροτράχηλο, ποῦ τρέμει ἡ γῆς κὶ ὁ κόσμος.
- Ἐχτύπησαν οἱ ἄρχοντες τὴν ἀργυρὴ τὴν πόρτα.
«Ποὺς χτύπησε ἔς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας;
- 25 — Ἡμεῖς εἴμεστε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε δυὸ λέγια νὰ σοῦ ποῦμε.
— Ἀνοίξετε ἔς τοὺς ἄρχοντες, ἔς τοὺς μητροπολιτᾶδες!
Φέрте τρακόσια στρώματα, φέрте τρακόσια πεύκια,
γιὰ νὰ καθίσουν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
φέрте Μονεβασιά κρασί, νὰ πιοῦν οἱ ἀντρεωμένοι.»
- 30 Ἐμπαίνουν τότε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
καὶ τὴν εὐρίσκουν κ' ἔπλεγε τ' δλόχρυσο γαϊτάνι.
Καθὼς τοὺς εἶδε ἡ λυγερὴ ἐπροσηκώθηκέ τους·
«Καλῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
- 35 φάτε καὶ πιέτε, γέροντες, κ' ἐγὼ ἔς τὸν ὀρισμό σας.

Στ. 11. δορὸν τὸ ὄϊγος τοῦ πυρετοῦ. ἐρριάστη ἐρρίγησε. Στ. 21
Φωκᾶ ὁ Φωκᾶς ἢ ὁ Βάρδας ὁ Φωκᾶς, ὁ Νικηφόρος (Φωκᾶς;) καὶ ὁ
Πετροτράχηλος (ἢ ὅπως κατὰ διαφόρους τύπους φέρεται παρεμφαρισμένον
τὸ ὄνομα τοῦτο) εἶναι ὀνομαστοὶ ἥρωες τῶν ἀκριτικῶν ἑορμάτων. Εἰς
τινας παραλλαγὰς ὡς προξενητῆς ἀναφέρεται καὶ ὁ Χιλιοπαπποῦς, ἦτοι
ὁ γηραιὸς ἀρχηγὸς τῶν ἀπελατῶν Φιλόπαππος τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους.
Στ. 28. πεύκια (ἐπεύχια) μικροὶ τάπητες.

- Ἡμεῖς ἐδῶ δὲν ἦρθαμε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε.
Προξενητᾶδες εἴμαστε κ' ἦρθαμε νὰ σοῦ ποῦμε,
ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε, τῶμορφο παλληκάρι,
ἂν εἶναι θέλημα θεοῦ, γυναιῖκα νὰ σὲ πάρη.»
- 40 Σὰν τ' ἄκουσε ἡ Διογέννητη νῆχτύπησε τὰ γέλοια.
«Γιὰ πῆτε του τοῦ Κωσταντῆ, τοῦ μοσκαναθρεμμένου,
δὲ θέλω τον, δὲν χορῆζω τον, δὲν καταδέχομαι τον.
Σὰν ἔρθῃ ἡ μάννα μ' ἀπ' τὴ γῆς κὶ ὁ κύρης μ' ἀπ' τὸν ἄδην,
τὰ δυὸ μ' ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,
- 45 νὰ σπεύρουνε τὴ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ
χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκονδυλάτο,
καὶ μὲ τ' ἀργυροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
κ' εἰς τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἄλλωνι,
μηδὲ καὶ τᾶχυρο βραχῆ μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
- 50 μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἄλωνιου ἀέρας νὰ τὴν πάρη,
τότε κ' ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ θὰ τότε πάρω γι' ἄντρα
καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σὰ μοῦ δόξῃ.»
Σὰν ἦκουσαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
τοὺς κακοφάνηκε πολὺ κ' ἔσκυψαν τὸ κεφάλι.
- 55 Κι' αὐτὴ τότε τοὺς ἔδωκε τ' δλόχρυσο γαϊτάνι.
«Ὅριστε τὴν πλεξίδα μου τὸν ἐδικὸ σας κόπο.»
- Ἐκίνησαν κ' ἐπήγαιναν πικροὶ καὶ μαραμμένοι,
κὶ ὁ Κωσταντῆς καρτέρειγε ἔς τὴν ἀργυρὴ του πόρτα.
«Καλῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ καλὰ τὰ λόγια.
- 60 — Κακῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ κακὰ τὰ λόγια.
Δὲ θέλει σε, δὲ χορῆζει σε, δὲν καταδέχεται σε.
Σὰν ἔρθῃ ἡ μάννα τς ἀπ' τὴ γῆς κὶ ὁ κύρης ἀπ' τὸν ἄδην,
τὰ δυὸ τς ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,

Στ. 46. χρυσάγανο τὸ ἔχον χρυσοῦν ἀνθήρικα, γένειον, χρυσόσταχο
τὸ ἔχον χρυσοῦν ὄλον τὸν σιτάχυν, χρυσοκονδυλάτο τὸ ἔχον χρυσοῦς κον-
δύλους. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρονται καὶ ἄλλα ὅμοια σύνθετα: χρυ-
σὸκλωνο, χρυσόφυλλο, χρυσόρριζο, χρυσοκαλαμάτο, χρυσογαμπουνᾶτο.
Στ. 56. πλεξίδα—τὸ πλέγμα, τὸ πλεκτὸν ἐργόχειρον.

- νὰ σπείρουνε τὴ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίση
 65 χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκοנדυλάτο,
 καὶ μὲ τᾶρυνροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
 κ' εἰς τὸν ἄφρον τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἄλωνι,
 μηδὲ καὶ τᾶχνρο βραχῆ, μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
 μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἄλωνιοῦ ἀέρας νὰ τὴν πάρη,
 70 τότε κ' αὐτὴ τὸν Κωνσταντὴ θὰ τόνε πάρη γι' ἄντρα,
 καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σὺν τῆς δόξῃ.»
 Ὁ Κωσταντῆς σὺν τ' ἄκουσε μέγας καῖμος τὸν πῆρε,
 καὶ ζήτησε καὶ τᾶδωκαν τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
 Πῆγε νὰ βρῆ τοῖς μάγισσας ποῦ ξέρονν ἀπὸ μάγια.
 75 Ὡσὺν τὸν εἶδε κ' ἔρχονταν τῆς μάγισσας ἡ κόρη,
 «Μάννα μ', ὁ νιὸς ὅπ' ἔρχεται τοῦ κάμπου καβαλλάρης,
 παίρνουν τὰ ξοῦχὰ του δροσιὰ καὶ τὰ λυχνὰ του πάχνη»
 παίρνουν τὰ πασουμάκια του ἀνθοῦς ἀπὸ τὰ δέντρα,
 κὶ ὁ γῦρος τοῦ προσώπου του γιὰ κόρη εἶναι θλιμμένος
 80 — Ὡσὺν τὰ μάγια γὼ γεννήθηκα, ὣς τὰ μάγια θὰ πεθάνω,
 κ' ἐγὼ δὲν τόνε γνώρισα καὶ σὺ τόνε γνωρίζεις;»
 «Καλὴ σου μέρα, μάγισσα μὲ τὴν καλὴ σου κόρη.
 Δὲν ἔχεις μάγια τῆς καρδιάς καὶ μάγια τῆς ἀγάπης,
 νὰ κάμης τὴ Διογέννητη νὰ ρθῆ ὣς τὴν ἀγκαλιά μου;»
 85 — Ἄν ἔχῃς πρᾶμα τς ἀρεσιᾶς καὶ πρᾶμα τοῦ χειριοῦ της,
 θὰ κάμω τὴ Διογέννητη νὰ ρθῆ ὣς τὴν ἀγκαλιά σου.
 — Ἐγὼ χω πρᾶμα τς ἀρεσιᾶς καὶ πρᾶμα τοῦ χειριοῦ της,
 ἐγὼ χω τὴν πλεξίδα της, τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
 — Σῆρε ἄνοιξε τὴν πόρτα σου καὶ δέσε τὰ θηριὰ σου,
 90 καὶ κάθου καὶ καρτέρει τὴν νὰ ρθῆ ὣς τὴν ἀγκαλιά σου.»
 Καὶ βγάνει ἀπὸ τὸν κόρφο της τριὰ μῆλα μαραμμένα.
 «Τὸ νὰ ῥῆξε ὣς τὸ τρίστρατο, νὰ πάφουν οἱ διαβάταις.

Στ. 77. λυχνὰ ἐνιαχοῦ λέγονται τὰ μεταξωτά. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἔχουν: τὰ λινά. Στ. 85. Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μαγανείας χρειάζεται ἀπόκομμα τοῦ σώματος ἢ τῶν ἐνδυμάτων, ἢ καθόλου πρᾶγμα τι ἔχον ἄμεσον συνάφειαν πρὸς ἐκεῖνον, καθ' οὗ γίνεται ἡ μαγικὴ πρᾶξις.

- τᾶλλο ῥῆξε ὣς τὸν ποταμό, νὰ πάφουν τὰ ποτάμια,
 τὸ τρίτο ῥῆξε ὣς τὴ λυγερῆ, νὰ ρθῆ γυρευόντας σε.»
 95 Τὸ νὰ ῥῆξε ὣς τὸ τρίστρατο καὶ πάφαν οἱ διαβάταις,
 τᾶλλο ῥῆξε ὣς τὸν ποταμό καὶ πάφαν τὰ ποτάμια,
 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ ὣς τῆς λυγερῆς τς ἀγκάλαις.
 Ὡς τό εἶδε ἡ κόρη ἐσθήστηκε, ὡς τό εἶδε δαιμονίστη.
 Σὺν ἦρθαν τὰ μεσάνυχτα, τὴ σκόπισαν τὰ μάγια.
 100 «Μῶρ' βάγλαις μου, μῶρ' ντάνταις μου, μῶρ' σκλάβαις
 τοῦ πατρός μου,
 ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,
 τὶ ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πᾶ νὰ προσκυνήσω.
 — Κυρὰ τᾶρνίθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαίνουν,
 κ' ἡ ἐδικὴ σου ἡ ἐκκλησιὰ νὲ ψέλλει νὲ σημαίνει.
 105 — Μπᾶ τοῦ πατρός μου τὸ ψωμί ὣς τὰ μάτια νὰ σᾶς πιάκη! »
 Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχὴ κ' ἐβῆκε ὣς τὸ σκοτάδι.
 Μιὰ δοῦλα δὲν τὴν ἄφηκε κ' ἀπὸ κοντὰ της πῆγε.
 Σὺν ἔφτακε, σὰ ζύγασε ὣς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
 ἐκεῖ τῆς ἦρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κ' ἀρχίνησε νὰ λέη.
 110 «Ποῖος εἶδε νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κ' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
 ποῖος εἶδε τὴ Διογέννητη νὰ περπατῆ ὣς τοὺς δρόμους,
 ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη;
 — Ἐγὼ εἶδα νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κ' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
 ἐγὼ εἶδα τὴ Διογέννητη νὰ περπατῆ ὣς τοὺς δρόμους,
 115 ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη.
 — Θέ μου, κ' ἂν εἶμαι καθαρὴ, κ' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
 ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια.»
 Ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, χαλάστηκαν τὰ μάγια.

Στ. 100. βάγλαις αἱ ἀκόλουθοι θεραπευτινίδες, ντάνταις αἱ τροφοί, δοῦλαις αἱ θεράπειαι, σκλάβαις αἱ δοῦλαι. Στ. 104. νὲ-νὲ=οὔτε-οὔτε. Στ. 105. νὰ σᾶς τυφλώσῃ τὸ ψωμί τοῦ πατρός μου, τὸ ὅποιον ἀναξίως τρώγετε. Στ. 112. ξεμαλλοπλεγμένη συμφορμὸς δύο ἐπιθέτων, ξεμαλλιασμένη-ξεπλεγμένη.

- 120 Ὁ Κωσταντῆς ὀλονυχτὶς καρτέρειγε ἕς τὸ σπῆτι,
 κι' αὐτοῦ ἕς τὰ ξημερώματα τὸ μαῦρο του σελλῶνει.
 ἔ'Ανάθεμά σε, μάγισσα, ποῦ μάγια δὲ γνωρίζεις!
 —Σὰν εἶν' ἡ κόρη καθαρή, τὰ μάγια τί σοῦ φταῖνε;
 Σύρε ξουρίσου φράγκικα, καὶ ντύσου ἕς τὰ γυναικεία,
 γυναικεία καὶ χαιρέτησε κατὰ τὴν ὥρα ποῦ εἶναι,
 125 καὶ πές: Εἴμ' ἡ ξαδέερφή σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονᾶτο,
 ὅπου πλουμὶ δὲν ἤξερα, κ' ἤρθα πλουμὶ νὰ μάθω.»
- Ξουρίστηκε ἕς τὰ φράγκικα καὶ ντύθηκε γυναικεία,
 κ' ἐχτύπησε ἕς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας.
 «Ποῖος χτύπησε ἕς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας;
 130 —Ἐγὼ εἶμαι ἡ ξαδέερφή σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονᾶτο,
 ὅπου πλουμὶ δὲν ἤξερα κ' ἤρθα πλουμὶ νὰ μάθω.
 —Καλῶς ἤρθ' ἡ ξαδέερφή μου, μὰ γὰρ δὲ σὲ γνωρίζω,
 καὶ ποῦθεν εἶν' ὁ τόπος σου καὶ ποῦθεν ἡ γενιά μας;
 —Ἀλάργα εἶν' ὁ τόπος μου κι' ἀπὸ κοντὰ ἡ γενιά μας,
 135 κ' ἐμεῖς ἐξεμακρύνουμε κ' ἐχάθηκε ἡ γενιά μας,
 κ' ἐδῶ μὲ στέλνει ἡ μάνα μου πλουμίδια νὰ μὲ μάθης,
 πλουμίδια καὶ κεντίσματα κ' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς μου.
 —Μετὰ χαρᾶς, ξαδέερφή μου, πλουμίδια νὰ σὲ μάθω,
 πλουμίδια καὶ κεντίσματα κι' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς σου.»
- 140 Σὰν ἔρχισε καὶ νύχτωνε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,
 ὁ Κωσταντῆς σηκώθηκε τάχα πῶς θὲ νὰ φύγῃ.
 ἔ'Ενύχτωσε κ' ἐβράδιασε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,
 πᾶν τὰ θηριὰ ἕς τοῖς κοίταις τους, τὰ θρόνια ἕς τοῖς φωλιαῖς τους,
 κ' ἐγὼ τὸ ξένο κ' ἔρημο ἀπόψε ποῦ νὰ μείνω;

Στ. 123. φράγκικα κατὰ τὸν τρόπον τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι ξυρί-
 ζουν τὸν μύστακα καὶ τὸ γένειον. Στ. 124. Ὁ χαιρέτισμός προσαρ-
 μόζεται πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας. Στ. 126. πλουμὶ καὶ πλουμπὶ (ἐκ
 τοῦ λατ. pluma) κέντημα, ποίκιλμα, ἰδίως χρυσοῦν.

- 145 —Μὴν πλήσσης, ἀξαδέερφή μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς σκλάβαις.
 —Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
 καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς σκλάβαις!
 —Μὴν πλήσσης, ἀξαδέερφή μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς δούλαις.
 —Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
 150 καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς δούλαις!
 —Μὴν πλήσσης, ἀξαδέερφή μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς νιάνταις.
 —Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
 καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς νιάνταις!
 —Μὴν πλήσσης, ἀξαδέερφή μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς βάγλαις.
 155 —Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
 καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς βάγλαις!
 —Μὴν πλήσσης, ἀξαδέερφή μου, καὶ μένομε τὰ δυὸ μας.
 Ἄναρτε, βάγλαις, τὰ κηριά, μοννοῦχοι, τοῖς λαμπάδες,
 καὶ στρώσετε τὴν κλίνη μου τὴ λιομέταξή μου.
 160 Βάλετε στρῶμα νᾶργυρό, στρῶμα μαλαματένιο,
 βάλετε τὰ παπλώματα, τὰ ὑφάναν Ἄνεργᾶδες
 καὶ τὰ ὑφασιοπλουμίσαισι τοῦ Δράκοντα οἱ κόραις,
 καὶ στρώστε πάτους βασιλικό, καὶ πάτους μαντζουράνα,
 καὶ πάτους δεντρολίβανο νὰ κοιμηθοῦμε ἀντάμα.»
 165 Ὁλονυχτὶς κοιμούντανε σὰν δυὸ γλυκὰ ἀδεροφάκια,
 καὶ πρὸς τὰ ξημερώματα σὰν τᾶγοῖα πουλάκια.
- Σὰν ἔφεξε, ξημέρωσε, σὰν ἤρθε ἡ ἄλλη ἡ νύχτα,
 «Μάνα, ἄνοιξε τοῖς πόρταις σου καὶ δέσε τὰ θηριὰ σου,
 γιὰτι θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη σου, θὲ νὰ ρθῇ ἡ μαυρομάτα.
 170 Ὁλίγος ὕπνος μ' ἔπιασε καὶ πάω γιὰ νὰ πλαγιάσω,
 κι' ὄντας θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη σου, νὰ ρθῆς νὰ μὲ ξυπνήσῃς
 —Σύρε, παιδί μου, πλάγιασε κ' ἐγὼ θὰ καρτερέσω,
 κι' ὄντας θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη μου θὰ ρθῶ νὰ σὲ ξυπνήσω.»

Στ. 145. μὴν πλήσσης (πλήττης) μὴ ἀνησυχῆς, μὴ φροντίξῃς. Στ.
 158. μοννοῦχοι=εὐνοῦχοι. Στ. 162. ὑφασιοπλουμίσαισι (ὑφάδιον+πλου-
 μίσαι) ἐκέντησαν διὰ τοῦ ὑφασίου, κατὰ τὴν ὑφανσίαν.

175 Κ' ἐκεῖνη ἢ σκύλα ἢ ἄνομη δὲν ἔκαμε ὅπως εἶπε,
μὸν' ἐκλείσει τὴν πόρτα τῆς κ' ἔλυσε τὰ θεριά τῆς,
κ' ἔβαλε ὀμπρός ᾗς τὴ ῥοῦγα τῆς γοῦρα φαρμακωμένη.

Ἐπλάγιασε ἡ Διογέννητη ᾗς τὴ ἀργυρὴ τῆς κλίνῃ.
Σὰν ἤρθαν τὰ μεσάνυχτα, τὴ σκότισαν τὰ μάγια.
«Μῶρ' βάγιας μου, μῶρ' ντάνταις μου, μῶρ' σκλάβαις
τοῦ πατρός μου»

180 ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,
τὶ ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πάω νὰ προσκυνήσω.
—Κυρά, τὰρνίθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαῖνον,
κ' ἡ ἐδική σου ἡ ἐκκλησιὰ νὲ φέλλει νὲ σημαίνει.
—Μπᾶ τοῦ πατρός μου τὸ ψωμὶ ᾗς τὰ μάτια νὰ σᾶς πιᾶκη!»

185 Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχὴ κ' ἐβῆκε ᾗς τὸ σκοτάδι.
Μιά δούλα δὲν τὴν ἄφηκε κ' ἀπὸ κοντὰ τῆς πῆγῃ.
Σὰν ἔφτακε, σὰ ζύγωσε ᾗς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
ἐκεῖ τῆς ἤρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κ' ἄρχινησε νὰ λέη.

190 «Ποῖος εἶδε νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κ' ἄστροι τὸ μεσημέρι,
ποῖος εἶδε τὴ Διογέννητη νὰ περπατῆ ᾗς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη;
—Ἐγὼ εἶδα νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κ' ἄστροι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὴ Διογέννητη νὰ περπατῆ ᾗς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη.

195 —Θέ μου κ' ἂν εἶμαι καθαρὴ, κ' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
ἄστραφε καὶ μπουμπουνίξε νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια.»
Δὲν ἄστραφε, δὲ βρόντηξε, δὲ χάθηκαν τὰ μάγια.

Κι' ἀρχίνησε κ' ἐχτύπαγε τοῦ Κωσταντῆ τὴν πόρτα.
«Ἄνοιξε, μάγισσας παιδι καὶ μάγισσας ἀγγόνι,

200 μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἤρθα κατὰ τ' ἐσένα.
—Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,

καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.
—Ἄνοιξε, μάγισσας παιδι καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἤρθα κατὰ τ' ἐσένα.

205 —Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα.
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.
—Ἄνοιξε, μάγισσας παιδι καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἤρθα κατὰ τ' ἐσένα.

—Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
210 καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.»
Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
κ' ἔπιε τῆς γούρας τὸ νερὸ κ' ἔσκασε σὰν τὸ ψάρι.

Κι' αὐτοῦ ᾗς τὰ ξημερώματα ὁ Κωσταντῆς ξυπνάει.

«Μάννα, δὲν ἤρθε ἡ νύφη σου, δὲν ἤρθε ἡ μαυρομάτα;

215 —Γιέ μου, δὲν ἤρθε ἡ νύφη μου, δὲν ἤρθε ἡ μαυρομάτα.»
Σὰν ἐκατέβη ὁ Κωσταντῆς, σὰν ἀνοίξε τὴν πόρτα,
σὰν εἶδε τὴ Διογέννητη ᾗς τὸ δρόμο ξαπλωμένη,
ψιλὴ φωνίσα νῆβγαλε, ψιλὴ φωνίσα βγάξει.

220 Σὰν ἤθελες, μαννοῦλα μου, νὰ χῆς καὶ γιὸ καὶ νύφη,
ὄντας σοῦ πρωτοχτύπησε ἄς εἶχες τῆς ἀνοίξῃ.»
Χρυσὸ μαχαῖρι νῆβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
ᾗς τὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, μέσ' ᾗς τὴν καρδιά του πάει.

Στ. 176. ῥοῦγα=ὀδός. γοῦρα=λάκκος, λεκάνη. Στ. 201. ῥοκάνισε τὸ σίδερο τῆς πόρτας, ὅπως ἡ σκύλα ῥοκάνιζει (δαγκάνει, περιτρώγει) τὴν ῥάβδον τοῦ διαβάτου.

(Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ)

[Τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου, διὰ μακρῶν ἀφηγοῦμενον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τούτου τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Λούκα Εὐδοκίας, οὐδαμῶς μνημονεύει ἄλλην ἀρπαγὴν ταύτης, γενομένης συζύγου τοῦ ἥρωος, ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ Ἀπελατῶν ἢ Σαρακηνῶν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ἀνήκει εἰς τὰ παλαιότατα στοιχεῖα τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως, διότι εἶναι τὸ θέμα δημοτικοῦ ἔξσηματος, τὸ ὁποῖον εἰς ἀμπληθεῖς παραλλαγὰς εἶναι διαδεδομένον ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Εἷς τινὰς τῶν παραλλαγῶν τούτων παρατηρεῖται συμφορμὸς πρὸς τὸ ἔξσημα περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς διώξεως τούτου ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς κόρης. Αἱ πλείσται δὲ τοσαύτας παρουσιάζουν μεταβολὰς, ἀπομακρυνόμεναι τῆς ἀρχικῆς διατυπώσεως, ὥστε ἐν ἑκάστη αὐτῶν ἐξητάζετο καθ' ἑαυτὴν ἄνευ παρεξήτασεως πρὸς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς, δυσχερεστάτη θὰ ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς συναφείας πρὸς ἀκριτικά ἔξσηματα.

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρῶν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἢ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος εἶναι κοινότατον εἰς ἔξσηματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβάνομένου τοῦ δημοτικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποιητικώτατους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσσηρόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὸν ἀμύπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου.

Τῶν πολυαριθμῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔξσηματος διακρίνονται δύο κύριοι τύποι. Κατὰ τὸν ἕνα τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀκρίτου ἀπάγουν ἐχθροὶ αὐτοῦ, οὓς, μαθὼν κατὰ θαυμάσιον τρόπον τὴν ἀρπαγὴν, διώκει καὶ κατανακᾷ ὁ ἥρωος, ἐπιβαίνων ἕπιπυ κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν εὐτελοῦς, ἀληθῶς δ' ὄγκυπο-δεστάτου. Οἱ ἀπαγωγεῖς κατὰ τινὰς παραλλαγὰς εἶναι Σαρακηνοὶ (ἢ Τοῦρκοι), κατ' ἄλλας δ' ἀντίπαλος ἥρωος τοῦ Διγενῆ ἢ τοῦ πάππου τοῦ Ἀνδρονίκου Συρόπουλος. Κατὰ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀποδημῶν ἥρωος μανθάνει ἐκ διαφόρων θαυμασιῶν σημείων ὅτι ἄλλος πρόκειται νὰ νυμφευθῆ τὴν σύζυγόν του ἀκούσαν καὶ καταφθὰς τῆ βοήθειά θαυμασίου ἕπιπυ ματαιώνει τὸν γάμον. Αἱ διαφοραὶ τοῦ τύπου τούτου εἶναι πολλαί: Ὁ σύζυγος λείπει εἰς τὸν πόλεμον, ἢ εἰς μακρινὸν ταξίδιον, ἢ εἶναι φυλακισμένος, ἢ εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια. Καὶ ματαιώνει τὸν γάμον ἢ ἐπιφαινόμενος πρὸ τῆς τελέσεως αὐτοῦ καὶ ἀποπέμπων τὸν μνηστήρα, ἢ ἀρπάζων τὴν σύζυγόν του, ἢ φονεύων τὸν μνηστήρα, ἢ ἀναγνωρίζόμενος ὑπὸ τῆς γυναίκος ἐκ τοῦ δακτυλίου του, τὸν ὁποῖον ὀλίπτε εἰς τὸ προσφερόμενον αὐτῷ ποτήριον οἴνου.

Πολλαχοῦ τὸ ἔξσημα τοῦτο εἶναι γαμήλιον. Ἐν Κύπρῳ τραγουδεῖται τὴν πρωτὴν τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ γάμου ἔξωθεν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου (ἐπιθαλάμιον).]

- ᾠς ἔρωγα κι' ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἔρρηξε,
κι' ἐμένα ὁ νοῦς μου τό βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι' ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευαρχαβωνιάζουν τὴν κι' ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πάω ἔς τοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομηταπέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀπὸς καὶ γλήγορος, γὰ τὸν καθαλλικέψω,
ν' ἀστράψῃ ἔς τὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ ἔς τὴ δύση;»
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τᾶκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι' ὄσαις φοράδες τᾶκουσαν ἔρρηξαν τὰ πουλάρια
κι' ἕνας γρίβας παλιόγρίβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει.
«Ἐγὼ εἶμαι ἀπὸς καὶ γλήγορος νὰ πάγω ὄθε κι' ἂν εἶναι.
- 15 Ὅποι εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πάνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὁποῦ εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνονν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι' ἄχαρος. ταξίδια δὲ μοῦ πρόπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
ὁποῦ μ' ἀκριβοτάγιζε ἔς τὸ γῦρο τῆς ποδιάς της,
- 20 κι' ὁποῦ μ' ἀκριβοπότιζε ἔς τὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντήλια,
καὶ σφίξε τὴ μεσοῦλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζωνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάῃ ἢ βουὴ καὶ ντραλιστῆς καὶ πέσης.
Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ καὶ βάλης φτερνιστῆρι,
- 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,

Στ. 11. ἔρρηξαν τὰ πουλάρια αἱ ἔγκυοι φοράδες ἀπέβαλον. Στ. 23. ντραλιστῆς=ζαλισθῆς. Στ. 24. κουρτεσιὰ (λ. ἰταλ. cortesia). Μὴ τυχὸν ἐκ φιλοτιμίας, ἐκ φιλοτιμοῦ ὁρμῆς κεντήσης διὰ τῶν πτερνιστῆρων.

καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου ἕς ἐννιά μοδιῶ χωράφι.»

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλλικεύει.
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.

30 Ἦς τὴ στράτα νδοποῦ πήγαινε τὸ θιδὸν ἐπαρακάλει
«Θέ μου νὰ βροῦ τὸν κύρη μου ἕς τὰμπέλι νὰ κλαδεύη.»
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τῶλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κι' ἀπάντησε τὸν κύρη του, ποῦ κλάδευε ἕς τὰμπέλι.
«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τὰμπέλι;

35 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐφές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
—Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
τάχα θὰ φτάσω ἕς τὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ ἕς τὸ γάμο;

40 —Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο ἕς σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι' ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου ἕς τὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βροίσεις.»
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
Ἦς τὴ στράτα νδοποῦ πήγαινε τὸ θιδὸν ἐπαρακάλει.

45 «Θέ μου νὰ βροῦ τὴ μάννα μου ἕς τὸν κῆπο νὰ ποτίζη!»
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τῶλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κι' εὐρῆκε τὴ μαννοῦλα του ποῦ πότιζε τὸν κῆπο.
«Ὡρα καλή, γερώντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος;

—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου
50 ποῦ σήμερα ἢ γυναικα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
ἐφές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.

Στ. 26. σὲ κρημνίσω, ὥστε νὰ διασπαρῇ ὁ ἐγκέφαλός σου ἕς ἐννιά μοδιῶ χωράφι εἰς χωράφιον ἐκτεταμένον, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ σπαρῇ χρειάζεται σπόρον ἐννέα μοδίων. Στ. 28. βιτσιὰ μαστίγωσις διὰ λεπτοῦ μαστιγίου. Στ. 40. εἰς τὸ σπίτι τῆς νύμφης, προτοῦ νὰ ἐκκινήσῃ ἡ γαμήλιος πομπὴ διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου θὰ γίνῃ ἡ εὐλογία τοῦ γάμου.

—Πές μου νὰ ζῆς, γερώντισσα, φτάνω κ' ἐγὼ ἕς τὸ γάμο;
—Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, ἕς τὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι' ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, ἕς τὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βροίσεις.»

55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ ἕς τὴ χώρα κατεβαίνει.
Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ ἕς τὸ σπίτι του νὰ φτάσῃ,
ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κ' ἡ κόρη ἀναστενάζει.
«Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
τὰ ξοῦχα σου δὲν εἶν' καλὰ, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;
60 —Φωτιά νὰ κἀν' τὰ ξοῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
τί ὁ μαῦρος ποῦ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
—Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
—Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσῃς,
μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικιά μου.
65 —Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κερᾶσῃς.»
Χρυσὸ ποτήρι νᾶραπαξε νὰ βγῆ νὰ τὸν κερᾶσῃ.
«Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέτρα, κόρη.»
Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κ' ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
Βγάλλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τὰργυρὸ μαχαῖρι,
70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ κ' ἐπῆρε χίλια μίλλια,
μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μήτε τὸν κορνιαχτό του.
Ἦσ' ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
κι' ὅπου εἶχε μαῦρο κ' εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

Στ. 65. Πολλαχοῦ συνηθίζεται ἡ νύμφη νὰ κερᾶ τοὺς προσκεκλημένους. Στ. 71. κορνιαχτός=κονιορτός. Στ. 72. ὅπου εἶχε (ἐκ τῶν δραμόντων πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ).

Χήρας ὕγιος λατρεύει τριά καλά ἄλογα,
τὸ Γρίβα καὶ τὸ Μαύρη καὶ τὸν Πέπανο,
τὸ Γρίβα γὰ καβάλλα καὶ γὰ λεβεντιά,
τὸν Πέπανο γὰ μάτια καὶ ξανθὰ μαλλιά,
5 τὸ Μαύρη γὰ σεφέρει καὶ γὰ πόλεμο.

Μὰ πῆγε ἔς τὸ σεφέρι κ' ἤρθεν ἀδειανό,
καὶ ὁ Γρίβας τὸ μαλώνει καὶ ὁ Πέπανος.
«Βρὲ ποῦ εἶναι, μωρὲ Μαύρη, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης μας,
ποῦ πῆγες ἔς τὸ σεφέρι κ' ἤρθες ἀδειανός;

10 — Ἀφῆστε νὰ σᾶς εἶπω τὰ τραγούδια μου
καὶ τὸ μεγάλο πόνο τῆς καρδούλας μου.
Ὡσὰν ἐπολεμοῦμε ἔς τὸ ῥημόκαστρο,
ἔκαμα νὰ περάσω πὸ τὸν πόταμο,
κοπήκανε οἱ σέλλαις καὶ οἱ σκαλωσιαῖς,
15 καὶ πῆρε τὸν ἀφέντη κ' ἤρθα νὰδειανό.»

Στ. 2. Πέπανος καλοθρεμένος (ἢ λ. ἀρχαία). Στ. 5. σεφέρι
(λ. τουρκ.) ἐκστρατεία. Στ. 15. καὶ πῆρε (ὁ πόταμος).

(ΤΟ ΠΑΛΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΑΜΑΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΤΟΥ)

[Εἰς τὰς ἐπικὰς διηγήσεις πολλῶν ἔθνων δὲν εἶναι σπάνιον τὸ θέμα τῆς μονομαχίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀγνοούντων ἀλλήλους, τῆς ὁποίας ἡ ἐκβασίς συνήθως εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς. Τὰ γνωστότατα παραδείγματα εἶναι τὸ τῆς Τηλεγονίας τοῦ Εὐγάμμωνος, ὅπου κατὰ παλαιούς ἑλληνικούς μύθους ἐξετίθητο ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐν μάχῃ πρὸς τὸν υἱὸν του Τηλέγονον, καὶ τὸ τοῦ Σάχ ναμέ τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Φιρδοῦση περὶ τῆς μονομαχίας τοῦ Ρουστέμ καὶ τοῦ Σοχράβ.

Εἰς ἀκριτικά ἔσματα ἀναφέρεται συμπλοκὴ τοῦ αἰχμαλώτου υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν του. Εἰς δὲ τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ἔσματων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τὰ τῆς πάλης τούτου πρὸς τὸν Χάρον ἐκτίθενται καθ' ὅμοιον περίπτου τρόπον ὡς εἰς τὸ προκείμενον τραγούδι τὰ περὶ τῆς πάλης τοῦ γιοῦ τῆς χήρας πρὸς τὸν Τσαμαδόν. Μία μάλιστα κρητικὴ παραλλαγή περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ σχεδὸν οὐδαμῶς διαφέρει τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔσματος τοῦ Τσαμαδοῦ.

Ἡ δηλητηρίασις τοῦ ἀντρεωμένου υἱοῦ ὑπὸ τῆς χήρας μητρὸς του, ἐρωμένης τοῦ Τσαμαδοῦ, ἐπέρχεται ἀδικαιολόγητος καὶ ἀπροσδόκητος, ἄνευ προπαρασκευῆς τινος. Εἰς τινὰς δ' ὅμως παραλλαγὰς τὸ φάρμακον προσφέρει ἡ μήτηρ εἰς τὸν Τσαμαδόν. Εἰς παραλλαγὴν δὲ τῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἔσματων συμπαριστάται καὶ ἡ μήτηρ του κατὰ τὴν πάλην αὐτοῦ πρὸς τὸν Χάρον, κρατοῦσα τριῶν λογιῶν κρασί καὶ τριῶν λογιῶν φαρμάκι, ὅπως ἂν μὲν νικῆσῃ ὁ υἱὸς τῆς τῷ προσφέρει τὸ κρασί, ἂν δὲ νικηθῇ πῆ αὐτὴ τὸ φαρμάκι.

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκ τῶν ὀρέων καταρχομένου Τσαμαδοῦ, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ἄμους δένδρον ἐκριζωμένον με θηρία κρεμάμενα εἰς τοὺς κλάδους του, ὑπενθυμίζει τὰς παραστάσεις τῶν Κενταύρων ἐν ἀρχαίαις ἀγγειογραφίαις.]

Μέσ' ἔς τ' ἄη Γιωργιοῦ τοὺς πλάτανους γέρονταν πανηγύρι,
τὸ πανηγύρι ἦταν πολὺ, κ' ὁ τόπος ἦταν λίγος,
δώδεκα δίπλαϊς ὁ χορὸς, κ' ἔξηνταδὺν τραπέζια,
καὶ χίλια ψέρονται σφαχτὰ ἔς ὄλο τὸ πανηγύρι.
5 Κ' οἱ γέροντες παρακαλοῦν, τάζουν ἔς τὸν ἄη Γιώργη,
ὁ Τσαμαδὸς νὰ μὴν ἐρθῆ, χαλάει τὸ πανηγύρι.

Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστειλε κ' ὁ Τσαμαδὸς ἐφάνη,
ποῦ ῥοβολάει δχ τὸ βουνὸ κατὰ τὸ πανηγύρι.

10 Πατεῖ καὶ σιεῖται τὸ βουνό, κράζει κι' ἀχῶν οἱ λόγγοι,
κι' ἐκράταγε ἔς τὸν ὄμο του δέντρο ξεριζωμένο,
καὶ ἀπάνου ἔς τὰ κλωνάρια του θεριά εἶχε κρεμασμένα.
«Ὁρα καλή σας, γέροντες.— Καλὸ ἔς τὸ παλληκάρι.

— Ποιὸς ἔχει ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νὰ βγῆ νὰ παλέψουμε ἔς τὸ μαρμαρένιο ἀλῶνι;»
15 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' τοὺς πανηγυριώταις,
τῆς χήρας γιὸς ἐφώναξε, τῆς χήρας ὁ ἀντρειωμένος.
«Ἐγὼ χω ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νὰ βγῶ νὰ παλέψουμε ἔς τὸ μαρμαρένιο ἀλῶνι.»

Β γαίνουν κ' οἱ δυὸ μὲ τὰ σπαθιά καὶ πάνε νὰ παλέψουν.
20 Ἐκεῖ ποῦ ἐπάτειε ὁ Τσαμαδὸς ἐβούλιαζε τ' ἀλῶνι,
κ' ἐκεῖ ποῦ ἐπάτειε τὸ παιδί ἐβούλιαζε κ' ἐθύθα.
Ἐκεῖ ποῦ βάρειε ὁ Τσαμαδὸς τὸ γαῖμα πάει ποτάμι,
κ' ἐκεῖ ποῦ χτύπαε τὸ παιδί τὰ κόκκαλα τσακίζει.
«Κοντοκαριτέρει, βρὲ παιδί, γάτι νὰ σὲ ζωτήσω.

30 Ποιὰ σκύλα μάννα σ' ἔκαμε, κι' ὁ κύρης σου ποιὸς ἦταν;»
— Ἡ μάννα μου ὅταν χήρεψε δὲν μ' εἶχε γεννημένον,
κι' ὄμοιασα τοῦ πατέρα μου καὶ θὰ τὸν ἀπεράσω.»
Ἐπὸ τὸ χέρι τὸν ἀρπᾶ ἔς τῆς μάννας του νὰ πάνε,
Ἐπὸ μακριὰ τούσε θωρεῖ κ' εἰοίμασε τραπέζι.
35 Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν ἡ χήρα τοὺς κερνοῦσε,
κρᾶσι κερνάει τὸν Τσαμαδὸ, φαρμάκι τὸ παιδί της.
«Μαννοῦλα, μ' ἐφαρμάκωσες, ἀπ' τὸ θεὸ νὰ τό βρῆς!»

Στ. 20. 21. Οἱ δύο οὔτοι στίχοι προσήκουσιν εἰς περιγραφὴν πάλης μᾶλλον ἢ ξιφομαχίας.

(Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ ἀισθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐφυγορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύτης της. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἠττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕκαστην τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσι δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Ἔπειτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του, καὶ ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει, ἢ ἀκούσας παρὰ φίλων του ὅτι ἐπεφάνη ἀγνωστος ἥρωος (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος) ἀν καὶ ἐπιθάνατος, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἠττάται. Εἰς τὴν δημοσευομένην κατωτέρω κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.]

Α'

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σιεῖτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι' ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.

Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφαῖς ἐπήδα,
χαράκι' ἀμαδολόγατε καὶ ῥιζιμιὰ ξεκούνεε.
Ἔς τὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, ἔς τὸ πέταμα γεράκια,
10 ἔς τὸ γλάκιο καὶ ἔς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τὰ γρίμια.

Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιά, μακρὰ τότε βιγλίζει,
κ' ἐλάβωσε του τὴν καρδιά καὶ τὴ ψυχὴ του πῆρε.

B'

[Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φοβερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.]

Τρίτη ἐγενήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ.
Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κ' ὄλους τοὺς ἀντρειωμένους,
νά ρθῇ ὁ Μηνᾶς κ' ὁ Μανραϊλῆς, νά ρθῇ κ' ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
νά ρθῇ κ' ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμει ἡ γῆ κ' ὁ κόσμος.
5 Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε ἔς τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
«Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;
— Φίλοι, καλῶς ὄρισσατε, φίλοι κ' ἀγαπημένοι,
συχάσατε, καθήσατε κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
ποῦ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,

A'. Στ. 8. χαράκια (χάραξ) ὀγκώδεις λίθοι, βράχοι. ἀμαδολόγατε=ἔπαιζεν ὡς ἀμάδας, δίσκον. Στ. 9. βίτσιμα=τίναγμα τοῦ σώματος. Στ. 10. γλάκιο=τρέξιμον, ἀγὼν δρόμου. ἀγρίμια=ἀγρίας αἴγας, αἰγάγρους.

B'. Στ. 3. Ὁ Μανραϊλῆς εἶναι ὁ εἰς ἄλλα ἀκριτικά ἔσματα ὀνομαζόμενος Μιραλῆς, Μιριολῆς, Ἐμιραλῆς, δηλονότι αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τοῦ ἔπους, ὁ δὲ Τρεμαντάχειλος εἶναι ὁ Πειροτραχῆλος τοῦ ἔσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου. Στ. 10. Ἄλλα τινὲς παραλλαγὰὶ ἀντὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν φαράγγων τῆς Συρίας ἀναφέρουν ἄλλους τόπους. Στ. 11. Ὅμάδες ἐκ δύο ἢ τριῶν δὲν τολμοῦν νὰ διέλθουν, πρέπει νὰ εἶναι πολλοὶ διὰ νὰ δυνηθοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους.

παρὰ πενήντα κ' ἑκατό, καὶ πάλε φόβο νῆχουν,
κ' ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κ' ἄρματωμένος,
μὲ τετρατίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυαῖς κοντάρι.
15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχταῖς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχταῖς χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια ποῦ ζῆσα δῶ ἔς τὸν ἀπάνου κόσμον
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
Τῶρὰ εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
20 πῶχει τοῦ ῥίσου τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἁλών
κ' ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του.»

Κ' ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε ἔς τὰ μαρμαρένια ἁλώνια
κ' ὄθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
25 κ' ὄθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

Στ. 15 ἔδειρα (δέρνω) μεταφορικῶς: ἐπέρασα ἐπανειλημμένως. Στ. 20. ῥίσος=ὁ λύξ. πλουμιά ποικίλματα. Στ. 25. τράφο=τάφρον.

ΠΑΡΑΛΟΓΑΙΣ

«Εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἄσματα τῶν Ἑλλήνων, ὅσα ὑπόθεσιν ἔχον ἰδεώδη ἢ πεπλασμένην, ἢ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐκδηλώνεται μετὰ περισσῆς ποιικιλίας, ἐλευθερίας καὶ δυνάμεως.»

(FAURIEL)

(ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ)

Σαράντα δυὸ ἀρχοντόπουλα μιὰ κόρη νάγαποῦσαν,
 κόρη πανώρια κι' ὁμορφη καὶ ἔς τὰ φλωριά χωσμένη.
 Κι' ὄλοι νῆκαλεστήκανε μιὰ μέρα γιὰ τὰ πάνε.
 Γεμίζου οἱ στάβλοι νᾶλογα, τὰ παραθύρια σέλλαις,
 5 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σκάλαις καὶ χαλινάρια.
 Στρώνει τὴν τάβλα νὰ γεντοῦν πολλῶ λογιῶ τραπέζι.
 «Τρῶτε καὶ πίνετε, ἄρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς φηγοῦμαι.
 Μέσα ἔς τὸ περιβόλι μου, ἔς τὴ μέση τῆς ἀλλῆς μου,
 μάρμαρο νῆχει ὁ ἀφέντης μου, δοκίμιν τῆς ἀγάπης,
 10 κι' ὅποιος βρεθῆ καὶ πιάση το, κι' ὀπίσω του τὸ ῥήξι,
 ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἄντρας μου κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ ποθητή του.»
 Κι' οὔλοι μονοσυνάγονται, κι' οὔλοι τὸ δοκιμάζουν,
 κ' ἕνας τὸ παίρνει δάχτυλο, κι' ἄλλος μούτε καθόλου,
 καὶ τῆς Μαριᾶς ὁ ψυχογιός, τᾶξιο τὸ παλληκάρι,
 15 μονοχειριάρι τό πιασε κι' ὀπίσω του τὸ ῥίχτει.
 «Ἐγὼ εἶμαι, κόρη, ὁ ἄντρας σου καὶ σύ εἶσαι ἡ ποθητή μου».

Στ. 9. ἀφέντης ὁ πατήρ. δοκίμιν (δοκιμή) ἄθλος, ἀγών. Στ. 12.
 μονοσυνάγονται=συνάγονται ἐπὶ ταῦτῳ. Στ. 13. Ὁ εἶς τὸ κινεῖ εἰς
 ἑνὸς δακτύλου μέτρον, ἄλλος οὐδόλως. Στ. 14. τῆς Μαριᾶς ὁ ψυχογιός
 ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς τῆς χήρας ὁ Γιαννάκης, ἢ ἕνας κοντός, ἢ ἕνας
 κασσιδιάρης. Στ. 15. μονοχειριάρι ἐπίρ. διὰ τῆς μίας χειρός.

(Τ' ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΡΦΙΑ Κ' Η ΚΑΚΗ ΓΥΝΑΙΚΑ)

Ἄλλο τι δὲν ἐξήλεψα μέσ' ἕς τὸν ἀπάνου κόσμο,
παρὰ τὸ γλήγορο ἄλογο καὶ τὸ γοργὸ ζευγάρι,
καὶ τὴ γυναῖκα τὴν καλή, νόπου τιμᾶει τὸν ἄντρα.

- 5 Ἦταν δυὸ ἀδέρφια γκαρδιακὰ καὶ πολυαγαπημένα,
κι' ὁ πειρασμὸς ἐβάλλθηκε γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίση.
Ἄγάπησε ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴ γυναῖκα,
καὶ ντρέπεται νὰ τῆς τὸ πῆ, νὰν τῆς τὸ μολογήση.
Μὰ μιὰ γιορτὴ, μιὰ κυριακὴ, μιὰ πίσσημη νῆμέρα,
ποῦ βγήκε ἡ κόρη ἀπὸ λουτρὸ κι' ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη
10 καὶ συναπαντηθήκανε σὲ ξέχωρο σοκάκι,
ἐξεδιαντράτη καὶ τῆς λέει καὶ τῆς τὸ φανερώνει.
«Νύφη μου, σάμπως σ' ἀγαπῶ, νύφη, σάμπως σὲ θέλω.
— Ἐσὺ τὸ θέλεις μιὰ φορὰ κ' ἐγὼ τὸ θέλω δέκα,
μ' ἄ μ' ἀγαπᾷς σὰ σ' ἀγαπῶ, καὶ θές με σὰ σὲ θέλω,
15 τὸν ἀδερφό σου σκότωσε κ' ἔλα γιὰ νὰ μὲ πάρης.
— Καὶ τί ἀφορμὴ νὰ τοῦ βρω γῶ, γιὰ νὰ τόνε σκοτώσω;
— Σύρτε γιὰ νὰ μοιράσετε τὸ πατρικὸ σας χτῆμα,
ἀπὸ τοῖς ἄγκραις δῶσε του κι' ἀπ' τοὺς παλιοὺς τοὺς ὄχτους,
20 κι' ὄπου καλὰ καὶ καρπερὰ ἕς τὸ μέρος τὸ δικό σου,
κι' ὄπου ἄκρη καὶ περίτραφος ἕς τὸ μέρος τὸ δικό του,
κ' ἐκεῖνος εἶν' ἀράθυμος, ὄῃξε καὶ σκότωσέ τον.»

Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ ἕς τὸ χωράφι πάγει.
Ἐ΄Ηρτε καιρὸς, μπρὲ Κωσταντή, καιρὸς νὰ χωριστοῦμε,
ἔλα γιὰ νὰ μοιράσουμε τὸ πατρικὸ μας χτῆμα.

Στ. 2. ζευγάρι ἀροτήρων βοῶν. Στ. 10. ξέχωρο σοκάκι ἀπόμει-
ρον, ἀπόκεντρον δρομίσκον. Στ. 20. περίτραφος τάφρος περὶ τὸ ν
ἀγρόν. Στ. 21. ἀράθυμος εὐερέθιστος, εὐδργιστος.

- 25 Ἀπὸ ταῖς ἄγκραις πᾶρε σὺ κι' ἀπ' τοὺς παλιοὺς τοὺς ὄχτους
κι' ὄπου καλὰ καὶ καρπερὰ ἕς τὸ μέρος τὸ δικό μου,
κι' ὄπου ἄκρη καὶ περίτραφος ἕς τὸ μέρος τὸ δικό σου.
— Γιατί, γιατί, ἀδερφοῦλη μου, νὰ πάρω ἀπὸ τοῖς ἄγκραις;
γιατὶ νὰ μὴ μοιράσουμε καθὼς μοιράζουν ὄλοι;
30 — Πᾶρ' ἀπ' τοῖς ἄγκραις, Κωσταντή, γιατί θὰ σκοτωθοῦμε.
— Χαλάλι σου, ἀδερφοῦλη μου, κι' ὄλα δικά σου νὰ ναι,
παρὰ νὰ ξεχωρίσουμε, πᾶρε καὶ τὸ δικό μου.»
Τὸν πῆρε τὸ παράπονο, εἶδε τὰ δίκημά του,
τρανειέται σὲ παράμερο, καὶ κἀθεται καὶ κλαίει.
35 Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ ἕς τὸ χωριὸ γυρῶζει,
τὴ νύφη του νεφώνταξε, τὴ νύφη του φωνάζει.
ἘΓλήγορα, νύφη μου, νερό, νὰ πλύνω τὸ σπαθί μου.
Τὸν ἀδερφό μου σκότωσα καὶ τό χω ματωμένο.»
Κι' αὐτὴ ἀπ' τὴν πολλὴ της βιά κι' ἀπ' τὴν πολλὴ χαρὰ της,
40 τὸ μαστραπὰ φτὺς ἄρπαξε, κρασί ἦτανε γιομάτος,
τὴ σκάλα νεκατέθηκε, νερὸ γιὰ νὰ τοῦ χύση.
Ἀχ τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε, λιανὰ λιανὰ τὴν κόβει.

Στ. 29. Ἐνοεῖ τὴν δικαίαν διανομὴν διὰ λαχνῶν, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα
λαχνίζω συνώνυμον τοῦ μοιράζω. Στ. 40. μαστραπᾶς (λέξ. τουρκ.) λά-
γηνος, ποτήριον. φτὺς=εὐθύς.

(ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΡΦΗΣ ΤΟΥ)

[Τὸ στοιχείημα περὶ τῆς δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς γυναικός καὶ τῆς ἀδίκου δυσφημῆσεως αὐτῆς ἔχουν ὑπόθεσιν παραμύθια καὶ ἔξομα πολλῶν λαῶν, καὶ πολλὰ ὑπάρχουν λογοτεχνικαὶ διασκευαὶ αὐτῆς, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτέρα εἶναι αἱ τοῦ Βοκακίου ἐν τῇ *Δεκαήμερῳ* καὶ τοῦ Σαίξπηρ (Cymbeline). Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν ἀναφέρουν δοκιμασίαν τῆς πίστεως ἐγγάμου γυναικός, ἀλλὰ τὸ ἔξομα τοῦ Μαυριανοῦ καθὼς καὶ σικελικὰ παραμύθια δοκιμασίαν ἀγάμου ἀδελφῆς, καὶ ἐν αὐταῖς ὁ πεποιοῦς εἰς τὴν ἀγνοῖαν ταύτης ἀδελφός μέλλει νὰ ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην ποινήν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στοιχείματος, σώζει δ' αὐτὸν ἡ ἀδελφὴ εἰς τινὰς δ' ὅμως παραλλαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔξοματος καὶ εἰς ἐν ἑλληνικὸν παραμύθιον τῆς Σμύρνης πρόκειται ἐπίσης περὶ δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς τῆς συζύγου τοῦ στοιχηματῆσαντος. Τὸ ἔξομα ἔχει τινὰ συνάφειαν πρὸς τὰ κριτικὰ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, ὅπου ἀναφέρονται ὀνόματα, εἶναι τὰ γνωστὰ ἐξ ἀκριτικῶν ἔξοματων, εἰς τινὰς μάλιστα παραλλαγὰς ὀνομαστὶ μνημονεύεται ὁ Διγενής.]

- Ἐδὰ τραπέζι νῆμορφο, μὲ καμονοχᾶ στρωμένο.
 Ὁ βασιλεὺς κ' ὁ Μαυριανὸς κ' ὁ Μικροκωσταντῖνος
 ἀντάμα τρώγαν κ' ἔπιναν ὅς τοῦ πλάτανου τὴ ῥίζα.
 Κι' ἀθιβολαῖς δὲν εἶχανε κ' ἀθιβολαῖς ἐφέραν
 5 ἀπάνω γιὰ τοῖς ὄμορφαις καὶ γιὰ τοῖς τιμημένας.
 Ἐκεῖ ἔφερε κ' ὁ Μαυριανὸς παίνεμα τς ἀδερφῆς του.
 «Ὡσὰν τὸ ῥόδο τ' ἀνοιχτό, τὸ μανουσάκι τῆσπρω,
 ἔχω κ' ἐγὼ μιὰν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανεῖται.»
 Κι' ὁ βασιλεὺς σὰν τᾶκουσε γυρίζει καὶ τοῦ λέει
 10 «Ἄν τὴν πλανέσω, Μαυριανέ, τί στοιχείημα θὰ χάσης;
 —Ἄν τὴν πλανεθῆς, βασιλεῦ, πᾶρε μου τὸ κεφάλι,
 μὰ πάλι κ' ἂ δὲν πλανεθῆ τί εἶναι τὸ στοιχείμα σου;
 —Βάνω τὸ βασιλίκι μου μὲ τὴ χρυσὴ κορῶνα.»

Στ. 1. καμονοχᾶς πολύτιμον ὕφασμα (χρυσοκέντητον βελούδον) λέξ. τουρκ. Στ. 3. ἀθιβολαῖς ὀμιλίας, θέματα συνδιαλέξεως. Στ. 7. μα-
 νουσάκι=ὀνάκιθος. Στ. 13. βασιλίκι τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

- Ἐννὰ μουλάρια ἐφόρτωσε νᾶσημι καὶ λογάρι,
 15 τῆς Ἀρετῆς τὰ προβοδᾶ μὲ τὸν ἐπιστολόρα.
 «Καλὸ ὅς τὸ νῦν ποῦ τὰ φερε, νὰ ζήση ὅπου τὰ στέλνει,
 ὁ Μαυριανὸς νὰ ναι καλὰ καὶ θὰ τὰ ξαντιμέψη.
 —Ὁ δῆγας ποῦ σ' ἀγάπησε ξαντίμεμα δὲ θέλει,
 μόν' τὰ στείλει γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρῖνη.
 20 —Ἄμε, χαϊρέτα μού τονε, κ' ὅποτε θέλῃ ἄς ἔρθῃ.»
 Ἄκουσε ἡ κόρη τοὺς σκοπούς, τὴν πονηριὰ γυρορίζει,
 τὰ χέρια τῆς κάνει σταυρὸ ὅς τῆς βάγιας τῆς πηγαίνει.
 «Ἐσύ εἶσαι βάγια ἡ μάννα μου, ἐσύ εἶσαι κ' ἡ ἀδερφή μου
 ἐσὺ πρωταξαδέρφη μου, τώρα νὰ μὲ τιμήσης.
 25 —Ἐλα, βάγια μου, σὺ κυρὰ, κ' ἐγὼ βάγια δική σου,
 ἔμπα, βάγια, ὅς τὴν κάμαρη, κ' ἐγὼ ὅς τὸ μαγερεῖό σου,
 τὰ ζοῦχα μου τὰ νυφικὰ ἐσένα νὰ τὰ δώσω,
 τὴν κλίνη μου τὴ νυφικὰ ἐσένα νὰ τὴ στρώσω,
 κ' ὅ τι σοῦ κάνει ὁ βασιλεὺς δλα νὰ τὰ πομείνης,
 30 τὸ χάρισμα τοῦ βασιλεῦς δικό σου ν' ἀπομείνη.
 —Ἐγὼ βάγια γεννήθηκα καὶ βάγια θὰ πεθάνω,
 καὶ βάγια θὰ τὸν ἀρηνηστῶ τὸν κόσμον τὸν ἀπάνω.»
 Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς ὅς τὴ δοῦλα τῆς πηγαίνει.
 «Δοῦλα χρυσή, δοῦλα ἀργυρῆ, δοῦλα μ' ἀγαπημένη,
 35 γιὰ βγάλε σὺ τὰ ζοῦχα σου καὶ βάλε τὰ δικὰ μου,
 καὶ σύρε νύχτα πλάγιασε ὅς τὴν ἰδική μου κλίνη,
 βραδὺν θενὰ ῥθῃ ὁ βασιλεὺς νὰ κοιμηθῆτε ἀντάμα.
 —Ἐγὼ δοῦλα γεννήθηκα κ' ὅ τι μοῦ πῆς θὰ κάμω,
 δῶ μου κυρὰ τὰ ζοῦχα σου καὶ πᾶρε τὰ δικὰ μου.»
 40 Παίρνει ἡ κυρὰ τὰ ζοῦχα τῆς καὶ βάνει τὰ δικὰ τῆς,
 τῆς δένει τὴν πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι,
 τῆς βάνει καὶ ὅς τὸ δάχτυλο νῆμορφο δαχτυλίδι,
 τῆς στρώνει τὸ κρεβάτι τῆς μὲ τὰ χρυσὰ σεντόνια,

Στ. 15. προβοδᾶ=πέμπει, προπέμπει (πρὸ-εἰσοδῶ). ἐπιστολόρα=
 ἀπεσταλμένος. Στ. 17. ξαντιμέψη=ἀνταποδώση. Στ. 18. ξαντί-
 μεμα=ἀνταπόδοσιν.

καὶ βάνει γιὰ προσκέφαλο τᾶστρα μὲ τὸ φεγγάρι.
 45 «Δοῦλα κι' ἂν εἶσαι δοῦλα μου κι' ἂν εἶμαι ἐγὼ δική σου,
 ὃ τι σοῦ κάμη ὁ βασιλιᾶς ὄλα νὰ τὰ πομείνης,
 κι' ἂ σοῦ μιλήση μὴ μιλής κι' ἂν κρῖνη μὴν τοῦ κρῖνης.»

Ἐκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κι' ὁ βασιλιᾶς προβαίνει,
 μὲ σεῖσμα καὶ μὲ λύγισμα τὴ σάλα νᾶνεβαίνει,
 50 κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἀρπαῖ ἔς τὴν κάμερα τὴ βάνει.
 Ἐπὸ βραδὺς ἐπαίζανε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
 καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῖς γλυκαῖς ἀγίτσαις,
 τῆς παίρνει ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὄριο τὸ δαχτυλίδι.
 κόβει καὶ τὴν πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι,
 55 καὶ παίρνει τα καὶ βάνει τα ἔς ὀλόχρυσο μαντήλι.

Καὶ τὴν αὐγὴ χαρούμενος ἔς τὸ φόρο κατεβαίνει.
 «Γεῖά σας, χαρά σας, ἄρχοντες κι' ὄλο τᾶρχοντολόγι.
 Ποῦ εἶν' τόνε αὐτὸς ὁ Μαυριανὸς ὁ πολυπαινεσιᾶρης,
 60 πῶχει τὴν τίμια νᾶδερχή, π' ἀλήθεια δὲν πλανεῖται;
 Ἐδῶ εἶναι τὰ σημάδια μου, ἐδῶ κ' ἡ ἀπόφασή μου.»
 Ἐπήρανε τὸ Μαυριανὸ νὰ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν.
 «Φέριτε τὴν ἀδερχοῦλα μου γιὰ τὴν ἀπόφασή μου.»
 Μανιᾶτα πάνε κ' ἔρχονται ἔς τῆς Ἀρετῆς τὴν πόρτα,
 ἔς τὸ φόρο γιὰ νὰ κατεβῆ, τί ὁ Μαυριανὸς χαλειέται.
 65 Ἐντύθηκε, στολίστηκε ἔς τὸ φόρο κατεβαίνει.
 Χίλιοι κρατοῦν τὸ φόρεμα, χίλιοι τὸν καμουχά τῆς,
 τριακόσιοι τὸ μαγνάδι τῆς, νὰ μὴν τὴν κάψη ὁ ἥλιος.
 «Γεῖά σας, χαρά σας, ἄρχοντες κι' ὄλο τᾶρχοντολόγι.
 Αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα.
 70 — Δὲ μ' εἶδες, δὲ μὲ γνώρισες, μιὰ χιλιοπομπεμένη,

Στ. 67. μαγνάδι=πέπλος. Στ. 69. αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα ἐννοεῖ τὸν βασιλέα, διότι τοὺς βασιλεῖς φαντάζεται ὁ λαὸς κοκκινοφοροῦντας.
 Στ. 70. μιὰ χιλιοπομπεμένη (κλητικὴ) ἄτιμος, ἀξία νὰ ὑποστῆς χιλίας διαπομπεύσεις (πομπή, ἢ τιμωρία τῶν μοιχαλίδων καὶ καθόλου τῶν ἀτίμων γυναικῶν διὰ περιαγωγῆς ὑβριστικῆς ἀνά τὰς ὁδοὺς, ἐποχουμένων ὄνου).

ποῦ ψὲς ἐβραδιαστήκαμε ἔς ἓνα προσκεφαλάδι;
 Ἐπὸ βραδὺς ἐπαίζανε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
 καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῖς γλυκειαῖς ἀγίτσαις,
 τῆς κόβω τὴν πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι,
 75 τῆς παίρνω ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὄριο τὸ δαχτυλίδι.»
 Σεῖεται λυγεῖται ἡ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆς λουλούδια.
 «Ποιανῆς λείπει ἡ πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι;»
 Καὶ πάλι ματασείστηκε, γεμίζει ἡ γῆς ζαφείρια.
 «Ποιανῆς ἀπὸ τὸ δάχτυλο λείπει τὸ δαχτυλίδι;
 80 Γιὰ ἰδέτε σεῖς οἱ ἄρχοντες κι' ὄλο τᾶρχοντολόγι,
 λείπει τὸ δαχτυλίδι μου καὶ τὰ σγουρά μαλλιά μου,
 ἢ λείπει ἀπὸ τὰ μάγουλα ἡ ἄοδοκοκκινάδα;
 ἔτότες νὰ τὸν πνίξετε τὸ Μαυριανὸ ἔς τὴ φοῦρα,
 κ' ἐμὲ τριδιπλὴ βάλετε εἰς τὸ λαῖμὸ καδένα.
 85 Μὰ σένα δὲ σοῦ πρέπει πῶ νὰ χῆς τὸ βασιλίκι.
 Μὲ τὴ δουλεύτρα μου ἔπεσες καὶ δοῦλος μου λογαῖσαι,
 καὶ πᾶρε τὸ μουλάρι μας νὰ πᾶς νὰ φέρῃς ξύλα.»

82

(ΤΗΣ ΑΠΟΛΗΣ ΜΟΝΗΜΕΝΗΣ)

[Εἰς πλήρεις παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρου ἔσματος ἡ κόρη ὀδηγεῖ τὸν ἔραστήν πῶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς τῶν οἰκείων τῆς· τὰς ὑπονοίας τῆς μητρὸς τῆς, ἐγερωθείσας ἐκ θορύβου ἐν τῇ κλινῇ τῆς κόρης, ἀποτρέπει αὐτὴ διὰ διαφόρων προφάσεων. Τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο μέρος τοῦ ἔσματος ἔχουν μόνον παραλλαγὰς τινες, παραλείπουσαι τὰ κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς κόρης ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ ἔραστοῦ καὶ τὰ τῆς συνδιαλλαγῆς διὰ τῆς μεσιτείας προθύμου φίλης. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ ἔσμα τῆς κουμπάρας πῶς νύφη καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ ἔσματα.]

Μιὰ λυγερὴ βαριαρρωστῆ, μιὰ λυγερὴ πεθαίνει
 γιὰ ἐνὸς ἀγούρου ἀγκάλιασμα, γιὰ ἐνὸς ἀγούρου ἀγάπη,

Στ. 76. ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄνθη, τὰ ὅποια ἐστόλιζον τὴν κόμην τῆς· ὁ δὲ στ. 78 εἰς τοὺς σαπφείρους τῶν δαχτυλιδίων τῆς. Στ. 84. καδένα=ἄλλους.

- για ἐνὸς σγουροῦ, για ἐνὸς ξανθοῦ, για ἐνὸς ἀγγελομάτη.
 Καὶ τρεῖς καλάϊς συντρόφισσαις ἐπῆγαν νὰ τὴ δοῦνε.
- 5 Ἐμιά κατσε ἔς τὴν κλίνη της, κ' ἢ γι ἄλλη ἔς τὸ πλευρό της,
 καὶ κείνη ὁποῦ τὴν ἀγαπᾷ εἰς τὸ προσκέφαλό της.
 Ἐμιά ἀρχισε νὰ τῆς μιλή, κ' ἢ ἄλλη νὰ τὴ βροῖζη,
 καὶ κείνη ποῦ τὴν ἀγαπᾷ καλὰ τὴν ξαγορεύει.
 «Κ' ἐμεῖς δὲν ἀγαπήσαμε ἀγῶρι σὰν καὶ σένα;
- 10 κάμαμε σιδερὴ καρδιά, ταῦτιά μας μολιβένια,
 κ' ἐμεῖς σὰν ἀγαπήσαμε νῆλσημονήσαμε τους,
 καὶ σύ, κόρη μ', ἀγάπησες καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;
 — Καὶ σεῖς ἂν ἀγαπήσατε, ἦτανε παλληκάρια,
 μὰ γὰρ τὸ νιὸ ποῦ ἀγάπησα, τοῦ κόσμου διωματάρης,
- 15 εἶχε τοῦ Φράγκου λόγισμα, τοῦ Βενετσάνου χάρη.
 — Πέ μου, κόρη, ποῦ κάθεται νὰ πάω νὰ σοῦ τὸν φέρω.
 — Κάτω ἔς τοὺς κάμπους ποῦ θωρεῖς, ἔς τὰ πράσινα λιβάδια,
 ποῦ ναι τὰ δέντρα δλόχρυσα κ' οἱ ῥίζαις ἀσημένιαις,
 ἐκειδὰ μέσα κάθεται ὁ ἀπολησμονιάρης,
- 20 ὁποῦ μ' ἀπολησμόνησε καὶ πιὸ δὲ μὲ θυμᾶται.
 — Κάμε ἀλουσιὰ καὶ λοῦσε με, χτένι καὶ χτένισέ με,
 καὶ πλέξε τὰ μαλλάκια μου νὰ πάγω νὰ τὸν εὔρω.
 — Δοῦώ σε καὶ χτενίζω σε, φοβοῦμαι μὴν τὸν πάρης.
 — Ὅχι νὰ ζῶ, συντρόφισσα, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ κείναις,
- 25 μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι καὶ πάω νὰ τὸν μαλώσω.»
 Καὶ παίρνει τὸ δρομὶ δρομὶ καὶ πῆε καὶ τὸν ἠῦρε.
 Κ' ἐκεῖνος ὅσον κ' εἶδε τὴν ἐπροσηκώθηκέ την.
 «Καλό ἔς τῆνε τὴ λυγερὴ, καλό ἔς τῆνε τὴν κυρά μου,
 καλό ἔς τὴ βέργα τὴ λυγνὴ, ἀντάμα μου νὰ μένη.
- 30 — Δὲν εἶμαι ἐγὼ σὰν ποῦ θαρρεῖς, δὲν εἶμαι σὰν ποῦ ξέρεις,
 μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι, κ' ἦρα νὰ σὲ μαλώσω,

Στ. 10. Αὐτιά σφραγισμένα μὲ μόλιβον, διὰ νὰ μὴ ἀκούωμεν. Στ. 14. διωματάρης, εὐειδής, μὲ μεγαλοπρεπὲς παράστημα. Στ. 21. ἀλουσιὰ θερμὸν νερὸν πρὸς λοῦσιν. Στ. 25. δικάτρα ἢ δικάζουσα, ἢ ἐλέγχουσα.

- ὁπ' ἀγαπᾷς ἀρχόντισσα κ' ἀρχοντοπούλας κόρη,
 τὴ νύχτα τὴν ἀλησμονεῖς καὶ φήνεις τὴ καὶ φεύγεις.
 — Για ποιά μοῦ λές, για ποιά λαλεῖς, για ποιά μοῦ συντυχαίνεις;
- 35 για μιὰ ξανθὴ, για μιὰ λυγνὴ, μιὰ χαμηλοβλεποῦσα,
 ὁποῦ γελᾷ καὶ πέφτουνε τὰ ῥόδα ἔς τὴν ποδιά της;
 — Σὰν τὴν παυᾷς, ἀφέντη μου, πῶς τὴν ἀποξεχάνεις;
 — Εἶπα σου τὰ παινέματα, νὰ πῶ καὶ τὰ ψεγάδια;
 Ἄν τῆς μιλήσω κλαίει μου, κ' ἂν τῆς εἰπῶ θυμῶνει,
- 40 κ' ἂν τῆνε κάνω τίποτα, τῆς μάννας της τὸ λέει.
 — Κείνη ἔμωσεν, ἀφέντη μου, πιὸ της νὰ μὴ τὸ κάμη.
 Σήκω νὰ πὰ τὴν εὔρωμε, γιατί ἢ ψυχή της βγαίνει.»
- Ἐπῆραν τὸ δρομὶ δρομὶ νὰ πάνε νὰ τὴν εὔρουν.
 Καὶ πρόβαλεν ἡ λυγερὴ ἀπὸ τὸ παραθύρι.
- 45 «Καλό ἔς τὸν ἦθελα νὰ δῶ, τὸν πεθυμοῦσα νὰ ρθῆ,
 καλό ἔς τὸν τὸ βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσά του τάνθη.
 — Ἐπαίνεσές με, ἀγάπη μου, προτοῦ νὰ σὲ παινέσω,
 θάλασσα μὲ τὰ κάτεργα, μπαξέ μὲ τὰ λουλούδια,
 βρύση μου μὲ τὸ κρυὸ νερό, μ' δλόχρυσα σουλούνια.»
- 50 Ἐπῆγαν κ' ἐπαντρέψαν τοὺς κάτω ἔς τὸν ἄη Γιάννη,
 μὲ τετρακόσους ἄρχοντας, μὲ τριάντα δεσποτιᾶδες,
 μὲ τὸ Φουκᾶ τὸν μπάρμπα του κ' ἔπιασε τὰ στεφάνια.
 Τὴ γῆς ἐστρωσαν κόκκινη κ' ἔπαφαν οἱ καμπάναις,
 ὅταν τὸν εὐλογοῦσαν οἱ τριάντα δεσποτιᾶδες,
- 55 κ' ἐσάστισεν ἡ γειτονιά, ἐσάστισε κ' ἡ κόρη.

Στ. 49. σουλούνια σωλήνες. Στ. 52. Φουκᾶ ὁ Φωκᾶς τῶν ἀκριτι-
 κῶν ἄσμάτων. Στ. 53. ἐστρωσαν τὴν γῆν μὲ ἐρυθροὺς τάπητας.

(ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΓΙΝΕ ΝΥΦΗ)

[Τὴν οὐνανιν καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου ἔρωτος ἐκθεάζουν καὶ παροιμία καὶ πολλὰ κωμαστικά ἔσματα. «Καινούργια ἀγάπη χάνεται, παλιά δὲ λησμονεῖται.» Καὶ εἰς σύγκρουσιν τοῦ πρώτου πρὸς νέου ἔρωτος καταγγύει οὗτος. Τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔχει καὶ τὸ κοινότατον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔσμα τῆς ἐγκαταλειφθείσης ἐρωμένης, ἣτις κληθεῖσα νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγαπητικὸν τῆς νυμφεύεται αὐτόν, μετανοήσαντα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων. Παραπλησίαν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ ἔσματα ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γαλλικά, ἰταλικά, ἰσπανικά, ἀγγλικά, σκωτικά, ἀρμορικανικά, δανικά, νορβηγικά, σουηδικά. Ἐκ παλαιωτάτων δὲ πιθανῶς σκανδιναυικῶν ἔσμάτων παρέλαθε καὶ ὁ χρονογράφος Σάξων ὀγραμματοκὸς τὸν περὶ τῆς Σειφρίδας καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Ὁθάρ μῦθον.

Αἱ καταδοκίμαι παραλλαγῆαι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔσματος δεικνύουν ὅτι εἶναι ἀκριτικόν, ἢ ὅτι ἐπῆλθε συμφορμὸς αὐτοῦ πρὸς τὰ κριτικά, διότι ὁ ἦρωσ ἐν ταῖς παραλλαγαῖς ταύταις εἶναι ὁ Ἄκριτες.]

- Ἔχω καὶ μῆνες καὶ καιροὺς τὸν ἀγαπῶ δὲν εἶδα.
 τώρα τὸν βλέπω κ' ἔρχεται κάτω ἕς ἀνήλιο κάμπο,
 ἄνθη τὸν τριγυρίζουνε καὶ μόσχοι τὸν μυρίζουν,
 καὶ τὰ σγουρά του τὰ μαλλιά τὸ νοῦ μου συνεπῆραν.
 5 «Ποῦ ἦσουν, λεβέντη μ' ὁμορφε καὶ πολυαγαπημένε;
 — Καλή σου ἡμέρα, πέρδικα, χρυσῆς αὐγῆς τρυγόνα.
 Κόρη, κλειδιά σ' ἀγόρασα κι' ἀντίκλειδα σ' ἀφήνω,
 κλείδωσε τὴν καρδοῦλα σου κι' ἀπόμνε τὸς πόνους.
 Ὁ κύρης μου κ' ἡ μάνα μου μοῦ τοίμασαν τὸ γάμο,
 10 κι' ἄ δὲν περηφανεύεσαι ἔλα νὰ μπῆς κουμπάρα.
 — Πάω νὰ τὸ πῶ τῆς μάνας μου κι' ὅτι μοῦ εἶπῃ θὰ κάμω.»
 Κινάει καὶ πάει ἕς τὴ μάνα της σὰ μῆλο μαραμμένο.
 «Μάνα μου, μὲ καλέσανε νὰ πάω νὰ στεφανώσω
 τὸ νῆδον ὅπου καρτέραγες ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρω.
 15 — Καὶ πῶς τὸ λές, παιδάκι μου, νὰ πᾶς νὰ στεφανώσης;

Στ. 8. «κλειδώνει ἢ καρδιά» λέγεται ἐπὶ μεγάλου πένθους, εἶναι δηλ. κλεισμένη, ἀπερόσιτος εἰς πᾶσαν χαράν.

- Ἔχεις ποδάρια νὰ σταθῆς καὶ μάτια ν' ἀντρανίσῃς;
 ἔχεις καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξης δαχτυλίδια,
 καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσης;
 — Ἔχω ποδάρια νὰ σταθῶ καὶ μάτια ν' ἀντρανίσω,
 20 ἔχω καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξω δαχτυλίδια,
 καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσω.
 Μάνα μου, τᾶποφάσισα, θὰ πάω νὰ στεφανώσω,
 καὶ θεὸς νὰ κάμω ὑπομονή, γερὴ καρδιά θὰ δείξω.
 — Σύρε, παιδί μου, ἕς τὸ καλὸ καὶ ἕς τὴν καλὴ τὴν ὦρα,
 25 καὶ νὰ γιομίση ἢ σιράτια σου τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.»
 Ἐκατσε κ' ἐστολίστηκε τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
 Βάζει τὸν οὐρανὸ μαντί, τὴ θάλασσα μαγνάδι,
 τὸν ἥλιο βάζει πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθος
 καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτεροὸ βάζει καμαροφρύδι,
 30 τὴν ὄχεντρα τὴν πλουμιστὴ κορδέλλα ἕς τὰ μαλλιά της,
 τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο δῆχνει μαργαριτάρι.
 Κάνει στεφάνια ὀλόχρυσα, λαμπάδες ἀσημένιαις
 καὶ δαχτυλίδι πυργωτὸ τῆς νύφης νὰ χαρίση.
 Παίρνει καὶ πάει ἕς τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀρραβωστεφανώση.
 35 Βάγιας τὴν πάνε ἀπὸ μπρὸς καὶ βάγιας ἀπὸ πίσω
 καὶ βάγιας ἀπ' τὰ δυὸ πλευρὰ νὰ μὴ τὴν πιρση ὁ ἥλιος.
 Ἦς τὸ δρόμον ὅπου πῆγαινε τὰ μονοπάτια ἀνθοῦσαν.
 Κι' ὡσὰν τὴν εἶδε ἢ ἐκκλησιὰ ἀπ' ἄκρη ἕς ἄκρη σείστη.

Στ. 16. ἀντρανίσῃς=ἀτενίσῃς Στ. 17. Κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀρραβῶνων ὁ παράνυμφος ἐναλλάσσει τοὺς δαχτυλίους τῶν μελλονύμφων, καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπακολουθοῦσαν τελετὴν τοῦ στεφανώματος ἐναλλάσσει τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὰ στέφανα. Ταύτην τὴν πράξιν τῆς ἐναλλαγῆς τῶν στεφάνων καλεῖ τὸ ἔσμα στεφανογύρισμα. Στ. 27. μαντί (μανδύας) μαντήλιον χρησιμεῖον ὡς κάλυμμα. μαγνάδι=πέπλος. Στ. 32-33. Ὁ παράνυμφος φέρει τὰ στέφανα καὶ τὰς λαμπάδας τοῦ γάμου, καὶ προσφέρει δῶρόν τι εἰς τὴν νύμφην. δαχτυλίδι πυργωτὸ τὸ ἄλλως λεγόμενον κουμπελίδικο, δακτύλιος ἔχων εἰς τὸ μέσον θολοειδῆ πολυτιμον λίθον, συνήθως ἀδάμαντα. Στ. 34 ἀρραβωστεφανώση=ἀρραβωνίαση καὶ στεφανώση. Στ. 35. βάγιας ἀκόλουθοι, θεραπεινίδες.

- 40 Παπᾶς τὴν εἶδε κ' ἔσφαλε, διᾶκος κ' ἀποξεχάστη,
τὰ ψαλτικά τους ἔχασαν ψάλταις καὶ καλανάρχοι.
᾿Ωσὰν τὴν εἶδε ὁ νύγαμπρος ἔπεσε κ' ἔλιγώθη.
«Παπᾶ, γιὰ ματασήμανε, παπᾶ, γιὰ ματαψάλλε,
καὶ γύρισε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα ᾿ς τὴν κουμπάρα.»
Κ' ἡ νύφη ἀπολογήθηκε μὲ τὸ καμένο χεῖλι.
45 «Σύρε νὰ πάμε, μάννα μου, καὶ ᾿ς τὸν νεῖρό μου τό εἶδα,
χρυσὸν αἰτὸν ἐβάσταγα κ' ἄλλη μοῦ τότε πῆρε.
Τὰ δοῦχα μου ᾿ς τὴν ἐκκλησιά, κ' ἐγὼ ᾿ς τὸ μοναστήρι,
κ' ὄσο τὸν χάρημα κ' ἐγὼ νὰ τὸν χαρῆ κ' ἐκείνη.»
- Τὴν ξαγναντεύει ἡ μάννα τῆς ἀπ' ὄριον παραθύρι.
50 «Καλὸ ᾿ς τὴ θυγατέρα μου, τὴ φωτογεννημένη,
κουμπάρα τὴν ἐστόλιζα καὶ νύφη κατεβαίνει.»

Στ. 42. *ματασήμανε* = σήμανε ἐκ νέου τοὺς κώδωνας τῆς ἐκκλησίας, διότι νέα τελετὴ τῶν γάμων θὰ γίνῃ.

(Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Τὸ θέμα τῆς ἀναγνώσεως τοῦ μετὰ μακροχρόνιον ἀποδημίαν ἐπανερχομένου ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ προσδοκώσεως τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ συζύγου, εἶναι διεσκευασμένον εἰς τὰ ἔξομα τῶν ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τρεῖς κυρίους τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον ἡ ἀναγνώρισις γίνεται παρὰ τὴν βρύσιν, ἔξω τοῦ χωρίου, κατὰ τὸν δεύτερον ἔξω τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας τὴν θύραν κρούει ὁ σύζυγος, κατὰ τὸν τρίτον ὁμοίως ἔξω τῆς οἰκίας, ὅπου τὸν προσελκύει ὁ κρότος τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ ὁ ἦχος τοῦ ἔξματος τῆς ὑφαινούσης συζύγου. Παρεκβάσεις τῶν τύπων τούτων παρουσιάζουν ὀλίγιστα ἔξομα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἀναγνώρισις γίνεται ἐν τῇ ὁδῷ ἢ ἐν ἀγρῷ, ὅπου ἡ σύζυγος θερίζει. Ἐξαιρετικῶς εἰς τινὰ ἔξομα ὁ σύζυγος καταφθάνει διὰ πλοίου καὶ ἀποβιβάζεται διὰ λέμβου εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς τὰ λοιπὰ ἔρχεται καβαλλάρης καὶ κατὰ τὸ πλείστον ὡς κνηγός, ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὰ λαγωνικά του. Ἐπειδὴ δὲ πάμπολλοι εἶναι αἱ φερόμεναι παραλλαγαὶ δὲν εἶναι σπάνιοι οἱ συμφορμῶι μετ' ἄλλων ἔξοματων, μάλιστα μετὰ τῆς Ῥιμάτας τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης καὶ τοῦ ἔξματος τῆς ξενιτείας, ἐνῶ ὁ σύζυγος ἐτοιμάζει τὴν νύκτα τὸν ἵπνον του πρὸς ἀναχώρησιν, συμπραττούσης καὶ τῆς συζύγου. Συμφορμὸς δὲ καὶ σύγχυσις εἰς πολλὰς παραλλαγὰς παρατηρεῖται καὶ τῶν διαφορῶν τύπων τοῦ αὐτοῦ ἔξματος, ὡς λ. χ. ὅταν ἡ ἀναγνώρισις γίνεται παρὰ τὴν βρύσιν καὶ ἡ σύζυγος διατάσσει τὰς ὑπηρετίας ν' ἀνοίξουν τὴν θύραν καὶ νὰ ἐτοιμάσουν τὴν κλίνην.

Τὸ θέμα τοῦτο μεγάλην ἔχει διάδοσιν εἰς τὴν ποίησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γνωστότατον δ' ἐστὶ τὸ παλαιότατον καὶ ἀνυπερβλήτου κάλλους πρότυπον τῆς διασκευῆς αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα ἐπεισόδιον τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῆς Πηνελόπης. Πρὸς τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον ὀλίγας, ἐξωτερικὰς μᾶλλον, ὁμοιότητας παρουσιάζει τὸ ἑλληνικὸν ἔξομα, πολλῶν δὲ πλείονας πρὸς τὰ ἔξομα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὅπως δὴ ποτε δ' ὅμως ἐγγύτερον τῶν ἔξοματων τούτων πρὸς τὸ ὁμηρικὸν καὶ τρόπον τινὰ εἰς τὸ μεταίχιμιον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς μέσης καὶ νεωτέρας εὐρωπαϊκῆς δημώδους ποιήσεως φαίνεται εὐρισκόμενον τὸ ἔξομα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ (Περβλ. τὰ *σημάδια*, τὰ ὁμηρικὰ σήματα, ἐκ τοῦ συζυγικοῦ θαλάμου, τὴν ὑφαινούσαν σύζυγον, τὴν παρασκευὴν τῆς συζυγικῆς κλίνης κτλ.). Ἐκ τῶν ὁμοιοτήτων δὲ πρὸς τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἔξομα μνημονεύομεν τὴν πρότασιν γάμου τοῦ ἀγνωστοῦ ξένου πρὸς τὴν γυναῖκα του (ἐν τῷ Β' καὶ τῷ Γ' ἑλληνικῷ τύπῳ) καὶ τὴν ἀγγελίαν τοῦ δῆθεν θανάτου τοῦ συζύγου. Ἄλλ' ὅτι πρὸ πάντων διακρίνει τὸ ἡμέτερον ἔξομα τῶν ἄλλων εἶναι ἡ ἀκραιφνῆς ἑλληνικότης αὐτοῦ, διότι τοσοῦτο σ. ρεῶς εἶναι συνυφασμένον πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βίον, ὥστε σχεδὸν εἰς ἑκάστον στίχον αὐτοῦ ἐνωπιζόμεθα ἀπηγήσεις ἡθῶν, ἐθίμων καὶ συναισθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ βλέπομεν διαγραφόμενας ἀναπαραστάσεις ἑλληνικῶν τοπειῶν.]

- Ἐρροδῖσε γῆ ἀνατολή καὶ ξημερώνει ἡ δύση,
 γλυκοχαράζουν τὰ βουνὰ κι' ὁ ἀγρωγὸς τραυεῖται,
 πὰν τὰ πουλάκια ἔς τὴ βοσκὴ κι' οἱ λυγεραῖς ἔς τὴ βρύση.
 Βγαίνω κι' ἐγὼ κι' ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου.
 5 Βρίσκω μιὰ κόρη πῶπλενε σὲ μαρμαρένια γούρνα.
 Τὴ χαιρετάω, δὲ μοῦ μιλεῖ, τῆς κρένω, δὲν μοῦ κρένει.
 «Κόρη, γιὰ βγάλε μας νερό, τὴν καλὴ μοῖρα νὰ χῆς,
 νὰ πιῶ κι' ἐγὼ κι' ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου.»
 Σαράντα σίκλους ἔβγαλε, ἔς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
 10 κι' ἀπάνω ἔς τοὺς σαρανταδὺ τὴ βλέπω δακρυσμένη.
 «Γιὰτὶ δακρύζεις, λυγερή, καὶ βαριαναστενάζεις;
 Μήνα πεινᾶς, μήνα διπᾶς, μὴν ἔχῃς κακὴ μάννα;
 —Μήτε πεινῶ, μήτε διπῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάννα,
 Ἐένε μου, κι' ἂν ἐδάκρυσσα κι' ἂ βαριαναστενάζω,
 15 τὸν ἄντρα χω' ἔς τὴν ξενιτιὰ καὶ λείπει δέκα χρόνους,
 κι' ἀκόμη δυὸ τὸν καρτερῶ, ἔς τοὺς τρεῖς τὸν παντυχαίνω,
 κι' ἂ δὲν ἐρθῆ, κι' ἂ δὲ φανῆ, καλόγρια θενὰ γένω,
 θὰ πάγω ἔς ἔρημα βουνά, νὰ στήσω μοναστήρι,
 καὶ ἔς τὸ κελλὶ θὰ σφαλιστῶ, ἔς τὰ μαῦρα θελὰ βάρω,
 20 ἐκεῖν νὰ τρώγῃ ἡ ξενιτιὰ κι' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥάσα.
 —Κόρη μου, ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου, ὁ ἄντρας σου χάθη.
 τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν,
 ψωμί κερὶ τοῦ μοίρασα, κι' εἶπε νὰ τὰ πλερώσῃς,
 τὸν ἔδωκα κι' ἕνα φιλή, κι' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.
 25 —Ψωμί κερὶ τοῦ μοίρασες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω,
 μὰ γιὰτ' ἐκεῖνο τὸ φιλή, σύρε νὰ σοῦ τὸ δώσῃ.
 —Κόρη μου, ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγὼ εἶμαι κι' ὁ καλὸς σου.
 —Ἐένε μου, ἂν εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἂν εἶσαι κι' ὁ καλὸς μου,
 δεῖξε σημάδια τῆς αὐλῆς καὶ τότες νὰ πιστέψω.

Στ. 23. 24. ψωμί διὰ τὴν παρηγορίαν τῆς κηδείας, κερὶ διὰ τὴν κηροδοσίαν, φιλή τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἄλλαι παραλλαγὴ ἀναφέρουν ἄλλα τῶν νομίμων τῆς κηδείας, οἷον παννὶ (διὰ τὸ σάβανον), παπᾶδες (διὰ τὴν νεκρῶσιμον ἀκολουθίαν) κττ.

- 30 —Ἐχεις μηλιά ἔς τὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα ἔς τὴν αὐλὴ σου,
 κάνει σταφύλι ῥαζακὶ καὶ τὸ κρασί μουσκᾶτο,
 κι' ὅποιος τὸ πιῆ δροσιζέται καὶ πάλι ἀναζητᾶ το.
 —Αὐτὰ εἰν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος,
 διαβάτης ἦσουν, πέρασες, τὰ εἶδες καὶ μοῦ τὰ λείεις.
 35 Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότες νὰ πιστέψω.
 —Ἀνάμεσα ἔς τὴν κάμαρα χρυσὸ καντήλι ἀνάφτει,
 καὶ φέγγει σου ποῦ γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιά σου,
 φέγγει σου τοῖς γλυκαῖς ἀυγαῖς ποῦ τὰ καλά σου βάζεις.
 —Κάποιος κακὸς μου γείτονας σοῦ τὰ πε καὶ τὰ ξέρεις.
 40 Πές μου σημάδια τοῦ κορμοῦ, σημάδια τῆς ἀγάπης.
 —Ἐχεις ἐλιά ἔς τὰ στήθη σου κι' ἐλιά ἔς τὴν ἀμασκάλη,
 κι' ἀνάμεσα ἔς τὰ δυὸ θυζιὰ τ' ἀντροῦ σου φυλαχτάρι.
 —Ἐένε μου ἐσύ εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσύ εἶσαι κι' ὁ καλὸς μου.»

(ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ)

- Ἡ κυρὰ ῥήγη τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Δούκα ἢ θυγατέρα,
 χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τὰ πανωπροίκια,
 καὶ τὰ κρυφὰ τῆς μάννας τῆς λογαριασμοὺς δὲν ἔχουν.
 Τῆς δίνει κί ὁ πατέρας τῆς καρὰβι ἀρματωμένο,
 5 τῆς δίνουν καὶ τὰ δέροφια τῆς ἀμάξι φορτωμένο,
 τῆς δίνει κ' ἡ μαινουῖλα τῆς τάσι μαργαριτάρι,
 χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίξει,
 καὶ μουῖλα χρυσοκάπουλη νὰ περπατῆ καβάλλα.
- Μὰ ἦρθε ὁ καιρὸς ὁ δίσεχτος, χρόνιὰ κατακαϊμένη,
 10 πῆραν τὰ χρέγια τὰ προικιά, πῆρε τὰ πλοῦτη ἢ ἀρρώστεια,
 καὶ μπῆκε ὁ ἄντρας πιστικὸς κ' ἡ νύφη ξενουφάνει.
 Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ Δαμπρῆ, μιὰ πίσσημον ἡμέρα,
 τὴν πῆρε τὸ παράπονο, πικρα πολὺ μεγάλη,
 στανροδέσε τὰ χέρια τῆς ἕς τὰ ταῖρι τῆς πηγαίνει.
- 15 «Θέλω νὰ πάω ἕς τὴ μάννα μου, καλέ μ', ἕς τὰ γονικά μου.
 — Ἀρχόντισσα σ' ἔφερα δῶ, φτωχὴ ποῦ θὰ σὲ πάω;
 — Συνόριασέ μου τὰ βουνά, καὶ πάγω μοναχὴ μου.»
- Ῥάχη σὲ βράχη ἀκκούμπησε, λιθάρι σὲ λιθάρι,
 καὶ πῆγε κί ἀπακκούμπησε ἕς τῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
 20 Ἐς τὸ δρόμο νόπου πήγαινε, ἕς τὰ δάση ὅπου περνοῦσε,
 παρακαλοῦσε τὸ θεὸ μὲ πικραμένα χεῖλη.
 «Θέ μου, νὰ βρῶ τοῖς δούλαις μου καὶ νὰ μὴ μὲ γνωρίζουν.»
 Κί ὁ θιὸς τῆνε συνάκουσε κ' ἡ δέσποινα τοῦ κόσμου,
 κ' ἦρε τοῖς δούλαις τοῦ σπιτιοῦ ἕς τὴ βρῶση ποῦ λευκαίνουν.
- 25 «Ὡρα καλὴ σας, λυγεραῖς, ὦρα καλὴ, κοπέλλαις.
 — Καλὸ ἕς τὴ τὴν ξενουῖλα μας, τί θέλεις, τί γυρεύεις;

Στ. 14. ταῖταρι (τὸ ταῖρι) ὁ σύζυγος. Στ. 17. συνόριασε βάλε σύνορα (δειξε σημεῖα ἀναγνωρίσεως τοῦ δρόμου τὰ βουνὰ ποῦ πρέπει νὰ περάσω).

- Νὰ πῶ νερὸ γιατί διψῶ, κί ἀπὲ σᾶς συντυχαίνω.
 Νὰ πῆτε τῆς κυρούλας σας, δοῦλα τῆς νὰ μὲ πάρη.
 — Ἐνὴ μ', κοπέλλαις ἔχουμε, κοπέλλαις καὶ κοπέλλια,
 30 καὶ σένα τί σὲ θέλουμε, σὰν τί δουλειὰ νὰ κάνης;
 — Ἐξέρω νὰ ὑφαίνω ἕς τὸ βλαττί, νὰ ὑφαίνω ἕς τὸ βελουδο.»
 Χρυσὰ παπούτσια φόρεσε, πάει νὰ ἰδῆ τὴ δοῦλα.
 «Ποιά ναι ποῦ ὑφαίνει ἕς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει ἕς τὸ βελουδο;
 Κεῖνη ποῦ ὑφαίνει ἕς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει ἕς τὸ βελουδο,
 35 εἶναι μακριὰ ἕς τὴν ξενιτεία, εἶναι μακριὰ ἕς τὰ ξένα.
 Σύρτε νὰ τῆνε βάλετε ἕς τὸν ἀργαλειὸ τῆς ῥήγης,
 γὰ νὰ ξυφάνη τὸ χρυσὸ ποῦ εἶναι μισοφτειασμένο.»
- Τὴν πῆραν καὶ τὴ βάλανε ἕς τὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφάνη,
 κί ὄριο τραγοῦδι ἀρχίνησε, σὰ νὰ ἦταν μοιρολόγι.
 40 «Διασίδι, πολυδιάσισο, καλοῦ καιροῦ διασμένο,
 διασίδι, ὅταν σὲ διάζουμονν ἦρθαν οἱ συμπεθέροι,
 διασίδι, ὅταν σ' ἐτύλιγα ἦρθαν μ' ἀρραβωνιάσαν,
 κί ὅταν σὲ μισοκόπισα ἦρθαν γιὰ νὰ μὲ πάρουν,
 κ' ἡ μοῖρα μου τὸ ἠθέλησε νὰ ρθῶ νὰ σὲ ξυφάνω!»
- 45 Κυρὰ ψηλὰ ἦταν τ' ἄκουσε καὶ τῆς ἀπολογήθη.
 «Δοῦλα, ποῦθ' εἶν' ὁ τόπος σου, ποῦθ' εἶν' τὰ γονικά σου;
 — Ἡ μάννα μου Γιαννιώτισσα κί ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
 κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ ῥήγη ἢ λυγερῆ, ἢ ῥήγη ἢ μαυρομάτα.»
 Κ' ἡ μάννα τῆς κατέβηκε καὶ τὴ σφιχταγκαλιάζει.
- 50 Τοῖς σκλάβαις τῆς ἐμίλησε, τοῖς δούλαις τῆς φωνάζει.
 «Βάλτε νερὸ καὶ λοῦστε τὴ, σύρτε τὴ ἕς τὸ χαμάμι,
 ἀλλάχτε τὴ, στολίστε τὴ τὴν πρώτη τὴ στολὴ τῆς,
 καὶ νὰ βαρέσουν τὰ ὄργανα καὶ τὰ γλυκὰ παιχνίδια.»

Στ. 31. βλαττί ἢ βλαντι ἢ πορφύρα, καὶ γενικῶς πολυτελὲς ὑφασμα.
 Στ. 40. διασίδι (ἀρχ. διάσιμα) διάζομαι (ἀρχ. λέξις) = χωρίζω τὸ νῆμα εἰς
 ἰσομεγεθεῖς κλωστὰς καὶ τυλίσω αὐτὰς εἰς τὸ ἀντί τοῦ ἀργαλειοῦ. Στ.
 44. μισοκόπισα = μισοτελείωσα.

[Τὸ ἄσμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ ἀγορᾶς ὡς δούλης ὠραίας γυναικὸς καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου της, ἀναγνωρίζαντος ὅτι ἦτο ἀδελφή του, εἶναι εὐρύτατα διαδομένον ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὑπάρχουσι δὲ δύο τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ἓνα ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα ὑπὸ πειρατῶν κόρη ἀναγνωρίζεται ὡς ἀδελφή τοῦ ἄρπαγος, ὅστις τὴν ἐλευθερῶνει καὶ μετὰ πλουσιῶν δώρων πέμπει πρὸς τοὺς γονεῖς· κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, σύζυγος ἀναγκάζεται νὰ πωλήσῃ τὴν ὠραίαν γυναῖκά του, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀγοραστής (ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς πειρατῆς ἢ γενίταρος), ἀναγνωρίζας ὅτι εἶναι ἀδελφή του, ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνδρα της. Τὸν πρῶτον τύπον ἔχομεν ἐν αἰγινήτικῳ ἄσματι, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, πολλὰς αὐθαίρετους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον, πρὸς διόρθωσιν δῆθεν καὶ καλλωπισμὸν αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὸν δεύτερον διακρίνονται αἱ ἐξῆς διαφοραὶ. α') Ὁ πωλήσας σύζυγος εἶναι ὁ γνωστὸς ἐξ ἄλλων ἁσμάτων Μανριανὸς, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη προήλθεν ἐκ συμφορῆς πρὸς τᾶσματα ἐκεῖνα. β') Ὁ σύζυγος εἶναι κωντὸς (ἢ κόντες). γ') Ὁ σύζυγος εἶναι παπᾶς, ὅστις ὅπως ἐξαγοράσῃ τὴν ἄφρονι λειτουργικοῦ παραπτώματος, μὴ ἐξαρκούσης πρὸς τοῦτο τῆς ἄλλης περιουσίας του, πωλεῖ καὶ τὴν γυναῖκά του. Ὑπάρχουσι καὶ παραλλαγαὶ μὴ ἀναφερόμεναι πᾶσι τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς ἀλλ' αὐταὶ παρουσιάζουν συμφορὴν μετ' ἄλλων ἁσμάτων.]

Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχει καὶ ἀλβανικὸν ἄσμα τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου καὶ πολλὰ ἄλλα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἄσματα, προπάντων ἀκριτικά, ἐπιχωριάζουσιν, κομισθέντα ἐκ τῶν ἐποικισάντων εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν Σικελίαν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ ἄσμα τοῦτο ἡ αἰχμαλωσία τῆς κόρης Ὀλυμπίας συμβαίνει εἰς τὸν κάμπον τῆς Κορώνης, ἀναγνωρίζει δὲ αὐτὴν ὡς ἀδελφὴν τοῦ ὁ πειρατῆς Βλαστάρης, ὁδηγηθεὶς ἐκ τοῦ κελαδήματος πουλιοῦ.]

Α'

- Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἢ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα,
κ' ἢ Χρυσοκουβουκλιώτισσα, πανέμνοστα κορίτσια,
βγήκαν νὰ περπατήσουνε καὶ ἔς τὸ λουτροὸ νὰ πάνε.
Ἡ μάννα της ἢ Σκλήρανα, «Κάτσε, Ῥηγιώ», τῆς λέγει
5 κὶ ὁ κύρης της ἀντίλεγε «Σύρε, Ῥηγιώ μου, σύρε,
σύρε κ' ἐγὼ γιὰ χάρη σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω.

Στ. 2. πανέμνοστα=νοστιμώτατα (πάν+εὔνοστος, μεσαιωνικὸς τύπος τῆς λέξεως. Παρὰ Ζαμπέλιφ πανέννοστα).

Τὴ μιὰ καθίζω ἔς τὸ βουνό, τὴν ἄλλη ἔς τὰ κρογιάλι,
τὴν τρίτη τὴν καλύτερη μέσ' ἔς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»

- Ἀκόμη ὁ λόγος ἔσπεκε κ' ἢ συντυχιά ἀποκράτει,
10 φωνάζει ἢ βίγλα τοῦ βουνοῦ, «Μιὰ φούστα κατεβαίνει,
ἀφροκοπάει ἔς τὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει.»
Φωνάζει ἢ βίγλα τοῦ γιαιοῦ· «Δυὸ φούστια ἀρμενίζουν,
βάνουνε πλώρη ἔς τὸ Καστρί καὶ ἔς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»
Φωνάζει κ' ἢ καλύτερη, «Κορίτσια, πιάκανέ σας!»
15 «Ὅστε ν' ἀλλάξῃ ἢ Ἀρετὴ, ν' ἀναζωστήῃ ἢ Εἰρήνη,
κ' ἢ Χρυσοκουβουκλιώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,
ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μπαίνουνε, κ' ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρε·
Τὴν ἀκριβὴ τῆς Σκλήρανας ἀνάγερα τὴν πάνε.

- Τουρκόπουλο τὴ δέχεται ἔς τὰ δλόχρυσα ντυμένο.
20 Ἐς τὰ κλάματα τήνε φιλεῖ, τήνε σφιχταγκαλιάζει.
Μὰ ἓνα πουλάκι κάθησε ἀπάνω ἔς τὸ κατάρι,
δὲν ἐκελάδειε σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
μόν' ἐκελάδειε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινῇ λαλίτσα.
«ὦ οὐρανέ, μὴν τὸ δεχτῆς, καὶ γῆ μὴν τὸ σηκώσης,
25 νὰ χῆ ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀδερχφῆ ἔς τὸν κόρφο του κλεισμένη,
σὰ νύφη νὰ τήνε φιλεῖ, σὰν ἄντρας νὰ τὴ βλέπει!
— Ἀκοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;
— Πουλάκι εἶναι κὶ ἄς κλαῖδῃ, πουλάκι εἶναι κὶ ἄς λέῃ.
— Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σε λένε;
30 Εἶχα ἀδερχφὸ ἔς τὴν ξενιτειὰ καὶ πρωτοταξιδιάρη.
Ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ χάθηκε, κὶ ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ πνίγη,
κὶ ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ τούρκερε ἔς τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη.

Στ. 10. φούστα πειρατικὸν πλοῖον. Στ. 11. 13. Πλάτανος, Καστρί συνηθέσταται τοπωνυμία. Στ. 14. πιάκανέ σας=σᾶς ἔπιασαν. Στ. 18. ἀνάγερα σηκωτά.

- Γιὰ πές μου, πές μου, λυγερό, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;
 —" Ἄς εἶν' ἀπὸ τὰνάθεμα κι' ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη.
 35 —Πές μου, νὰ ζήσης, λυγερό, πῶς λέν τὰ γονικά σου;
 —" Ἡ μάνα μου ἀπ' τὴν Κόριθο, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,
 Σκληρὸ τὸν λένε ξακουστὸ κ' ἐμένα κυρὰ Ῥήνη.
 —Πιάσε, ἀδερφή μ', τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου.»
 Ὶ τὴν τσέπη βάζει τὰ φλωριά καὶ Ὶ τὴν ποδιά τὰ γρόσια.
 40 «Σύρε, Ῥηνιώ, Ὶ τὸ σπῖτι μας, σύρε Ὶ τὰ γονικά μας.»

B'

- " Ἐχει ὁ Κοντοθόδωρος, ἔχει ὁμορφη γυναικα.
 Τόνη ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνη ζηλεύει ἡ χώρα,
 τόνη ζηλεύουν οἱ ἄρχοντες, κι' ὅλα τὰ παλληκάρια,
 σὰν τὸν ζηλεύει ὁ βασιλιάς, κανεὶς δὲν τὸν ζηλεύει.
 5 Νὰ τοῦ τὴν πάρουν δὲν μποροῦν, νὰ τοῦ τὴν κλέβουν ὄχι,
 πιάνουν καὶ χαρτσώνουν τον ἕνα βαρὺ χαράτσι.

- Τρέχει ὁ κοντὸς στοχάζεται, τὸ χρέος του νὰ βγάλῃ.
 Πουλεῖ τὸ σπῖτι τ' ὁμορφο, μ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις,
 πουλεῖ χωράφια ἀθήρισια, μ' ὄλους τοὺς θεριστᾶδες,
 10 πουλεῖ κι' ἀμπέλια ἀτρούγητα, μ' ὄλους τοὺς τρυγητᾶδες,
 πουλεῖ καὶ τὰ περβόλια του, τὰ μῆλα φορτωμένα,
 ἐπούλησεν, ἐπούλησε, δὲ φτάνει νὰ πλερώσῃ.
 Μόν' ἡ καλὴ τ' ἀπόμεινε, καὶ πάει νὰ τὴν πουλήσῃ.

- " Ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖ περιγιαλοῦ τὴν πάει.
 15 Βλέπει καράβια π' ὄρχονται, καράβια π' ὄρμενίζουν.
 «Καράβια, ποῦ εἰστενε ψηλά, καράβια, ποῦ εἰστε ἀντίκρουνα,
 ποὺς παίρνει κόρη ὁμορφη, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα;»
 Κι' ὁ ναύκληρος τὴν θωρεῖ πὸ μέσ' ἀπ' τὸ καράβι.
 «Πόσα πουλεῖς τὴ λυγερό, πόσα τὴ μαυρομάτα;
 20 —Χίλια φλωριά τὰχεῖλι της, τὰ μάτια δυὸ χιλιάδες,
 κι' ὁ γῦρος τοῦ προσώπου της ἀμέτρητο λογάρι.»

- " Ἀμέτρητα τὰ ξέβαλε καὶ ἀνήφιτα τὰ δίνει,
 κι' ἄρα τὴν κόρη ὁ ναύκληρος, θάνει τὴν Ὶ τὸ καράβι.
 Ὶ τὴν πρῶμ' ἐμπήκε ἡ λυγερό καὶ τὰ πανιά φουσκώνουν.
 25 Κι' ἀρχίνησεν ὁ ναύκληρος νὰ παίξῃ νὰ γελάῃ.
 " Ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴν τσιμπᾷ, κι' ἄρχισε ὁ θιὸς ν' ἀστράφτη,
 ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ φιλῇ κι' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ βρέχῃ,
 ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ ξωτᾷ, κι' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ λάμπῃ.
 «Κόρη μ', Ὶ πὸ ποῦ εἶν' τὸ γένος σου, Ὶ πὸ ποῦ εἶν' τὸ ξιζικό σου;
 30 —" Ἡ μάνα μου ἀπ' τὸ Γαλατά, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴ Φήβα,
 εἶχα κ' ἕνα μικρὸ ἀδερφὸ τὸν ἔλεγε Γιαννάκη,
 οἱ κλέφταις τὸν ἀρπάξανε κ' εἶναι μὲ τοὺς κουρσάρους.»
 Τὴν κόρη ἔξανάστρεψε, τοῦ νέου τὴν ἐπῆγε.
 «Πᾶρε, γαμπρέ, τὴν ὁμορφη κι' ἄς εἶν' δική σου πάλι,
 35 καὶ τὰ φλωριά ποῦ σ' ἔδωκα ἄς εἶναι γιὰ προικιά της,
 ἐσένα ναι γυναικα σου καὶ μένα εἶναι ἀδερφή μου.»

Στ. 29. ξιζικό ἢ ἔιζα, ἡ καταγωγή. Στ. 30. Οἱ τόποι ποικίλλουσιν εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς.

Γ' Αντίστοιχον τοῦ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀδελφῆς καὶ τοῦ πειρατοῦ ἀδελφοῦ τῆς εἶναι τὸ προκειμένον ἔσμα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐμπόρου ὑπὸ τοῦ θανασίμου πληγώσαντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του ἀρχιλήστου. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γίνεται μετὰ τῆς ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν τούτῳ δὲ ἐπέρχεται τραγικωτέρα λύσις, αὐτοκτονοῦντος καὶ τοῦ φονεύσαντος τὸν ἀδελφόν του. Τὸ ἔσμα φαίνεται ἀκριτικόν, τὸ δ' ἀρχέτυπον δὲν διελάμβανεν ἴσως περὶ ἐμπόρων καὶ ληστῶν, ἀλλὰ περὶ ἀδελφῶν πολεμιστῶν, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διατηρήσεως ἰχνῶν τοιαύτης διατυπώσεως ὑπὸ τινων τῶν παραλλαγῶν. Συνάπτεται δ' ἀμέσως μὲν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ἑσμάτων περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Ἥλιου καὶ τοῦ Γιάννη, τὸν ὁποῖον κονταρεύει ὁ ἀδελφός του, μὴ ἀναγνωρίσας αὐτόν, ἐμμέσως δὲ πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἑσμάτων περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Εἰς τὰς ἐλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ἑσματος δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ἐν δημοτικῶν ἔσμα τῶν Μακεδονοβλάχων, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον ὡς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ (μὲ ἐλληνικὸν γύρισμα *κρέμα κι' ἄδικο*), τὴν αὐτὴν δ' ὑπόθεσιν ἔχον καὶ σερβικὰ ἔσματα.]

Ἄνδρουτσοις ὁ πρᾶματεντής, Ἄνδρουτσοις ὁ στρατιώτης,
ἀπὸ ψηλὰ κατέβαινε κι' ἀπὸ τὰ κορφοβούνια.

Σέρνει πουλάρια ἀφόρτωτα, μουλάρια φορτωμένα,
κι' ἡ μουῖλα ἢ χρυσοσκέπαστη βασταίει τὸ νιδὸν ἀφέντη.

5 Ὁ νιδὸς ἀποκοιμήθηκε ἔς τὴ μουῖλα καβαλλάρης,
κι' ἡ μουῖλα παραστράτησε καὶ πῆρεν ἄλλη στράτα,
πῆρε τὴ στράτα τῶν κλεφτῶν, τῶν καπιταναραίων.
Κι' ὁ νιδὸς ὅταν ἐξύπνησε κι' εὐρέθη ἔς ἄλλη στράτα,
στέκει καὶ διαλογίζεται καὶ διασκορπάει τὸ νοῦ του.

10 «Τάχα μὴν εἶναι κλέφταις ὁῶ, μὴν εἶναι χαραμῆδες;»

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσπασε κι' ἡ συλλογὴ του κράτει,
κι' ἡ κλεφτουριά ξεφάνηκε σαράντα δυὸ νομάτοι.

Ἄλλοι τοῦ κόφτουν τοῖς τριχαῖς, ἄλλοι τοῦ ξεφορτώνουν.
Στέκει καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ μὴν τὰ ξεφορτώνουν.

15 «Παιδιά, μὴν ξεφορτώνετε τὰ ἔρημα μουλάρια,
γιατ' εἶμαι ὁ μαῦρος μοναχὸς δὲν μπορῶ νὰ φορτώσω,
μοῦ πλήγιασαν τὰ στήθη μου, φορτῶντας ξεφορτῶντας.

Στ. 10. χαραμῆδες λησταί. Στ. 13. τριχαῖς σχοινία (κυρίως τριχίνα).

— Βρὲ ἰδὲς τοῦ σκύλου τὸ ὕγιό, τῆς κούρβας τὸ κοπέλλι,
δὲν κλαίει τὸ κεφάλι του, μόν' κλαίει τὰ μουλάρια!

20 Μωρ' ποῦ εἰστε, παλληκάρια μου, φωνάζει ὁ καπετάνιος,
βαρεῖτε του μιὰ χαντζαριά ἔς τὸν τόπο ν' ἀπομείνη.»

Ὁ ἕνας τοῦ δίνει μαχαιριά, κι' ἄλλος μὲ τὸ κοντάρι,
κι' ὁ τρίτος πιδὸ κακὸς φονιάς τρεῖς χαντζαριαῖς τοῦ δίνει.
Ἐς τὸ χῶμα νῆπεσεν ὁ νιδὸς αἱματοκυλισμένος,

25 βαριά βαριά ἀναστέναξε, βαριά βογγᾶ καὶ λέει.

«Μὴ μοῦ βαρῆτε, βρὲ παιδιά, ἀφήτε τὴ ζωὴ μου,
γιατ' ἐχω ἀδέρφι νὰρρηγῶ, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιο.»
Ὡς ἄκουσεν ἡ κλεφτουριά, ὡς ἄκουσεν ὁ πρῶτος,
ἐκεῖνος ποῦ τοῦ βάρεσε τρεῖς χαντζαριαῖς, τοῦ λέει.

30 «Πές μας, νὰ ζῆς, πρᾶματεντή, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;

— Τέτοια καρδιά σκληρόψυχη βαστάτε οἱ μαῦροι κλέφταις,
τὸν ἄνθρωπο τὸν σφάζετε κι' ὕστερα τὸν ὀρωτᾶτε!
Ἡ μάνα μου ἀπ' τὰ Γιάννενα κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
εἶχα καὶ Γιάννην ἀδερφό, σηκώθη πρῶτος κλέφτης.

35 — Πές μας, νὰ ζῆς, πρᾶματεντή, σημάδια τὰδερφοῦ σου.

— Εἶχεν ἐλιά ἔς τὸ μάγουλο κι' ἐλιά ἔς τὴν ἀμασκάλη,
καὶ ἔς τὸ μικρὸ του δάχτυλο τὸν πρῶτον ἀρραβῶνα.»

Ἐς τὴν ἀγκυλιὰ τὸν ἄρπαξε καὶ ἔς τὸ γιατροῦ τὸν πάει.

«Γιατρέ μου, σὲ παρακαλῶ, γιατρέ, σὲ παραγγέλνω,

40 νὰ μοῦ γιατρέψης γλήγορα τοῦτον τὸ λαβωμένο.

Ἄ θέλῃς χίλια ἔπαρ' με, ἄ θέλῃς δυὸ χιλιάδες,
ἄ θέλῃς καὶ τὸ μαῦρο μου, ποῦ στέκει ἀρματωμένος.

— Ἐγὼ πολλοὺς ἐγιάτρευα μαχαιροσκοτωμένους,
ἂν εἶναι ξένη μαχαιριά, ἐγὼ νὰ τὸν γιατρέψω,

45 ἂν εἶναι ἀδερφομαχαιριά καμὰ γιατρεία δὲν ἔχει.»

Τὸ χρυσομάχαιο ἔβγαλε ἀπ' τὰργυρὸ θηκάρι,
ψηλὰ ψηλὰ τὸ σήκωσε καὶ ἔς τὴν καρδιά τὸ μπήγει.

Τοὺς πῆραν καὶ τοὺς θάψανε τοὺς δυὸ ἔς ἓνα μνημοῦρι.

ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ

[Τὸ τραγοῦδι τοῦ κυρ Βοριᾶ εἶναι κατ' ἀλήθειαν μοιρολόγιον, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις λέγεται εἰς τὰ μνημόσυνα ναυαγησαντων ναυτικῶν. Φέρονται τρεῖς τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν πρῶτον, ὁ Βοριᾶς θυθίζει πλοῖον ἀψηφίσαν τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ· κατὰ τὸν δευτέρου, θυθίζει πλοῖον, τοῦ ὁποῖου ἐπέβαιναν Ἑβραῖοι εὐχθηεῖς νὰ γίνῃ χριστιανός, ἀλλὰ μετανοήσας καὶ ἐμμείνας εἰς τὴν θρησκείαν του, ὅτε ἐνόμισεν ὅτι ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦ ναυαγίου· καὶ κατὰ τὸν τρίτον, ἐπιχωριάζοντα ἐν Κρήτῃ καὶ Καρπάθῳ, τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ Βοριᾶ βοσκὸς περιφρονήσας αὐτόν.]

Ὁ κυρ Βοριᾶς παράγγειλε νοῦλω τῶν καρabiῶνε.

«Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα ποῦ κινᾶτε,
ἐμπᾶτε ἕς τὰ λιμάνια σας, γιὰτὶ θεὸς νὰ φουσήξω,
ν' ἀσπρίσω κάμπους καὶ θουνά, νὰ κρυώσω κρυαῖς θρουσούλαις.»

5 κ' ὁσά θρω μεσοπέλαγος, στεργιάς θεὸς νὰ τὰ δῆξω.»

Κι' ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα λιμάνι πιάνουν,
τοῦ κυρ Ἀντιριά τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.

«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κυρ Βοριᾶ, φουσήσης δὲ φουσήσης,
τί ἔχω καράβι ἀπὸ καρῶν καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,

10 ἔχω κ' ἀντέναις προύτζιναις κ' ἀτσάλενα κατάρια,

ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετᾶξι,

ἔχω καὶ καρabόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια

κ' ἔχω καὶ ναύτες διαλεχτούς, ὅλο ἄντρες τοῦ πολέμου,

κ' ἔχω κ' ἓνα ναυτόπουλο, ποῦ τὸνδς καιροὺς γνωρίζει,

15 κ' ἐκεῖ ποῦ στήσω μιὰ φορὰ τὴν πλώρη δὲ γυρίζω.»

«Ἀνέβα, θεὸς ναυτόπουλο, ἕς τὸ μεσιανὸ κατάρτι,
γιὰ νὰ διαλέξης τὸν καιρό, νὰ ἰδῆς γιὰ τὸν ἀέρα.»

Στ. 5. μεσοπέλαγος τὸ μέσον πέλαγος, ἢ ἀνοικτὴ θάλασσα. Στ. 9: ἀπὸ καρῶς ἐν ξύλον καρυδέας. Μᾶλλον ἀπὸ σκαριουῦ (καινούργιον, νεωστὶ ναυπηγηθέν. πυξάρι ξύλον πύξου. Στ. 10. ἀντέναις προύτζιναις κεραῖας ὄρειχαλκίνας.

Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

«Τὸ τί εἶδες, θεὸς ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πῆγες;

20 — Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τᾶστρα ματωμένα,
εἶδα τὴ μπόρα ποῦ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ ἕς τῆς Ἀττάλειας τὰ θουνά ἀστραχαλάξι πέφτει.»

«Ὅστε νὰ εἰπῆ, νὰ καλοειπῆ, νὰ καλοκουβεντιάσῃ,
βαρεῖα φουρτοῦνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει,

25 ἀσπρογυαλίζει ἢ θάλασσα, σιουρίζουν τὰ κατάρια,
σκώνονται κύματα θουνά, χορεύει τὸ καράβι,
σπηλιάδα τοῦ ρθε ἀπὸ τὴ μιὰ, σπηλιάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη,
σπηλιάδα ἀπὸ τὰ πλάγια του κ' ἐξεσανίδωσε το.

Γιόμισε ἢ θάλασσα πανιὰ, τὸ κῦμα παλληκάρια,

30 καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σαράντα μίλλια πάγει.

«Ὅλαις οἱ μάνναις κλαίγανε κ' ὄλαις παρηγορεῖονται,
μὰ μιὰ μαννοῦλα ἐνοῦ παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Βάνει τοῖς πέτραις ἕς τὴν ποδιά, τὰ τρόγαλα ἕς τὸν κόρφο,
πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαεῖ τὸ κῦμα.

35 «Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
πῶπνιξες τὸ παιδάκι μου, π' ἄλλο παιδι δὲν ἔχω.

— Δὲ φταίω ἢ δόλια θάλασσα, δὲ φταίω ἐγὼ τὸ κῦμα,
μὸν φταίει ὁ πρωτομάστορας ποῦ φτεῖανει τὰ καράβια,
καὶ τὰ πελέκαγε φτενά καὶ τὰ γυρίζει ὁ ἀέρας,

40 καὶ χάνω τὰ καράβια μου ποῦ εἶναι δικὰ μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλληκάρια μου, ὅπου μὲ τραγουδοῦνε.»

Στ. 22. ἀστραχαλάξι (ἀστραπὴ+χαλάξι). Στ. 27. σπηλιάδα ῥιπὴ ἀνέμου. Στ. 33. τρόγαλα=μικροὶ λίθοι. τροχαλαὸν ῥιπτοῦ λίθους. Στ. 39. φτενά λεπτά, ἀσθενῆ.

ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

[Παρά πλείστοις λαοῖς ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι πρὸς στερεώσιν καὶ προφύλαξιν ἀπὸ οἰουδήποτε κινδύνου παντός κτίσματος ἀπαιτεῖται νὰ προσηλωθῇ εἰς αὐτὸ ζῶον, κατορθυτόμενον εἰς τὰ θεμέλια ἢ ἐντειχιζόμενον ὅσον δ' εὐγενέστερον εἶναι τὸ ζῶον, τόσον μεγαλυτέραν θεωρεῖται ὅτι ἔχει δύναμιν πρὸς προστασίαν τοῦ κτίσματος. Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρονται καὶ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ μῦθοι καὶ βυζαντινὰ παραδόσεις περὶ θυσίας ἀνθρώπων κατὰ τὴν θεμελίωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος ὑπετίθετο ὅτι διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔχουν αἱ ἐπὶ γῆς ἀπολελυμένα τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ψυχαί, ἠδύνατο νὰ προσλαμβάνῃ κατὰ βούλησιν παντοίας μορφάς, καὶ εἶχε ῥάωμην ὑπεράνθρωπον, προσωρισμένη δὲ νὰ φυλάττῃ καὶ περιέπῃ τὸ οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὅποιον προσηλωθῆ ἦτο φοβερὰ εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ τὸ παραβλάψωσι καὶ ἰκανὴ γ' ἀποτρέπῃ τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸ κινδύνους. Τὸ θῆμα ἐγένετο τὸ στοιχειὸν τοῦ οἰκοδομήματος, διὸ *στοιχειώσις* ἐλέγτο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἢ διὰ θυσίας οἰκοδόμησις.]

Εἰς τοιαύτην παράδοσιν στηρίζεται καὶ τὸ πανελληνιον τραγοῦδι τοῦ γιοφυρίου τῆς Ἄρτας, τοῦ ὁποίου παραλλαγὰι ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλας γεφύρας ἢ ἄλλα οἰκοδομήματα (οἷον τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχοῦ, τοῦ Πηγιοῦ, τῶν Ἀδάνων, τῆς βρύσης τῆς Ἀράχοθας, τοῦ ὑδραγωγείου τῶν Δέρκων κλπ.). Παρέλαβον δὲ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην παράδοσιν, προσαρμόσαντες εἰς ἐπιχώρια οἰκοδομήματα, καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου (Ῥωμοῦνοι, Ἀλβανοί, Σέρβοι, Βούλγαροι).]

- Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητᾶδες
 γιοφῦρι νῆθεμέλιωναν ᾗ τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.
 Ὀλημερὶς τὸ χιτίζανε, τὸ βράδν ἐγκρεμιζόταν.
 Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες.
 5 «Ἄλλιμονο ᾗ τοὺς κόπους μας, κοῖμα ᾗ τοῖς δούλεψαίς μας,
 ὀλημερὶς νὰ χιτίζουμε, τὸ βράδν νὰ γκρεμεῖται.»
 Πουλᾶκι ἐδιάβη κ' ἔκατσε ἀντίκρου ᾗ τὸ ποτάμι,
 δὲν ἐκελάιδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χιλιδόνι,
 παρὰ ἐκελάιδε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινῆ λαλιτσα.
 10 «Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφῦρι δὲ στεριῶνει
 καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,

παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄμορφη γυναῖκα,
 πῶρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχῦ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.»

- Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
 15 Πιάνει, μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τᾶηδόνι:
 Ἄργα ντυθῆ, ἀργὰ ἀλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πάη τὸ γιόμα,
 ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.
 Καὶ τὸ πουλί παρᾶκουσε, κ' ἄλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε
 «Γοργὰ ντυσον, γοργὰ ἀλλάξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
 20 γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.»
 Νά τηνε κ' ἐξατάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη σιράτα.
 Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ὄραϊζεται ἡ καρδιά του.
 Ἄπο μακριὰ τοὺς χαιρετᾶ κ' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει.
 «Γεῖά σας, χαρά σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες,
 25 μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶναι βαργωμισμένος;
 —Τὸ δαχτυλίδι τῶπεσε ᾗ τὴν πρώτη τὴν καμάρα,
 καὶ ποιὸς νὰ μπῆ καὶ ποιὸς νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νὰ βρῆ;
 —Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κ' ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω,
 ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ βρῶ.»
 30 Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ ᾗ τῆ μέσ' ἐπῆγε,
 «Τραῦα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τραῦα τὴν ἄλυσίδα,
 τί ὄλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ ἴπποτες δὲν ἠῦρα.»
 Ἐνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κ' ἄλλος μὲ τὸν ἄσβεστη,
 παίρνει κ' ὁ πρωτομάστορας καὶ ὄήχνει μέγα λίθο.
 35 «Ἄλλιμονο ᾗ τῆ μοῖρα μας, κοῖμα ᾗ τὸ ὀζικό μας!
 Τρεῖς ἀδεσφάδες ἤμαστε, κ' οἱ τρεῖς κακογροαμμένας,
 ἢ μιά χτισε τὸ Δούναβη, κ' ἢ ἄλλη τὸν Ἄφρατῆ

Στ. 25. βαργωμισμένος=δύσθυμος. Τὸ ὄημα: βαργωμῶ, βαργωμῶ, βαργωμάου (βαργωνωμῶ). Στ. 33. πιχάει (ἐπιχᾶω, ἐπιχύνω ὡς περιχᾶω, περιχύνω) εἰπτειπηλόν, ἀμμοκονίαν ἢ ἄσβεστον. μυστρί (μύστρον, μυστρίον) τὸ τριγωνοειδὲς ἐργαλεῖον τῶν κτιστῶν. Στ. 37. Ἄφρατῆς ὁ Εὐφρατῆς.

κ' ἐγὼ ἢ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄριτας τὸ γιοφῦρι.
 Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφῦρι,
 40 κ' ὡς πέφτουν τὰ δειντόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις.

—Κόρη τὸ λόγον ἄλλαξε, κ' ἄλλη κατάρα δῶσε,
 πῶχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση·
 Κι' αὐτὴ τὸ λόγον ἄλλαξε, κ' ἄλλη κατάρα δίνει.
 Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφῦρι,
 45 κ' ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις,
 τί ἔχω ἀδερφό ὅς τὴν ξενιτεία, μὴ λάχη καὶ περάση.»

Στ. 38. πλιὸ=πλιό, πλέον. Στ. 39. καρυόφυλλο τὸ φύλλο τῆς καρυδιάς.

(ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΠΗΤΗ)

[Ἐκ τῆς συντόμου ἀφηγήσεως Ῥωμαίου μυθογράφου καὶ ἐκ τῆς βραχυτάτης περιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἐνός πίνακος τοῦ ζωγράφου Μίκωνος ἐν τῷ Θησεῖω τῶν Ἀθηναίων, προπάντων δ' ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἀγγειογραφίας τοῦ Εὐφροῦνιου καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων ἀγγειογραφῶν ἐγινώσκομεν τὴν ὑπαρξίν μύθου περὶ ἀθλοῦ τινὸς τοῦ Θησεῦς ἐν Κρήτῃ, πρὸ τοῦ φόνου τοῦ Μινωταύρου καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηναίων παίδων ἐκ τοῦ Λαβυρίνθου. Τοῦ μύθου δὲ τούτου τὰς λεπτομερείας ἐδιδάχθημεν ἐκ τῆς ποιητικῆς διασκευῆς αὐτοῦ ἐν διθυράμβῳ τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ ὁποῦ ποιήματα ἀνευρέθησαν ἐν παύροις αἰγυπτιακοῖς πρὸ εἰκοσαετίας περὶ τοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, ὀργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ὁ Θησεὺς ἤλεγξεν αὐθαίρετον καὶ ἄδικον βουλήν αὐτοῦ, ἐκφράσας πῶς καὶ ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησίν του, ὅπως τὸν τιμωρήσῃ ἐξωθῶν εἰς ὄλεθρον, ἠγχήθη μὲν εἰς τὸν Δία διὰ σημείου νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος, διέταξε δὲ τὸν Θησεῖα, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν ἦτο ἀληθῶς πατήρ του, νὰ ἀνεύρῃ καὶ κομίσῃ τὸν δακτύλιον, ὃν ἐξαγαγὼν τῆς χειρὸς ἔρριψεν εἰς τὰ κύματα. Καὶ ἤστραψε μὲν ὁ Ζεὺς, τιμῶν διὰ σημείου τὸν φίλον υἱόν, ὁ δὲ Θησεὺς δὲν ἐδίστασε νὰ πέσῃ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν· δελφίνες τὸν ἔφερον εἰς τὸ ὑποβυθίον μέγαρον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου δεξιωθεῖσα αὐτὸν ἡ Ἀμφιτρίτη τῷ ἔδωκε καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἀβλαβῆ ἀνήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν δὲ στέφανον ἔδωκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνωος Ἀριάδνην, τὴν ὁποῖαν κατ' ἄλλον μῦθον ἀπήγαγεν ἐκ Κρήτης. Παρόμοιος ἑλληνικὸς μῦθος φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ περὶ τοῦ Τάραντος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς ἰταλικῆς πόλεως. Ἄλλοι τύποι τοῦ μύθου εἶναι ὁ μιλησιακὸς περὶ τοῦ Φοβίου, ὅστις κατελθὼν εἰς βαθὺ φρέαρ ὅπως ἀνασῆρῃ σκευὸς χρυσοῦν τῆς Κλεοβοίας ἐφρονεῦθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ὁ περὶ τοῦ ὄρμου (περιδεραίου) τῆς Ἀρμονίας ὅστις ἐρρίφθη εἰς πηγὴν, καὶ ἂν τις ἐπειράτῳ ν' ἀνελκύσῃ αὐτόν, ἠγείρετο καταγίς.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐπίτηδες εἰς τὴν θάλασσαν ῥιφθέντος δακτυλίου ὑπὸ τολμηροῦ κολυμβητοῦ, λαμβανόντος συνήθως ὡς γέρας τὴν θυγατέρα τοῦ ῥίψαντος ἢ αὐτὴν τὴν ῥίψασαν τὸ δακτυλίδιον, εἶναι κοινότατον εἰς ἔθνη, παραδόσεις ἢ παραμύθια εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τῶν ὁποῦν πρώτη πηγὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὁ ἑλληνικὸς μῦθος. Τῶν τοιούτων παραδόσεων ὀνομαστὴ εἶναι ἡ σικελικὴ περὶ τοῦ Cola Pesce (= Ψαρονικόλα), διὰ τὴν ποιητικὴν διασκευὴν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Schiller. Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Schiller, τὸν Βουτηχτῆ (Taucher), ἀφοῦ ὁ τολμηρὸς νεανίας κολυμβητῆς ἐπανεφέρεν ἐκ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης τὸ ῥιφθὲν χρυσοῦν ποτήριον εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τὸ ῥίπτει καὶ πάλιν ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν γυναῖκα τὴν βασιλοπούλαν, ἂν ἐπαναλάβῃ τὸν ἄθλον. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ νεανίας

δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανεέλθῃ. Ἐκ τῶν δεκαοκτὼ ἐν ὄλῳ γνωστῶν παραλλαγῶν τῆς σικελικῆς παραδόσεως μία μόνον ἀναφέρει ὡς ἔπαθλον τὸν γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ εἴψαντος τὸ ποτήριον· ἄδηλον δ' ὅμως ἂν παρέλαβεν ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως, ἢ αὐτὸς ἐπίλασε τὴν δραματικωτάτην κατακλείδα τοῦ ποιήματός του· πιθανώτατον εἶναι τὸ δεύτερον.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχει καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἄσμα (παραδόσεις παραπλησία καθ' ὅσον γινώσκωμεν οὐδεμία ὑπάρχει)· τοῦτου φέρονται δύο τύποι, διαφέροντες μὲν ἀλλήλων κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ τοσαύτας ἔχοντες ὁμοιότητας εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν διαφορῶν παραλλαγῶν, ὥστε νὰ μὴ μὲνῃ καμία ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος. Κατὰ τὸν πρῶτον τύπον βασιλεὺς ἐπαγγέλλεται νὰ δώσῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα του εἰς δεινὸν κολυμβητὴν, κατὰ τὸν δεῦτερον ὥραία κόρη ὑπόσχεται νὰ νυμφευθῇ ἑκείνον, ὅστις θὰ δυνηθῇ νὰ τῆς ἀποδώσῃ τὸ δακτυλίδιον τῆς, τὸ ὁποῖον ἔπεσεν εἰς λίμνην ἢ εἰς πηγάδι. Ἄλλ' ἢ κόρη εἶναι ἡ Λάμια τοῦ γιγαλοῦ, ποῦ τρώει τὰ καλλιγράμα ἢ στοιχεῖο ἢ θεριὸ εἰς γυναῖκα μεταμορφωθὲν, ὅπως στήσῃ παγίδα εἰς ἀνύποπτον ἥρωα. Συμφύρονται δ' αἱ παραλλαγαὶ τῶν δύο τύπων πολλὰ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ἔξομα ἀκριτικά. Συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὸ ἔξομα ἀλληγορικὴ ἔννοια, ἥτοι ὁ ἄσικτος διὰ πνιγμοῦ θάνατος ἀκμαίων νέων, δι' ὃ πολλῶν παραλλαγῶν γίνεται χρῆσις ἐν μοιρολογίῳ.]

Α'

- Ἄκουσον, οἱ ἄρχοντες κ' ὁ βασιλεὺς ἀντάμα,
κάθονται τρῶν καὶ πίνουσι καὶ γλυκοχαιρετιοῦνται
κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετιοῦνται,
ὁ Κωσταντῆς καυχῆσθαικε μπροστὰ ἕς τοὺς ἀφεντᾶδες.
5 «Ἐσεῖς μικρὸν μὲ βλέπετε, μικρὸν καὶ μὲ θαρρεῖτε,
κ' ἐγὼ τῆ μαύρη θάλασσα νὰ πλέξω, νὰ περάσω.»
Κι' ὁ βασιλεὺς σὰν τ' ἄκουσε ἕς τὸν Κωσταντῆνο λέγει.
«Ἄν τὴν περάσῃς, Κωσταντῆ, γαμπρὸ θενὰ σὲ κάμω,
θέλεις ἕς τὴν πρώτη μ' ἀδερφή, θέλεις ἕς τὴν δευτέρῃ της,
10 θέλεις ἕς τὴν θυγατέρα μου, τὴν λαμπρογεννημένην,
ὅπου γεννήθη τῇ Λαμπρῇ κ' Ἐλαμῷ ὁ κόσμος ὅλος.»
Κι' ὁ Κωσταντῆς σὰν τ' ἄκουσε πολλὸ καλὸ τοῦ φάνη,
ξεντόθη, ξαρματώθηκε, ἕς τὴν θάλασσα πηδαίει.

Στ. 5. Ὁ Κωσταντῆς τῶν ἀκριτικῶν ἔξομάτων ἐπονομάζεται Κωσταντῆνος ὁ μικρὸς, ὁ μικροκωσταντῆνος. Στ. 6. *μαύρη θάλασσα* ἄδηλον ἂν εἶναι ἄπλοον ἐπίθετον τῆς θαλάσσης ἢ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐξείνου (τῆς Μαύρης θαλάσσης).

- Δώδεκα μίλλια πέρασε μὲ γέλοια, μὲ τραγοῦδια,
15 κ' ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ μαῦρα μοιρολόγια.
«Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πολυκύματοῦσα,
τόσαις φοραῖς σὲ πέρασα μὲ γέλοια μὲ τραγοῦδια,
καὶ τώρα γιὰ τὸ στοιχίμα βουλήθης νὰ μὲ πνίξῃς.»
Τῆς θάλασσας τὰ κύματα αὐτὰ μόν' τὸν ὤτωτοῦσαν.
20 «Βρὲ νέε μου, σὺ πλέχτηκες, βρὲ νέε μου, τρελλάθηκες.
— Γιὰ μιὰ κόρη λιμπίστηκα, τᾶφεντη θυγατέρα.»
Κ' ἐκεῖ ποῦ πνίγη ὁ Κωσταντῆς παλάτι ἐθεμελιώθη
μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφί, μὲ τὸ μαρογοιτάρι.
Καὶ πάνου κόρη κάθονταν ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,
25 τὴ θάλασσα νεμάλωνε καὶ τήνε καταροῦσε.

Β'

- «Τι θέλεις, μαύρη, ἕς τὸ χορὸ κ' ἄσκημη ἕς τὸ τραγοῦδι;
— Μὰ ἐγὼ ἢ μαύρη κ' ἢ ἄσκημη πολλοὺς ἀνθούς μαραιῶ,
πολλοὺς ἀνθούς, πολλοὺς σγουρούς, πολλοὺς μαλαματένιους.
Κι' αὐτὸ τῆς χήρας τὸν ὕγιὸ δὲν μπορῶ νὰ μαράνω,
5 γιὰτι ἔχει βότανα πολλὰ καὶ μάγια δὲν τὸν πιάνου,
παρὰ τῆς λίμνης τὸ θεριὸ νὰ τότε καταλύσῃ!»
Ἐβρόντηξεν ὁ οὐρανὸς κ' ἀνοῖξαν τὰ ἐπουράνια,
καὶ τὸ θεριὸ τ' ἀγροίκησε ποῦ ἦτανε μέσ' ἕς τὴν λίμνη.
Γυναίκεια φόρεια φόρεσε, γυναίκεια πασουμάκια,
10 γυναίκεια ἐβγήκε κ' ἔκατσε νῶξω ἕς τὸ πεζοδρομῖ.

Στ. 20. *πλέχτηκες* περιεπλήχθης (παρεσύρθης ἀπὸ τὰς καυχησιολογίας σου). Στ. 21. *λιμπίστηκα* = ἐπόθησα. Στ. 23. *ψηφί* = ψηφίδα (ψηφοθετήματα).

Β'. Στ. 2. *ἀνθούς* - ἀνθη (ἀνθηρούς νέους). Στ. 4. Ἄλλα παραλλαγαὶ ἀντὶ γιοῦ τῆς χήρας ἔχουν γιὸ τοῦ Ῥήγα ἢ τοῦ Δούκα. Στ. 7. Ἐν ἄλλῃ παραλλαγῇ ὁ στίχος ἔχει οὕτω: «Τὰ ἐπουράνια ἀνοικτὰ κ' ὁ λόγος ποῦ εἶπ' ἐγίνη.» Ἀναφέρονται εἰς τὴν κοινὴν δοξασίαν περὶ πληρώσεως πάσης εὐχῆς ἢ κατάρως, ἐκφωνουμένης τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀνοικτός.

Διαβαίνουν οἱ νιαῖς τὸ χαριετᾶν, διαβαίνουν οἱ υἱοὶ τοῦ λένε,
μὰ διάβηκε κι' ὁ νιούτσιμος ποῦ ἦτανε μαγεμένος.

«Γειὰ καὶ χαρὰ σου, λύγερη, γειὰ καὶ χαρὰ σου, κόρη.
—Καλό 'ς τον τὸν πρᾶματευτή, καλό 'ς τον τὸ λεβέντη.

15 — Πές μου νὰ ζήσης, λύγερη, ποῦθε γονοκρατεῖσαι;»

Ἐκείν' ἀπὸ τὸ χέρι τὸν κρατεῖ καὶ τὸ βουνὸ τοῦ δείχνει.

«Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ κ' ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα;

τὸ δαχτυλίδι μῶπεσε 'ς τὰ βάθη τοῦ λιμνιῶνα,

καὶ ποιὸς νὰ μπῆ, καὶ ποιὸς νὰ βγῆ, καὶ ποιὸς νὰ μοῦ τὸ βγάλῃ;

20 — Ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»

Ἐπιάσαν τὸ στρατὶ στρατί, τ' ὄριὸ τὸ μονοπάτι,

καὶ τὸ στρατὶ τοὺς ἔβγαλε 'ς ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα.

Πρώτη βουτιά νδπ' ἔδωσε ἔβγαλε ἀντρός κεφάλι,

δεύτερη ποῦ ἔδεντέρωσε τότες ὁ νιὸς ἐχάθη.

Γ'

Ἐκεῖ πέρα κι' ἀντίπερα, 'ς τὰ γνάλινα πηγάδια,
στοιχειὸ ξεφανερώθηκε, ποῦ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους.

Τοὺς ἔφαγε, τοὺς ἔσωσε, κανεὶς δὲν εἶχε μείνη,

ὁ γιὸς τῆς χήρας ἔμεινε δὲ μόνος ἀντρειωμένος.

5 Παίρνει κοντάρι καὶ σπαθὶ καὶ πάει νὰ κυνηγήσῃ.

Πέρασε ῥάχαις καὶ βουνά, ῥάχαις καὶ κορφοβούνια,

κυνῆγι δὲν ἐπέτυχε, κυνήγι δὲν εὗρηκε,

κι' αὐτοῦ 'ς τὸ γέρομα τοῦ γῆλιου κοντὰ νὰ βασιλέψῃ,

βρίσκει μιὰ κόρη ῥοιδινή, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,

10 μὲ τὰ μαλλιά της ξέπλεγα, 'ς τὸ δάκρυ φορτωμένη.

Στέκει καὶ τῆ θιαμαίνεται, στέκει καὶ τῆ ῥωτάει.

«Κόρη μου, ποιὸς σ' ἐγέννησε, τί μάννα σ' ἔχει κάμη;

Στ. 15. γονοκρατεῖσαι ποία ἢ καταγωγή σου, πόθεν εἶναι οἱ γονεῖς σου. Στ. 17. λιμνιῶνας μεγάλη λίμνη.

Γ'. Στ. 9. ῥοιδινή=ῥοδινή. Στ. 11. θιαμαίνεται θαυμάζει.

—Κ' ἐμένα μάννα μ' ἔκαμε, μάννα σὰν τῆ δική σου.

—Τί ἔχεις, κόρη, καὶ θλίβεσαι, τί ἔχεις κι' ἀναστενάξεις;

15 — Βλέπεις ἐκεῖνη τὴν ἱτιά, τὴν ἀστροποκαμένη,
δπῶχει ἀντάρα 'ς τὴν κορφή καὶ κατακνιά 'ς τὴ μέση;

Ἐκεῖ πηγα νὰ πιῶ νερό, νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομώσω.

Τὸ βουλλωτῆρι μῶπεσε, τ' ὄριο μου δαχτυλίδι,

κι' ὅποιος θρεθῆ καὶ κατεθῆ, νὰ τό βρῆ, νὰ τὸ βγάλῃ,

20 αὐτὸν θὰ τὸν στεφανωθῶ, ἄντρα θεὰ τὸν πάρω.

—Ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, κόρη μ', νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»

Ἐντύθη ὁ νιός, ξεζώθηκε καὶ 'ς τὸ πηγάδι ἐμπῆκε.

Χαλεύει ἐδῶ, χαλεύει ἐκεῖ καὶ τίποτε δὲν βρίσκει.

Βλέπει τὰ φίδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.

25 «Ῥῆξε μου, κόρη, τὰ μαλλιά, νὰ πιάσω νὰ ῥτω ἀπάνω.

Ἐδῶ εἶν' τὰ φίδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.

—Αὐτοῦ ποῦ μπῆκες, νιούτσικε, πίσω δὲ μεταβγαίνεις.»

Στ. 16. ἀντάρα, κατακνιά συνώνυμα (δμίχλη).
σφραγίς.

Στ. 18. βουλλωτῆρι

(Η ΜΑΝΝΑ Η ΦΟΝΙΣΣΑ)

[Τὸ ἄγριον ἔσμα περὶ τοῦ μισαροῦ ἐγκλήματος τῆς παιδοκτόνου μητρὸς ἀπηγορεύθη ἐκ μυθολογικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ εἰς ἔσματα καὶ παραμῦθια διαφόρων λαῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν. Γυναῖκες, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, παραθέτουν πρὸς βρῶσιν ἐψημένα τὰ κρέατα τῶν ἰδίων τῶν τέκνων εἰς τοὺς σύζυγους (Πρόκνη-Τηρεὺς, Ἀηδών-Πολύτεχνος) ἢ ἀδελφῆ εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς (*Αρπαλῆκη-Κλυμενος) ἢ ἀδελφὸς εἰς ἀδελφὸν τὰ τῶν τέκνων τούτου (*Ατρεὺς-Θυέστης) ἢ πάππος εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἐγγόνου (Λυκάων-Ζεὺς). Λόγος δὲ τοῦ ἀνοσίου κακουργήματος φέρεται ἢ ἐκδίκησης. Ἄλλ' εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔσμα, ἐνῶ ὁ φόνος τοῦ παιδὸς αἰτιολογεῖται ἐκ τοῦ φόβου τῆς μητρὸς μήπως καταγγεῖλη τὰς ἐνόχους σχέσεις αὐτῆς, οὐδόλως ὑπεμφαίνεται ὁ λόγος ὁ ἐξωθησῆς αὐτὴν νὰ παραθέσῃ πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σύζυγον τὸ ἦπαρ τοῦ τέκνου τῶν. Τὸν λόγον τοῦτον ἴσως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἐπεισοδίου ἐν πολλοῖς παραμυθίοις· ἢ μήτηρ ἐτοίμασε τὸ ἦπαρ ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς μαγικὸν φάρμακον, ὡς τοιοῦτο δὲ παρέθεσε πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σύζυγον. Εἶναι δὲ τὸ ἦπαρ κατὰ τὰς δοξασίας πολλῶν λαῶν ἔδρα τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.]

Παραλλαγαὶ τινες τοῦ ἔσματος ἀναφέρουσι καὶ ὀνόματα τῶν προσώπων, τὰ δ' ὀνόματα ταῦτα εἶναι τὰ συχνάκις ἀπαντῶντα εἰς τὰ κριτικὰ ἔσματα. Τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα εἰς τινὰς τούτων εἶναι Ἄνδρόνικος (ἢ Ἄνδρόνιχος καὶ κατὰ παραφθορὰν Ἄνδρουλῆς), τοῦ παιδίου Κωσταντῆς (*Ἄνδρόνικος ὁ πατὴρ, Κωσταντίνος ὁ ὀνομαστότερος υἱὸς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ).]

- Ὁ Ἄνδρόνικος ἐκίνησε νὰ πάη λαφοκυνῆγι,
ἐκίνησε κ' ὁ Κωσταντῆς ἔς τὸ δάσκαλο νὰ πάη,
τὸ καλαμάρι ἀστόχησε, γυρίζει νὰ τὸ πάρη.
Βρίσκει τὴν πόρτα νᾶνοιχτή, τὴν πόρτα νᾶνοιγμένη,
5 βρίσκει τὴ μάννα του ἀγκάλια μὲ ξένο παλληκᾶρι.
«Ἄς εἶναι ἄς εἶναι, μάννα μου, κ' ἄ δὲ σ' ὀμολογήσω,
κ' ἄ δὲν τὸ πῶ τ' ἀφέντη μου, ν' ἀδικοθανάτισω.
—Τί εἶδες, μωρέ, καὶ τί θὰ πῆς, καὶ τί θὰ μολογήσῃς;
—Καλὸ εἶδα γῶ, καλὸ θὰ εἰπῶ, καλὸ θὰ μολογήσω,
10 κακὸ εἶδα γῶ, κακὸ θὰ εἰπῶ, κακὸ θὰ μολογήσω.»

- Καὶ μὲ τὸ μύσκο τὸ πλανᾷ καὶ μὲ τὰ λεφτοκάρουα,
καὶ ἔς τὸ κελλάρι τό μπασε καὶ σὰν τ' ἄρνι τὸ σφάζει,
σὰ μακελλάρης φυσικὸς τοῦ βγάξει τὸ συκῶτι.
Ἦσ ἐννιά νερά τὸ ξέπλυνε καὶ ξεπλυμὸς δὲν εἶχε,
15 καὶ πάλε τὸ ξανάπλυνε καὶ πάλι ναῖμα στάζει
καὶ ἔς τὸ τηγάνι τό βαλε γιὰ νὰ τὸ τηγανίσῃ.

Καὶ νὰ σου κ' ὁ Ἄνδρόνικος ἔς τοὺς κάμπους καβαλλάρης,
βροτομαχοῦν τὰ ἱοῦχα του καὶ λάμπουν τῶραμά του,
φέρνει τἀλάφια ζωντανά, τὰ γρόμια μερωμένα,
20 φέρνει κ' ἓνα ἀλαφόπουλο, τοῦ Κωσταντῆ παιγνίδι.
Κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του καὶ τήνε χαιρετάει.
«Γεῖά σου, χαρά σου, ποθητή, καὶ ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς μας;
—Τὸν ἔλουσα, τὸν ἄλλαξα, καὶ ἔς τὸ σκολεῖδ τὸν πῆγα.»
Φτεριὰ δίνει τἀλόγου του καὶ ἔς τὸ σκολεῖδ πηγαίνει.
25 «Δάσκαλε, ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
—Ἀνὸ μέραις ἔχω νὰ τὸ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ διαβάσω.»
Φτεριὰ δίνει τἀλόγου του, ἔς τὸ σπῆτι του πηγαίνει.
«Γυναῖκα, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μας;
—Ἦσ τῆς πεθερᾶς μου τό στείλα, κ' ὅπου κ' ἂν εἶναι θὰ ῥθῃ.»
30 Φτεριὰ δίνει τἀλόγου του, ἔς τῆς μάννας του πηγαίνει.
«Μάννα μου, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
—Ἐχω δυὸ μέραις νὰ τὸ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ φιλήσω,
κ' ἄ δὲν τὸ ἰδῶ ὡς τὸ βραδὺν θενὰ παραλόησω.»
Φτεριὰ δίνει τἀλόγου του ἔς τὸ σπῆτι του πηγαίνει.
35 «Σκύλα, καὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικροκωσταντίνος;
—Κάπου παιγνίδι νεύρηκε καὶ θελὰ παιγνιδίξῃ.
—Γυναῖκα, βάλε μου νὰ φάω, νὰ φάω νὰ γεματίσω,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν Κωσταντῆ, τὸ φῦτρο τῆς καρδιάς μου.»
40 Τὸ συκωτάκι τοῦ βαλε ἔς ἓνα ἀσημένιο πιάτο.
Πρώτη μπουκιὰ νὸ ποῦ βαλε τὸ συκωτάκι πῆρε,
τὸ συκωτάκι μίλησε, τὸ συκωτάκι λέει.

- « Ἄν εἶσαι σκύλος, φάε με, κι' Ὀβριδὸς ἀπέταξέ με,
 κι' ἂν εἶσαι κι' ὁ πατέρας μου, σκύψε καὶ φίλησέ με. »
- 45 Καὶ τὴ μπουκιὰ του ἀπέλυσε, τρογύρω του κυττάει,
 ἐβούρκωσε ἢ καρδοῦλα του, ἐμαύρισε τὸ φῶς του,
 τὰ δάκρυα τρέξαν ποταμός, κι' ἐκόντεψε νὰ πέση.
 Μὰ νάντρεϊώθη κι' ἔσυρε τὸ δαμασκι σπαθί του,
 καὶ ὅς τὸ λαιμό της τό θαλε, τῆς κόβει τὸ κεφάλι·
- 50 λιανὰ λιανὰ τὴν ἔκοψε, ὅς τὸν ἥλιο τὴν ἀπλώνει,
 κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο ὅς τὸ σακκί, κι' ἀπ' τὸ σακκί ὅς τὸ μύλο.
 Κι' ὁ μύλος ἐξεράλεθε κι' ἡ φτερωτὴ ἐτραγούδα.
 « Ἀλεθε, μύλο μου, ἄλεθε κακῆς κούρβας κεφάλι,
 κάνε τἀλεύρια κόκκινα καὶ τὴν πασπάλη μαύρη,
- 55 γιὰ νὰ ρχουνται οἱ γραμματικοὶ νὰ παίρνουν γιὰ μελάνι,
 γιὰ νὰ ρχουνται κι' οἱ ὄμορφαις νὰ παίρνουν κοκκινάδι. »

(ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ)

[Τὸ ἄσμα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐγείρεται τοῦ τάφου πρὸς ἐκτέλεσιν ἱερᾶς ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν μητέρα τὸ μόνον ἐπιζήσαν τέκνον της, τὴν εἰς τὰ ξένα ὑπανδρευμένην ἀδελφὴν του, κοινότατον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἶναι ἐπίσης διαδεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐκ τῆς ταυτότητος ὄχι μόνον τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφορῶν ἐπεισοδίων καὶ λεπτομερειῶν τῶν ἁσμάτων τούτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι ἐν ἧτο τὸ πρότυπον πάντων καὶ ἐξ ἑνὸς λαοῦ μετεδόθη τὸ ἄσμα εἰς τοὺς λοιπούς. Καὶ ὑπεστήριξαν μὲν τινες ὅτι ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὁ σερβικὸς ἢ ὁ βουλγαρικὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ πρότυπον ἦτο ἑλληνικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παρελάβον οἱ ἄλλοι λαοὶ τοῦ Αἴμου προσεπάθησα ν' ἀποδείξω ἐν πραγματείᾳ ἐκδοθείσῃ κατὰ τὸ 1885. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ βούλγαρος καθηγητὴς Ἰβάν Σισμάνοβ, δημοσιεύσας ἐκτενῆ μονογραφίαν περὶ τοῦ θέματος τούτου.]

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιουὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη τὴν πολυαγαπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
 Ὅς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε. ὅς τἀφεργα τὴ χτενίζει,
- 5 ὅς τἀστρι καὶ τὸν ἀγερνὸ ἐπλεκε τὰ μαλλιά της.
 Προξενητᾶδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ ὅς τὰ ξένα.
 Οἱ ὄχιτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάννα μου, κι' ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ ὅς τὰ ξένα,
- 10 ὅς τὰ ξένα καὶ ποῦ περπατῶ, ὅς τὰ ξένα ποῦ πηγαίνω,
 ἂν πάμ ἔμεις ὅς τὴν ξευτειά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε.
 — Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημα ἀπιλογήθης.
 Κι' ἄ μῶρτη, γιέ μου, θάνατος, κι' ἄ μῶρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι' ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ ποῖς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη;
- 15 — Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἅγιους μαρτύρους,

ἂν τύχη κ' ἔσθ' ἄνατος, ἂν τύχη κ' ἔσθ' ἀρρώστια,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τῆ φέρω.»

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἄρετὴ ἕς τὰ ξένα,
κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὄργισμένοι
20 κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
βρόθηκε ἡ μάννα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ ἕς τὸν κάμπο.
Ἦ δὲ τὰ μνήματά ἐκλαιγε, ἕς δὲ μοιρολογεῖδ' ἔταν,
ἕς τοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,

25 ὁποῦ μοῦ τὴν ἐξώριζες τὴν Ἄρετὴ ἕς τὰ ξένα!
τὸ τάξιμο ποῦ μοῦ ταξες, πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
Τὸν οὐρανὸ βαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἀγίους μαρτύρους,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τῆ φέρης.»
Ἄπο τὸ μυριανάθεμα καὶ τῆ βαρεῖα κατάρρα,
30 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κ' ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
Κάνει τὸ σύγγεφο ἄλογο καὶ ἰάστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τῆ φέρει.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
Βρίσκει τὴν κ' ἐχτενίζονταν ὄξου ἕς τὸ φεγγαράκι.
35 Ἄπο μακριὰ τῆ χαιρετᾷ κ' ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει.
«Ἄντε ἀδερφή, νὰ φύγωμε, ἕς τὴ μάννα μας νὰ πάμε.
— Ἄλλομονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα;
Ἄν ἴσως κ' εἶναι γιὰ χαρὰ, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ρθω,
κ' ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ρθω.
40 — Ἐλα, Ἄρετῆ, ἕς τὸ σπίτι μας, κ' ἕς εἶσαι ὅπως καὶ ἂν εἶσαι.»
Κοντολυγίζει τᾶλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Ἦ τῆ στράτα ποῦ διαβαίνανε πουλάκια κλαῖδουσαν,
δὲν κλαῖδουσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κλαῖδουσαν κ' ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ δμιλία.
45 «Ποῖς εἶδε κόρη νῶμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος!
— Ἄκουσες, Κωσταντῆ μου, τί λένε τὰ πουλάκια;

— Πουλάκια εἶναι κ' ἕς κλαῖδουσαν, πουλάκια εἶναι κ' ἕς λένε.»
Καὶ παρεκῆ ποῦ πάγαιναν κ' ἄλλα πουλιά τοὺς λένε.
«Δὲν εἶναι κριτὴ κ' ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
50 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
— Ἄκουσες, Κωσταντῆ μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
πῶς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.
— Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιθναῖς μυρίζεις.
55 — Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα ἕς τὸν ἄη Γιάννη,
κ' ἐθύμισέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάκι.»
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κ' ἄλλα πουλιά τοὺς λένε.
«Γιὰ ἰδὲς θᾶμα κ' ἀντίθαμα ποῦ γίνεται ἕς τὸν κόσμον,
τέτοια πανώρια λυγρὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος!»
60 Τᾶκουσε πάλι ἡ Ἄρετῆ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.
«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Ἀφησ', Ἄρετῶ, τὰ πουλιά κ' ὅτι κ' ἂ θέλ' ἕς λέγουν.
— Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά καὶ τῶμορφο μουστάκι;
65 — Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου.»

Ἄυτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ ἕς τὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαριὰ χτυπᾷ τᾶλόγου του κ' ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
Κ' ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοτῆζει.
Κινᾷ καὶ πάει ἡ Ἄρετῆ ἕς τὸ σπίτι μοναχὴ της.
70 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα
βλέπει τὸν μπάλασμο ξερό, τὸ καρνοφύλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστά ἕς τὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιά παρμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.

Στ. 71. μπάλασμος ἢ μπαλασαμόχορτο (βάλασμον) βοτάνη ἀρωματικὴ
καλλιεργουμένη εἰς τοὺς κήπους. Κοινὸν ὄνομα πολλῶν εἰδῶν διαφόρων
γενῶν φυτῶν. καρνοφύλλι ὁμοίως ἀρωματικὴ βοτάνη. Στ. 74. σπιτο-
παράθυρα τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ.

- 75 Κτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν.
 «Ἄν εἶσαι φίλος διάβαινε, κι' ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου φύγε,
 κι' ἂν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κ' ἢ δόλια ἢ Ἀρετοῦλα μου λείπει μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
 —Σήκω, μαντιοῦλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκειά μου μάννα.
 80 —Ποῖς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
 —Ἄνοιξε, μάννα μου, ἄνοιξε κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου.»
- Κατέβηκε, ἀγκαλιάστησαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

«Ὁ ἔρως, ὁ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συναίσθημα
 παλλόμενος καὶ ἀνηχῶν εἰς τὰς παραλογάς,
 ἐπικρατεῖ καὶ πληροῖ ἐξ ὀλοκλήρου τὰ τρα-
 γούδια τῆς ἀγάπης. Βλέπεις εἰς αὐτὰ συνει-
 λεγμένα ὡς εἰς εὐώδεις ἀνθοδέσμας, ὡς εἰς
 ἁρμονικοὺς στεφάνους, τὰ εὐγενέστατα ἄνθη
 τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως.»

(P. E. FAVOLINI)

ΠΩΣ ΠΙΑΝΕΤΑΙ ΓΗ ΑΓΑΠΗ

Ἐβγάτε ἀγόρια ἕς τὸ χορὸν, κοράσια ἕς τὰ τραγούδια,
πέστε καὶ τραγουδήσετε πῶς πιάνεται γῆ ἀγάπη.
Ἐπὸ τὰ μάτια πιάνεται, ἕς τὰ χεῖλια κατεβαίνει,
κι' ἀπὸ τὰ χεῖλια ἕς τὴν καρδιά διζώνει καὶ δὲ βγαίνει.

Τὸ παλληκάρι τὸ καλὸ παράκαιρα γεράζει,
γεράζει ἀπὸ τοῖς ὄμορφαις κι' ἀπὸ τοῖς μαυρομάταις.
Ἡ ἀγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη,
θέλει λαγοῦ περπατησιά, αὐτοῦ γληγοροσύνη.
5 Ὅντας διαβαίνει μὲ πολλούς, νὰ κἀνη πῶς δὲ γλέπει,
κι' ὄντας διαβαίνει μοναχός, γλυκὸ φιλι ν' ἀρπάζει.
Κι' ὅταν τοῦ λὲν πῶς πόρεψες, νὰ λέη τῆς ἀγάπης.
«Καλοπερνῶ ὄντας ἔρχομαι, κακοπερνῶ ὄντας φεύγω.»

Ἄρ. 93. Στ. 3. Ἐς τὰ χεῖλια κατεβαίνει ἔννοεῖ τὴν διὰ λόγου ὁμολο-
γίαν καὶ θεβαίωσιν τοῦ ἔρωτος καὶ ὄχι τὴν διὰ φιλήματος ἐπισφράγισιν αὐτοῦ.

95

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟ ΒΟΤΑΝΙ

Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι
 κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει.
 Κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει,
 κάθε γῆς δὲν τὸ πετάει,
 5 μόν' τῆς Λεβαδιάς ὁ τόπος
 καὶ τῆς ὄμορφης ὁ κόσμος.

96

Ἐν τῇ Ῥούμελῃ εἶν' ἓνα δεντρό,
 πλατύφυλλο καὶ δροσερό,
 πῶχει ἔς τὴν ῥίζα κρυὸ νερό,
 καὶ ἔς τὴν κορφή χρυσὸ σταυρό.
 5 Ποῦ πάνε οἱ ναύταις γιὰ νερό
 καὶ κάνουν ὄρκο ἔς τὸ σταυρό.
 Ὅπ' ἀγαπήσῃ κι' ἀρνησθῇ,
 τὸ αἷμα του νὰ κινηθῇ
 κι' ὀπῶχει δυὸ ἀγαπητικαῖς,
 10 νὰ χῆ σαράντα μαχαιριαῖς,
 κι' ὀπῶχει τρεῖς καὶ τέσσερες,
 νὰ χῆ σαραντατέσσερες,
 κι' ὀπῶχει μιὰ καὶ μοναχὴ
 ἔς τὸν κόσμον νὰ τῆνε χαρῆ,
 15 κι' ὀποῦ δὲν ἔχει οὔτε μιὰ,
 μπάλα νὰ τοῦ ρθῆ ἔς τὴν καρδιά.

*Αρ. 95. Στ. 4. τὸ πετάει=φύει, αὐξάνει. Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι δὲν εὐδοκμεῖ εἰς πᾶσαν γῆν.

97

Κάποια Ἐμίρισσα, κάποια κυρὰ μεγάλη,
 ἀρθύμησε κάτ' ἔς τὸ γυαλὸ νὰ πλύνῃ,
 μὲ τοῖς δούλαις τῆς καὶ μὲ τοῖς σκλάβαις οὔλαις.
 Πλέναν κι' ἀπλωναν καὶ μὲ τὸν ἄμμο παίζαν.
 5 Κι' ἀκριοφύσησε γλυκὸς βορῆς ἀέρας,
 κι' ἀντισήκωσε τὸ γυροφούσανό τῆς,
 κι' ἀντιφάνηκε τὸ ποδοστράγαλό τῆς.
 Ἐλαμπ' ὁ γυαλός, λάμπαν τὰ περιγιάλια.
 Κάτεργο περνᾷ, χρυσοπαλαμισμένο,
 10 μ' ἄρμεγα κουπιὰ καὶ μ' ἄξια παλληκάρια.
 Σκούζει ὁ ναύκληρος, λέει τῶν παλληκαριῶνε.
 «Λάμνετε παιδιά, λάμνετε παλληκάρια,
 νὰ προφτάσουμε κείνο ποῦ λάμπει ὀμπρός μας
 κι' ἂν εἶναι παννί, νὰ εἶναι τοῦ καραβιοῦ μας,
 15 κι' ἂν εἶν' μάλαμα, νὰ εἶν' τῶν παλληκαριῶνε,
 κι' ἂν εἶν' λυγερὴ, νὰ εἶναι τοῦ καπετάνιου.»

Γύρισμα: «κοντή, νεραντζοῦλα φουντωτή.» Αἱ πλείστα παραλλαγαὶ πλὴν τούτου ἔχουν καὶ ποικίλα ἄλλα γυρίσματα, εἰς ἕκαστον στίχον πολ- λάκις διάφορα.

98

Ἐδῶ ἔς αὐτὴ τὴ γειτονιά δὲν πρέπει νὰ εἶν' φεγγάρι,
 μόν' πρέπει νὰ ναι συννεφιά, νὰ ναι βαθὺ σκοτάδι,

*Αρ. 97. Στ. 1. Ἡ Ἐμίρισσα ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ἔξομα εἶναι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἦνθει ἡ ποίησις τῶν ἀκριτικῶν ἔσματων. Εἰς τὰς πλείστας δ' ὁμοῦ τῶν παραλλαγῶν τὴν Ἐμίρισσαν ἢ Ἐμιροπούλαν λησμονηθεῖσαν ἀντικατέστησε Χιώτισσα ἢ παραδοπούλα ἢ ἀπλῶς κόρη λυγερῆ. Στ. 2. ἀρθύμησε (ἄρθυμῶ)=σφοδρῶς ἐπιθυμῶ. Στ. 5. ἀκριοφύσησε=ἐφύσησεν, ἔπνευσεν ἠρέμα, ἀπαλά. Στ. 9. χρυσοπαλαμισμένο=παλαμισμένο μὲ χρυσόν (παλαμίζω τὸ ἄλλως καρενάρω=τροπίζω, caréner). Στ. 10. μ' ἄρμεγα κουπιὰ=ἔπλεεν ὄχι διὰ τῶν ἰστιῶν, ἀλλὰ διὰ κοπηλασίας. Στ. 12. λάμνετε (ἐλαύνω)=κοπηλατεῖτε.

γιατ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικιά κ' ἐκεῖν' εἶν' τὸ φεγγάρι,
π' ὄντες προβάλλει νὰ τὴ διῶ σκορπειέται τὸ σκοτάδι.

- 5 Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε, καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέγει.
«Ἦλιε μου, γιὰ ἔβγα, γιὰ νὰ βγῶ, γιὰ λάμψε γιὰ νὰ λάμψω.»
Ἔλαμψε ὁ ἥλιος τὸ ταχύ, μαραίνει τὰ χορτάρια,
πρόβαλε ἡ κόρη π' ἀγαπῶ, μαραίνει παλληκάρια,
10 φλογίζει νιούς, καὶ καίγει ὄχτρούς, σκλαβώνει παλληκάρια,
καίγει κ' ἐμένα π' ἀγαπῶ μέσα ἔς τὰ φυλλοκάρδια.

99

ΤΗΣ ΖΕΡΒΟΠΟΥΛΑΣ

Κάτω ἔς τὸν κάμπο τὸν πλατύ, τὸν ὄμορφο τὸν τόπο,
μαζεύτηκαν οἱ γέμορφαις νὰ χτίσουν μοναστήρι.

Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνα χτίζουν.

Σὰν χτίσαν κ' ἀποχτίσανε πιάνον χορὸ χορεύουν.

- 5 Μπροστὰ χορεύουν οἱ ξανθαῖς καὶ πίσω οἱ μαυρομάταις,
καὶ μέσ' ἔς τὴ μέση τοῦ χοροῦ χορεύει ἡ Ζερβοπούλα,
καὶ λάμπαν τὰ μανίκια τῆς, κ' ἀστραφί ἡ τραχηλιά τῆς.
Κι' ὁ βασιλιάς ἐξέβγαυε νὰ λαγοκνηγήση,
μὲ ἐξήντα δυὸ λαγωνικά, σαρανταδυὸ ζαγάρια.

- 10 Καὶ τᾶλλογο κοντοκρατεῖ καὶ τὸ χορὸ ἀγναντεύει.
«Νὰ μὴ εἶχεν ἤμμον βασιλιάς, νὰ μὴ εἶχεν ἤμμον δῆγας,
νὰ πήγαινα νὰ πιάνομουν σὲ Ζερβοπούλας χέρι,
πῶχει τὰ χεῖλι κόκκινο σὰν τὸ οὖρο τὸ κερᾶσι,
πῶχει τὰ μάτια τὰ γλαρά, τὸ γέλοιο ζαχαρένιο,
15 καὶ βαλαντώνει τοῖς καρδιαῖς, τρελλαίνει τοὺς λεβένταις.»

*Αρ. 99. Στ. 4. ἀποχτίσανε=ἐτελείωσαν τὸ χτίσιμο.

100

(Η ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ ΜΕ ΤΑ ΜΗΛΑ)

Ἔνα κομμάτι μάλαμα, ἕνα κομμάτι ἀσῆμι,
ἐκόπη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κ' ἔπεσε μέσ' ἔς τὴ διάβα,
κ' ἄλλοι τὸ λένε σύγνεφο, κ' ἄλλοι τὸ λένε ἀντάρα.

- Κεῖνο δὲν εἶναι σύγνεφο, κεῖνο δὲν εἶν' ἀντάρα,
5 παρὰ εἶν' ἡ κόρη τοῦ παπᾶ, πῶρχετ' ἀπὸ τὰμπέλι.
Βαστᾶ τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά, τὰ θόδιδα ἔς τὸ μαντήλι.
Δυὸ μῆλα τῆς ἐγύρεψα, κ' αὐτὴ μοῦ δίνει τρία.
«Δὲ θέλω γὰρ τὰ μῆλα σου, τὰ τσαλοπατημένα,
θέλω τὰ δυὸ τοῦ κόρφου σου, τὰ μοσκομυρισμένα.»

101

Διπῶν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
καὶ τὰ γεράκια γιὰ πουλιά, κ' ἐγὼ, βλάχα μ', γιὰ σένα.
Τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ, τὸ κονδυλογραμμένο
νὰ τό χα γιὰ προσκέφαλο τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες,
5 κ' οἱ μέραις νὰ ναι τοῦ Μαγιοῦ, κ' οἱ νύχτες τοῦ Γενάρου,
νὰ σὲ χορτάσω φίλημα, νὰ σὲ χορτάσω ἀγκάλαις.

102

Πίσω μπροστὰ εἶ ἄη Δημητριοῦ, ἔς τὸ ἔμπα τοῦ χειμῶνα,
ποῦ παίρνει ὁ νιὸς τὰ θόδιδα του καὶ πάει ἔς τὸ χωράφι.

Κ' ἡ κόρη ποῦ τὸν ἀγαπᾶ παίρνει ψωμὶ τοῦ πάει
ἔς τὴ δάχη βγήκε κ' ἔκατσε καὶ τοῦ Γιώργου μιλάει.

- 5 Ἔλα, καλέ μ', νὰ φᾶς ψωμί, ἔλα νὰ γιοματίσης.»

*Αρ. 100. Στ. 3. ἀντάρα=ὀμίχλη.

Ἔπεσε ὁ νιὸς ἔς τὸ φίλημα, κ' ἡ κόρη ἔς τὰ παιχνίδια.
Ἔκαναν τὰ βοῦδάκια τοὺς δλημερὶς ζεμένα.
Γυρῖζει τὸ Μαυρόματο καὶ λέει τοῦ Καλοῦδη.
«Δὲν εἶναι ὁ ἀφέντης πουθενὰ γιὰ νὰ μᾶζε ξεζέψη;»

103

Τοῦ νιοῦ γὰρ μῆλο τοῦ σιελα καὶ μοῦ δωκε γαϊτάνι.
Κεῖνος τὸ μῆλο τό φαγε, γὰρ τὸ γαϊτάνι τό χω,
καὶ ἔς τὰ μαλλιά μου τό πλεξα καὶ βγήκα ἔς τὸ σιργιάνι
καὶ ἔς τὸ γιαλὸ κατέβηκα, κάτου ἔς τὸ περιγιάλι,
5 ἐκεῖ γυναῖκες χόρευαν, μ' ἐπιάσανε κ' ἐμένα.
Κι' ἀπὸ τὸ σῆσμα τοῦ χοροῦ, κ' ἀπὸ τὴν ταραχὴ μου,
ἐξέγυρε ἡ μπολίτσα μου κ' ἐφάνη τὸ γαϊτάνι.
Κ' ἡ μάνα του μὲ ξάνοιγε ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Κόρη, καὶ ποιὸς σοῦ τό δωκε, τοῦ γιοῦ μου τὸ γαϊτάνι;
10 — Ὁ γιὸς σου μένα τό δωκε, γυναῖκα θὰ μὲ πάρη,
γυναῖκα κ' εὐλογητικὴ μὲ τὸ χρυσὸ σιεφάνι.
— Κακὴ νῶρα ἔς τοὺς γάμους σου, κακὴ ὥρα ἔς ταῖς χαραῖς σου,
κ' ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ νὰ πέση ἔς ταῖς ἀνλαῖς σου.
— Στανιὸ σου πεθερὰ μου εἶσαι, στανιὸ σου νύφη σου εἶμαι,
15 στανιὸ σου τὸν καλὸ σου γιὸ ἄντρα θὰ τότε πάρω.
Ἐδῶ πέρα κ' ἀντίπερα κάθονται οἱ μαστόροι,
καὶ κάμε ἀργυρολέσιδο, νὰ δέσης τὸν ὑγιὸ σου
κ' ἂν ἔρθω γὰρ καὶ λύσω τον, εἶναι ντροπὴ δική μου,
κ' ἂν ἔρθῃ ἐκεῖνος κ' εὔρη με, πάλε χαρὰ δική μου».

*Αρ. 102. Στ. 8. Μαυρόματο, Καλοῦδης προσωπικὰ ὀνόματα βοιδιῶν.
*Αρ. 103. Στ. 17. ἀργυρολέσιδο=ἀργυρὰ ἄλυσις.

104

Ἐς τὸ παρεθύρι κάθεται ἡ πεθερὰ κ' ἡ νύφη,
μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα ἔς τοῖς πλάταις τῆς δηγγμένα.
Οὔλλον τὸν κάμπο ἀγγάντενε, τὰ πράσινα λιβάδια.
«Θὰ σὲ ζωτήσω, πεθερὰ, θὰ σὲ ζωτήσω, ἡ μάνα,
5 τὸ τίνος εἶν' τὰ πρόβατα τὰργυροκουδονᾶτα,
ποῦ χίλιασαν καὶ μύριασαν καὶ γέμισαν οἱ δάχαις;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ζωτήσω, πεθερὰ, θὰ σὲ ζωτήσω, ἡ μάνα,
τὸ τίνος εἶναι τᾶλλογα, ποῦ βόσκουν ἔς τὰ λιβάδια;
10 — Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ζωτήσω, πεθερὰ, θὰ σὲ ζωτήσω, ἡ μάνα,
τὸ τίνος εἶναι τὰ σκυλιά, ποῦ εἶν' ἄξια σὰ λιοντάρια;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ζωτήσω, πεθερὰ, θὰ σὲ ζωτήσω, ἡ μάνα,
15 τὸ τίνος εἶν' οἱ πιστικοί, τᾶξια τὰ παλληκάρια;
— Δικοί μας εἶναι, νύφη μου, δικοί μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ζωτήσω, πεθερὰ, θὰ σὲ ζωτήσω, ἡ μάνα,
τὸ τίνος εἶν' ἐκεῖος ὁ νιὸς ὁ μαυροκιτρινιάρης;
— Ἄντρας δικός σου, νύφη μου, δικός σου, μαυρομάτα.
20 — Φωτιὰ νὰ κάψη τᾶσπρα του καὶ φλόγα τὰ φλουριά του,
λύκος νὰ φάῃ τὰ πρόβατα κ' ἀρκοῦδα τᾶλλογὸ του,
μπροστὰ ἔς τὸν ἄντρα τὸν καλὸ, μπροστὰ ἔς τὸ παλληκάρι!»

105

(Η ΚΑΚΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ)

Μάνα μ', μ' ἐκακοπάντρεψες ποῦ μ' ἔδωκες ἔς τοὺς κάμπους,
κ' ἐγὼ ἔς τοὺς κάμπους δὲ βαστῶ, ζεστὸ νερὸ δὲν πίνω.
Θὰ μαραθοῦν τὰ χεῖλή μου, θὰ κίτρινοφυλλιάσουν

- ἀπὸ τὸ χλίο τὸ νερό, τὴν κάψα τὴ μεγάλη.
 5 Ἐδῶ τῆδόνι δὲ λαλεῖ κι' ὁ κοῦκος δὲν τὸ λέει.
 Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ θουνὰ λεβένταις,
 καὶ οἱ τσοῦπαις μαραζιάζουνε, σὰν τὸ φλωρὶ γινῶνται.

106

- Βλαχοῦλα νεροβάλαε ἀπὸ ψηλὴ δαχοῦλα.
 Φέρνει τὴ ῥόκα φόννητωτή, τὰδράχι της γεμάτο.
 Σύρουν τὰ πόδια της δροσιά καὶ τὰ μαλλιὰ της μόσκο,
 σύρουν τὰ πασουμάκια της τοῦ Μάη τὰ λουλούδια.
 5 Κι' ὁ Βλάχος τὴν καρτέραγε ἕνα στενὸ δερβένι.
 «Βλαχοῦλα μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθεν κατεβαίνεις;
 — Ἀπὸ τὰ πρόβατά ἔρχομαι, ἕς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
 — Βλαχοῦλα μ', δὲν παντρεύεσαι, τσοπάνη ἀντρα νὰ πάρης;
 — Δύνεσαι, ἄγουρε, δύνεσαι ὅ τι σοῦ πῶ νὰ κάνης;
 10 νὰ φτειάσῃς τ' ἄλωνάκι σου ἕς τὴ μέση τοῦ πελάγου,
 κι' οὐδ' ἄχυρο νὰ μὴ θραχῆ, μηδὲ σπειρὶ σιτάρι;
 νὰ δεματιάσῃς καὶ ταῦγά μ' ἕνα κλωνὶ μετάξι;»

107

- Σὲ εἶδα καὶ σὲ λυπήθηκα ὀπῶχεις γέρον ἄντρα!
 Βάλε φαρμάκι ἕς τὸ γυαλί, φαρμάκωσ' τον τὸ γέρο,
 καὶ πάρ' ἐμὲ τὸ νιὸ παιδί, τῶμορφο παλληκάρι,
 νὰ σὲ ταῖζω ζάχαρη, νὰ σὲ ποτίζω μόσκο,
 5 νὰ σὲ χορτάσω φίλημα, νὰ σὲ σφιχταγκαλιάσω.

Γύρισμα: Μωρ' Καλαματιανοῦλα μου.

Ἄρ. 105. Στ. 4. χλίο ἢ χλιὸ χλιαρόν, ζεστόν. Στ. 6. Ὁ στίχος οὗτος μετέπεσεν εἰς παροιμίαν. Στ. 7. τσοῦπα (λ. ἄλβαν.) κόρη. μαραζιάζουνε φθίνουσι μαραίνονται.

Ἄρ. 106. Στ. 5. Βλάχος=ποιμὴν. δερβένι στενωπός.

108

- «Νά χα νεράντζι νά δηγγα ἕς τὸ πέρα παραθύρι,
 νὰ τσάκιζα τὸ μαστραπᾶ ποῦ χει τὸ καρνοφύλλι.
 Γιὰ σὲ τὸ λέγω, ἀγάπη μου, ποῦσαι ἕς τὸ παραθύρι.
 Τὸ μαντηλάκι ποῦ κεντᾶς ἐμένα νὰν τὸ στείλῃς,
 5 καὶ μὴν τὸ στείλῃς μοναχό, παρὰ μὲ τὴν κυρά του.»
 Καὶ ἡ κόρη τὸ παράκουσε καὶ μοναχὸ τὸ στέλνει.
 Στὰ γόνάτα του τ' ἄπλωσε καὶ τὸ συχορωτάει.
 «Γιὰ πές μου, μαντηλάκι μου, ἂν μ' ἀγαπᾷ ἡ κυρά σου.
 — Ὦντας σὲ συλλογίζεται καὶ σὲ καλοθυμᾶται,
 10 σὰ θάλασσα βουρλίζεται, σὰν κῦμα δέρνει ὁ νοῦς της,
 σὰν τὸ ψαράκι τοῦ γιалоῦ βροντοχτυπάει ἡ καρδιά της.
 Ὦντας σὲ γλέπη καὶ περῶς κι' ἀκούη τὴ λαλιά σου,
 πηδάει ἀπὸ τὸν τόπο της καὶ ξοδοκοκκινίζει.
 Ὦντας ἀργήσῃ νὰ σὲ ἰδῆ στέκεται μαραμμένη,
 15 κι' ὄπου κι' ἂ στέκη μοναχὴ κλαίει κι' ἀναστενάξει.»

109

- Χαίρεται ὁ πεῦκος ἕς τοῖς δροσιαῖς κι' ὁ ἔλατος ἕς τὰ χιόνια,
 χαίρεται ὁ Τοῦρκος ἕς τὸ ἄλογο κι' ὁ Φράγκος ἕς τὸ καράδι,
 χαίρεται κ' ἕνας νιὸς καλὸς ἕς ἕνα χρυσὸ τραπέζι.
 Τρεῖς λυγεραῖς τότε κερνοῦν καὶ τρεῖς καλαῖς κοπέλλαις.
 5 Ἡ μιά κερνάει μὲ τὸ γυαλί κ' ἡ ἄλλη μὲ τὸ ποτήρι,
 κ' ἡ τρίτη ἡ πιὸ καλύτερη μὲ τὰσημένιο τάσι.
 Ὅσαις φοραῖς τότε κερνάει, τόσα λόγια τοῦ λέει.
 «Μωρ' τὸ κρασί σου εἶναι γλυκό, τὰ λόγια σου φαρμάκια».

110

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΣΗ ΚΟΡΗΣ

Μάννα, λούγε με, μάννα μου, χτένιζέ με,
 μάννα, 'ς τὸ σκολειό, μάννα μου, μὴ μὲ πέψης,
 κι' ἄρχοντες περνοῦν, πεζοὶ καὶ καβαλλάρου
 μά νας νιὸς καλὸς, καλὸς καὶ διωματάρης,
 5 μού παιζογελέ και κάνει μου τὸ νάτο.
 Μάνν' ἂν τότε ἰδῆς νὰ τοῦ ζηλέψη θέλεις.

111

Μάννα, 'ς τὸ περιβόλι μας καὶ 'ς τοῖς πορτοκαλιαῖς μας
 ἔγριρα ν' ἀποκοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
 κ' ἐκεῖ περάσαν τρεῖς αἰτοὶ καὶ τρεῖς καλοὶ λεβένταις.
 'Ο ἕνας μὲ μῆλο μὲ θαρεῖ κι' ὁ ἄλλος μὲ δαχτυλίδι,
 5 κι' ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μιὰ μαχαιριά μου δίνει.
 Μάννα, τὸ μῆλο τό φαγα, τὸ δαχτυλίδι τό χω,
 τὴ μαχαιριά, τὴ χατζαριά δὲ μπορ' νὰ τὴ βαστάξω.

112

Σὰ μῆλο ποῦ εἶναι 'ς τὴ μηλιά, τὸ παραγινωμένο,
 ἔτο' εἶναι καὶ τ' ἀνύπαντρο σὰν ἔρχεται ὁ καιρὸς του.
 Λόγια λέγει τῆς μάννας του, λόγια τῆς ἀδερφῆς του.
 «Μάννα, 'ς τὴ μέση δὲ χωρῶ, 'ς τὴν ἄκρη δὲν κοιμοῦμαι.
 5 Στρῶστε μου ἢ ἔξω 'ς τὴν ἀλλή, ἢ ἔξω 'ς τὸ περιβόλι,
 νὰ πέφτουν τάνθη ἐπάνω μου, τὰ μῆλα 'ς τὴν ποδιά μου,
 νὰ πέφτη τῆς ἀμυγδαλιᾶς τὸ πικραμύδαλό της.»

Ἄρ. 110 Στ. 4. διωματάρης=εὐειδής, μὲ μεγαλοπρεπὲς παρᾶστημα.
 Στ. 5. νάτο=νεῦμα.

113

Ποῦς ἦταν ποῦ τραγούδαγε ἐχτὲς τὸ βράδυ βράδυ,
 ποῦ τό λεγε τόσ' ὄμορφα καὶ παραπονεμένα;
 Ξυπνάει τ' ἀηδόνια 'χ τοῖς φωλιαῖς, τὰ λάφια 'χ τὰ λαγκάδια,
 ξυπνάει καὶ μιὰ καλογριά πὸ μέσ' ἀπ' τὸ κελλί της.
 5 Σκύφτει πετάει τὰ δάσα της, κόφτει τὰ κομπολόγια.
 «Σύρτε, σταυροί, 'ς τοῖς ἐκκλησιαῖς, δάσα 'ς τὰ μοναστήρια,
 κ' ἐγὼ μὲ τὸν τραγουδιστὴ ἀπόψε θὰ ξωμείνω,
 ποῦ τό λεγε τόσ' ὄμορφα καὶ παραπονεμένα.»

114

Καράβι ἔρχεται ἀπὸ τὴ Χιὸ
 τὴ μέση μέση τὸ γιαλό,
 καὶ φέρνει μέσα Χιώτισσας
 καὶ Βλαχομπουχτανιώτισσας.
 5 'Σ τὸ μῶλο τοῖς ἀράξανε
 καὶ τοῖς ἐδιαμοιράσανε,
 κ' ἐξετιμῶσαν τὸ φιλι
 πασαμανῆς μὲ τὴν τιμή.
 Τῆς παντρεμένης τέσσερα,
 10 τῆς χήρας δεκατέσσερα,
 τοῦ μπυρισμένου κοριτσιοῦ
 χίλια φλωριά βενέτικα.

Ἄρ. 114. Στ. 4. Βλαχομπουχτανιώτισσας γυναῖκες ἐκ Βλαχίας καὶ
 Μολδαβίας (Μπογδανίας). Στ. 7. ἐξετιμῶσαν=ἐξετίμησαν. Στ. 11.
 μπυρισμένου=(πυριφλεγούς) ἀντίστοιχον τοῦ καίμενος, δόλιος κτλ.

115

- ἘΣτοῦ παπᾶ τὰ παραθύρια
 (χάνομαι, σφάζομαι)
 δύο μαῦρα μάτια ποῦ εἶδα.
 Νά ἤμουν κλέφτης νά τὰ κλέψω,
 κουρσευτῆς νά τὰ κουρσέψω
 5 νά τὰ βγάλω ἔς τὸ παζάρι,
 καὶ νά θάλω τὸν τελάλη,
 τάχατες νά τὰ πουλήσω.
 Νά τὰ ἰδοῦν τὰ παλληκάρια,
 καὶ τὸ νοῦ τους νά τὸν χάσουν.
 10 —Δὲν πουλειῶνται αὐτὰ τὰ μάτια
 καὶ δὲ γίνονταιπραμάτια.
 Χάρισμα θεοῦ τὰ πάρη
 ὅποιο εἶν' ἄξιο παλληκάρι.»

116

- «Δυὸ λειμό-(μωρὴ Θεώνη) νια χεῖς ἔς τὸν κόρφο,
 ποῦ μυρίζουν σὰν τὸ μόσκο.
 Δώσε μας καὶ μᾶς τὸ ἕνα
 νά τὸ παίξουμε ἔς τὰ χέρια.
 5 —Γὼ σκαλιζώ, γὼ ποιίζω,
 γὼ λειμόνια δὲν δορίζω.
 Σύρτε ἔς τὸν περιβολάρη,
 μπέλεκε μου σᾶς κἀνη χάρη.»

*Αφ. 116. Στ. 8. μπέλεκε=ἴσως (λ. τουρκ.).

117

- Ο αὐγερινὸς κ' ἠ πούλια, τᾶσιρα τῆς αὐγῆς,
 καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι μ' ἐξεπλάνεψαν,
 κί ὅταν ἐβγήκε ὁ ἥλιος μ' ἐξεγνάτεψε
 εἰς τὸ πλευρὸ τῆς κόρης ποῦ ξενύχτησα.
 5 Γυρνῶ, τὴν κόρη βλέπω ποῦ κοιμώντανε.
 Στέκω καὶ διαλογοῦμαι πῶς νά τῆς τὸ εἰπῶ,
 πῶς νά τὴν ἐξυπνήσω τὴν πολυαγαπῶ.
 «Ἐύπνα, σηκώσου, μῆλο, τρυφερὴ μηλιά,
 ἀνοιξ' τὰ δυὸ σου μάτια, ἀνοιξ' τα νά ἰδῆς,
 10 ποῦ μ' ἔκλεισεν ὁ ἥλιος μέσα ἔς τὸ κλουβί.
 —Ἐμένα δὲ μὲ λένε μῆλο καὶ μηλιά,
 μὲ λένε γλυκὸ ῥοδο καὶ ῥοδοσταμιά,
 κί ἂ σ' ἔκλεισεν ὁ ἥλιος, φεύγεις τὸ θραδύ.»

118

- Δικό μου ἦταν τὸ φταιξιμο,
 νά χάσω τόσο τρέξιμο.
 Ἦρθα καὶ σ' ἠῦρα μοναχή,
 καὶ δὲ σ' ἐχόρτασα φιλί·
 5 σ' ἐκύτταξα νᾶχόρταγα
 κ' ἐκάθομουν κ' ἐρώταγα,
 τὸ ποῦ νά εἶν' ἠ μάνα σου
 κί ὁ ἄγριος ὁ πατέρας σου!
 Ἦ μάνα σου ἔς τὴν ἐκκλησιά,
 10 κί ὁ ἀφέντης σου ἔς τὰ Γιάννενα
 κ' ἐσὺ κοντὰ ἔς τὸν μπουταλά,
 μὲ τὰ ματάκια χαμηλά.

*Αφ. 118. Στ. 11. μπουταλᾶς (λ. τουρκ.) ὁ ἠλίθιος. Ὁ ἐραστής αἰτιάται
 ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσύγγνωστον ἀτολίαν του.

119

Ὡς τὰ τώρα τὴν καρδιά μου
τὴν κρατοῦσα κλειδωμένη,
σιδερομανταλωμένη.
Τώρα θὲ νὰ τὴν ἀνοίξω,
5 μόσκο νὰ τῆγε γιομίσω,
ζάχαρι νὰ τὴν ταΐσω
γιὰ τὸ σκάσιμο τὰντρῶνε,
πείσμα τῶν παλληκαριῶνε,
πῶχον ἀσκημαῖς γυναῖκες,
10 μαῦρα κούτσουρα ἀγκαλιάζουν
καὶ φιλοῦν κ' ἀναστενάζουν.

120

ΤΟ ΠΕΘΥΜΙΟ

Νὰ χεν ἡ γῆς πατήματα κ' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάθιουν τὰ πατήματα, νὰ πιανα τὰ κερκέλια,
ν' ἀνέθανα ἔς τὸν οὐρανό, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτω,
νὰ δώσω σείσμα τ' οὐρανοῦ, νὰ βγάλλῃ μαῦρα νέφη,
5 νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ κ' ἀτίμητο χρυσάφι,
τὸ χιόν' νὰ ῥήξῃ ἔς τὰ βουνὰ καὶ τὸ νερὸ ἔς τσοὶ κάμπους,
ἔς τὴν πόρτα τῆς πολυαγαπῶς τὰτίμητο χρυσάφι.

121

Ἀπὸ τὴ γῆς βγαίνει νερό, κ' ὄχ τὴν ἐλιά τὸ λᾶδι,
κ' ἀπὸ τὴ μάνα τὴν καλὴ βγαίνει τὸ παλληκάρι.

Ἄρ. 120. Στ. 1. κερκέλια=κρίκους. Στ. 2. πάθιουν=ἐπάτουν.

Ἡ κ' ῥίζα χιόνια καὶ νερὸ καὶ ἀτίμητο χρυσάφι:
τὰ χιόνια εἶνε εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσοὶ κέρμα
τὸν οὐρανὸν τὸν οὐρανοῦ τὰ μάλα καὶ χρυσάφι
τὸν οὐρανὸν τὸν οὐρανοῦ τὰ μάλα καὶ χρυσάφι

Στάλα τὴ στάλα τὸ νερὸ τρουπάει τὸ λιθάρι,
κ' ἡ κόρη μὲ τὰ νάζια τῆς σφάζει τὸ παλληκάρι.

122

Τί μὲ τηρᾷς ὁποῦ γελῶ καὶ λὲς δὲν ἔχω ντέρτι;
τὸ ντέρτι τὸ χω ἔς τὴν καρδιά. ἔς τὰ χεῖλη τὸ μαράζι.
Δὲν ἔχω τίνος νὰ τὸ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου ὁ καϊμένος.
Νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ βουνά, φοβοῦμαι μὴ ῥάϊστε,
5 νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ κλαριά, τὸ Μάη δὲν θ' ἀνθῆστε,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ, βρουσούλαις μου, φοβοῦμαι μὴ στερφέψτε,
νὰ τῆς το εἰπῶ τῆς μάννας μου, κείνη εἶναι ἀποθαμένη,
νὰ σᾶς το εἰπῶ, ἀδεροφούλια μου, εἶστε μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
Βαρῆθηκα τούτ' τὴ ζωῆ, δὲ θέλω πια νὰ ζήσω.
10 Θὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, ν' ἀδικοθανατήσω...
Καὶ μὲ τὰ τόσα βάσανα πάλ' ἡ ζωῆ γλυκειὰ εἶναι,
κ' ὁποιος τὸ θάνατο ζητεῖ πρέπει τρελλὸς γιὰ νὰ εἶναι.

123

« Διαβαίνω ἀπὸ τὴν πόρτα σου, σὲ βλέπω χολιασμένη,
καὶ ἔς τὸ δεξι σου μάγουλο ἦσουν ἀκουμπισμένη.
Μέσα ἡ καρδιά μου λάχισε ὅσο νὰ σ' ἐρωτήσω,
τί πίκρα ἔχεις ἔς τὴν καρδιά νὰ σὲ παρηγορήσω.
5 —Τί μ' ἐρωτάεις, ἄπιστε, τί ἦταν ἡ ἀφορμὴ μου;
ἀκουσα νᾶλλην θάγαπᾷς καὶ ἐχάθηκ' ἡ ζωῆ μου.
—Ποῖος τό εἶπε, περισσότερα μου, ποῖος τό εἶπε, κρούα βρύση,
ποῦ νὰ χωρίση λεμονιά νὰ πάρῃ κυπαρίσσι.
Ἄν τό εἶπε τᾶστρο νὰ χαθῆ, κ' ὁ ἥλιος νὰ θαμπώση,
10 κ' ἂν τό εἶπε κόρη ἀνύπαντρη, ἄντρα μὴν ἀνταμώση! »

Ἄρ. 122. Στ. 6. στερφέψτε=στειρεύσετε, ξερανθῆτε (στερφα ἢ στεῖρα).

[Τὸ ἄσμα τοῦτο περὶ τῆς ἀποκαλύψεως μυστικοῦ ἔρωτος φέρεται ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, συχνότατα καὶ ἐν συμφωνίᾳ πρὸς ἄλλα ὅμοια, εἶναι δὲ κοινὸν καὶ εἰς τὴν δημόδιον ποιήσιν πολλῶν ἕλλων λαῶν, καθ' ὅσον διὰ παραπλησίων εἰκόνων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν κλιμακωτὸν τρόπον διατυπῶνται ἡ ἔννοια, ὅτι ὅσον κρυφὴν καὶ ἂν προσπαθοῦν νὰ τηρήσουν τὴν ἀγάπην των οἱ ἔρασταὶ θὰ φανερωθῆ εἰς τὸ τέλος.]

- «Κόρη, όταν ἐφιλιώμαστε, νύχτ' ἦταν, ποῖς μᾶς εἶδε;
— Μᾶς εἶδε ἄστρο τῆς νυχτός, μᾶς εἶδε τὸ φεγγάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι νῆσκυψε, τῆς θάλασσης τὸ λέει,
θάλασσα τό εἶπε τοῦ κουπιῦ καὶ τὸ κουπὶ τοῦ ναύτη,
5 καὶ ὁ ναύτης τὸ τραγούδησε ἔς τῆς λυγερῆς τὴν πόρτα.»

[Τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι εἶναι ἀνεπτυγμένη παραλλαγή τοῦ ἀνωτέρω, ἐκ τούτου δὲ πάλιν φαίνεται ὅτι ἀνεπτύχθη ἄλλη παραλλαγή ὡς αὐτοτελὴς διήγησις ἐρωτικοῦ παθήματος, ἥτοι τῆς καταδίκης εἰς θάνατον ἔραστοῦ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἔρωτός του. Καὶ πρὸς τὴν προκειμένην παραλλαγὴν συνάπτονται συνήθως χαλαρῶς καὶ τὸ ἄσμα τοῦ φιλήματος ποῦ βάφει ὅλα καὶ τὸ τῆς μαραμμένης μηλίας.]

- Ἐγὼ περνῶ καὶ δὲ μιῶ κ' ἡ κόρη χαιρετᾷ με.
«Ποῦ πάγεις, κλέφτη τοῦ φιλιῦ καὶ κομπωτῆ τς ἀγάπης;
— Μ' ἂν εἶμαι κλέφτης τοῦ φιλιῦ καὶ κομπωτῆς τς ἀγάπης,
τί μοῦ δινες τὰ χεῖλη σου κ' ἐγλυκοφίλησά τα;
5 — Κι' ἂ σοῦ δωκα τὰ χεῖλη μου κ' ἐγλυκοφίλησές τα,
νύχτ' ἦτο ποῖς μᾶς ἔννοιωσε κι' ἀγγὴ ποῖς μᾶς ἐθώρει;
— Ἄστρο τς ἀγγῆς τὸ λαμπερὸ ἐκεῖνο μᾶς ἐθώρει,
καὶ ἄστρο νῆχαμήλωσε καὶ τό πε τοῦ θαλάσσου,
καὶ τὸ θαλάσσι τοῦ κουπιῦ, καὶ τὸ κουπὶ τοῦ ναύτη,
10 καὶ ὁ ναύτης τὸ διαλάλησε ἔς τὴ γῆ τὴν οἰκουμένην.»

* Ἀρ. 125. Στ. 2. κομπωτῆς ἀπατεῶν (κομπώνω = πλανῶ διὰ λόγων ψευδῶν).

[Τὸ δλιγόστιχον τοῦτο ἄσματιον εὐρίσκεται πολλάκις παρεμβλημένον εἰς ἄλλα μακρότερα ἐρωτικά προπάντων ἄσματα, ἐνεκα δὲ τοῦ συμφωνοῦ ἐδυσκολοῦθησάν τινες νὰ διαγνώσωσι τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν αὐτοῦ. Ὁ Φωριέλ ἐξαιρεῖ τὴν ἀντίθεσιν τῆς μυστηριώδους ἀσφαλείας τοῦ τεμαχίου τούτου πρὸς τὴν ἐνάργειαν τοῦ ἄλλου ἄσματος, διότι ἐγίνωσκεν αὐτὸ ἐκ τοῦ ἄσματος περὶ τῆς κόρης ποῦ ἤθελε νὰ ταξιδεύσῃ καὶ λιποθυμήσασαν τὴν ἐρρωπεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ναύκληρος, ὑπολαβὼν ὅτι ἦτο νεκρά. Τοῦ ἄσματος ἐκείνου φέρεται ὡς κατακλεις τὸ τεμάχιον. «Παραδοξότατοι εἶναι, λέγει ὁ Φωριέλ, οἱ τελευταῖοι τοῦ ἄσματος στίχοι, δυσκολώτατον δ' εἶναι νὰ κατανοηθῆ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν καὶ τίνα ἰδέαν ἐγκρύπτουσι. Ταῦτα ἀπόκειται εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ μαντεύσῃ. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲ ἀναζητῶν τὸν λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν προκειμένων στίχων, δὲν διαβλέπω ἄλλο τι, εἰμὴ θαυμασίαν ὑπερβολὴν, σκοποῦσαν τὴν ἔξαρσιν τῆς παρθενικῆς ἐκείνης δειλίας τῆς ταξιδευούσης κόρης καὶ τῆς εὐπαθοῦς ἐκείνης αἰδημοσύνης, τῆς ὑπολαμβανούσης θανάσιμον καὶ τὴν ἐλαχίστην ὕβριν. Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρυθήμετος τῆς προσβληθείσης αἰδοῦς φαίνεται ὡσεὶ καὶ μία μόνη σταγὼν αἵματος τῆς ἀτυχοῦς κόρης προσέλαβε τὴν μαγικὴν δύναμιν νὰ βάφῃ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν θάλασσαν. Τοιαύτη τίς μοὶ φαίνεται ὅτι θὰ ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ ποιητοῦ, ἰδέα βεβαίως παράδοξος καὶ ἐξεζητημένη, ἀλλ' ὅμως ἐνέχουσα πῶς καὶ βαθύτητα καὶ τόλμην· καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τοῦλάχιστον θὰ ἦτο ἀκραιφνῶς ἐλληνικὴ.»

Ἄλλ' ἀπὸ ἐαυτοῦ ἐξεταζόμενον τὸ τεμάχιον, ὡς ἄσμα αὐτοτελὲς καὶ ἄνευ συναφείας πρὸς ἄλλο ἄσμα, εἶναι φανερόν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ εἰκὼν ἐν σχήματι ὑπερβολῆς πρὸς παραστασιν τῆς θαυμασίας ἐρυθρότητος τῶν χειλέων τῆς ἀγαπωμένης νεάνιδος. Ὑπερβολῆς βεβαίως ἥτις φαίνεται προσήκουσα μᾶλλον εἰς ἄσιανόν ποιητὴν, καὶ ἄλλοστρία πρὸς τὴν λιτότητα τῆς δημόδους ἐλληνικῆς ποιήσεως. Εὐκόλως δὲ διαφαίνεται ὁ συνειρμὸς τῶν ἰδεῶν, ἐξ οὗ προήλθεν ὁ συμφυρμὸς μετὰ τοῦ ἄσματος τῆς πνιγείσης κόρης. Ἐν τούτῳ αἱ εὐρούσαι εἰς τὸν αἰγιαλὸν τὸν νεκρὸν τῆς κόρης νεάνιδος θαυμάζουσι καὶ τὸ ἄλλο σῶμα τῆς νεκρᾶς, προπάντων δὲ τὰ αἱματωμένα χεῖλη, τὰ κατάλληλα διὰ φίλημα.]

- Κόκκιν' ἀχέλι ἐφίλησα κ' ἔβαψε τὸ δικό μου,
καὶ ἔς τὸ μαντήλι τό συρα κ' ἔβαψε τὸ μαντήλι,
καὶ ἔς τὸ ποτάμι τό πλυνα κ' ἔβαψε τὸ ποτάμι,
κ' ἔβαψε ἡ ἄκρη τοῦ γιालοῦ κ' ἡ μέση τοῦ πελάγου.
5 Κατέβη ὁ αἰτὸς νὰ πιῇ νερὸ κ' ἔβαψαν τὰ φτερά του,
κ' ἔβαψε ὁ ἥλιος ὁ μισὸς καὶ τὸ φεγγάρι ἀκέριο.

127

Ποτάμι νῆπλημύρισε, σὲ περιβόλι μπαίνει,
ποιτίζει δέντρ' ἀρίθμητα, μηλιαῖς καὶ κυπαρίσσια
καὶ μιὰ μηλιά γλυκομηλιά νερὸ δὲν τὴ φελάει.

Κινᾶ ἢ μηλιά καὶ ψύγεται καὶ κίτρινοφυλλιάζει.

5 Κι' ἄλλη μηλιά τήνε ἔωτᾶ, κι' ἄλλη μηλιά τῆς λέει.

«Τί ἔχεις, μηλιά, καὶ ψύγεσαι καὶ κίτρινοφυλλιάζεις;

Μὴν εἶν' τὰ μῆλα σου βαριά, μὴν τὸ νερὸ σοῦ λείπει,

κι' ἀπὸ τὰ κλωναράκια σου κανένα μὴ ξαγίστη;

—Δὲν εἶν' τὰ μῆλα μου βαριά, μηδὲ νερὸ μοῦ λείπει,

10 κι' ἀπὸ τὰ κλωναράκια μου κανένα δὲ ξαγίστη.

Ἄγουρος μὲ ξανθὴ κόρη 'ς τὴ ῥίζα μου φιλιῶνταν,

κι' ὄρκο κάμαν 'ς τοὺς κλώνους μου νὰ μὴ ξεχωριστοῦνε,

τώρα ξεχωριστήκανε καὶ κίτρινοφυλλιάζω.»

Στ. 2. ἀρίθμητα=ἀναρίθμητα.
ψύγεται=μαραίνεται.

Στ. 3. φελάει=ὠφελεῖ.

Στ. 4.

128

(Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Τὸ τραγούδι τῆς κόρης τοῦ καταράται τὸν ἐγκαταλείψαντα αὐτὴν ἔραστήν φέρεται εἰς πολλαριθμούς παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι ἔνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλας διαφορῶν δύναται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο χωριστοὺς τύπους. Κατὰ τὸν ἕνα τούτων, «κορίτσι κρυφαγάλλιαστο καὶ κρυφαγαστρωμένο» ὑπολογίζει τὸν χρόνον, καθ' ὃν θὰ ἴδῃ τὸ φῶς ὁ καρπὸς τῶν λαθραίων γάμων, καὶ προσωποποιεῖ τὸς μῆνας τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ καταράται τὸν ἐγκαταλείψαντα ἔραστήν. Κατὰ δὲ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἄπιστος ἔραστής εὐρίσκειται μακρὰν καὶ ἡ κόρη μετὰ ζηλοτύπου ἀγωνίας ἀναπολεῖ αὐτὸν καὶ σκληρῶς τὸν καταράται· ἀλλ' αἱ βαρεῖαι κατάρα δυσκόλως συγκάλυπτον τὸ διατηρούμενον ἐντός της ἀκοίμητον πῦρ τοῦ ἔρωτος, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος λαμπρὸν ἀναθρόσκει, εἰς κραυγὴν ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἐξερχομένην, εἰς τὴν δηλοῦσιν ὅτι προθύμως θὰ ὑποστῇ τὰ πάνδεινα διὰ νὰ μὴ πάθῃ κακὸν ὁ ἀγαπητὸς αὐτῆς. Αἱ δύο κατωτέρω παραλλαγὴ ἀνήκουν εἰς τὸν δεῦτερον τύπον.

Τὸ ἔσμα φαίνεται πολὺ παλαιόν, παραλλαγὰς δὲ αὐτοῦ εὐρίσκωμεν καὶ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ποίησιν. Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύομεν δύο τούτων. Μὲ τινὰς ἀσημάντους μεταβολὰς εἶναι ἐν χρήσει καὶ ὡς τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς.]

Α'

Φεγγάρι μου, ποῦσαι ψηλὰ καὶ χαμηλὰ λογιάζεις,
πουλάκια, ποῦ εἶστε 'ς τὰ κλαριά καὶ 'ς τοῖς κοντοραχοῦλαις,
καὶ σεῖς περιβολάκια μου, μὲ τὸ πολὺ τὸ ἄνθι,

5 μὴν εἶδατε τὸν ἀρνηστή, τὸν ψεύτη τῆς ἀγάπης;
δοῦ μ' ἐφίλειε κ' ὤμονε, ποτὲ δὲ μ' ἀπαρνεῖται,
καὶ τώρα μ' ἀπαράτησε σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο·
σπέρνονν, θερίζουν τὸν καρπὸ κ' ἢ καλαμιὰ ἀπομένει,
βάνουν φωτιά 'ς τὴν καλαμιὰ κι' ἀπομανρίζει ὁ κάμπος.
Ἔτσι εἶναι κ' ἡ καρδοῦλα μου μαύρη, σκοτεινιασμένη.

10 Θέλω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ τὸν πονεῖ ἢ ψυχὴ μου,
μὰ πάλι ἄς τὸν καταραστῶ κι' ὅτι τοῦ μέλλει ἄς πάθῃ.

Στ. 6. καλαμιὰ ἢ ἀπολειφθεῖσα μετὰ τὸν θερισμὸν καλάμη τοῦ σίτου.

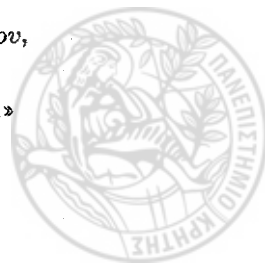
- Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῆ, νὰ μάση τὸν καρπὸ του,
τὸ κυπαρίσσι νὰ εἶν' ψηλὸ, νὰ λυγιστῆ νὰ πέση.
Ἄπο ψηλὰ νὰ γκορεμιστῆ και χαμηλὰ νὰ πέση,
15 σὰν τὸ γυαλὶ νὰ θραυστῆ, σὰν τὸ κερὶ νὰ λειώσῃ
νὰ πέσῃ εἰς τούρκικα σπαθιά, εἰς φράγκικα μαχαίρια.
Πέντε γιατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν και δέκα μαθητᾶδες,
και δεκοχτὼ γραμματικοὶ τὰ πάθη του νὰ γράφουν.
Κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ γενῶ και νὰ τοὺς χαιρετήσω.
20 «Καλῶς τὰ κάνετε, γιατροί, καλῶς τὰ πολεμάτε,
ἂν κόβουν τὰ ψαλίδια σας, κορμὶ μὴ λυπηθῆτε,
ἔχω κ' ἐγὼ λιπὸ παντὶ σαρανταπέντε πήχαις,
ὄλο μουρτάρια και ξαντὰ ἔς τοῦ δίγνωμου τῆ σάρκα
κί ἂ δὲ σᾶς φτάσουνε κί αὐτὰ κόβω και τὴν ποδιά μου,
25 πουλῶ και τὰ μεταξωτὰ τὰ ὀημοσκοτεινά μου,
κί ἂ θέλῃ γαῖμα γιατρικὸ, πάρετε ὄχ τὴν καρδιά μου.»

B'

- Οὔλοι τὸν ἥλιο τὸν τηρᾶν, ποῦ πάει νὰ βασιλέψῃ,
κ' ἡ κόρη ποῦ εἶχε τὸν καῖμὸ τὸ πέλαγο ἀγναντεύει.
Βλέπει καράβια κ' ἔρχονται, βαρκούλαις κί ἀρμενίζουν.
5 «Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, βαρκούλαις πέντε,
μάννα, κατέβα ὄψατα τα, κατέβα ξέταξέ τα,
ποιαῖς θάλασσαις και ποιά νησιά χαίρονται τὸν καλὸ μου;
Σὲ τί τραπέζι τρώει ψωμί, και τὸ δικό μου εἶν' ἄδειο,
τίνος χερᾶμα τὸν κερνᾶν, και τὰ δικά μου τρέμουν,
10 τίνος ματάκια τὸν κωτῆν, και τὰ δικά μου τρέχουν,
τίνος τὰ χεῖλη τὸν φιλοῦν και τὰ δικά μου σκάζουν,
τίνος καρδιά τὸν χαίρεται, ἡ δική μου ἀναστενάζει;
- Κάνω νὰ τὸν καταραστῶ και πάλι τὸν λυπᾶμαι,

Στ. 12. Τὰ κυπαρισσόμηλα, ὁ καρπὸς τῆς κυπαρίσσου, συλλέγονται διὰ
θεραπευτικὴν χρῆσιν. Στ. 23. μουρτάρια (μοτὸν) και ξαντὸν συνώνυμα.

- τί εἶν' ἀκριβὸς τῆς μάννας του και μοναχὸς δικὸς μου,
μὰ γὼ θὰ τὸν καταραστῶ κί ἂς κάμῃ ὁ θιὸς τί θέλει...
15 Ποῖνε βαροῦνε μαχαιριαῖς και γαῖμα δὲ σταλάζει,
τίνος ἀγάπη παίρνουνε και δὲν ἀναστενάζει;

[Τὸ συναίσθημα τοῦ πόνου, ὅπερ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς παράγει ἢ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγαπωμένου ἀνδρός, εἶναι ἐπίσης βαθὺ καὶ ὀδυνηρόν, εἴτε αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως εἶναι ὁ θάνατος εἴτε ἀπιστία εἴτε καὶ παρατεταμένη ἀποδημία αὐτοῦ, ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς παντελοῦς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀποσβέσεως τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ περι ἐγκαταλείψεως ἄσματα ἔχουν τὸ εἶδος, ὅτε μὲν μοιρολογίων, ὅτε δὲ τραγουδιῶν τῆς ξενιτεῖας ἢ ἐρωτικῶν. Τὸ κατωτέρω, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν δύο τύπους, διακρίνεται διὰ τὸ ἐμφαινόμενον ἰσχυρὸν πάθος. Ἡ ἐγκαταλειμμένη τραγουδεῖ μετὰ τὸσαύτης περιπαθείας, ὥστε συγκλονεῖ καὶ τὴν ἀψυχον φύσιν. Γέφυραι ῥαγίζονται, ποταμοὶ ἀνακόπτουν τὸν ῥοὺν αὐτῶν, τὰ Στοιχεῖα τῶν ποταμῶν ἐξέρχονται τοῦ ὕδατος διὰ ν' ἀκούσουν τὸ ἄσμα, τὰ πλοῖα ἀκίνητοῦν εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους. Εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ὑποστῇ πάντα τὰ δεινά, ὅπως ἀνακτῆσθ τὸν ἀγαπητόν της, ὅταν οὗτος βαρέως ἀσθενῇ ἀναζητῆ φάρμακα δυσπρόσιτα, καὶ τὰ εὐρίσκει μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, διότι οὐδὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην.]

Α'

- Μιά κόρη πικροτραγουδάει ἀπὸ κρυσταλλένιον πύργο,
 κι' ἀγέρας πῆρε τὴ φωνή, κι' ὁ ἄνεμος τὸ τραγοῦδι,
 καὶ σέρνει το καὶ πάει το ἀνάμεσα πελάγῳ.
 5 Κι' ὅσα καρᾶβια τ' ἄκουσαν, ὅλ' ἄραξαν καὶ δένουν,
 κι' ἓνα καρᾶβι τῆς φιλιᾶς, φρεγάδα τῆς ἀγάπης,
 οὐδὲ μαζώνει τὰ παννιά, οὔτε κι' ὀμπρὸς τραυαί.
 Κι' ὁ καπετάνιος φώναξε νὸπίσω ἀπὸ τὴν πρῶμη.
 «Ἀφήστε, ναύταις, τὰ παννιά, ναύκληρε, τὸ τιμόνι,
 ν' ἀκούσουμε τοῦ κορασιοῦ πῶς γλυκοτραγουδάει,
 10 τὸ τί τραγοῦδι τραγουδάει, τὸ τί σκοπὸ τὸ σέρνει.
 Κοράσιο, γιὰ τραγοῦδησε, κοράσιο, ξαναπέ το.
 —Σύρετε, ναύταις, ἕς τὸ καλὸ καὶ ἕς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
 τὴ ἐγὼ δὲν ἐτραγοῦδησα γιὰ μπάρκαις, γιὰ καρᾶβια
 παρακαλῶ τὰ κύματα, μὲ τὸν ἀγέρα κρένω
 15 καὶ στέλνω χαιρετίσματα ἕς τὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης.»

Β'

- Κόρη ξανθὴ τραγοῦδαγε ἕς τῆς Τρίχας τὸ γεφῦρι,
 ψιλὰ τραγοῦδια νῆλεγε καὶ παραπονεμένα,
 κι' ἀπὸ τὸ χλιβερὸ σκοπὸ, τὸ χλιβερὸ τραγοῦδι,
 καὶ τὸ γεφῦρι ἐρράγισε καὶ τὸ ποτάμι στάθη,
 5 καὶ τὸ Στοιχεῖο τοῦ ποταμοῦ ἕς τὴν ἄκρια νῆπετάχτη.
 Κ' ἓνας διαβάτης φώναξε ἔπο πέρα ἀπὸ τὴ δάχη.
 «Ἀλλάξε, κόρη, τὸν ἦχό, καὶ πῆς ἄλλο τραγοῦδι,
 γιὰ νὰ κινήσῃ ὁ ποταμὸς, νὰ σμίξῃ τὸ γεφῦρι,
 καὶ τὸ Στοιχεῖο τοῦ ποταμοῦ ἕς τὸ τόπο του νὰ πάη.
 10 —Τὸ πῶς ν' ἀλλάξω τὸν ἦχό, νὰ πάψω νὸ τραγοῦδι,
 τί γὰρ τραγοῦδι τὸ εἶπα γώ, γιὰ μοιρολόγι τὸ εἶπα,
 γιὰτί ἔχω πόνον ἕς τὴν καρδιά, ποῦ γιαιτρεμὸ δὲν ἔχει.
 Μάννα καὶ κύρην ἔχασα κ' ἐννιά ἀδερφοὺς στρατιώταις,
 ἔχω καὶ τὸν πολλαγαπῶ ἄρρωστο ἕς τὸ κρεβάτι,
 15 κι' ἄρρωστικὸ μοῦ γύρεψε τὸ τί δὲν εἶν' ἕς τὸν κόσμον.
 Μοῦ γύρεψε λαγοῦ τυρὶ κι' ἀπ' ἀγριογίδα γάλα,
 κι' ὥστε νὰ πάον ἕς τᾶγρια θουνά, νὰ κατεβῶ ἕς τοὺς κάμπους,
 νὰ κνηγήσω τὸ λαγό, νὰ πιᾶσω τᾶγριογίδι,
 νὰ στήσω μαρμαρόμαντρα καὶ νὰ τυροκομήσω,
 20 πολλαγαπῶ παντρεύτηκε κι' ἄλλη γυναῖκα πῆρε.
 Πῆρε τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα.»

130

- «Τρανταφυλλάκι μ' κόκκινο, μήλο μου μυρωδάτο,
 σὰ σὲ φιλῶ μαραίνεσαι, σὰ σὲ κρατῶ κλονεῖσαι,
 βάνω σε ἔς τὴν ἀγκάλη μου καὶ λαχταρεῖ ἡ καρδιά σου.
 Κορίτσι μ', ἄλλον ἀγαπᾷς, ἄλλον θέλεις νὰ πάρῃς.
- 5 — Σὰ δὲν πιστεύῃς, ἄπιστε, σὰ δὲ θωρῆ ὁ νοῦς σου,
 βάνε βίγλα ἔς τὰ σπίτια μου, πόρταις καὶ παραθύρια,
 καὶ σύρε φέρε τοὺς γιατρούς, τοὺς καρδιοδιαλεχτᾶδες,
 νὰ μοῦ διαλέξουν τὴν καρδιά κι' ὅλα τὰ φυλλοκάρδια
 κι' ἂ βρῆς ἀπ' ἄλλο νιδὸ φίλι, κι' ἀπ' ἄλλο νιδὸν ἀγάπη,
- 10 σφάξε μ', ἀφέντη μ', σφάξε με πάνω ἔς τὰ γόνατά σου,
 καὶ μάσε καὶ τὸ αἷμα μου ἔς ἓνα χρυσὸ μαντήλι,
 καὶ σύρ' το ἔς τὰ ἐννιά χωριά, ἔς τὰ δεκαπέντε κάστρα,
 κι' ἂ σὲ ἔωτήσουν τί εἶν' αὐτό; Τς ἀγάπης μου τὸ αἷμα.»

131

Ἀδγερινὸς θενὰ γενῶ, νὰ ρθῶ ἔς τὴν κάμερή σου,
 νὰ ἰδῶ τὴν τάβλ' ἀποῦ δειπνᾷς, τὴν κλίν' ἀποῦ κοιμᾷσαι,
 τὴν κόρ' ἀπ' ἀγκαλιάζεσαι, ἂν εἶν' καλλιὰ ἔπο μένα.

132

Η ΓΙ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ

- Τρεῖς χρόνοι πάνε σήμερο, τέσσερις περπατοῦνε,
 καλὴν καρδιά δὲν ἔκαμα, μηδὲ καὶ θέλω κάμει,
 γιατί ξένο μ' ἐφίλησε κ' ἐδιάβη κι' ἄφηκέ με.
 Εἶπε. «Τὸ Μάρτη θά ρθῶ γὼδ μὲ τὰ χελιδονάκια.»
- 5 Ὡρῶ τὸ Μάρτη καὶ περνᾷ, Ἐποῖλη καὶ διαβαίνει.

133

- Κόρη λυγρή, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,
 ἀναπλέκεντο εἰς ἀντρωμένον μνήμα.
 Τὰ μαλλάκιαν τση τὸν τάφον ἐσκεπάζαν,
 τὰ ματάκιαν τση ἔς τὴ γῆ πηλὸν ἐκάναν,
- 5 τὰ χερῶκιαν τση τὸν Κύριον δοξάζαν.

134

ΤΟ ΘΡΗΝΟΣ ΤΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ

Ἐγὼ μνωξα τς ἀγάπης μου, θραδειὰ νὰ μὴν τσῆς λείπω.
 Μὰ μιὰ θραδειὰ τσῆ ξώμεινα, μιὰ νύχτα, μιὰν ἐσπέρα.
 Γεμίζον τὰ θουνὰ φωναῖς καὶ τὰ λαγκάδια δάκρυα,
 καὶ τὰ λαγκοπεράσματα ἀξέπλεχταις πλεξούδαις.

Ἄρ. 133. Στ. 2. ἀναπλέκεντο ἔλυε τὴν κόμην.

Ἄρ. 134. Στ. 1. Ἐγὼ μνωξα=ἐγὼ ὤμωσα, ὠρκίσθη. Στ. 4. λαγκο-
 περάσματα (λαγκὸς+πέρασμα) δίοδοι τῶν λαγκαδιῶν.

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

(ΠΑΙΝΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ)

- α'. Ἀπ' ὄλα τ' ἄστρα τοῦρανοῦ ἕνα εἶναι ποῦ σοῦ μοιάζει,
ἕνα ποῦ βγαίνει τὸ πουρνό, ὅταν γλυκοχαράζει.
- β'. Κυπαρισσάκι μου ψηλό, ποιά βρούση σὲ ποτίζει,
ποῦ στέκεις πάντα δροσερό κι' ἀνθεῖς καὶ λουλουδίξεις;
- γ'. Μὰ σὺ σαι μιὰ βασίλισσα, π' ὄλον τὸν κόσμον δορίζεις,
σὰ θέλῃς παίρνεις τὴ ζωὴ, σὰ θέλῃς τὴ χαρίζεις.
- δ'. Ὅντε σ' ἐγέννα ἢ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέθη
καὶ σοῦ ὄωκε τὴν δημοφιλῆ καὶ πάλι μετανέβη.
- ε'. Ποῦς ἥλιος λαμπερώτατος σοῦ ὄωκε τὴν ἀνθάδα,
καὶ ποιά μηλιά, γλυκομηλιά, τὴ ἑοδοκοκκινάδα;
- ς'. Σὰν τί τὸ θέλει ἢ μάννα σου τὴ νύχτα τὸ λυχνάρι,
διδῶκε μὲς' ἕς τὸ σπῆτι τῆς τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι.

(ΠΑΙΝΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΤΙΚΟΥ)

- ζ'. Θαμάζομ' ὄντεν πορπατῆς, πῶς δὲν ἀνθοῦν οἱ ῥούγαις,
καὶ πῶς δὲ γίνεσαι αὐτὸς μὲ τσοῖ χρουσαῖς φτερούγαις.
- η'. Ἀλῆσμονιῶνται κ' οἱ φιλιᾶς, ξεχνιῶνται κ' οἱ ἀγάπαις,
ἕς τὸ δρόμον ν' ἀνταμώνονται σὰν ξένοι, σὰ διαβάταις.
- θ'. Καινούρια ἀγαπημένη μου, στάσου κομμάτ' ὀπίσω,
παλιὰ φιλιὰ μοῦ πάντησε καὶ θῶ νὰ τὴ μιλήσω.

(ΠΑΛΙΑΙΣ ΑΓΑΠΑΙΣ)

- ι'. Ἀσημονημένη σ' εἶχα γώ, τώρα ποῦ σ' εἶδα πάλι,
μοῦ βαλες πόνο ἕς τὴν καρδιά καὶ ζάλη ἕς τὸ κεφάλι.
- ια'. Παλιὰ στράτα δὲ χάνεται, καινούρια δὲν πατειέται,
οὐδὲ παλιὰ ἀγαπητικιά δὲν ἀπολησμονεῖται.
- ιβ'. Σὰν εἶν' ἢ ἀγάπη μπιστικὴ, παλιώνει, μηδὲ λειώνει,
ἀνθεῖ καὶ δένει ἕς τὴν καρδιά καὶ ξανακαινουργώνει.
- (ΚΑΪΜΟΙ ΚΑΙ ΒΑΣΑΝΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ)
- ιγ'. Ἀδύνατό εἶναι μιὰ καρδιά σὰν πληγωθῆ νὰ γιάνη,
μοιάζει δεντρί ποῦ μαραθῆ καὶ πλιὸ καρπὸ δὲν κάνει.
- ιδ'. Ἄν ἀποθάνω γὰρ γιὰ σέ, ὁ κόσμος τί θὰ λέη;
Πρῶτα τὸν ἐφορμάκωσε κ' ὕστερα τότε κλαίει.
- ιε'. Ἀπὸ μικρὸς σ' ἐφύτρεπα μὲς' τῆς καρδιᾶς τὰ βάθη,
κ' εἶν' ὁ καρπὸς ὀποῦ τρυγῶ, καῖμοί, πληγαῖς καὶ πάθη.
- ισ'. Ἀπ' τὸ δεντρί ποῦ θάρρεψες νὰ φᾶς ἀπ' τὸν καρπὸ του,
μὴ μυριστῆς τὰ φύλλα του καὶ πάρης τὸν καῖμό του.
- ις'. Γιὰ ἰδὲς ἐκεῖνο τὸ θουνό, ὀποῦ ἄναψε καὶ καίγει,
κάποιος ἀγάπη ν' ἔχασε καὶ κάθεται καὶ κλαίγει.
- ιη'. Δὲν εἶν' ὁ ἔρωτας ἀνθὸς μαζί του γιὰ νὰ παίξῃς,
μόν' εἶναι βάτος μ' ἀγκαθιαῖς κι' ἀλίμονό σου ἂν μπλέξῃς.
- ιθ'. Δὲν εἶναι πόνος νὰ πονῆ, πόνος νὰ θανατῶνῃ
σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφὴ, ποῦ δὲν ξεφανερώνει.
- κ'. Δίχως χιόνια χιονίζουμαι, δίχως βροχαῖς βροχοῦμαι,
δίχως μαχαίρια σφάζουμαι, ὄντας σὲ συλλογιῶμαι.

- κα'. Ἐγέρασαν τὰ πάθη μου σὰν τοῦ Χελμοῦ τὸ χιόνι,
π' ὅσο νὰ λειώσῃ τὸ παλιὸ καινούριον τὸ πλακώνει.
- κβ'. Ἐγὼ εἰμ' ἐκεῖνο τὸ πουλὶ ποῦ ἔς τὴ φωτιά σιμώνω,
καίγουμεναι, στάχτη γίνουμεναι καὶ πάλι ξαναγιάνω.
- κγ'. Ἐγὼ λεγα κ' ἡ μέλισσα πῶς εἶν' καλὸ πουλάκι,
μ' αὐτὴ ἔχει μέσα τὸ γλυκὸ καὶ ἀπόξω τὸ φαρμάκι.
- κδ'. Ἐξαφνα μ' ἐπλακώσανε βροναῖς κι' ἀστροπελέκια,
καὶ μ' ἀσηκώσανε τὸ νοῦ τὰ μάτια τὰ γυναικίαια.
- κε'. Ἐχασα τοῖς ἐλπίδες μου σὰν τοῦ δεντροῦ τὰ φύλλα,
ὁποῦ τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος καὶ μένουνε τὰ ξύλα.
- κς'. Ἡ ἀγάπη βράχους κατελεῖ καὶ τὰ θεριά μερώνει,
κ' ἐγὼ τὴν ἔχω ἔς τὴν καρδιά, γι' αὐτὸ μὲ θανατώνει.
- κζ'. Ἡ μάννα σου ἔς τὸν ὕπνον της, ἔς ὄνειροφαντασίαν της,
εἶδε νὰ γεννηθῇ δαυλὸς νὰ κάψῃ τὴν καρδιά της.
- κη'. Θάλασσα, ὅπ' ὅλα τὰ νερὰ καὶ τὰ ποτάμια πίνεις,
καὶ τὰ δικά μου δάκρυα πιέ, πλατύτερη νὰ γίνῃς.
- κθ'. Μὲ τῆς ἀγάπης τὴ φωτιά ὅποιος καῖ, δὲ γιάνει,
μ' ἂ γιάνῃ καὶ καμιὰ φορὰ, πάλε σημάδι μένει.
- λ'. Μ' ὄντε σοῦ θέλω θυμηθῶ μὲ τὰ θεριά μαλώνω,
καὶ μὲ τσοῖ δράκους πολεμῶ, καὶ σὰ σὲ δῶ μερῶνω.

κα'. Χελμὸς τὰ Ἀροάνια ὄρη.

κβ'. Παρομοίωσις εὐστοχος τοῦ ἐκ τῆς φλογὸς τοῦ πάθους κατατρυχομένου σταθεροῦ ἔραστοῦ πρὸς ἀναγεννώμενον ἐκ τῆς τέφρας τοῦ μυθολογούμενον φοῖνικα.

κζ'. Περιέργος εἶναι ἡ ὁμοιότης πρὸς τὸνειρον τῆς Ἐκάβης, ἣτις μέλ-
λουσα νὰ γεννήσῃ τὸν Πάριον εἶδεν ὅτι ἔτεκε δαυλὸν διάπυρον.

- λα'. Ὁ ἥλιος βασιλεύει, κ' ἡ ἡμέρα σόνεται
κι' ὁ νοῦς μου ἔς τὸ κεφάλι δὲ συμμαζώνεται.
- λβ'. Ὅλα τὰ δέντρα τὴν αὐγὴ δροσιά εἶναι γιομισμένα,
καὶ μένα τὰ ματάκια μου μὲ δάκρυα βουρκαμένα.
- λγ'. Ὁ ὕπνος περιφέρεται ἔς τὴν κλίνη μου νάπάνω
κλειστὰ τὰ μάτια σὲ θωρῶ, ἀνοίω τα, σὲ χάνω.
- λδ'. Πάντοτε τρέχω γιὰ νὰ βρῶ βοτάνι γιὰ νὰ γιάνω,
καὶ τὸ βοτάνι τό χει ὀχτροός, ποῦ θέλει νὰ πεθάνω.
- λε'. Σὰ μοῦ τὸν ἤπηρες τὸ νοῦ, πᾶρε με σκιὰς καὶ μένα,
κ' εἶναι μὲ θέλει κουζουλὸ ἢ μάννα ποῦ μ' ἐγέννα;
- λς'. Τί νὰ σοῦ πῶ; τί νὰ μοῦ πῆς; Ἐσὺ καλὰ γνωρίζεις,
καὶ τὴν ψυχὴ μ' καὶ τὴν καρδιά μ' ἐσὺ μὲ τὴν ὀρίζεις.
- λζ'. Τὰ βότανα, τὰ γιαιτρικὰ μόν' τὸ κορμὶ γιαιτρεύουν,
μὰ οἱ πληγαῖς, ποῦ ἔχ' ἡ καρδιά, ἄλλο γιαιτρὸ γυρεύουν.
- λη'. Τὰ χιόνια καὶ τὰ κρούσταλλα φέρουνε τὰ χαλάζια,
τὰ δάκρυα κ' οἱ ἀναστεναγμοὶ φέρουνε τὰ μαράζια.
- λθ'. Τῆς θάλασσας τὰ κύματα τρέχω καὶ δὲν τρομάζω,
κι' ὅτα σὲ συλλογίζωμαι τρέμω κι' ἀναστενάζω.
- μ'. Τὸ μῆλο νεῖναι κόκκινον κ' ἔχει καὶ τὴ θωριά του,
μὰ κείνο ἔχει σάρακα καὶ τρώει τὴν καρδιά του.
- μα'. Τὸ πληγωμένο στήθος μου πονεῖ, μὰ δὲν τὸ λέει,
τὰ χεῖλι μου κι' ἂν τραγουδῇ, μέσα ἢ καρδιά μου κλαίει.
- μβ'. Ὡσὰν ἡ νύχτα ἢ σκοτεινὴ, π' ὅλα τὰ κάνει μαῦρα,
ἔσ' εἶναι ὅλα ἔς τὴν καρδιά, σὰν τὴν πλακώση ἢ λαύρα.

λε'. σκιὰς=κἄν, τοῦλάχιστον. κουζουλὸς τρελλός.

μγ'. Ὡς τρέμουν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ, ὄντε θὰ ξημερώσῃ,
τρέμει κ' ἐμὲ ἢ καρδοῦλα μου, ὄντε θὰ σ' ἀνταμάσῃ.

(Π Ο Θ Ο Ι)

μδ'. Ἄ μ' ἀγαπᾶς κ' εἶν' ὄνειρο, ποτὲ νὰ μὴν ξυπνήσω,
γιατὶ μὲ τὴν ἀγάπῃ σου ποθῶ νὰ ξεψυχήσω.

με'. Δὲν εἶναι κρῖμα νὰ διαψῶ κ' ἡ βρῦση νὰ εἶναι ἐμπρός μου,
νερὸ νὰ μὴ μπορῶ νὰ πιῶ, μέγας δ' καῖμός μου!

μς'. Νά σου ἔς τὸν κάμπο λειμονιά, ἐγὼ ἔς τὰ ὄρη χιόνι,
νὰ λειώνω νὰ ποτίζονται οἱ ὄροσεροί σου κλώνοι.

μζ'. Νά χα τὸ σύννεφ' ἄλογο καὶ τᾶστρι χαλινάρι,
τὸ φεγγαράκι τῆς αὐγῆς νὰ ρχουμου κάθε βράδυ.

μη'. Χωρὶς ἀέρα τὸ πουλί, χωρὶς νερὸ τὸ ψάρι,
χωρὶς ἀγάπῃ δὲ βαστοῦν κόρη καὶ παλληκάρι.

μθ'. Τὰ χεῖλη σου εἶναι ζάχαρη, τὸ μάγουλό σου μῆλο,
τὰ στήθη σου παράδεισο καὶ τὸ κορμί σου κρῖνο.
Νὰ φίλουνα τὴ ζάχαρη, νὰ δάγκανα τὸ μῆλο,
ν' ἀνοιγεν ὁ παράδεισος, ν' ἀγκάλιαζα τὸν κρῖνο.

(ΠΑΡΑΠΟΝΑ)

ν'. Ἐχω σου παραπόνεση χιλιάδες καὶ μυριάδες,
μὰ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ τσοῖ πῶ, ὄξω μὲ μαντινάδες.

(Χ Ω Ρ Ι Σ Μ Ο Σ)

να'. Ἄπ' ὄντε δὲν ἐσμίξαμε, ψηλέ, λιγνέ μου κρῖνε,
δὲν ἀναντράνισα νὰ ἰδῶ, εἶναι ντουνιας; δὲν εἶναι;

ν'. μαντινάδες τὰ κωμαστικά φσμάτια καὶ ἄλλως λεγόμενα πατινάδες
(ἢ λ. βενετική matinada).

να'. ἀναντράνισα ἠτένισα, ἀνέβλεψα.

νβ'. Ἐμίσησες καὶ μ' ἄφησες σὰν παραπονεμένη,
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη σὲ χώρα κουρσεμένη.

Α Π Ι Σ Τ Ι Α Ι Σ)

νγ'. Ἀηλίμονος τὰ πράματα ἔς τὸν κόσμο πῶς περνοῦνε,
ἄλλοι μερώνουν τὰ πουλιά κι' ἄλλοι τὰ κυνηγοῦνε.

νδ'. Βασιλικὸς ἔς τὴ γειτονιά, κ' ἐμεῖς τὸν πεθυμοῦμε,
κ' ἔρχοντ' ἀπ' ἄλλη γειτονιά καὶ τὸν κορφολογοῦνε.

νε'. Ἐγὼ λεγα, βρουσοῦλα μου, πῶς τρέχεις γιὰ τ' ἐμένα,
μὰ σὺ ἔτρεχες καὶ πότιζες ὄλα τὰ δασασμένα.

νς'. Μηλιά, ποῦ σ' ἐκαμάρωνα καθημερὴν καὶ σκόλη,
τωρὰ πλεξες τὰ κλώνια σου ἔσὲ ξένο περιβόλι.

(Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΜΑΤΙΩΝ)

νζ'. Ἀγγελοστολισμένη μου, ποιὸς σοῦ δωκε τὴ χάρη,
νὰ σαῖτεῦγες τοῖς καρδιαῖς δίχως νὰ χῆς δοξάρι;

νη'. Ἄ θέλης νὰ μὴ σ' ἀγαπῶ, πές το τῶν ὀμματιῶ σου,
ὁποῦ μὲ σαγιτεῦνουνε ὅταν περνώ ἀπ' ἐμπρός σου.

νθ'. Ἀνάμεσα ἔς τὰ φρούδια σου δίχτυ χρουσό εἶν' πλεγμένο,
κι' ὅποιο πουλάκι κι' ἂν διαβῆ, πιάνεται τὸ καῖμένο.

ξ'. Γλυκὰ γλυκὰ κυτιάζεις, φαρμακερὰ χτυπιᾶς
μὲ δίστομο μαχαῖρι ἐκεῖνον π' ἀγαπᾶς.

ξα'. Ὁ ποταμὸς σέρνει κλαδιὰ κ' ἡ θάλασσα καράβια,
κ' ἡ κόρη μὲ τἀνάμπλεμα σέρνει τὰ παλληκάρια.

ξβ'. Ποιὸς εἶδε τέτοιον πόλεμο νὰ πολεμοῦν τὰ μάτια,
χωρὶς μαχαῖρια καὶ σπαθιά νὰ γένονται κομμάτια;

ξα'. ἀνάμπλεμα=ἀνάβλεμμα.

(ΦΙΛΗΜΑΤΑ)

- ξγ'. Ἀρρωστημένος τοῦ γιαιροῦ πάντα ζητεῖ βοτάνι,
κ' ἐγὼ σοῦ ζήτησα φίλι, πολλὰ σοῦ κακοφάνη.
- ξδ'. Μαργαριτάρι ἀτύπητο, κόρη μου, ἔς τὸ λαιμό σου,
κ' ἕνα μικρό, μικρόπουλο φίλι ἔς τὸ μάγουλό σου.
- ξε'. Ὅποιος φιλάει τὴν αὐγὴ τὴν ἀγαπητικὴ του,
παίρνει τοῦ Μάη τὴ δροσιά, τὴ δὴχνει ἔς το κορμί του.
- ξς'. Ἐς τὴ γειτονιά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο, κ' ἀγόρασέ με,
γιά να φιλι μὲ δίνουνε. δῶσε το κ' ἔπαρέ με.

(ΠΑΝΤΡΕΙΑ)

- ξζ'. Ποιὸ δέντρο δὲ μαραίνεται, δὲ γέρνει τὰ κλαριά του,
καὶ ποιὸ κορίτσι ἀνύπαντρο δὲν καίει τὴν καρδιά του;

(ΠΕΙΣΜΑΤΙΚΑ)

- ξη'. Πύργος δὲ θεμελιώνεται
χωρὶς μαστόρου μάτι,
κ' ἀγάπη δὲν τελειώνεται
χωρὶς κακία κ' ἀμάχη.
- ξθ'. Ἀσφάλαχτέ μου, τί κεντᾶς; θάτε μου, τί ἀγκυλώνεις;
ἐκεῖ ποῦ δὲ σὲ θέλουνε τί πᾶς καὶ ξεφτυρώνεις;
- ο'. Ἐγάπουν σου ποῦ πέθαινα καὶ τώρα φαίνεται μου,
ἕνα κερὶ ἀφτούμενο ἐβάστουν κ' ἔσθησέ' μου.
- οα'. Ἐχει ὁ καιρὸς γυρίσματα κ' ὁ χρόνος ἐβδομάδες,
καὶ τὰ πουλάκια τᾶγοῖα πιάνονται ἔς τοῖς βροχάδες.

οα'. βροχάδες οἱ βρόχοι.

- οβ'. Μὴν καμαρώνης, ἄνοιξη μὲ τὰ πολλὰ λειούδια,
γιατὶ θελᾶσθῃ ὁ θεριστὴς νὰ τὰ μαράνη οὔλα.
- ογ'. Τῆς κορασίδας τὰ μυαλὰ γυρίζουν σὰν τὸ μύλο,
ἕναν ποῦ διώχνει σήμερα, αὔριο τὸν πιάνει φίλο.
- οδ'. Τὸ δέντρο ὅποῦ εἶναι ἔς τὸ βουνὸ ἔλ' οἱ καιροὶ τ' ὀρίζουν,
τὴν ὁμορφή τὴν κοπελλιὰ ὄλοι τὴν τριγυρίζουν.
- οε'. Ψηλὰ τὴ χίτζεις τὴ φωλιά, καὶ θὰ λυγίσῃ ὁ κλώνος,
καὶ θὰ σοῦ φύγῃ τὸ πουλι καὶ θὰ σοῦ μείνῃ ὁ πόνος.
- οε' (Ἡ ὑπερηφάνεια θὰ σὲ δλάψῃ)

ΝΥΦΙΑΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*«Ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἰσχωρεῖ εἰς πάντα
τὰ καθέκαστα τῶν γαμηλίων ἑορτῶν, εἰς
πάσας τὰς γαμηλίους συνηθείας, ἠποδει-
κνύουσα τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἐπεξηγοῦσα
τὴν συμβολικὴν τῶν ἔννοιαν, προοδίδουσα
εἰς αὐτὰς πάθος καὶ μεγαλεῖον.»*

(FAURIEL)

Ἐγὼ περνᾶω κι' ἀντιπερνᾶω ἔς τῆς Μαρουδῆς τ' ἄλωνι,
 ὀποῦ ἄλωνίζουσι δώδεκα, κι' ὀποῦ συμπαίζουσι δέκα,
 κ' ἡ Μάρω μὲ τὴ μάσσα της τριγύρω λαγανίζει.

Κ' ἡ μάσσα της τῆς ἔλεγε, κ' ἡ μάσσα της τῆς λέγει.

5 «Φεῦγα, ἡ Μαρῶ, ὄχι τὸν κουρνιαχτό, φεύγα κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο.

— Μάσσα, τὸν ἥλιο νάγαπῶ, τὸν κουρνιαχτὸ τὸν θέλω,
 τὸ γιὸ τοῦ πρωτολιχμιστῆ ἄντρα θελᾶν τὸν πάρω.

— Ὁ γιὸς τοῦ πρωτολιχμιστῆ πολλὰ προικιά γυρεύει.

— Σὰν τὰ γυρεύη, δῶστε τα, καλὸς εἶν' κι' ἄς τὰ πάρη.

10 — Γυρεύει βόιδα τοῦ ζυγοῦ, φοράδα τῆς καβάλλας,

γυρεύει κι' ἀνεμόπαχνο νὰ τρώη ἡ φοράδα μέσα,

γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μὲ τὰ στάχνα.

— Σὰν τὰ γυρεύη, δῶστε τα, καλὸς εἶν' κι' ἄς τὰ πάρη.»

ΕΙΣ ΑΡΡΕΒΩΝΙΑΣΜΕΝΟ

Σὰν κίνησεν ὁ νιούτσιος νὰ πάη ν' ἀρραβωνίση,

οὔτε τὸ ῥοῦχο του ἔβαλεν, οὔτε ζουνάρι ἐζώστη.

Κ' ἡ μάσσα του τοῦ φώναζε, κ' ἡ μάσσα του τοῦ λέγει.

«Γύρισε, πᾶρ' τὸ ῥοῦχο σου, ζώσου καὶ τὸ ζουνάρι,

*Αρ. 136. Στ. 3. λαγανίζει=καθαρίζει τὸν σίτον εἰς τὸ ἄλωνι ἀπὸ τὰ χον-
 τράδια. Στ. 5. ἡ Μαρῶ (κλητική). Στ. 11. ἀνεμόπαχνο (ἀνεμος+παχνί)
 ποιητικὸν κοσμητικὸν ἐπίθετον τῆς φάντης.

- 5 και σύρε ν' ἀρραβωνιστῆς παπᾶ τῆ θυγατέρα.
Γύρευε βόδια ᾗς τὸ ζυγὸν, γελᾶδια ᾗς τὴν ἀγέλη,
μούλαις, φοράδαις κι' ἄλογα κι' ἀσέλλινο πουλάρι.
— Ἐκεῖ ποῦ πάνω, μάννα μου, ἐγὼ ν' ἀρραβωνίσω,
οὔτε γιὰ ξοῦχο μὲ ξωτᾶν, οὔτε καὶ γιὰ ζουνάρι
10 ἐκεῖ τηρᾶν τὰ νιάτα μου, τηρᾶν τὴν ὁμορφιά μου.
Κ' ἐγὼ ᾗς τὰ πλούσια τὰ προικιά τὸ νοῦ μου δὲν τὸν ἔχω,
τὸν ἔχω γιὰ τῆς λυγερῆς τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια.»

138

Χαρὰ ᾗς τὴν κόκκινη μηλιά, χαρὰ ᾗς τὸ παλληκάρι,
δοῦ τὸ μῆλο τὸ χρυσὸ θ' ἀπλώση γιὰ νὰ πάρη.

139

- Καμάρι ἔχουν τὰ πρόβατα, καμάρι ἔχουν τὰ γίδια,
καμάρι ἔχουν καὶ τᾶλογα, κι' ὅπου τὰ καβαλλᾶνε,
καμάρι εἶν' καὶ ἡ πολλὴ σειριά, τὰδέρφια τὰ ξαδέρφια.
Σὰν τὸ καμάρι τοῦ γαμπροῦ μὲ τοῖς πολλαῖς κουνιάδαις,
5 ὅταν πάη ᾗς τὴν πεθερὰ οὔλαις τὸν καμαρώνουν.
Τὸν καμαρώνει ἡ πεθερὰ καὶ τὸν ξαναρωτάει.
«Γιούλη μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι μαραμμένος ;
Νὰ μὴ σ' ἐμάλωσε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς σου ;
— Ἐμέν' κι' ἂ μ' ἐμαλώσανε ἡ καρδοῦλα μου τὸ ξέρι.»

Ἄρ. 137. Στ. 7. ἀσέλλινο τὸ μήπω ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἔδωκαν ἀκόμη σέλλαν. Στ. 8. πάνω=πάω (ὑπάγω).

Ἄρ. 139. Στ. 3. ἡ πολλὴ σειριά τὸ πολυάριθμον γένος, οἱ πολλοὶ συγγενεῖς. Στ. 4. σὰν τὸ καμάρι (ὅλα αὐτὰ δὲν συγκρίνονται πρὸς τὸ καμάρι τοῦ γαμπροῦ). Στ. 7. γιούλη μου νιέ μου (ὑποκοριστικῶς).

140

ΟΤΑΝ ΚΟΣΚΙΝΙΖΟΥΝ Τ' ΑΛΕΥΡΙΑ
ΓΙΑ ΤΑ ΨΩΜΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Τρισεύγενη, ᾗς τὸ γάμο σου, ᾗς τὰρραβωνιάσματά σου,
τὰ χιόνια ἀλεύρεια νὰ γενοῦν καὶ τὰ πουλιά γουβάλια,
κ' ἡ θάλασσα γλυκὸ κρασί καὶ τὰ καράβια κούπαις,
τὰ κύματα γριβάλογα νὰ ρθοῦν οἱ συμπεθέροι.

141

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ, ΟΤΑΝ ΓΕΜΙΖΟΥΝ ΤΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑ

Α'

- Ἄσπρη κατάσπρη βαμπακιά, δοῦ εἶχα ᾗς τὴν ἀλλή μου,
τὴ σκάλιζα, τὴν πότιζα, κ' εἶχα χαρὰ μεγάλη.
Μά ρθε ξένος κι' ἀπόξενος, ἦρθε καὶ μοῦ τὴν πήρε.
Ἄχαριανε τὸ σπίτι μου, ἀνόσισε γῆ ἀλλή μου,
5 ἀνόσισ' ἡ δική μου ἀλλή, κ' ἐφούμισε τοῦ ξένου.
Εἶκοσι χρόνια πότιζα μηλίτσα ᾗς τὴν ἀλλή μου,
τόρα ποῦ μοῦ τὴν πήρανε, ἄς πάη μὲ τὴν εὐχή μου.

Β'

- Οὔλους τοὺς καιροὺς κι' οὔλους τοὺς χρόνους,
οὔλους μὲ ἠθελες, γλυκειά μου μάννα,
τοῦτον τὸν καιρὸ, τοῦτον τὸν χρόνον
ἔτρωες κ' ἔπινες καὶ μένα πούλειες.
5 Κι' οὔλο μοῦ λεγες, κι' οὔλο μοῦ λέεις.
«Σήκω διάβαινε, σήκω περβάται,
σύρ' ᾗς τὸ σπίτι σου καὶ ᾗς τοῖς δουλειαῖς σου.»

Ἄρ. 141. Α'. Στ. 4. ἀχαριανε=ἔγινε ἄχαρη. Στ. 5. ἐφούμισε=ἐκλλ-
αωπίσθη, ἔδοξάσθη.

142

ΟΤΑΝ ΠΑΝ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ

Αὐτὸ τᾶστέρι τὸ λαμπρό, ποῦ πάει κοντὰ ᾽ς τὴν Πούλια,
αὐτὸ μοῦ φέγγει κ' ἔρχομαι, κόρη μ', ᾽ς τὸν ὄμορό σου.

Χτυπῶ τὴ θύρα δυὸ φοραῖς, τὸ παραθύρι πέντε.

5 «Σήκω ν' ἀλλάξης, κόρη μου, νὰ βάλης τᾶρματά σου,
γιατ' ἦρθαν νὰ σὲ πάρουνε πεζοῦρα καὶ καθάλλα.

Χίλιοι ἔρχονται καβαλλαριά, κι' ἄλλοι χίλιοι πεζοῦρα,
ξήντα μουλάρια κουβαλοῦν σιτάρι γιὰ τὸ γάμο.»

143

ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΠΡΟΤΟΥ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ

Τρεῖς Μοίραις πόθον ἔβαλαν ὥστε νὰ σὲ παντρέφουν,
σήμερ' ἀποῦ τσοῖ χάραις τῶν στεφάνια θὰ σοῦ πλέξουν.

Πρώτη σου γέννα, νύφη μου, θεὸς νὰ μᾶς τ' ἀξιώση,
μέσα ᾽ς τὴν Κόκκινη μηλιὰ τσοῖ Τούρκους νὰ ζυγώξῃ.

Ἄρ. 142. Στ. 2. ὄμορός ἢ αὔλειος θύρα, καὶ τόπος ἔξω τῆς οἰκίας ὑπαιθρος καὶ περιφραγμένος. Στ. 4. τᾶρματα=τὴν στολήν.

Ἄρ. 143. Στ. 4. Κόκκινη μηλιὰ ὁ ἀπώτατος ἐκεῖνος τόπος, ὅπου κατὰ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις θὰ ἐκδιωχθοῦν ἠττημένοι οἱ Τούρκοι. ζυγώξῃ=διώξῃ.

144

ΟΤΑΝ ΞΕΚΙΝΑΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ Η ΝΥΦΗ

Α'

Σεισιτῆτ', ἀόρια καὶ βουνά, λαγκάδια μὲ τὰ δάση,
κ' ἡ μάνα τὸ παιδάτσι τη κλαίει πῶς θὰ τὸ χάσῃ.
Μ' ἀπὸ χαρὰ νέγρυνιασε, κι' ἀπὸ χαρὰ τη κλαίει,
κάθε γονιοῦ ν' ἀξιῶνῃ ὁ θιὸς παιδιά του νὰ παντρεύῃ.

5 Κλαῖνε ἀπαρηγόρητα καὶ τὰ πουλιά ᾽ς τὰ δάση,
κλαίει σε κ' ἡ φτωχολογιά γιατί θὲ νὰ σὲ χάσῃ.

Β'

Ἐπήραμε τὴν πέριδικα, τὴν πενταπλουμισμένη,
κι' ἀφήκαμε τὴ γειτονιά σὰ χώρα κρουσεμένη,
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειούργητη, σὰ νερατζὰ κομμένη.

145

ΟΤΑΝ ΦΘΑΝΟΥΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΓΑΜΒΡΟΥ

Νύφη μου, ξάστερο νερὸ καὶ ξέλαμπρο φεγγάρι,
τὸ ταῖρι σοῦ ναι ζηλευτὸ κι' ὄμορφο παλληκάρι.

Ἐν τὸ σπιτί τὸ πεθερικό, ᾽ς τὴ γειτονιά δποῦ ρθες,
σὰν κυπαρίσσι νὰ σταθῆς, σὰν πρίνος νὰ ξιζώσης,
5 καὶ σὰ μηλιὰ γλυκομηλιὰ ν' ἀνθήσης, νὰ καρπίσης,
ὕγιους ἐννιά ν' ἀξιωθῆς καὶ μιὰ γλυκομηλιτσα.

Ἄρ. 144. Α'. Στ. 1. ἀόρια=ὄρη.

146

ΟΤΑΝ ΡΑΒΟΥΝ ΣΤΟΝ ΠΑΣΤΟΝ ΒΑΤΟΝ

Ἐβάλαμε τὸ βάτο, τὸ ξιζιμιὸ δεντρό,
σὰ βάτος νὰ δασώση ἢ νύφη κι' ὁ γαμπρός.

ΟΤΑΝ ΚΙΣΣΟΝ

Σὰν τὸν κισσόν, ὁποῦ κολλᾷ ἔς τὸ δέντρο καὶ ξαπλώνει,
νὰ σμίξη ἢ νύφη τὸ γαμπρὸ καὶ νὰ ξιζοσκελώνη.

147

[Τὰ ἐπόμενα ᾄσματα, περιγράφοντα σκηνὰς τοῦ ἀκριτικοῦ ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, προσαρμόζονται εἰς τὰς γαμηλίους τελετὰς καὶ τραγουδοῦνται συνήθως τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν κατὰ τὰς ἐωθινὰς ἰσθμίας, τὸ δὲ δευτέρον κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς νύμφης ἀπὸ τῶν γονέων τῆς. Συχνὰ συμφύρονται πρὸς ἄλληλα.]

Α'

Τώρα τὴν αὐγή, τώρα ἢ αὐγή χαράζει,
τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
τώρα οἱ πέρδικες γλυκολαλοῦν καὶ λένε.

- «Ἐύπνα, ἀφέντη μου, ξύπνα, γλυκειά μου ἀγάπη,
5 ξύπνα ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο,
κάταστρο λαιμό, θυζιά σὰ δυὸ λεμόνια,
σὰν τὸ κροῦ νερό, σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὸ δρόσο.
— Ἄς με, λυγερή, ὕπνο νὰ πάρω λίγο
γιατὶ ὁ ἀφέντης μου ἔς τὴ βίγλα μ' εἶχε ἀπόψε,
10 καὶ ἔς τὸν πόλεμο πάντα μπροστὰ μὲ βάνει,

Ἄρ. 146. Β'. Στ. 2. ξιζοσκελώνη, νὰ ξιζοβολῇ καὶ ἀπλώνη ῥίζας, νὰ εἶναι εὐτεκνος.

για νὰ σκοτωθῶ ἢ σκλάβο νὰ μὲ πάρουν.
Κ' ἔκαμε ὁ Θεὸς κ' ἢ Παναγιά ἢ παρθένα,
κ' ἐξεσπάθωσα καὶ μπῆκα μέσ' ἔς τὰσκέρι.
Πολλοὺς ἔκοψα ἔς τὸ ἔμπα καὶ ἔς τὸ ἔβγα,
15 λίγοι μ' ἔφυγαν, κ' ἐκεῖνοι λαβωμένοι.
Πῆρα τὸ στρατί, κ' ἠῦρα τὸ μονοπάτι,
κ' ἦρθα κ' ἔπεσα ἔς τὸ στρώμα ποῦ κοιμᾶσαι,
νὰ ξεκουραστῶ, νὰ πάρω λίγον ὕπνο.»

Β'

- Ἕνας ἄγουρος, κ' Ἕνας καλὸς στρατιώτης,
κάστρο γύρευε, χωριὸ νὰ πάη νὰ μείνη.
Μαῖδὲ κάστρο ἠῦρέ, μαῖδὲ χωριὸ νὰ μείνη,
βρίσκει ἕνα δεντρί, δεντρί ψιλὸ κι' ἀπόσκιο.
5 «Δέξου με, δεντρί, καλοκαρτέρεςέ με,
για νὰ κοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
γιατὶ ἀπόστασα ἔς τὸν πόλεμο δλημέρα.
— Νὰ κ' ἢ ῥίζα μου, καὶ δέσε τᾶλογό σου,
νὰ κ' οἱ κλώνοι μου καὶ κρέμασ' τᾶρματά σου,
10 νὰ κι' ὁ ἦσκιος μου καὶ πέσε νὰ πλαγιάσης,
καὶ σὰ σηκωθῆς τὸ νοῦκι νὰ πληρώσης,
μὰ σταλιά νερό ἔς τὴ ῥίζα μου νὰ ῥήξῃς.»

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

*«Νήπια γόνυ εὐμελοῦς μινυρίσματος κατα-
κούοντα κοιμίζονται.»*

(ΣΕΣΤΟΣ Ο ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ)

Ἔπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα, πᾶρε καὶ τοῦτο,
 μικρὸ μικρὸ σοῦ τό δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
 μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
 κ' οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνονται ἔς Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

- Νὰ μοῦ τὸ πάρης, Ἔπνε μου, τρεῖς βίγλαις θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλαις, τρεῖς βιγλάτοραις, κ' οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τὸν Ἥλιο ἔς τὸ βουνά, τὸν ἀετό ἔς τοὺς κάμπους,
 τὸν κῦρ Βοριᾶ τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.
- 5 *Ο Ἥλιος ἐβασίλευεν, ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη,
 κ' ὁ κῦρ Βοριᾶς ὁ δροσερὸς ἔς τῆς μάνας του πηγαίνει.
 «Γιέ μ', ποῦ σου νιχτὲς, ποῦ σου νιχτὲς, ποῦ σου νιχτὲς ἄλλη νύχτα;
 Μήνα μὲ τᾶστρο μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήνα μὲ τὸν ἀγγερινό, ποῦ μεστὸ ἀγαπημένοι;
- 10 — Μήτε μὲ τᾶστρο μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήτε μὲ τὸν ἀγγερινό, ὅπου ἔστ' ἀγαπημένοι,
 χρυσὸν ὄχιδον ἐβίγλιζα ἔς τὴν ἀργυρὴ του κούνια.»

150

- Ὕπνε μου, κ' ἔπαρέ μου το, κι' ἄμε το 'ς τὰ περβόλια,
 καὶ τὴν ποδιά του γέμισε τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα,
 Τὰ ῥόδα νά 'ν' τῆς μάννας του, τὰ μῆλα τοῦ κυροῦ του,
 καὶ τᾶσπρα τριαντάφυλλα νά ναι τοῦ σάντουλου του.
 5 Ὁ ὕπνος τρέφει τὰ μωρά, κι' ὁ κάμπος τὰ βοσκάρια,
 κ' ἐμένα τὸ παιδάκι μου τὸ τρέφουνε τὰ χάρδια.
 Ὁ ὕπνος μου 'ς τὰ μάτια σου κ' ἡ γειὰ 'ς τὴν κεφαλή σου,
 κ' ἡ ἀγρουπνιά 'ς τὸν κύρη σου, νὰ κάμη τὸ προικί σου.
 10 Κοιμήσου, ποῦ 'ς τὸ γάμο σου, 'ς τὰ ρραβωνιάσματά σου
 θ' ἀνοίξουν ῥόδα καὶ ἀνθοὶ μέσα 'ς τὴν κάμαρά σου.
 Τὰ χιόνια ἀλεύρια θὰ γενοῦν καὶ τὰ βουνὰ δαμάλια,
 κ' ἡ θάλασσα γλυκὸ κρασί νὰ πιῶν τὰ παλληκάρια.

151

- Γιόκα μ', όταν σ' ἔκανα,
 πῶς δὲν ἔξαπέτησα,
 πῶς δὲν ἔκανα φτερά,
 σὰν τοῦ παγονιοῦ χρυσά,
 5 νὰ πετάξω 'ς τὰ βουνά;

152

Χῆνα μου, ἀπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 ἀπέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τὰ γωριοῦ μου,
 καὶ σύ, ἀηδόνη μου χρυσό, 'ς τὴν κούνια νὰ καθήσης,
 μὲ τὴ γλυκειά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,

*Αρ. 150. Στ. 4. σάντουλος ὁ ἀνάδοχος (ἰταλ. santolo).

*Αρ. 151. Στ. 2. ἔξαπέτησα=ἐπέταξα.

- 5 καὶ σὰν τὸ ἰδίης νὰ κοιμηθῆ, τὰ μάτια του νὰ κλείση,
 τρέξε τὸν Ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίσση.
 Ἔλα, Ὕπνε, καὶ πᾶρε το, πᾶν το 'ς τὰ περιβόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα
 10 τὰ ῥόδα θὰ εἶν' τῆς μάννας του καὶ τᾶνθη τοῦ κυροῦ του
 καὶ τὰ χρυσὰ τριαντάφυλλα θανά εἶναι τοῦ νοιοῦ του.

153

[Τὸ νανάρισμα τοῦτο δεικνύουν ὅτι εἶναι παλαιὸν αἰ ἐν
 αὐτῷ ἀναμνήσεις τῆς βυζαντινῆς τέχνης· τὰ ποικίλματα τοῦ
 σκεπάσματος καὶ τὰ μαργαριτοκόσμητα κόκκινα τσαγγία
 κατασκευάζονται εἰς τὴν Πόλιν, ἀλλ' εἰς τὴν Πόλιν τῶν
 Ἑλλήνων αὐτοκρατορῶν καὶ ὄχι τὴν τουρκοκρατουμένην
 Κωνσταντινούπολιν.]

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου ἀγῆ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
 κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρη.

Κοιμήσου, ποῦ παράγγελα 'ς τὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,
 'ς τὴ Βενετιά τὰ ῥοῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

- 5 Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ῥάβουνε τὸ πάπλωμα 'ς τὴν Πόλη,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαρανταδὺ μαστόροι
 'ς τὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, 'ς τὴν ἄκρη τὸ παγόνη.

Νάνι τοῦ ῥήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τὰ γρόνη.

Κοιμήσου καὶ παράγγελα παπούτσια 'ς τὸν τσαγγάρι,

- 10 νὰ σοῦ τὰ κἀνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μέσ' 'ς τὴν κούνια σου καὶ 'ς τὰ παχιά παννιά σου,
 ἢ Παναγιά ἢ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

[Τὸ χιακὸν τοῦτο νανάρισμα εἶναι τοῦ δήμου τῶν Μαστιχοχώρων, ἀποτελουμένου ἐξ εἰκοσιενὸς χωρίων· διὰ τοῦτο ἡ ναναρίζουσα μάννα πρωτίστην εὐχὴν δίδει εἰς τὸ τέκνον της, πλουτήσαν νὰ συστήσῃ 21 σχολεῖα, ἕν εἰς ἕκαστον χωρίον, περὶ ὧν παραπονεῖται ὅτι δὲν μεριμνῶσιν οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου, ἐπιλήσιμονες γενόμενοι τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἔθνος.]

Κάμε, Χριστὲ τσαὶ Παναγιά, τσαὶ θρέψε τὸ παιδί μου,

νὰ μεγαλώσῃ, νὰ θραφῆ, καλὸ παιδί νὰ γίνῃ.

Τύχη χρυσή ἄς τοῦ δίγετε τσαὶ φώτιση μεγάλη,

νὰ μάθῃ γράμματα πολλὰ τσαὶ φρόνιμο νὰ γίνῃ,

5 γιὰ νὰ τσερδίτζῃ χρήματα, παντοῦ καλὰ νὰ κάμῃ,

ἕνα τσαὶ εἴκοσι σχολεῖα μ' ἀληθινούς δασκάλους,

νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀθροῦποι νὰ γενοῦνε,

νὰ μάθουν πῶς ρφανεψαμεν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς μας,

νὰ μάθουν πῶς ξεχάσαμεν τοῦ γένου μας τὰ φρένα,

10 πῶς ὁ καθεὶς μας χρεωστεῖ βοήθειαν νὰ δίνῃ

εἰς τὰ σχολεῖα, ἔς τοῖς ἐκκλησιαῖς τσαὶ ἔς τὰ ὀρφανεμένα.

ΚΑΛΑΝΔΑ

ΒΑΪΤΙΚΑ

«Τῆσματα τοῦ ἀγερωῦ, ἔτινα εἰς τακτὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους τραγουδοῦν ὅμιλοι παιδων, περιερχόμενοι ἀπὸ θύρας εἰς θύραν πρὸς συλλογὴν μικρῶν φιλοδοξημάτων εἰς εἶδη ἢ κερμάτια, σπτηνὴν ἔχουν συνάφειαν πρὸς συνηθείας τῆς ἀρχαίας λατρείας· διότι κατάδηλος εἶναι ἡ συγγένεια τούτων πρὸς τὰρχαῖα ἔθιμα τῆς εἰρεισιώτης. τοῦ κορωνίσματος, τοῦ χελιδονίσματος. Καὶ δὲν ἔχουν μόνον το θέμα ὅμοιον τῆσματα ταῦτα πρὸς τὰντίστοιχα ἀρχαῖα, ἀλλ' ὅμοιαν ἔχουν καὶ τὴν σύνθεσιν καθὼς καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν οὐσίαν τῶν ἐκφραζομένων συνασθημάτων καὶ ἐννοιῶν. Καὶ εἰς τὰρχαῖα ἕπως καὶ εἰς τὰ σημερινὰ τὰ αὐτὰ ἐγκώμια ἐπιδαριεύονται εἰς ἐκεῖνον, πρὸς ὃν ὑποβάλλεται ἡ αἴτησις, αἱ αὐταὶ φιλικαὶ εὐχαὶ ὑπὲρ εὐημερίας τοῦ οἴκου του. Καὶ ἂν εἰς τὰρχαῖα ἔθιμα ἢ διατύπωσις τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν εὐχῶν ἔχει μείζονα χάριν, φυσικότητα καὶ ἀπλότητα, τῶν σημερινῶν δ' ὅμως ὁ τρόπος δύναται ἴσως νὰ κερθῆ ὡς ζωηρότερος, πρωτοτυπώτερος καὶ τρυφερώτερος.»

(FAURIEL)

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Ἄφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
 κι' ἐβγήκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα ἴς τὰ παλληκάρια.
 Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι' ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
 καὶ σὺ, τί θᾶμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.

5 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἢ σαῖτια πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους καὶ πετροπήγαδα κι' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις.

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ ΑΝ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΡΓΟΣ

Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, τὸ ἄξιο τὸ ζευγάρι,
 τὸ ἄξιο, τὸ περήφανο καὶ τὸ στεφανωμένο.

Ἄς εἶν' καλὰ τὰλέτρι σου, θεὸς νὰ τὸ πλουταῖνη,
 γιὰ νὰ θεοῖζης σταυρωτά, νὰ δένης ἀντριωμένα,
 5 νὰ θημωνιάζης πυργωτά, νὰ ζῆς γιὰ νὰ σὲ πάρω,
 νὰ κοσκινίζης μάλαμα, νὰ πέφτη τὸ χρυσάφι,
 τὰ πυκνοκοσκινίσματα νὰ δίνης ἴς τοῖς βαΐτραις.

Ἄρ. 156. Στ. 5. νὰ σὲ πάρω (σύζυγον) ἢ τραγουδοῦσα εἶναι πάντοτε κόρη.
 Στ. 7. βαΐτραις τὰ κοράσια, τὰ ὁποῖα, περιερχόμενα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ
 τὰς οἰκίας κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων,
 τραγουδοῦν τὰ λεγόμενα βαΐτικα εὐχετικά τραγούδια.

157

ΣΤΟΝ ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Αὐτὰ τὰ σπίτια τὰ ψηλά τὰ μαρμαροχτισμένα,
 μὲ ταῖς μεγάλαις ταῖς ἀνλαῖς καὶ τοῖς πλακοστρωμέναις,
 νά χουν καὶ χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
 νά χουν ζευγάρια εἴκοσι καὶ δεκοχτὼ φοράδες,
 5 νά χουν γελάδες ἑκατὸ κι' ἀμπάρια φορτωμένα,
 νά μπαινοβγαίνουν οἱ δικοί, οἱ φίλοι νά μὴ λείπουν,
 κι' ὅσοι διαβάταις ἀπερνοῦν νά τρῶνε, νά κοιμῶνται.

158

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΕΣΤΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ἄφέντη μου, ἔς τὰ σπίτια σου χρυσαῖς καντήλαις φέγγουν,
 φέγγουν ἔς τοὺς ξένους νά δειπνοῦν, ἔς τοὺς ξένους νά πλαγιάζουν,
 φέγγει καὶ μιὰ ἔς ταῖταῖρι σου νά στρώνῃ νά κοιμᾶστε
 ἀπάνου ἔς τὰ τριαντάφυλλα κι' ἀπάνω ἔς τὰ μιμίτσια,
 5 νά πέφτουν τᾶνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω ἔς τὸ λαιμὸ σου.

159

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ψηλή, κυρὰ λιγνή, κυρὰ καμαρωμένη,
 κυρὰ μ', ὅταν ἐκίνησες νά πᾶς ἔς τὴν ἐκκλησία,
 ἢ στράτα ῥόδα γιόμισε κ' ἢ ἐκκλησιά τὸ μόσκο,
 κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν πολὺν οἱ τοῖχοι ῥαγιστῆκαν.
 5 Παπᾶδες, διᾶκοι σὲ κυττᾶν, τὸ διάβασμά τους χάνουν,
 τὰ ψαλτικά τους λησμονοῦν ψαλτᾶδες, κανονάροχαις.

*Αρ. 158. Στ. 4. μιμίτσια ἄνθη, πιθανῶς ἰα. (*Ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἄλλο-
 χού τὰ ἰα λέγονται ἔτσια.)

160

ΑΛΛΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ἀργυρή, κυρὰ χρυσή, κυρὰ μαλαματένια,
 διαν ὁ θιὸς ἐμοίραζε τὴν ἐμορριά ἔς τὸν κόσμον,
 καὶ σὺ στὴν πόρτα στέκουσούν, τὴν καλομοῖρα πῆρες.
 Πῆρες τὰ ῥόδα ἀπ' τὴ ῥοδιά, τᾶσπράδι ἀπὸ τὸ χιόνι,
 5 πῆρες καὶ τὸ ματόφρονδο ἀπὸ τὸ χελιδόνι.

161

ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΓΙΟ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Κυρὰ, ἔχεις ὁμορφο μικρό, ἔς τὸ μόσκο ἀναθρεμμένο,
 τὸ λούζουν, τὸ στολίζουνε, ἔς τὸ δάσκαλο τὸ στέλνεις,
 τὸ καρτεράει ὁ δάσκαλος μὲ μιὰ χρυσή βεργουῖλα,
 τὸ καρτεράει ἢ δασκάλισσα μὲ δυὸ κλωνάρια μόσκο.
 5 «Παιδί μου, ποῦ εἶν' τὰ γράμματα, παιδί μου, ποῦ εἶν' ὄνοῦς σου;
 —Τὰ γράμματά μου ἔς τὸ χαρτί κι' ὁ νοῦς μου πέρα δέρνει,
 πέρα ἔς τοῖς νιαῖς τοῖς ὁμορφαις, πέρα ἔς τοῖς μαυρομάταις,
 πῶχουν τὰ μάτια σὰν ἐλιά, τὰ φρύδια σὰ γαϊτάνι.»

162

ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΓΙΟ

Ἔλα κι' ἔς τὸ παινέσουμε τοῦτο τὸ παλληκᾶρι,
 ὀπῶχει πλάταις γι' ἄροματα κι' ἄρομους γιὰ τὸ λιθάρι,
 καὶ χέρια γοργογύριστα νά ῥήγγουν τὴ σαῖττα,
 νά σαῖττεύῃ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ὁμορφα κορίτσια.

*Αρ. 162. Στ. 2. λιθάρι εἰς τὸ ἀγώνισμα τῆς λιθοβολίας.

163

ΣΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ

Μάννα, τὴ θυγατέρα σου, τὴ μικροκανακάρα,
τὴν ἔλουζες, τὴ χτένιζες, ἕς τὰ σύννεφα τὴν κρύβεις,
καὶ σάλευσαν τὰ σύννεφα καὶ φάνηκεν ἡ κόρη,
φάνηκαν τὰ σγουρὰ μαλλιά, τὰρχοντικὰ πλεξίδια.

164

ΤΟΥ ΜΑΗ

Ἐμπῆκε ὁ Μάης, ἔμπῆκε ὁ Μάης, ἔμπῆκε ὁ Μάης ὁ μῆνας.
Ὁ Μάης μὲ τὰ τριαντάφυλλα καὶ ὁ Ἀπρίλης μὲ τὰ ῥόδα.
Μάη μου, Μάη δροσερὴ, καὶ Ἀπρίλη λουλουδάτε,
Ἀπρίλη ῥοδοφόρετε, Μάη μου κανακάρη,
5 π' ἔλον τὸν κόσμον γιόμισες μ' ἄνθη καὶ μὲ λουλούδια
καὶ ἐμένα μὲ περίπλεξες ἕς τῆς κόρης τοῖς ἀγκάλαις.
Γιὰ μῆνυσέ μου, λυγερή, γιὰ μῆνυσέ μου, κόρη,
να δώσω τὸ χαιρετισμὸ νῶσο π' ἀνθοῦν οἱ κάμποι,
στέφανα να μᾶς πλέξουνε μὲ τ' ἀνθισμένον κλῆμα,
10 να στρώσουνε τὴν κλίνην μας μὲ τῆς μυρτιάς τὰ ἄνθη,
να πέφτουν τ' ἄνθη ἀπάνω σου, τὰ ῥόδα ἕς τὴν ποδιά σου
καὶ τρία χρυσὰ γαρίφαλα τριγύρω ἕς τὸ λαιμό σου.

Ἄρ. 164. Στ. 9. Ἐκ κλήματος πλέκονται τὰ στέφανα τῶν γάμων.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Ἡ ξενιτιά καὶ ὁ θάνατος ἀδέλφια λογοῦνται

(Περὶ τῆς ξενιτείας στ. 67)

(Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Σπανιώτατα άφορμή του έκατρισμού τών νέων είναι διάστασις πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῶν, τούναντίον δὲ πρὸς τὴν ξενιτεῖαν ἐξωθεῖ αὐτοὺς συνήθως ἡ ἐπιθυμία ὅπως ἀφελήσωσι τὴν οἰκογένειάν των διὰ τοῦ πλοῦτου, τὸν ὁποῖον προσδοκῶσι ν' ἀποκτήσωσιν ἐργαζόμενοι μακρὰν τῆς πατρίδος των. Οἱ δὲ γονεῖς βαρέως φέρουν τὸν χωρισμὸν καὶ πολλάκις προσπαθοῦν ν' ἀποτρέψουν αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρω ᾄσματος φέρεται ἡ μήτηρ καταρωμένη τὸν υἱόν, ἄλλὰ καταρωμένη αὐτόν διότι ἀπεφάσισε ν' ἀποδημήσῃ. Ἄλλ' ἡ κατάρα τῆς μητρὸς εἶναι ἐπουσιῶδες στοιχεῖον τοῦ ᾄσματος, τοῦ ὁποῖου σκοπὸς εἶναι ἡ διεκτραγάθησις τῆς βαρείας μοίρας τοῦ ξενιτευομένου καὶ τῆς θλίψεως εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι θυθισμένη ἡ οἰκογένειά του ἀναμένουσα μάτην ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἐπάνοδόν του.]

Τὸ ᾄσμα εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένον εἰς πάσας τὰς ἐλληνικὰς χώρας, φαίνεται δὲ πολὺ παλαιόν· ὁ κατὰ τὸν ΙΕ' ἢ ΙΣ' αἰῶνα γράψας τὸ *Περὶ τῆς ξενιτείας* στιχούργημα ἐγίνωσκε πιθανῶς αὐτὸ καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐν τέλει εἰκόνα τῆς ἀποστολῆς διὰ πτηνῶν γράμματος τοῦ θνήσκοντος ξενιτεμένου πρὸς τὴν οἰκογένειάν του.]

- °Ολαις οἱ μάνναις τὰ παιδιά, ὄλαις εὐκαῖς τοὺς δίνουν,
καὶ μιά μαννα, κακή μαννα τὸ γιό της καταρείεται.
Διῶξε με, μάννα, διῶξε με, μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,
γιὰ νὰ μὲ πάρῃ τὸ κακὸ κ' ἡ ἐντροπή τοῦ κόσμου,
5 νὰ σφίξω τὰ ματάκια μου, νὰ φύγω ἀπὸ μπροστά σου·
νὰ πάω κ' ἐγὼ μὲ τὰ πουλιὰ καὶ μὲ τὰ χελιδόνια,
τὰ χελιδόνια νὰ γυροῦν κ' ἐγὼ νὰ μὴ γυρίζω.
Θὰ κάμῃς χρόνους νὰ μὲ ἴδῃς, καιροὺς νὰ μ' ἀπαντήσης.
Θὰ ρθουνε, μάννα μου, οἱ γιορταῖς, οἱ μεγαλοδομάδες,
10 θὰ πᾶς μέσα ᾗς τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὴν καρδιά καμένη,

220

Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς

- θὰ ἰδῆς τοῖς νιαῖς, θὰ ἰδῆς τοὺς νιούς, θὰ ἰδῆς τὰ παλληκάρια,
καὶ θὰ στραφῆς ἔς τὴ μιὰ μεριά, καὶ θὰ στραφῆς ἔς τὴν ἄλλη,
θὰ βρῆς τὸν τόπο μου ἀδειανὸ καὶ ἔς τὸ σιασίδι μου ἄλλον,
θὰ σ' ἔρθῃ δίψα ἔς τὴν καρδιὰ καὶ κάψα μέσ' ἔς τὰ χεῖλι,
15 θὰ θολωθοῦν τὰ μάτια σου τηράγοντα τοῖς στράταις,
καὶ θὰ στεγνώσῃ ἡ γλῶσσα σου ζωτῶντας τοὺς διαβάταις.
«Διαβάταις, ποῦ διαβαίνετε, περάταις, ποῦ περνᾶτε,
μὴν εἶδετε τὸ γιούλη μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου;
-Κι' ἀνίσως κι' ἂν τὸν εἶδαμε, μαύρη ὄρφανὴ μαννοῦλα,
20 ποῦθε νὰ τὸν γνωρίσουμε; γιὰ πές μας τὰ σημάδια.
—Ψηλὸ λιγρὸ ἔχει τὸ κορμί, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
σὰ δυὸ βουνά εἶναι οἱ πλάταις του, σὰν κάστρο ἢ κεφαλή του.
σὰ νερατζοῦλα φουντωτὴ φουντώνον τὰ μαλλιά του.
—Ἐφές προφές τὸν εἶδαμε ἔς τὸν ἄμμο ξαπλωμένο,
25 εἶχε τὰ θύκια πάπλωμα καὶ τοὺς ἀφροὺς σεπτόνι,
τὰ χοχλιδάκια τοῦ γιαιοῦ εἶχε γιὰ προσκεφάλι.
Μαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι' ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
κι' ἕνα πουλί, καλὸ πουλί μὲ τὰ φτερὰ ἀσημένια,
σὰν ἄνθρωπος ἐδάκρυζε καὶ τὸν μοιρολογοῦσε
30 «Ποῦ εἶναι, ξένε μ', ἡ μάννα σου καὶ ποῦ εἶναι κι' ἡ καλή σου,
νὰ κλάψουνε τὰ νιάτα σου νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου;»
Καὶ κείνος ἀποκρίθηκε μὲ τὰ ψημένα χεῖλη.
«Φάγε καὶ σύ, καλὸ πουλί, ἀπ' ἀντρειωμένον πλάταις,
φάγε ἀπὸ πόδια γλήγορα καὶ χέρια προκομμένα,
35 φάγε, πουλί, ἀπ' τὴ νιότη μου, φάγε κι' ἀπ' τὴν ἀντρεία μου,
φάγε κι' ἀπ' τὴ γλωσσοῦλα μου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
ὅπου τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαιδοῦσαν.
—Δὲ θέλω γὰρ ἀπ' τὴ νιότη σου κι' οὔτε κι' ἀπ' τὴν ἀντρεία σου,
οὔτε κι' ἀπὸ τὴ γλῶσσα σου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
40 ὅπου τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαιδοῦσαν,
γιατί εἶμαι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά σου.

Στ. 25. θύκια=φύκη. Στ. 31. νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου νὰ εὐφρα-
πίσουν τὸ σῶμά σου διὰ τὴν κηδεῖαν.

- Μὰ ἂν εἶσαι ἀπὸ τὸν τόπο μου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά μου,
χαμπήλωσ' τοῖς φτερούγαις σου τριὰ λόγια νὰ σοῦ γράψω,
τό να νὰ πᾶς τῆς μάννας μου, τᾶλλο τῆς ἀδερφῆς μου.
45 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ νὰ πᾶς τῆς ποθητῆς μου.
Νὰ τὸ διαβάξῃ ἡ μάννα μου, νὰ κλαίῃ ἡ ἀδερφή μου,
νὰ τὸ διαβάξῃ ἡ ἀδερφή, νὰ κλαίῃ ἡ ποθητή μου,
νὰ τὸ διαβάξῃ ἡ ποθητή, νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος ὅλος.»

166

- «Σ' ἀφήνω γειά, μαννοῦλα μου, σ' ἀφήνω γειά, πατέρα,
ἔχετε γειά, ἀδερφάκια μου καὶ σεῖς ξαδερφοπούλαις.
Θὰ φύγω, θὰ ξενιτευθῶ, θὰ πάω μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
Θὰ φύγω, μάννα, καὶ θὰ γτῶ καὶ μὴν πολυλυπείεσαι.
5 Ἀπὸ τὰ ξένα ποῦ βρεθῶ, μηνύματα σοῦ στέλνω
μὲ τὴ δροσιὰ τῆς ἀνοιξῆς, τὴν πάγνη τοῦ χειμῶνα,
καὶ μὲ τᾶστέρια τοῦρανοῦ, τὰ ἔθδα τοῦ Μαῖου.
Θανά σοῦ στέλνω μάλαμα, θανά σοῦ στέλνω ἀσῆμι,
θανὰ σοῦ στέλνω πράματα π' οὐδὲ τὰ συλλογιέσαι.
10 —Παιδί μου, πάανε ἔς τὸ καλὸ κι' ὄλοι οἱ ἅγιοι κοντά σου,
καὶ τῆς μαννοῦλας σου ἡ εὐχὴ νὰ εἶναι γιὰ φυλαχτὸ σου,
νὰ μὴ σὲ πιάνει βάσκαμα καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι.
Θυμήσου με, παιδάκι μου, κι' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιά μου,
μὴ σὲ πλανέσῃ ἡ ξενιτεὶα καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃ.
15 —Κάλιο, μαννοῦλα μου γλυκεῖα, κάλλιο νὰ σκάσω πρῶτα,
παρὰ νὰ μὴ σᾶς θυμηθῶ ἔς τὰ ἔρημα τὰ ξένα.»

- Δώδεκα χρόνοι ἀπέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες,
καράβια δὲν τὸν εἶδανε, ναύταις δὲν τόνε ξέρουν.
Πρῶτο φιλλὶ ἀνασιτέναξε, δεύτερο τὸν πλανάει,
20 τρίτο φιλλὶ φαρμακερὸ τὴ μάννα ἀλησμονάει.

167

Τὴν ξενιτείαν, τὴν ἀρφαναίαν, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτείαν πρέπει νὰ θάνῃ μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάξῃ ἢ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τῆ λάβρα.

168

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτεία σὲ χαίρεται κ' ἐγὼ χω τὸν καϊμό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδειέται,
5 σταφύλι ξερογιάζεται, κνιδῶνι μαραγκιάζει.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντῆλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μού εἶναι κνυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντῆλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Σηκώνομαι τὴ χαραυγῇ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
10 ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κνιτάζω τοὺς διαβάταις,
κνιτάζω τοῖς γειτόνισσας καὶ τοῖς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοθυζάνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

169

«Νεραντζοῦλα φουντωμένη, ποῦ εἶναι τᾶνθη σου,
ποῦ εἶναι ἡ πρώτη σου ὁμορφάδα καὶ τὰ κάλλη σου;

*Αρ. 168. Στ. 12. ταχταρίζουν = χορεύουν εἰς τὰς ἀγκάλας των.

— Φύσηξε βοριάς ἀέρας καὶ τὰ τίναξε,
κ' ἡ φουρτοῦνα τοῦ πελάγου τ' ἀποχάλασε.
5 Σὲ παρακαλῶ, βοριά μου, φύσα ταπεινά,
γιὰ ταπεινώσ' τὴν ἀντάρα καὶ τὸν κορνιαχτό
τῆ βοή σου τὴ μεγάλη καὶ τὸν ἀχητό,
γιὰ ν' ἀράξουν τὰ καράβια τὰ σπεισιώτικα,
νὰ ρθουν καὶ τὰ παλληκάρια τὰ νησιώτικα.
10 «Ὅλα τὰ καράβια ἀράξαν, κ' ὄλα φάνηκαν,
κ' ὁ λεβέντης ὁ δικός μου δὲν ἐφάνηκε,
καὶ ποιὸς ξέρει σὲ τί κῦμα δέρνει νὰ πνιγῇ;
— Καὶ δὲν κλαῖς τὴν ὁμορφιά σου, κόρη ν'ὁμορφη,
μόνε κλαῖς τὸν ταξιδιώτη ποῦ σ' ἀπάριασε;
15 Τάχα ποιὰν θεὰ φιλήσῃ τὰ μεσάνυχτα,
τάχα ποιὰν θεν' ἀγκαλιάσῃ τὸ ξημέρωμα;»

170

«Ἐνα πουλὶ θαλασσινὸ κ' ἄλλο πουλὶ βουνήσιο,
τὰ δυὸ πουλιὰ μαλώνανε ἔς τοῦ σταυραῖτοῦ τὸν τόπο.
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ καὶ λέγει τοῦ βουνήσιου.
«Μὴ μὲ μαλώνης, βρὲ πουλί, καὶ μὴ μὲ παραδιώχνης,
5 τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθομαι ἔς τὸν τόπο τὸ δικό σου
ἂν κάτσω Μάη καὶ Θεριστὴ κ' ὄλον τὸν Ἀλωνάρη,
κ' ἂν πάρω κ' ἀπ' τὸν Ἀύγουστο, τὸν Τρυγητὴ μισσεύω
κ' ἀφήνω γειὰ ἔς τοῖς ὁμορφαῖς καὶ γειὰ ἔς τοῖς μαυρομάταις
κ' ἐγὼ πάγω ἔς τὸν τόπο μου, γυρῶ ἔς τοὺς ἐδικούς μου.»

*Αρ. 169. Στ. 6. κορνιαχτό κονιορτόν. Στ. 7. ἀχητό κρότον (ἤχος).
Στ. 14. ἀπάριασε = ἀπέθεσε, ἐγκατέλιπεν.

*Αρ. 170. Στ. 2. ἔς τοῦ σταυραῖτοῦ τὸν τόπο εἰς ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρη-
μνον ὄρος.

- Τωρὰ εἶναι Μάης κι' ἀνοιξη, τωρὰ εἶναι καλοκαίρι,
 τώρᾳ φουντώνουν τὰ κλαδιά κι' ἀνθίζουν τὰ λουλούδια.
 Τώρα κι' ὁ ξένος βούλεται ἔς τὸν τόπο του νὰ πάγῃ.
 Νύχτα σελλώνει τᾶλλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει,
 5 φκειάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαματένια,
 βάνει τὰ φτεροιστήρια του, ζώνει καὶ τὸ σπαθί του.
 Κ' ἡ κόρη, ὁποῦ τὸν ἀγαπάει, κρατῆ κερὶ καὶ φέγγει,
 μὲ τό να χέρι τὸ κερί, μὲ τᾶλλο τὸ ποτήρι,
 κι' ὅσα ποτήρια τὸν κερνάει, τόσαις βολαῖς τοῦ λέγει·
 10 «Πᾶρε μ', ἀφέντη, πᾶρε με, πᾶρε κ' ἐμὲ κοντά σου,
 νὰ μαγειρεύω νὰ δειπνᾶς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾶσαι,
 νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατᾶς, γιοφῶρι νὰ διαβαίνης,
 νὰ γένω κι' ἀσημόκουπα νὰ πίνης τὸ κρασί σου,
 ἐσὺ νὰ πίνης τὸ κρασί κ' ἐγὼ νὰ λάμπω μέσα.
 15 —Κεῖ ποῦ πηγαίνω, λυγερή, γυναῖκες δὲ διαβαίνουν,
 ἐκεῖ εἶναι λύκοι ἔς τὰ βουνὰ καὶ κλέφταις ἔς τὰ δερβένια,
 καὶ σένα παίρνουν, κόρη μου, καὶ μένα μὲ σκλαβώνουν.»

(Η ΜΑΓΙΣΣΑ)

[Τὸ τραγούδι τῆς μάγισσας εἶναι ἀλληγορικόν. Μόνον ἀνεξήγητος δύναμις, ἐξ ὑπερφυσικῆς ἐνεργείας προερχομένη, εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ τὸν ξενιτευμένον ἐπὶ πολλὸν χρόνον μακρὰν τοῦ τόπου του καὶ νὰ διαρρήξῃ τοὺς ἰσχυροὺς δεσμοὺς τῆς στοργῆς πρὸς τὴν οἰκογένειάν του. Καὶ παρίσταται οὗτος ματαιῶς ἀγωνιζόμενος νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ παρεμβλλόμενα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐπανόδου ἐμπόδια καὶ ὑφισταμένος μετὰ δυσφορίας τὴν ἐπήρεια τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Αἱ γοητεῖαι, τὰς ὁποίας εὐρίσκει εἰς τὴν ξενιτείαν, τὸν δεσμεύουν εἰς αὐτήν, ἀλλ' ὁμοῦ εἶναι ἀνίσχυροι νὰ ἐμβάλουν εἰς αὐτὸν τὴν λήθην προσφιλῶν υπάρξεων, καὶ ἡ διάνοιά του εἶναι πάντοτε πρὸς ταύτας ἐστραμμένη. Οὕτω καὶ τὸν ὁμηρικὸν Ὀδυσσεῖα, κατέχουσα εἰς τὴν νῆσόν της ἔδελγεν ἡ νύμφη Καλυψὼ «μαλακοῖσι καὶ αἰμυλλίοισι λόγοισιν ὅπως Ἰθάκης ἐπιλήσεται», ἐνῶ ἐκεῖνος ἐπόθει «καὶ καπνὸν ἀποθρῶσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης.»

Ἄλλ' ὅταν μετὰ μακροχρόνιον ἐγκατάλειψιν ἐπανέλθῃ ὁ ξενιτευμένος εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, τὸ τραγούδι διασκευάζεται ἄλλως. Μία παραγγελίη, εἰς τρυφερὸς λόγος τῆς ἐγκαταλελειμμένης καλῆς του, φθάνει εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ, καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διαλύσῃ τὰ μάγια καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα.]

- Μαῦρα μου χελιδόνια ἀπ' τὴν ἔρημο,
 κι' ἄσπρα μου περιστέρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς,
 αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πάτε κατ' τὸν τόπο μου,
 μηλιά χω ἔς τὴν ἀλλή μου καὶ κονέψετε,
 5 καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου :
 Θέλει καλόγρια ὡς γίνῃ, θέλει ὡς παντρευτῆ,
 θέλει τὰ ῥοῦχα ὡς βάνῃ, μαῦρα νὰ ντυθῆ,
 νὰ μὴ μὲ παντυχαίνῃ, μὴ μὲ καρτερῆ.
 Τί ἐμένα μὲ παντρέψαν δῶ ἔς τὴν Ἄρμενιά,
 10 καὶ πῆρα Ἄρμενοποῦλα, μάγισσας παιδί,
 ὁποῦ μαγεύει τᾶστρη καὶ τὸν οὐρανό,
 μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲν ἀπετοῦν,
 μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲν τρέχουνε,
 τὴ θάλασσα μαγεύει καὶ δὲν κυματεῖ,
 15 μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,

μαγεύει με κ' ἐμένα καὶ δὲν ἔρχομαι.

Ὅντας κινᾶω γιὰ νὰ ρθῶ, χιόνια καὶ βροχαῖς,

κί' ὄντας γυρίζω πίσω, ἥλιος ξαστεριά.

Σελλῶνω τᾶλογο μου, ξεσελλώνεται,

20 ζώνομαι τὸ σπαθί μου καὶ ξεζώνεται,

πάνω γραφή νὰ γράψω καὶ ξεγράφεται.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

«Τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστά ἐλεγιογραφίας ἀριστουργήματα, αὐτόφωνα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα, κινῶσι τὸν θαυμασμόν τῶν ποιητῶν καὶ ἐφελκύνουσι τῶν γραμματολόγων τὴν προσοχὴν ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνότερον, τῶν λοιπῶν ἐξηγενησιμῶν καὶ τετορνευμένων ἡμῶν σιχουρηγμάτων.»

(Σπ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ)

ΟΤΑΝ ΞΕΨΥΧΗΣΗ

Τώρα, οὐρανέ μου, βρόντησε, τώρα, οὐρανέ μου, βρέξε,
 ἔῃξε ἔς τοὺς κάμπους τῆ βροχῆ καὶ ἔς τὰ βουνὰ τὸ χιόνι,
 ἔς τοῦ πικραμένου τὴν αὐλὴ τρία γυαλιὰ φαριμάκι
 τό να νὰ πίνη τὴν αὐγὴ, τ' ἄλλο τὸ μεσημέρι,
 5 τὸ τρίτο τὸ πικρότερο ἔς τὸ δεῖπνο, δταν δειπνάη.

Ἐ τοῦ πικραμένου τὴν αὐλὴ ἥλιος δὲν ἀνατέλλει,
 μόν' εἶναι πάντα συννεφιά καὶ βασιλεύει ἀντάρα,
 φυτρώνει ὁ πικραπήγανος, νὰ τρῶν οἱ πικραμένοι,
 νὰ τρῶν οἱ μάνναις τοῖς κορφαῖς, κ' οἱ ἀδερφαῖς τοὺς κλώνους,
 5 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν νὰ τὸν ξεθεμελιώνουν.

Πρέπει ἡ γῆς νὰ χαίρεται, πρέπει νὰ καμαρώνη,
 πρέπει νὰ τήνε σπέρνοννε κλωνιά μαργαριτάρι,
 πρέπει νὰ τὴ σκαλίζοννε μὲ χρυσὰ σκαλιστήρια,
 ποῦ τρώγει ἀιτούς καὶ σταυραῖτους, καὶ γιαῖς μὲ τὰ στολίδια,
 5 τρώει τοῦ μαννάδων τὰ παιδιά, τοῦν ἀδερφῶν τὰ δέροφια,
 ποῦ τρώγει καὶ τὰ ἀντρούγνα τὰ πολυγαπημένα.

176

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κ' ἐστόλισε τὸν κόσμον,
μὰ μόνον τρία πράγματα δὲν ἔμπειρε ἔς τὸν κόσμον·
γιοφύρον εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαγερωμὸ ἔς τὸν Νάδη,
καὶ σκάλαν εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ παχύνουν νὰ γαγέρον.

177

Μέσα ἢ καρδιά μου μὲ πονεῖ, μὰ δὲν ἤξεύρω τί ἔχει,
κἄνε πουλὶ τήνε τσιμπᾶ, κἄνε θηριὸ τήν τραγέι,
κἄνε μαχαῖρι δίκικοπο εἶναι καὶ τήνε κόθει.

178

Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιάς μου;
Νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλὰ βουνά; ψηλὰ εἰστε δὲν τ' ἀκοῦτε,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλὰ δεντρά; φυσάει βοριᾶς, τὸ παίρνει,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ χαμόκλαρα; φυσάει νοτιά, τὸ παίρνει.
5 Ἐγείραν τὰ δεντρόφυλλα κ' ἀκούμπησαν ἔς τὸ χιόνι,
σὲ μελετάει τὰ χεῖλι μου, μέσα ἢ καρδιά μου λειώνει.

179

Τὰ δροῦχα μου καὶ τὰ καλὰ ὄποιος τὰ βρῆ, ἄς τὰ πάρῃ,
μὰ τῆς καρδιάς μου τὸν καῖμὸ κανέναν νὰ μὴν πάρῃ.

180

Τὰ μοιρολόγια τὰ σωσα, τὰ δάκρυα μου στερέψαν,
θὰ πάρω δάκρυα δανεικὰ καὶ μοιρολόγια ξένα,
τὰ μοιρολόγια ἀπ' τὰρφανά, τὰ δάκρυα ἀπὸ τοῖς χήραις.

181

Ἐγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου τρεῖς βάρδαις εἶχα βάλῃ.
Εἶχα τὸν ἥλιο ἔς τὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτὸ ἔς τοὺς κάμπους,
καὶ τὸ βοριᾶ τὸ δροσερὸ τὸν εἶχα ἔς τὰ καράβια.
Μὰ ὁ ἥλιος ἐβασίλευσε, κ' ὁ αἶτὸς ἀποκοιμήθη,
5 καὶ τὸ βοριᾶ τὸ δροσερὸ τὸν πήραν τὰ καράβια.
Κ' ἔτσι τοῦ δόθηκε καιρὸς τοῦ Χάρου καὶ σὲ πήρε.

182

Τήρα μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ, ὁποῦ γεννάει κ' ἀρνιέται.
Μοιάσε τῆς πετροπέρικας, τῆς ἀηδονολαλούσας,
ποῦ κάνει δεκοχτὼ πουλιά, κανένα δὲν ἀρνιέται·
κ' ἂν πέσῃ αἶτὸς καὶ πάρῃ ἓνα, ἔν' ἀπὸ τὰ πουλιά της,
5 κάνει καιροὺς νὰ πιῇ νερό, καιροὺς νὰ κελαιδήσῃ·
κ' ὁπῶδρη ξάστερο νερό, θολώνει καὶ τὸ πίνει,
κ' ὁπῶδρη μαύρη καρυλιά, θὰ κάτση νὰ βοσκίση,
κ' ὁπῶδρη μαῦρο κούτσουρο, θὰ κάτση νὰ λαλήσῃ.

183

ΟΤΑΝ ΣΗΚΩΝΟΥΝ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟΝ

- Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾶς, κί' ὅπου ξεπερατιέσαι,
 ἄν εὔρης νιὸς χαιρέτα τους, καὶ νιαῖς κουβέντιασέ τους,
 κί' ἄν εὔρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
 5 Μὴν κάμης νιαῖς νὰ κλάψουνε καὶ νιὸς ν' ἀναστενάζουν,
 μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάννα
 Μὴν πῆς πῶς ἔρχεται Λαμπρὴ, πῶς ἔρχονται γιορτάδες.
 Πές τοῦ Χριστοῦ πῶς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχει,
 καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἄη Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
 10 Πῶς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ ταῖς γλυκειαῖς μαννάδες,
 οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀδρόγενα νὰ πολυγαπημένα.

184

- «Παράγγειλέ μου, μάτια μου, τὸ πότε θέλεις νὰ ρθῆς,
 νὰ στρώσω ῥόδα ἔς τὰ βουνά, τριαντάφυλλα ἔς τοὺς κάμπους.
 —Κί' ἂ στρώσης ῥόδα, μάζω τα, τριαντάφυλα, μύρισέ τα,
 κί' ἐγὼ πίσω δὲν ἔρχομαι καὶ πίσω δὲν γυρίζω.
 5 Πῆγα ἔς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, ἔς τῆς Ἄρνης τὰ λαγκάδια,
 π' ἀρνεῖται ἡ μάννα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδί τὴ μάννα,
 π' ἀρνεῖονται καὶ τὰντρόγενα καὶ πλιά δὲν ἀνταμώνουν.»

185

- «Εὐτοῦ ποῦ κίνησες νὰ πᾶς ἔς τὸ μακρινὸ ταξίδι,
 θέλω νὰ εἰπῆς ἔς τὴ μάννα σου πότε θὰ ρθῆς ἔς τὸ σπίτι,

Ἄρ. 183. Στ. 1. ξεπερατιέσαι διαπεραιούσαι.

- νά χω κί' ἐγὼ μὰ παντοχὴ, νά χω καὶ τὴν ἐλπίδα,
 λελούδια νά χω ἔς τὴν ἀλλή, τριαντάφυλλα στρωμένα,
 5 νὰ σοῦ χω γιόμα μυστικό, καὶ δειπνο νὰ δειπνήσης,
 νά χω νερὸ γιὰ νὰ λουσιῆς, ῥοῦχα καλὰ ν' ἀλλάξης,
 νὰ στρώσω καὶ τὴν κλίνη σου, νὰ πέσης νὰ πλαγιάσης.
 — Δελούδια σὺ νὰ τὰ χαρῆς, τριαντάφυλλα νὰ τὰ χῆς,
 κί' ἄν ἔχῃς γιόμα, γέψου το καὶ δειπνο δειπνήσέ το,
 10 κί' ἄν ἔχῃς καὶ νερὸ ζεστό, λούσου το μοναχὴ σου,
 κί' ἄν ἔχῃς ῥοῦχα φόρεσ' τα, κοιμήσου ἔς τὸ κρεβάτι.
 Τὸ δρόμον δροῦ πέρασα, δὲν τὸν ξαναδιαβαίνω,
 θὰ πάω ἔς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, ἔς τῆς Ἀρνεσιᾶς τὴ βρούση,
 κί' ἔχω τῆς γῆς γιὰ στρώματα, σεντόνια ἔχω τὸ χῶμα,
 15 καὶ γεύομαι τὸν κουρνιαχτό, δειπνάω ἀπὸ τὸ χῶμα,
 καὶ πίνω τ' ὄριστάλαχτο τῆς πλάκας τὸ φαριάκι.
 — Σὰν ἀποφάσισης νὰ πᾶς, νὰ μὴν ξαναγυρίσης,
 ἄνοιξε τὰ ματάκια σου νὰ μ' ἀποχαιρετήσης,
 νὰ μᾶς ἀφήσης τό γε γειὰ καὶ τὸ μεγάλον πόνο.»

186

- Ἄπὸς ξεβγαίνει ἀπὸ τὴ γῆ, καϊμένα εἶν' τὰ φτερά του,
 κί' ἄλλος αὐτὸς τὸν ῥώταγε, κί' ἄλλος αὐτὸς τοῦ λέγει.
 «Γιὰ πές μας, πές μας, σταυραῖτέ, τί κάνουν οἱ δικοὶ μας;
 — Εἶδες ἐμὲ τὸ σταυραῖτὸ πῶς εἶναι τὰ φτερά μου;
 5 Ἔτσι εἶν' τῆς μάννας τὰ παιδιὰ, τῶν ἀδερφῶν τὰδέρφια,
 ἔτσι εἶν' τῶν κακορίζικων τὰ πρῶτα τους ἀιταίρια,
 τὰ πρῶτα τους καὶ τὰ καλὰ, τὰ πολυγαπημένα.»

- Γιὰ κάτσετε, σιγήσετε, νὰ ἰδοῦμε ποιὸς μᾶς λείπει.
 Μᾶς λείπει ὁ κάλλιος τοῦ σπιτιοῦ κί' ὁ πρωτονοικοκύρης.
 10 ποῦ ἦταν ἔς τὸ σπίτι φλάμπουρο, ἔς τὴν ἐκκλησιὰ φανάρι.
 τὸ φλάμπουρο τσακίστηκε, καὶ τὸ φανάρι ἐσθῆστη.
 Κροῖμα ἔς ἐκείνον ποῦ ἔπεσε, κί' ἄλλιά ἔς ἐκεῖνον πδοστάθη.

187

Εἶχα μηλιά ἔς τὴν πόρτα μου καὶ δέντρο ἔς τὴν ἀδλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι δλόχρυσο κ' ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι' ἀσημοκάντηλο ἔς τὸ σπίτι κρεμασμένο.
5 Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κ' ἔτσακίστη,
τὸ ἀσημοκάντηλο ἔσθησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

188

Ποῖος ἦταν κείνος πῶθ' ἀνε φωτιά ἔς τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάη ἡ φράχτη τὰμπελιοῦ, κ' ἐκάη τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάησαν τὰ δνὸ δεντρά, ποῦ ἦσαν ἀδερφωμένα;
Καὶ τό να κἀη κ' ἔπεσε, καὶ τᾶλλο κἀη κ' ἔσταθή.
5 Κεῖνο ποῦ κἀη κ' ἔπεσε, ἐβγήκε ἀπὸ τοῖς ἐννοιαῖς,
κεῖνο ποῦ κἀη κ' ἔμεινε, πολλά χει νὰ περάση.
Θὰ τὸ φυσήξῃ κι' ὁ βοριάς, καὶ θὰ τὸ βρέξῃ ὁ νότος,
θὰ ῥήξῃ ξεροπάγουνο νὰ κἀψη τὴν καρδιά του.

189

Θιαμαίνομαι, ξενίζομαι καὶ μοναχὸς θιαμάζω,
πῶς δὲ θ' ἀγίζουν τὰ βουνά, δὲ πέφτει τᾶστρο κάτω
ἀπὸ τὸν πόνο τς ἀδερφῆς κι' ἀπ' τὸν καῖμὸ τῆς μάννας
κι' ἀπὸ τὸ βαριοστεναμὸ τοῦ μαύρωνε χηράδα.

Ἄρ. 188. Στ. 3. Δνὸ δεντρά τὸ ἀνδρόγυνο, τὸ περὶ εἶναι ὁ νεκρὸς
σύζυγος. Τὸ περιβόλι ὁ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς καταστραφεὶς οἶκος.

190

ΕΙΣ ΧΗΡΑΝ

Κυρά, ποῦ κάθεσαι ψηλά, κατέβα παρακάτω,
καὶ κάτσε μὲ τοῖς ἄμοιραις, καὶ κάτσε μὲ τοῖς χήραις
καὶ τίναξ' τὸ κεφάλι σου, νὰ γκρεμιστῇ ἡ κορῶνα,
τίναξε καὶ τὸ δάχτυλο, νὰ πέσῃ ἡ ἀρραβῶνα,
5 καὶ βγάλ' τὰ κατακόκκινα, καὶ φόρεσε τὰ μαῦρα.
Τὰ κόκκινα εἶναι τῆς χαρᾶς, τὰ μαῦρα εἶναι τῆς λύπης.

Ἡ χήρα μέσα κάθεται κι' ὄξω τὴν κουβεντιάζουν
ἂν περπατήσῃ ταπεινά, τῆς λὲν πῶς καμαρώνει,
κι' ἂν περπατήσῃ ὀγλήγορα, τῆς λὲν πῶς ἐξουρλάθη,
10 κι' ἂν κουβεντιάσῃ μ' ἄλλονε, τῆς λὲν, ἄντρα γυρεύει,
κι' ἂν νέθῃ καὶ τὴ ῥόκα τῆς, τῆς λὲν πῶς προῖκα φτειάνει,
κι' ἂν ἀρρωστήσῃ καὶ καμιά, τῆς λὲν παιδὶ θὰ κἀμη.

191

Χήρα σπερώνει ἔς τὸ βουνό, κανεὶς δὲν τὴ μαζώνει
ψιλὴ φωνίτσα νῆβαλε ὄση κι' ἂν ἐδυνάστη.
«Ποῦ εἶσαι, καλέ μου σύντροφε, καλέ μου νοικοκύρη;
ἂν εἶσαι ἔμπρὸς καρτέρα με, καὶ πίσω μίλησέ με,
5 κι' ἂν εἶσαι ἔς ἄκρη ποταμοῦ, στάσου νὰ μὲ περάσῃς,
γιατὶ εἶμαι ἡ δόλια ἀδύνατη καὶ δὲν μπορ' νὰ περάσω.»

Ἄρ. 190. Στ. 12. καμιά (φορά), κάποτε.

Ἄρ. 191. Στ. 1. σπερώνει (ἐσπέρα)=καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς νυκτός.

192

ΕΙΣ ΑΓΟΥΡΟΝ

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρης,
 ἔς τὰ ἔβγα τοῦ καλοκαιροῦ, ἔς τὰ ἔμπα τοῦ χειμῶνα,
 νὰ πάρης τᾶνθη ὄχ τὰ βουνά, λελούδια ἀπὸ τοὺς κάμπους,
 νὰ πάρης τὸν ἀμάραντο, νὰ τὸν μαρὰν ἢ πλάκα.

193

Δὲν εἶναι κρῖμα κι' ἄδικο, παραλογιὰ μεγάλη,
 νὰ στέκουν τὰ παλιόδεντρα καὶ τὰ σαρακισμένα,
 νὰ πέφτουνε τὰ νιόδεντρα μὲ τᾶνθη φορτωμένα;

194

Ἔηλε μου, πῶς ἐδιάστηκες νὰ πᾶς νὰ βασιλέψης,
 ν' ἀφήσης τὸ σπιτάκι σου κι' ἄλλοῦ νὰ πᾶς νὰ φέξης;

195

Δὲ σῶμοιαζε, λεβέντη μου, ἔς τὴ μαύρη γῆς γιὰ νὰ μπης,
 μόν' σῶμοιαζε νὰ κάθεται ἔς ἐνά μορφο τραπέζι,
 νὰ τραγουδῆς νὰ χαίρεσαι, νὰ σὲ κερνοῦν νὰ πίνης.
 Ἄγουρ', ἄγουρε δροσερὲ κρουσταλλοβραχιονᾶτε,
 5 χρυσά ἦταν τὰ καλίγια σου κι' ἀργυρά τὰ σφυριά σου,
 καὶ τὸ σφυρι ποῦ σφύριζε μὲ τὸ μαργαριτάρι.
 Νύχτα σελλῶνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλιγῶνει,
 νύχτα περνᾶει τὸ Ρουφιᾶ, τὸ φοθερὸ ποτάμι.
 Πᾶει νὰ πάρη τὸ φιλι προῦ βρέξη, προῦ χιονίση.

Ἄρ. 195. Στ. 5. καλίγια ὑποδήματα σφυριά (σφυρά) περισφύρια.
 Στ. 8. Ρουφιᾶς ὁ Ἄλφειός. Στ. 9. προῦ προτοῦ.

196

Δὲ σῶπρεπε, δὲ σῶμοιαζε ἔς τὴ γῆ κρεβατοστρώση,
 μόν' σῶπρεπε, μόν' σῶμοιαζε ἔς τοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
 ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιαῖς, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλαις,
 νὰ πέφτουν τ' ἄνθ' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά σου,
 5 τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω ἔς τὸ λαιμὸ σου.

197

Τὸ νιὸ ποῦ συνεβγαίνουμε τί ἔχουμε νὰ τοῦ ποῦμε;
 ποῦ το ψηλὸς σὰν ἄγγελος, λιγνὸς σὰν κυπαρίσσι,
 ποῦ γε τὸ Μάη ἔς τοῖς πλάταις του, τὴν ἄνοιξη ἔς τὰ στήθη,
 τᾶστρα καὶ τὸν αὐγερινὸ ἔς τὰ μάτια καὶ ἔς τὰ φρύδια·
 5 ποῦ τον ἔς τοὺς κάμπους τὸ βιολί, ἔς τὴν ἐκκλησιὰ καντήλι,
 ἦτανε καὶ ἔς τὸ σπίτι του καρᾶβι ἀρματωμένο.
 Καὶ τὸ βιολί τσακίστηκε, καὶ τὸ καντήλι ἐσθῆστη,
 καὶ τὸ καρᾶβι τῶμορφο κ' ἐκεῖνο ἀπικουπίστη.

198

ΤΗΣ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΙ

Ἄ δὲ φουσκῶση ἡ θάλασσα, ὁ βράχος δὲν ἀφρίζει,
 κι' ἂν δὲ σὲ κλάψη ἡ μάνα σου, ὁ κόσμος δὲ δακρύζει.

Ἄρ. 196. Στ. 1. κρεβατοστρώση=στρωμνή, κλίνη. Στ. 3. νεραντζοπούλαις=μικραῖς τρυφεραῖς νεραντζιαῖς. Στ. 5. κρεμεζογαρούφαλα γαρίφαλα χρώματος βαθέος ἐρυθροῦ, κρεμέζου (ιταλ. chermisi γαλ. cramoisi).

Ἄρ. 197. Στ. 8. ἀπικουπίστη ἀνετράπη (ἀπικουπα ἐπιρ. ἐπὶ ἀνεστραμμένου πενακίου, ἀγγείου).

199

- Ἐσὺ, παιδί μου, ἐκίνησες νὰ πᾶς ἔς τὸν Κάτου κόσμο,
 κι' ἀφήνεις τὴ μαννοῦλα σου πικρὴ, χαροκαμένη.
 Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου ποῦ νὰ τὸν ἀπιθώσω;
 ποῦ κι' ἂν τὸν ῥήξω τρίστρατα, τὸν παίρνουν οἱ διαβάταις,
 5 κι' ἂν τὸν ἀφήσω ἔς τὰ κλαριά, τὸν παίρνουν τὰ πουλάκια.
 Ποῦ νὰ βαλθοῦν τὰ δάκρυα μου γιὰ τὸν ξεχωρισμό σου;
 Ἄν πέσουνε ἔς τὴ μαύρη γῆς, χορτάρι δὲ φυτρώνει,
 ἂν πέσουνε ἔς τὸν ποταμό, ὁ ποταμὸς θὰ στύψη,
 ἂν πέσουνε ἔς τὴ θάλασσα, πνίγονται τὰ καράβια,
 10 κι' ἂν τὰ σφαλίσω ἔς τὴν καρδιά, γλήγορα σ' ἀνταμώνω.

200

- Ὅποιά χασε τὸν ἄντρα της, ἔχασε τὴν τιμὴ της,
 κι' ὅποιά χασε τὴ μάνα της, ἔχασε τὴν κουθέντα,
 κι' ὅποιά χασε τὸν ἀδερφό, ἔχασε τὰ φτερά της,
 κι' ὅποιά χασε τὴν ἀδερφή, ἔχασε τὸ σιριάνι,
 5 κι' ὅποιά χασε μικρὰ παιδιά, ἔχασε τὴν καρδιά της.

201

ΕΙΣ ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ

Πάννε καὶ σοῦ, παιδάκι μου, μὲ τᾶλλα τὰ παιδάκια,
 ἔς τοῦ παραδείσου τὸ πλατὺ μαεῦγουλ λουλουδάκια.

Ἄρ. 201. Στ. 1. Πάννε καὶ σοῦ πήγαινε καὶ σύ. Στ. 2. μαεῦγουλ μαξεῦουν.

202

Ἐμέναν τὸ παιδάτσιμ μου μέλιν ἐτάϊξέ μας,
 τῆς πικροδάφνης τὸ ζουμὶν ὕστερα ποτισέ μας.

203

- Ποῦ πᾶς, περιστεράκι μου, νὰ φτειάσῃς τὴ φωλιά σου;
 ἂν τήνε φτειάσῃς ἔς τὸ βουνό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ χιόνι,
 ἂν τήνε φτειάσῃς ἔς τὸ γιαλό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ κῦμα,
 κι' ἂν τήνε φτειάσῃς καταγῆς, σοῦ τὴ χαλοῦν τὰ φέδια.
 5 Ποῦ διάης, περιστεράκι μου, νὰ φτειάσῃς τὴ φωλιά σου,
 κ' ἔμαρνες τὰ χεῖλη μου κ' ἔκαψες τὴν καρδιά μου;

204

[Τὸ μοιρολόγιον τοῦτο εἰς μικρὸν παιδίον τραγουδεῖται ἐνιαχοῦ μὲ τινὰς παραλλαγὰς καὶ εἰς γάμους, ἀναφερόμενον εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς νύμφης ἀπὸ τῶν γονέων της.]

- Πουλάκι νεῖχα ἔς τὸ κλουβὶ καὶ τό εἶχα ἡμερωμένο,
 τὸ τάϊζα τὴ ζάχαρη, τὸ πότιζα τὸ μόσκο,
 κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσό, κι' ἀπὸ τὴ μυρουδιά του
 μοῦ σκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μοῦ φυγε τᾶηδόνη.
 5 Πῆρα τὰ ὄρη σκούζοντα καὶ τὰ βουνὰ ζωτῶντα:
 «Βουνά μου καὶ λαγκάδια μου καὶ κάμποι μὲ τὰ ῥόδα,
 μὴν εἶδατε τᾶηδόνη μου κ' ἐπέρασε πετῶντας;
 —Ἐχτὲς προχτὲς ἐπέρασε καὶ πάει ἔς τὸν Κάτου Κόσμο.
 Τὴ νύχτα κλαίει γιὰ βυζὶ καὶ τὴν ἀγῆ γιὰ μάνα
 10 καὶ μέσ' ἔς τὰ ξημερώματα ποῖς νὰ τὸ ξετυλίξῃ.»

Ἄρ. 203. Στ. 5. διάης (διέθης) = μετέθης, ὑπῆγες.

Ἄρ. 204. Στ. 4. σκανταλίστη = ἔπαθε βλάβην. Στ. 10. νὰ τὸ ξετυλίξῃ (ἀπὸ τὰ σπάργαλα).

205

Μέσ' ἔς τὰ μπα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ ἔς τὰ βγα τοῦ χειμῶνα,
 τήρα καιρὸ ποῦ διάλεξε νὰ πάρῃ, νὰ μισσέψῃ!
 Παιδί μου, δὲν ἀπόμενες, δὲν ἄφηνες ἀγάλια,
 ὅσο ν' ἀνθίσουν τὰ βουνά, νὰ πρασινίσου οἱ κάμποι,
 5 ν' ἀνοίξουν τὰ γαρούφαλα, νὰ γίνουν τὰ λουλούδια,
 νὰ φορτωθῆς νὰ στολιστῆς, νὰ πᾶς ἔς τὸν Κάτου Κόσμο,
 νὰ βάλου οἱ νιοὶ ἔς τὰ φέσια τους καὶ οἱ νιαῖς ἔς τοῖς τραχηλιαῖς τους,
 καὶ τὰ μικρὰ ἔς τὰ χέρια τους, νὰ λησμονοῦν τὴ μάνα.

206

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΚΟΡΗΝ

Κόρη μου, σὲ κλειδώσανε κάτω ἔς τὴν Ἀλησμόνη,
 ποῦ ἔς τὸ μπα δίγουν τὰ κλειδιά, ἔς τὸ ἔβγα δὲν τὰ δίγουν,
 καὶ ἔς τὸ μπαινοξανάβγαμμα σφιχτὰ σὲ μανταλώνουν
 ποῦ κόρη μάννας δὲ μιλεῖ, μηδὲ ἔς τὴν κόρη ἢ μάνα,
 5 μηδὲ τὰ τέκνα ἔς τοὺς γονιούς, μηδὲ οἱ γονιοὶ ἔς τὰ τέκνα,
 καὶ ὁ βασιλὲς ἀκόμη κεῖ μὲ ὄλους μας εἶν' ἴσια.
 Ἐκεῖ ν' τὰ σπίτια σκοτεινά, οἱ τοῖχοι ξαχνιασμένοι,
 ἐκεῖ μεγάλοι καὶ μικροὶ εἶν' ἀνακατεμένοι.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

« Ὁ Χάρος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐπι-
 φαίνεται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θανάτου
 καὶ τοῦ ἔθου καθόλου, ἀποσπῶν ἰδίαις
 χερσὶ τὴν ψυχὴν τῶν κατακυρωθέντων
 εἰς αὐτὸν ἀνθρώπων καὶ φέρων ταύτην
 εἰς τὸ ὑπὸ τὴν γῆν βασιλεῖον αὐτοῦ. Εἶνα,
 αὐτὸς ὁ Θάνατος, ἡ προσώποια τοῦ
 ἀμεταβλήτου φυσικοῦ νόμου, εἰς ὃν ὑπό-
 κεινται πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντες »

(BERNHARD SCHMIDT)

Κάτου ἔς τὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κρυοπαγωμένα,
μοιρολογοῦν οἱ λυγροαῖς καὶ κλαῖν τὰ παλληκάρια.
«Τάχα νὰ στέκη ὁ οὐρανός, νὰ στέκη ὁ Ἄπάνου κόσμος,
νὰ στέκουν τὰ χοροστασιά, σὰν ποῦ ἦτανε καὶ πάντα,
ὅ νὰ λειτουργεῖωνται οἱ ἐκκλησιαῖς, νὰ ψέλνουν οἱ παπᾶδες;»

Τώρα ἔς τὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὺς διαβαίνω,
ὁ ἕνας χωρίζει ἀντρόγενα, κί ὁ ἄλλος χωρίζει ἀδέρφια,
κί ὁ τρίτος ὁ φαρμακερὸς τῆ μάνν' ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς.

Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζήλερες αὐτοῦ τοῦ Κάτου κόσμου;
Ἐδτοῦ βιολιά δὲν παίζουνε, παιγνίδια δὲ βαροῦνε,
εὐτοῦ συδνὸ δὲν κάθονται, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουνε,
εἶναι κ' οἱ νιοὶ ξαρμάτωτοι, κ' οἱ νιαῖς ξεστολισμένας,
ὅ καὶ τῶν μαννάδων τὰ παιδιὰ σὰ μῆλα ξαβδισμένα.

*Αρ. 207. Στ. 4. χοροστασιά χοροστάσια, ἀπλώματα ὅπου χορεύουν.

*Αρ. 209. Στ. 3. συδνὸ-συντρεῖς δύο ὁμοῦ, τρεῖς ὁμοῦ. Στ. 5. ξαβδισμένα=ἀποσπασθέντα τοῦ δένδρου διὰ ξαβδισμῶν καὶ ἐστρωμένα κατὰ γῆς.

[Ὁ Ἀντρείόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγαὶ τὸν λέγουσιν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρου, διότι τὸ τραγοῦδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλιτέκνον μητέρα, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.]

- Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
τί εἶδες, τί ἀκουσες ἐκεῖ ψηλὰ ποῦ τρέχεις;
— Θάλασσαις πικραῖς, καράβια βουρκαωμένα,
κάτου ᾽ς τὸ Μοριᾶ, κάτου ᾽ς τὸ περιγιάλι,
5 σέρνει ὁ Ἀντρείόβλαχος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
σὲ μὴν ἄλυσσο, σὲ μὴ μακρεῖα ἀλυσίδα
Πάει κ' ἢ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶντα.
«Φέντη Ἀντρείόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
10 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιὰ μου,
τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
ἢ τὸν Κωσταντή, ποῦ εἶν' ἀρρεβωνιασμένος.»
Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο.
«Τάχ' το, ἢ μάννα μου, πῶς ἦσουνα μηλίτσα,
15 ἀνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη,
φύσηξε βοριάς, σ' τὰ τίναξε τὰ μῆλα.»

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοί εἶν' οἱ κάμποι,
ποῦ Χάρου δὲν ἀκαρτεροῦν, φονιά δὲν περιμένουν,
μόν' περιμένουν ἀνοιξή, τῶμορφο καλοκαίρι,
να πρασινίσουν τὰ βουνά, να λουλουδοῦν οἱ κάμποι.

Ἄρ. 210. Στ. 5. Ἀντρείόβλαχος ὁ ἀνδρεῖος Βλάχος, ἦτοι ὁ ἀνδρεῖος καὶ ἅμα σκαῖος καὶ τραχός. Στ. 14. Τάχ' το = τάξε το (τὸ ῥῆμα τάζω, τάσσω), ὑπόθεσε. ἢ μάννα μου κλητικὴ.

[Μοιρολόγι εἰς νέον ἀποθανόντα τὴν ἀνοιξίν. Τοῦτο λέγεται ὅτι ἐτραγοῦδησε καὶ ὁ Διάκος ἀπαγόμενος εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης του.]

Γιὰ ἰδὲς καιρὸν ποῦ διάλεξε ὁ Χάρου να σὲ πάρη,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάξει ἢ γῆς χορτάρι.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Ὁ Χάρου ἔκατσε ψηλὰ καὶ τραγοῦδεὶ πανώρια,
λέει τραγοῦδια τοῦ χαρῶς καὶ περισσοκαυκᾶται.
«Γιὰ ἰδὲ σπίθιαν τὰ δῆμαξα κι' ἀδλαῖς ἀράχιασά τοι,
καὶ ἀδέρφια ποῦ ξεχώρισα, ποῦ σαν ἀγαπημένα,
5 κ' οἱ στραταῖς καμαρώναν τα κι' ὁ κόσμος ἔτρεμν τα
χώρισα μάνναις ᾽πὸ παιδιὰ, παιδιὰ ποῦ τοῦ μαννάδες,
ἐχώρισα κι' ἀντροῦνα ποῦ σαν ἀγαπημένα.»

(ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φαντάζεται ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὡς πάλην τοῦ θνήσκοντος πρὸς τὸν Χάρου, ἐξ οὗ καὶ αἱ φράσεις παλεῦει μετ' ὁ Χάρου, χαροπαλεῦει, εἶναι ᾽ς τὸ χαροπά-
λιμα ἐπὶ τοῦ ψυχορραγοῦντος. Παραπλήσια φράσεις φέρονται καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀλλ' ἐνῶ ἐν ταύταις ἔχουν ἀπλῶς τροπικὴν σημασίαν, ἐν τῇ ἐλληνικῇ διατηρεῖται ὅπωςδῆποτε καὶ ἡ μυθολογικὴ παράστασις, συνυπονοουμένης ἀληθοῦς σωματικῆς πάλης. Ἡ ἐκβασίς τοῦ τοιοῦτου ἀγῶνος δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τὸν δαίμονα τοῦ θανάτου ὑποκύπτει μοιραῖως καὶ ὁ ἀνδρείοτατος τῶν θνητῶν. Οὕτω καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ἀπέθανε καὶ ὁ Διγενής, τὸ δὲ περὶ τούτου ἕσμα εἶναι τὸ πρότυπον πρὸς τὸ ὅποιον προσηρμύσθησαν τὰ λοιπὰ περὶ τῆς πάλης ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς τὸν Χάρου.]

Λεβέντης ἐρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
μετ' ὁ μαντῆλι ᾽ς τὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.

Ἐίχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κ' ἔστριωπε τὸ μουστάκι του καὶ φιλοτραγουδοῦσε.

- 5 Κι' ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τῶβαλε ἕς ἓνα στενὸ σοκάκι.
«Γεῖά σου, χαρά σου, Χάροντα.—Καλὸ ἔς τοῦ τὸ λεβέντη.
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;

- Ἀπὸ τῆ μάντρα μου ἔρχομαι, ἔς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
10 Πάου νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεός, νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
—Χωρὶς ἀνάγκη κι' ἀρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἄλῶνι,
κι' ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρῃς τὴν ψυχὴ μου,
15 κι' ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγὼ, πῆγαινε ἔς τὸ καλὸ σου.»

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
κ' ἐκεῖ ἔς τὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ ποῦ τρέμ' νὰ βασιλέψῃ
ἀκοῦν τὸ νιὸ ποῦ βόγγυζε καὶ βαριαναστενάζει.

- «Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
20 τί ἔχω τὰ πρόβατα ἄκουρα καὶ τὸ τυρὶ ἔς τὸ ζύγι,
τί ἔχω γυναικὰ παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
τί ἔχω παιδιὶ κ' εἶναι μικρὸ κι' δροφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.
—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται,
καὶ τὰ ροφανά πορεύεται κ' ἡ χήρα κυβερνεῖται.»

215

(ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΙΟΥ)

Τρῶτε καὶ πίνετ', ἄρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηγοῦμαι,
κ' ἐγὼ νὰ σᾶσε δηγηθῶ γιὰ ἓναν ἀνθρωμένο,
γιὰ ἓνα νιόν, τὸν εἶδα γὰρ ἔς τοσοῦ κάμπους κ' ἐκυνήγα,
κυνήγα κ' ἐλαγώνευγεν ὁ νιὸς κι' ἀγρομολόγα.

Ἄρ. 215. Στ. 4. ἐλαγώνευγεν=ἐκυνήγει λαγοῦς ἀγρομολόγα ἐκυνή-
γει ἀγρίμια (ἀγρίας αἴγας).

- 5 Ἦς τὸ γλάκιο πιάνει ὁ νιὸς λαγὸ, ἔς τὸν πῆθο πιάνει ἀγρίμι,
τὴν πέροδικα τὴν πλουμιστὴ ὀπίσω τὴν ἀφήνει.

Μὰ ὁ Χάροντας ἐπέρασε κ' ἦτονε μανισμένος·
«Ἐβγαλε, νιέ, τὰ ροῦχα σου καὶ θέσε τᾶρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρό, νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.

- 10 —Δὲ βγάνω γὰρ τὰ ροῦχα μου, δὲ θέτω τᾶρματά μου,
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρό, νὰ πάρῃς τὴ ψυχὴ μου.
Μ' ἄντρας ἐσύ, ἄντρας κ' ἐγὼ, κ' οἱ δυὸ καλ' ἀνθρωμένοι,
κι' ἄντε νὰ πὰ ἀπαλαίρωμε ἔς τὸ σιδερόν ἄλῶνι,
νὰ μὴ ξαΐσουν τὰ βουνὰ καὶ νὰ χαλάσῃ ἡ χώρα.»

- 15 Καὶ πάνε κι' ἀπαλεύγανε ἔς τὸ σιδερόν ἄλῶνι.
Κ' ἐννιά φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Μ' ἀπάνω εἰς τς ἐννιά φοραῖς τοῦ Χάρο βαροφάνη.
Πιάνει τὸ νιὸ ἴπὸν τὰ μαλλιά, χάμαις τὸν γονατίζει·
«Ἄφισ με, Χάρο, τὰ μαλλιά καὶ πιάσ' μ' ἀπὸν τὴ μέση,
20 καὶ τοτεσὰς σοῦ δείχνω γὰρ πῶς εἶν' τὰ παλληκάρια.
—Ἀποκειδὰ τὰ πιάνω γὰρ οὔλα τὰ παλληκάρια,
πιάνω κοπέλλαις ὄμορφαις, κ' ἄντρας πολεμιστάδες,
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζί μὲ τοσοῦ μαννάδες.»

216

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΘΙΩΤΗ

- Ἦμορφο νιὸν ἐξύγωνεν ὁ Χάρος ἔς τὴ μαδάρα,
μὰ ἴτον ὁ νιὸς ὀγλήγορος κ' ὁ Χάρος κουρασμένος,
καὶ παίρν' ὁ νιὸς τὸ ῥίζωμα κ' ὁ Χάρος τὴν πλαγιάδα.
Πάνω σὲ πλάκαν ἔκατσεν ὁ Χάρος διπλοπόδης,
5 κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζεν ὁ Χάρος τοῦ στραθιώτη

Ἄρ. 215. Στ. 5. γλάκιο=δρόμος, τρέξιμο. Στ. 8. θέσε ἀπόθεσε,
βάλε κάτω.

Ἄρ. 216. Στ. 1. ἐξύγωνεν=κατεδίωκεν, ἠκολούθει κατὰ πόδας.
μαδάρα ἀνωφερῆς, ὄρεινός τόπος. Στ. 3. ῥίζωμα ἢ ἀνωφέρεια. πλαγιάδα
ἢ κατωφερῆς κλιτύς. Στ. 4. διπλοπόδης ἐπιθέσας τὸν ἓνα πόδα ἐπὶ τοῦ
ἐτέρου. Στ. 5. στραθιώτης=δδοιπόρος (στράτα, ὁδός).

- «Στραθιώτ', ἀνίμενε κ' ἐμέ, ποῦ θὰ σοῦ παραγγείνω.
— Χάροντα, κ' εἶντα μοῦ βαστῆς κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀνιμένω ;
— Βαστῶ σου ντάργα καὶ σπαθὶ καὶ κόκκινο λουρίσκο,
βαστῶ καὶ τῆ γυναικάς σου δλόμαυρα νὰ βάλῃ.»

217

ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Ἡ Εὐγενοῦλα ἡ μοσκοινιά κ' ἡ μικροπαντρεμένη
ἐβγήκε κ' ἐπαινεύτηκε πῶς Χάρο δὲ φοβάται
γιατί εἶν' τὰ σπίτια τῆς ψηλά, κ' ὁ ἄντρας τῆς παλληκάρη.
γιατί ἔχει τοὺς ἐννιά ἀδερφοὺς, τοὺς καστροπολεμίταις,
5 π' ὄλα τὰ κάστρα πολεμοῦν κ' οἱ χώραις παραδίνουν.
Κι' ὁ Χάρος ὅπου τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυνάφη.
Μαῦρο πουλί νῆγίνηκε, σὰν ἄγριο χελιδόνι,
ἐβγήκε κ' ἐσαῖττερε τὴ μοναχὴ τὴν κόρη
μέσ' ἔς τὸ λιανὸ τὸ δάχτυλο ποῦ χε τὴν ἀρραβῶνα.
10 Κ' ἐμπαινοβγαίνουν οἱ γιατροὶ καὶ γιατρεμὸ δὲ βρίσκουν,
κ' ἐμπαινοβγαίνει ἡ μάννα τῆς μὲ τὰ μαλλιά λυμένα.
«Τί ἔχεις, μαννοῦλα μου, καὶ κλαῖς, τί ἔχεις κ' ἀναστενάζεις ;
— Πεθαίνεις, Εὐγενοῦλα μου, καὶ τί μοῦ παραγγέλνεις ;
— Σ' ἀφήνω, μάννα, τό ἔχε γειὰ καὶ ντύσε με σὰ νύφη,
15 κ' ὅταν θὰ σῶρθη ὁ Κωνσταντῆς νὰ μὴ μοῦ τὸν πικράνης,
μόν' στρωῶ τὸν γιόμα νὰ γευτῆ καὶ δεῖπνο νὰ δειπνήσῃ,
κ' ἄπλωσε μεσ' ἔς τὴν τσέπη μου καὶ πᾶρε τὸ κλειδί μου,
καὶ βγάλ' τὸν ἀρραβῶνα του καὶ τὰ χαρίσματά του,

¹Αρ. 216. Στ. 8. ντάργα ἀσπίδα. λουρίσκος ζώνη, θώραξ.

²Αρ. 217. Στ. 1. μοσκοινιά (ἐκ τοῦ μόσχος+νέα) κοσμητικὸν ἐπίθετον νεάνιδος ἢ ἀποπνεύουσα μόσχον. Στ. 4. καστροπολεμίταις (ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς καστροπολεμιτᾶδες) πολεμισταὶ πολιορκοῦντες καὶ κυριεύοντες φρούρια.

- 20 καὶ δᾶσ' του τα τοῦ Κωνσταντῆ, ἄλλοῦ ν' ἀρραβωνίση,
ὡσὰν κ' ἐγὼ παντρεύομαι, παίρνω τὸ Χάρον ἄντρα.»

- Κι' ὁ Κωνσταντῆς ἐπρόβαλε ἔς τοὺς κάμποις καβαλλάρης,
μὲ δεκαπέντε φλάμπουρα, μ' ἐννιά ζυγιάς παιρνίδια,
μὲ τετρακόσιους ἄρχοντες, πεζοὺς καβαλλαροῖους.
Βλέπει μεγάλη σύναξη, ὅπου ναι μαζωμένοι.
25 «Γιὰ χαμηλώστε, φλάμπουρα, πάψετε σεῖς, παιρνίδια,
γιατὶ σταυρὸς ἐπρόβαλε ἀπ' τὸ πεθερικό μου
γιὰ πεθερὸς μου πέθανε, γιὰ πεθερὰ μου χάθη,
γιὰ ἀπ' τὰ γυναικαδέρφια μου κανένα νῆσκοτώθη.»
Καὶ τᾶλογό του ἐβάρεσε ἔς τοῦ πεθεροῦ νὰ πάγῃ.
30 Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ βαστοῦσε μοναστήρι.
Βρίσκει τὸν πρωτομάστορη κ' ἔκανε τὸ κιβοῦρι.
«Νὰ ζήσης, πρωτομάστορη, τίνος εἶν' τὸ κιβοῦρι ;
— Εἶναι τάνέμου, τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἀνεμοζάλης.
— Γιὰ πέ μου, πρωτομάστορη, καθόλου μὴ μοῦ κρούψης.
35 — Ποιὸς ἔχει γλώσσα νὰ σ' τὸ πῆ, στόμα νὰ σοῦ μιλήσῃ,
Τούτ' ἡ φωτιά ποῦ σ' ἄναψε, ποιὸς θε νὰ σοῦ τὴ σβήσῃ ;
Ἡ Εὐγενοῦλα ἀπέθανε νῆ πολυαγαπημένη.
— Νὰ ζήσης, πρωτομάστορη, κάμε το πιὸ μεγάλο,
Νὰ ναι πλατύ, νὰ ναι μακρὸ, νὰ ναι γιὰ δυὸ νομάτους.»

Στ. 19. Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἀρραβῶνος, ἐπιστρέφονται τὰ δῶρα τοῦ μνηστῆρος καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος. Στ. 22. Ὁ Κωνσταντῆς ἐρχεται μὲ τὸ συμπεθερεῖο νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους του. Ἡ γαμήλιος πομπὴ τοῦ γαμβροῦ ἔχει ἐν φλάμπουρον (σημαίαν, μαντήλιον ἢ ἄλλο ὕφασμα εἰς τὴν ἄκραν κοντοῦ) καὶ μουσικὰ ὄργανα (παιρνίδια) ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ τὰ φλάμπουρα εἶναι πολλὰ, καὶ οἱ ζυγιάς (στοίχοι, συστήματα, ζεύγη) τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐπίσης. Στ. 27. 28. Βλέπων συνάθροισιν νεκρικῆς συνοδίας πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ πενθεροῦ του, κείθεται ὅτι θάνατος ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰκάζει ὅτι ἢ ὁ ἕτερος τῶν γερόντων γονέων τῆς νύμφης ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἢ τις τῶν γυναικαδέλφων του ἐκ βιαίου, διότι ἄλλο εἶδος θανάτου νέων ἀνδρῶν δὲν φαντάζεται. Οὐδὲ κἂν δ' ὑποπτεύεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς μνηστῆς του.

- 40 Βιτσιὰ βαρεῖ τάλου του, ἔς τοῦ πεθεροῦ του πάει.
Βρίσκει παπάδες πῶψελναν, μοιρολογίστραις κλαίουν.
«Μεριά σταθῆτε, ψάλτηδες, μεριά, μοιρολογίστραις!»
Χρυσὸ μαντήλι σήκωσε τὴν εἶδε ἀπεθαμένη.
Σκύφτει, φιλεῖ γλυκὰ γλυκὰ, γλυκὰ τὴν ἀγκαλιάζει,
45 χρυσὸ μαχαῖρι νῆβγαλε νὰπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
ψηλὰ ψηλὰ τὸ σήκωσε καὶ ἔς τὴν καρδιά τὸ χώνει.

- Ἐκεῖ ποῦ θάψανε τὸ νιὸ φύτρωσε κυπαρίσσι,
κ' ἐκεῖ ποῦ θάψανε τὴ νιὰ ἐβῆκε καλαμιῶνα.
Λυγογυρίζει ἡ καλαμιὰ, σκύφτει τὸ κυπαρίσσι.
50 Κ' ἓνα πουλὶ κελάδαε, ἔς ἄλλο πουλὶ ξηγειῶνταν.
«Γιὰ δές τα τὰ κακόμοιρα, τὰ πολυαγαπημένα!
δὲ φιληθῆκαν ζωντανά, φιλειοῦνται πεθαμένα.»

- Γιατί εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκαωμένα;
Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, μήνα βροχὴ τὰ δέρνει;
Κι' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κί' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
μόνε διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
5 Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντες κατόπι,
τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα ἔς τὴ σέλλα ἀραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, κ' οἱ νέοι γονατίζουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα τὰ χέρια σταυρωμένα.
«Χάρε μου, διάβ' ἀπὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
10 νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό, κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.
— Ἄνε! διαβῶ νὰπὸ χωριό, ἂν ἀπὸ κρύα βρύση,
ἔρχονται οἱ μάνναις γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιά τους,
γνωρίζονται τ' ἀντρούγενα καὶ χωρισμὸ δὲν ἔχουν.»

- Ποῖος ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ θάτση,
νὰ εἰπῶ τραγοῦδι χλιβερὸ καὶ παραπονεμένο·
μηδ' ἀπὸ χήραις τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρομέναις,
τοῦ Χάρου ἢ μάννα τό λεγε, τό σουρνε μοιρολόγι.
5 «Πῶχον παιδιά, ἄς τὰ κρύψουνε, κί' ἀδέρφια, ἄς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἀντρες,
γιατί ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
οὔλο τοῖς νύχταις περπατεῖ καὶ τοῖς ἀγχαῖς κουρσεύει,
κί' ὀπῶρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυό, κί' ὀπῶρη δυὸ τὸν ἓνα,
10 κί' ὀπῶρη κ' ἓνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει.»
Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε ἔς τοὺς κάμπους καβελλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τᾶλόγὸ του,
σέρνει στελέττα δίκωπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
στελέττα τὰ χει γιὰ καρδιαῖς, σπαθιά γιὰ τὰ κεφάλια.

Στ. 13. στελέττο καὶ στιλέττο=ἐγχειρίδιον, μαχαίριον (λ. ἰταλ.)

(ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Κατὰ τὰς παλαιὰς δοξασίας τῶν γερμανικῶν λαῶν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦν τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ, διότι ὡς θερμὸν αἷματος κατασταλάζουν εἰς τὰ στήθη του. Τοιαύτη δοξασία εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἄλλ' ἐν μοιρολόγιον ἐκφράζει τὴν ιδέαν, ὅτι ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα, τὰ χυνόμενα καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ τάφου, ἐνδεχόμενον νὰ ἐξαφνισθῇ ὁ νεκρὸς καὶ νὰ γυρίσῃ πίσω. Τὸ δὲ κατωτέρω μοιρολόγιον, διὰ πλαστικῆς διασκευῆς τῆς ιδέας τοῦ ἐξαφνισμοῦ, σκοπεῖ νὰ ὑποδείξῃ παραστατικῶς τὴν ἀνάγκην τοῦ περιορισμοῦ τῶν θρήνων διὰ τῆς διακοπῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅπως οἱ πενθοῦντες δύνανται νὰ διέλθουν ἀτάραχον τὴν νύκτα.]

Παρακαλῶ σε, μάννα μου, μιὰ χάρη νὰ μοῦ κάμης,
ποτέ σου γέγραμμα τοῦ γῆλιου μὴν πιάνης μοιρολόγι,
γιατὶ δειπνάει ὁ Χάροντας μὲ τὴ Χαρόντισσά του.

- 5 Κρατῶ κερὶ καὶ φέγγω τους, γυαλί καὶ τοὺς κερνάω,
κι' ἄκουσα τὴ φωνοῦλα σου κ' ἐσπάρραξε ἡ καρδιά μου,
καὶ μοῦ χαρίστη τὸ γυαλί καὶ τὸ κερὶ μοῦ σβήστη,
καὶ στάζει ἡ στάλα τοῦ κεριοῦ μέσ' ἔς τοὺς ἀποθαμένους,
καίει τῶν νυφάδων τὰ χρυσά, τοῦ νῶνε τὰ στολιδία.
10 Θυμώνει ὁ Χάρος μὲ τὰ μέ, ἔς τὴ μαύρη γῆς μὲ ῥήγγει,
τὸ στόμα μ' αἷμα γιόμισε, τὰ χεῖλι μου φαρμάκι.

- Ἦλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
πρὸς ἔχασα μιὰ λυγερή, μιὰ ἀκριβοθυγατέρα
νὰ μὴ τὴν εἶδες πουθενά, νὰ μὴ τὴν ἀπαντήσῃς;
— Ἐφῆς προχτὲς τὴν εἶδηκα ἔς τοῦ Χάρου τὸ σαράϊ.
5 Ὁ Χάρος ἔτρωγε ψωμί, κ' ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε,
κ' ἐτρέχαν τὰ ματάκια τῆς σὰ μαρμαρένια βροῦση,
κ' ἔτρεμε κ' ἡ καρδοῦλα τῆς σὰ μῆλο μαραμμένο.
Κι' ἀπὸ τὸ συγκρόρασμα τῆς πέφτει τὸ ποτῆρι,

- 10 μάτε σὲ πέτρα βάρσσε, μάτε σὲ καλντιοῖμι,
μέσα ἔς τοῦ Χάρου τὴν ποδιά ἔπεσε κ' ἐρραϊστή.
Τοῦ Χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει καὶ τῆς λέει.
«Τί ἔχεις, κόρη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα,
καὶ τρέχουν καὶ τὰ μάτια σου σὰ μαρμαρένια βροῦση;
Μὴ σὲ πονεῖ ὄχ τὴ μάννα σου, νὰ στείλω νὰν τὴ φέρω;
15 — Δὲ μὲ πονεῖ ὄχ τὴ μάννα μου, μὴ στέλγης νὰν τὴ φέρῃς—
— Μὴ σὲ πονεῖ ὄχ τὰ δέροφια σου, νὰ στείλω νὰν τὰ φέρω;
— Δὲ μὲ πονεῖ ὄχ τὰ δέροφια μου, μὴ στέλγης νὰν τὰ φέρῃς,
μόν' μὲ πονεῖ ὄχ τὸ σπίτι μου κ' ὄχ τὸν Ἀπάνω κόσμο.
— Ἄ σὲ πονῆ ὄχ τὸ σπίτι σου, πλιά δὲν τὸ μεταβλέπεις.»

(Η ΛΥΓΕΡΗ ΣΤΟΝ Α.Ι.ΔΗ)

Καλὰ τὸ χοννε τὰ θουνά, καλόμοιρ' εἶν' οἱ κάμποι,
ποῦ Χάρο δὲν παντέχοννε, Χάρο δὲν καρτεροῦνε,
τὸ καλοκαῖρι πρόβατα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια.

- 5 Τρεῖς ἀντρειωμένοι βούλονται νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἄδη.
Ὁ ἕνας νὰ βγῆ τὴν ἀνοιξη, κ' ὁ ἄλλος τὸ καλοκαῖρι,
κ' ὁ τρίτος τὸ χινόπωρο, ὅπου εἶναι τὰ σταφύλια.
Μιὰ κόρη τοὺς παρακαλεῖ, τὰ χέρια σταυρωμένα.
«Γιὰ πᾶρτε με, λεβέντες μου, γιὰ τὸν Ἀπάνου κόσμο.
— Δὲν ἤμποροῦμε, λυγερή, δὲν ἤμποροῦμε, κόρη.
10 Βροντομαχοῦν τὰ ξοῦχα σου κ' ἀστράφτουν τὰ μαλλιά σου,
χτυπάει τὸ φελλοκάλιγο καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.
— Μὰ γὰρ τὰ ξοῦχα βγάνω τα καὶ δένω τὰ μαλλιά μου,
κ' αὐτὸ τὸ φελλοκάλιγο μέσ' ἔς τὴ φωτιά τὸ ῥήγγω.

Ἄρ. 222. Στ. 10. βροντομαχοῦν κάμνουν κρότον. Στ. 11. φελλοκάλιγο ἑλαφρὸν καλίγιον (ὑπόδημα) μὲ τοὺς πάτους ἐκ φελλοῦ.

Γ' μαρ' ἔλ'ωχ' καὶ τί' ἔβ'ν' - - -

- Πᾶρτε με, ἀντρωμένοι μου, νὰ βγῶ ἔς τὸν Πάνω κόσμο,
 15 νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὴ μάννα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου, ἐσένα ἢ μάννα σου ἔς τὴ ζούγα κουβεντιάζει.
 —Νὰ ἰδῶ καὶ τὸν πατέρα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου, κι' ὁ πατέρας σου ἔς τὸ καπελειό εἶν' καὶ πίνει.
 —Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὰ δέξφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
 20 —Κόρη μου, ἐσέν' τὰ δέξφια σου χίχτουνε τὸ λιθάρι.
 —Νὰ ἰδῶ καὶ τὰ ξαδέξφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου, τὰ ξαδέξφια σου μέσ' ἔς τὸ χορὸ χορεύουν.»

- Κ' ἢ κόρη νᾶνασιέναξε βαθιὰ ἔς τὸν Κάτω κόσμο,
 κι' ἀνάψανε τὰ καπελειά, κ' ἐκάησαν οἱ ζούγαις,
 25 ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμα, πῶρριχταν τὸ λιθάρι,
 ἐκάη κ' ἢ δίπλη τοῦ χοροῦ, π' ἐχόρευε ἢ γενιά της.

Στ. 16. ζούγα=δδός.

Γ Ν Ω Μ Ι Κ Α

Τ Ρ Α Γ Ο Υ Δ Ι Α

Χαρήτε νιοί, χαρήτε νιαῖς, κ' ἡ ἡμέρα δλοβραδιάζει,
κ' ὁ Χάρος τοῖς ἡμέραις μας μιὰ μιὰ τοῖς λογαριάζει.

Τραῦα τὸ χορὸ κ' ἄς πάη,
μαύρη γῆς θενὰ μᾶς φάη.

5 Δὲν ἔχει ὁ Χάρος διάκριση, δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη,
παίρνει παιδιὰ ἀπὸ τὸ βυζί, γερόντους δὲν ἀφήνει.

Ἄς χορέψουμε γιατί
ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.

10 Χαρήτε, νιοί, χαρήτε, νιαῖς, τὰ δροσερά σας νιάτα,
γιατὶ θενὰ ρθη ἕνας καιρὸς νὰ τὰ πλακώση ἡ πλάκα.

Ἄς χορέψουμε κ' ἄς πάη
τούτη ἡ γῆς ποῦ θὰ μᾶς φάη.

Χαρήτε, νιοί, χαρήτε, νιαῖς, τοῦ χρόνου ποιὸς θὰ ζήση;
κ' ὁ Χάρος ἔχει ἀπόφαση, ψυχὴ νὰ μὴν ἀφήση.

15 Ἄιντε δῶστε της νὰ πάρη,
δῶστε της μὲ τὸ ποδάρι.

Τούτ' ἡ γῆς ποῦ τὴν πατοῦμε,
ὄλοι μέσα θενὰ μποῦμε·

20 τούτ' ἡ γῆς μὲ τὰ χορτάρια
τρώγει νιαῖς καὶ παλληκάρια·

τούτ' ἡ γῆς μὲ τὰ λουλούδια
τρώγει νιαῖς καὶ κοπελλούδια·

τούτ' ἡ γῆς θὰ φάη καὶ μένα
ποῦ μ' ἔχει ἡ μαννοῦλα μ' ἕνα.

25 Τούτ' ἡ γῆς ποῦ θὰ μὲ φάη,
βάριτε τὴν μὲ τὸ ποδάρι.

224

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΝΙΑ

- Χαρήτε, νιοί, τοῖς ὄμορφαις καὶ νιαῖς τὰ παλληκάρια,
καὶ σεῖς οἱ χαμογέροντες, χαρήτε τὰ παιδιὰ σας.
Σὰν τῶναιρο ποῦ εἶδα χτές, κοντὰ νὰ ξημερώση,
ἔτσι εἶναι τοῦτος ὁ ντουνιαῖς, ὁ ψεύτικος ὁ κόσμος.
- 5 Ὅσ' αὐτὸν τὸν κόσμον ποῦ μαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρώτα,
ὅς ἐμᾶς τὸν παραδώσανε κι' ἄλλοι τὸν καρτεροῦνε.
Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερονᾶνε,
τὸ καλοκαῖρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνι,
καὶ καρτεροῦν τὴν ἀνοιξη, τῶμοφο καλοκαῖρι,
- 10 νὰ μπουμπουκιάσουν τὰ κλαριά, ν' ἀνοιξοῦνε τὰ δέντρα,
νὰ βγοῦν οἱ σιάναις ὅς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν κι' οἱ βλαχοπούλαι.
νὰ βγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα, λαλῶντας τοῖς φλογέραις.

225

- Μὰ γὰρ τὸν ἥλιο ἀνάμωσα, ποτέ μὴν τραγουδήσω,
καὶ τώρα γιὰ τοὺς φίλους μου θὰ βγάλω ἓνα τραγοῦδι,
θὰ εἰπῶ τραγοῦδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.
Γιὰ φάτε, πιῆτε, φίλοι μου, χαρήτε νὰ χαροῦμε,
5 τοῦτον τὸ χρόνον τὸν καλὸν, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει,
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ ὅς ἄλλον κόσμον πάμε.

*Αρ. 225. Στ. 1. τὸν ἥλιο ἀνάμωσα=ὄμοσα, ἔβαλα ὄρον ὅς τὸν ἥλιο.

226

Ο ΞΕΝΙΤΕΜΟΣ

- Ἄδερφ', εὐτὸς ὁ λοῖσμος κ' εὐτὴ ἦ μεγάλη' ὀδύνη,
ὥστε νὰ βροῖκεσ' ἐπαδὰ ὅς τὴ χώρα δὲ σ' ἀφήνει.
Πάντα θενὰ σὲ τυρανᾶ, χειμῶνα καλοκαῖρι,
ἂν δὲ μακρύνῃς ἀπὸ πά, νὰ πάῃς ὅς ἄλλα μέρη
- 5 ποῦ νὰ ἴδῃς τόπους ὄμορφους, ποῦ δὰ δὲν τσοῖ κατέχεις,
γιατ' εἶσαι μ' ἓνα λοῖσμό, πάντα μὴν ἐργοῖαν ἔχεις
νὰ ἴδῃς ὅς τὰ ξένα, ὅς τὰ μακριά, τί κάνουν, πῶς περνοῦνε,
εἶντα λογῆς πορεύονται κ' εἶντα λογῆς μιλοῦνε
νὰ ἴδῃς ἀντέθια ἄλλωνῶν εἶντα λογῆς ἀλλάσσουν,
- 10 πῶς πράσσουν εἰς τὰ νιόταν των, πῶς πράσσουν σὰ γεράσουν.
Βρύσαις νὰ ἴδῃς καὶ ποταμούς, χώραις, χωριά καὶ δάση,
νὰ σοῦ φανῆ παράξενο ὁ κόσμος πῶς ἀλλάσσει.

227

Ο ΜΠΙΣΤΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ

- Οὔλον τὸν κόσμον γύρεψα, πονέντε καὶ λεβάντε,
νὰ βρῶ νὰ φίλο μπιστικὸν σὰν καὶ τὸν ἀπατό μου.
Δὲν ἤθρα φίλο μπιστικὸν, μηδ' ἄδερφὸν καλλιάν τον,
σὰν τὸ σπαθάκι μ' ἄδερφόν, σὰν τὸ πουγγί μου φίλο.
- 5 Κι' ὅπου καθγᾶς καὶ πόλεμος, πολέμα σὺ σπαθί μου,
κι' ὅπου ναι γάμος καὶ χαρὰ, ξόδιαζε σὺ πουγγί μου.

*Αρ. 226. Στ. 5. δὲν τσοῖ κατέχεις=δὲν τοὺς γνωρίζεις, ἀγνώστους.
Στ. 8. εἶντα λογῆς πορεύονται (πορεύονται)=τίνι τρόπῳ διάγουσι.
Στ. 9. ἀντέθια=ἤθη. Στ. 10. πράσσουν=συχνάζουν, φοιτᾶσι.
νιόταν=νιάτα.

228

ΟΙ ΜΑΔΑΡΙΤΑΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΩΜΕΡΙΤΑΙΣ

Καϊμός ἔς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγονται κάτω ἔς τὸ κατωμέρι
καὶ τρῶν τοῦ κόσμου τὰ καλά, τῇ χώρας τὰ ξαρέσια,
καὶ κάνουν ὄρη καὶ μορφή ὡς εἶν³ ἢ κολισαύρα!

Χαρά ἔς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγονται ἀπάνω ἔς τὴν μαδάρα
5 καὶ τρῶν τὰ πάχη τοῦ χιονιοῦ, τὸ δροσερόν ἀέρι,
καὶ κάνουν ὄρη ὄμορφη ὡς εἶν³ τὸ πορτοκάλι.

229

(ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΕΡΝΗ ΤΟ ΧΟΡΟ)

Τρία πουλιά λαλοῦσαν ψηλά ἔς τὸν οὐρανό·
ποῖος θέλει κι' ἀγαπάει νὰ σέρνη τὸ χορό,
πρέπει νὰ εἶναι λεβέντης καὶ νὰ εἶναι κι' ὄμορφος,
νὰ χη τὰ μάτια μαῦρα, τὸ μπόι του ψηλό,
5 νὰ σειέται νὰ λῦεται, σὰν τὸ βασιλικό.

230

Πρίχου νὰ γίνῃ τὸ κακὸ καὶ τελειωθῇ τὸ πράμα,
πρέπει νὰ σέβεται κανεὶς νὰ μὴ γενῇ τὸ σφάλμα·
μὰ σὰ γενῇ τὸ σφάλσιμο, καλὸ ποτὲ δὲν κάνουν,
χίλια σαπούνια καὶ νερὰ τὸ στίμα δὲν τὸ βγάνουν.

¹Αρ. 228. *Μαδαρίταις* ὄρειοί, *Κατωμερίταις*=πεδινοί.
Στ. 1. *γεύγονται*=γεύονται. *κατωμέρι*=τὸ κάτω μέρος, ἢ πεδιάς.
Στ. 2. *ξαρέσια*=ἐκλεκτὰ ἐδέσματα. Στ. 3. *κολισαύρα*=σαύρα.
Στ. 4. *μαδάρα*=ὄρος. ὄρεινός τόπος.
²Αρ. 229. Στ. 5. *λῦεται*=λυγίζεται
³Αρ. 230. Στ. 2. *σέβεται* (σέβομαι) φυλάσσεται. Στ. 4. *στίμα* (στίγμα)=κηλὶς.

231

Ο Α ΜΑΡΤΩΛΟΣ

Ποῦ πάεις, ποῦ πᾶς, ἄμαρτωλέ, ποῦ πᾶς, κριματισμένε;
τὸ λᾶδι σου εἶναι νερό, καὶ τὸ κερὶ σου ξύλο,
καὶ τὸ λιβάνι, ποῦ κρατεῖς κουφάλα ναι κ' ἐκείνο.
Ἄμε νὰ ντύσης ἄρφανά, ἄμε νὰ ντύσης ξένα,
5 νὰ ντύσης καὶ τὰ νιόπαντρα τὰ φτωχοπαντρεμένα,
τότες καὶ σύ, ἄμαρτωλέ, θὰ σώσης τὴν ψυχὴ σου.

232

Ἄ οὐδόςμος κι' ὁ βασιλικὸς καὶ τᾶσπρο καρνοφύλλι,
αὐτὰ τὰ τρία μαλώνανε τὸ ποῖο μυρίζει κάλλιο.
Πειεῖται τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μοσκομυρουδάτο.
«Σωπάτε, βρωμολούλουδα, καὶ σεῖς, βρωμοβοτάνια,
5 τί ἐγὼ εἶμαι τὸ τριαντάφυλλο τῆς ἀνοιξῆς στολίδι,
ποῦ τὸ χειμῶνα κρύβομαι ἔς τῆς ἀγκαθιάς τῆ ῥίζα,
τὸ Μάη τὸ μῆνα φαίνομαι σὲ νιοῦ γαμπροῦ κεφάλι,
σὲ παντρεμένης γόνατα, ἔς τοῦ κορτσιοῦ τὸν κόρφο,
ἔς τῆς χήρας τὸ προσκέφαλο βραδιάζω ξημερώνω.»

233

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

α'. Ἄ οὐ κόσμος εἶν' ἓνα δεντρί, κ' ἐμεῖς τὸ παρικό του,
β. Χάρος εἶναι τρυγητὴς καὶ παίρνει τὸν ἀνθὸ του.

- β'. Ἦθελα νά ἦμονν ὄμορφος, νά ἦμονν καὶ παλληκάρει,
νά ἦμοννα καὶ τραγουδιστής, δὲν ἦθελα ἄλλη χάρη.
- γ'. Ἀποῦ ναι νιὸς καὶ δὲν πετᾶ μὲ τοῦ βορρᾶ τὰ νέφη,
εἶντα τῆ θέλει τῆ ζωῆ ᾽ς τὸν κόσμον νά τὴν ἔχη!
- δ'. Θεὲ μεγαλοδύναμε, θέλω νά σ' ἀρωτήσω,
τὰ νιάτα ποῦ μᾶς ἔδωτσες γιάντα τὰ παίρνεις πίσω;
- ε'. Ματάκια ποῦ δὲ φαίνονται, χεῖλι ποῦ δὲν ξηγᾶται,
κορμὶ ποῦ δὲ συχοπερνάει γλήγορα λησιμονᾶται.
- ς'. Μὴν τὰ πετᾶς τὰ λόγια σου σὰν τᾶχερο ᾽ς τ' ἄλλωνι,
γιατὶ τὰ παίρνει ὁ δαίμονας καὶ ποιδς τὰ συμμαζώνει;
- ζ'. Τὰ λόγια σου, πρὶν νά τὰ πῆς, μέτρα τα ἕνα ἕνα,
καὶ τῆς καρδιάς σου τὰ κλειδιά μὴ δίνης ᾽ς τὸν καθένα.
- η'. Ὅποιος ἀγαπάει τὰ ῥόδα πρέπει νά χη ὑπομονή,
ὅταν τὸν τρομπᾶν τᾶγκάθια νά μὴ λέγη πῶς πονεῖ.
- θ'. Ὅποιος ψηλὰ ψηλὰ πετᾶ ᾽ς τὸν οὐρανὸ νά φτάξη,
᾽ς τὸ χαμηλότερο δεντρὶ τοῦ γράφ' ὁ Θεὸς νά κάτση.

β'. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνδρὸς ἔγκειται εἰς τὰ τρία ταῦτα, τὸ κάλλος, τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν περὶ τὸ ἕσμα δεινότητα. Παραπλήσιον διατυπώνει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ ἰδεῶδες τὸ γνωστότατον σκόλιον ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν Σιμωνίδην· κατὰ τοῦτο τᾶριστὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ ὑγεία, τὸ κάλλος, ὁ ἔντιμος πλοῦτος, καὶ ἡ μετὰ φίλων διασκέδασις.

ΕΡΓΑΤΙΚΑ

ΚΑΙ

ΒΛΑΧΙΚΑ

[Τὰ ἐργατικά τραγούδια σκοπὸν ἔχουν διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ ῥυθμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς ῥυθμικὰς κινήσεις τοῦ ἐργάτου νὰ εὐκολύνουν τὴν ἐργασίαν, κανονίζοντα τὴν ἐνεργείαν τῶν μυῶν καὶ ἐμποδίζοντα τὴν ἀχρηστον σπατάλην μυϊκῆς δυνάμεως. Τὸ παλαιότατον καὶ γνωστότατον παράδειγμα τούτων εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μυλικὸν ᾄσμα: «*Ἄλει, μύλα, ἄλει, | καὶ γὰρ Πίττακος ἄλει, | μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων». Ὁμοία εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὅλων τῶν σημαντικῶν ἑλληνικῶν τοιοῦτων τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα τραγουδοῦν ὅταν ἀλέθουν μὲ τὸν χειρόμυλον. Τὸ κατωτέρω ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἠῤτοσχεδιάσθη ἀπὸ μίαν μανιάτισσαν, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη ν' ἀλέσῃ μὲ τὸν χειρόμυλον διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν τροφήν ἀποσπάσματος χωροφυλάκων, καταδιώκοντος τὸν φυγόδικον σύζυγόν της καὶ καταλύσαντος εἰς τὴν οἰκίαν της.]

* Ἀλεθε, μύλο, ἄλεθε,
βγάλε τἀλεύρια σου ψιλιά,
τὰ πίτουρά σου τραγανά,
νὰ τρῶσι οἱ χωροφύλατσοι,
κι' ὁ νοματάρχης τὸ στυλί,
ποῦ κάθεται ᾗς τὴν ἀγκωνή.

Τώρα εἶν' Ἀπρίλης καὶ χαρά, τώρα εἶναι καλοκαῖρι,
τὸ λὲν τὰ ἡδόνια ᾗς τὰ κλαριά, κ' οἱ πέρδικες ᾗς τὰ πλάγια,
τὸ λὲν οἱ κοῦκοι ᾗς τὰ ψηλά, ψηλά ᾗς τὰ καταρράχια,
πὰν τὰ κοπάδια ᾗς τὰ βουνά, νὰ ξεκαλοκαιριάσουν,
5 πὰν καὶ κοντὰ οἱ τσοπάνηδες, βαρῶντα τὴ φλογέρα,
νὰ τὰ τυροκομήσουνε καὶ τὴ νομὴ νὰ βγάλουν,
καὶ νὰ γιορτάσουν τὸ ἅγιον Γεωργίου, νὰ ἐξήξουν ᾗς τὸ σημάδι,
νὰ πιοῦν νερὸ ἀπὸ τὰ βουνά, νὰ πάρουν τὸν ἀέρα.

236

Βγήκαν κλέφταις ἔς τὰ βουνά,
 γὰ νὰ κλέβουν ἄλογα
 κι' ἄλογα δὲν ἤθρανε,
 προβατάκια πήρανε.

5 Καὶ πάνε, πάνε, πάν, (ἄντε μαννοῦλα μ', πάν!)
 "Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
 Προβατάκια μ',
 κατοικιάκια μ'!
 Βαί!

10 Πήρανε τὰρνάκια μου,
 καὶ τὰ κατοικιάκια μου,
 πήρανε καὶ τὸ λάγιο ἄρνι,
 ποῦ χε τὸ χρυσὸ μαλλί,
 τὰσημένιο χαϊμαλί.

15 Καὶ πάνε, πάνε, πάν, (ἄντε μαννοῦλα μ', πάν!)
 "Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
 Προβατάκια μ'
 λαγιαρνάκι μ'!
 Βαί!

20 Πήρανε τὴν καρδάρα μου
 ποῦ πηζα τὸ γάλα μου,
 πήρανε τὴ φλογέρα μου
 μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου.

25 Καὶ πάνε, πάνε, πάν, (ἄντε μαννοῦλα μ', πάν!)
 "Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
 Καρδαρίτσα μ',
 φλογερίτσα μ'!
 Βαί!

Περκαλῶ σε, Παναγιά,
 νὰ παιδέψης τὴν κλεψιά.

30 "Ἄχ καὶ νὰ τοὺς πλάκωναν
 καὶ νὰν τοὺς ξαρκάτωναν,
 μέσα ἔς τὰ λημέρια τους
 κείνους καὶ τὰ ταίρια τους!

"Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
 Προβατάκια μ'
 κατοικιάκια μ'!
 Βαί!

35 "Ἄ βοηθήσῃ ἡ Παναγιά
 καὶ παιδέψῃ τὴν κλεψιά,
 καὶ νὰ ἰδῶ τὸ λάγιο ἄρνι
 μέσα πάλι ἔς τὸ μαντρί,
 τὴν ἡμέρα τὴ Δαμπρὴ
 40 θενὰ ψήσω ἐν' ἄρνι
 ποῦ νὰ πέφτῃ ἀπ' τὸ σουβλί.

"Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
 Προβατάκια μ'
 κατοικιάκια μ'!
 Βαί!

ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΑ

[Πρὸς δὴλωσιν σφοδροῦ καὶ περιπαθοῦς ἔρωτος πρὸς τὴν ἀγαπωμένην γυναῖκα καὶ ἅμα ὑπερβολικῆς τιμῆς αὐτῆς, ἐκφράζει εἰς τὸ τραγοῦδι ὁ ἀνὴρ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν εἶχε μετουσιωμένην εἰς πολύτιμον ἱερὸν ἐγκόλπιον, ὅπως δύναται ἀδιαλείπτως νὰ τὴν φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ νὰ τῇ προσφέρῃ τὴν λατρείαν του. Ἄλλ' εἰς παραλλαγὴν τοῦ τραγοῦδιου καὶ ὁ ζηλότυπος σύζυγος, μέλλον ν' ἀποδημήσῃ, τοιαύτην μετουσίωσιν ἂν ἦτο δυνατὴ θὰ ἐθεώρει ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς συζυγικῆς πίστεως. Εἰς ἄλλην πάλιν παραλλαγὴν, ὅποια ἡ ἐπομένη, καὶ ὁ ἀτυχῆς σύζυγος, ὁ ἔχων γυναῖκα ἀσχημον, προτιμᾷ ἀντὶ νὰ τὴν ἔχῃ ζῶσαν ἐνώπιόν του, νὰ τὴν εἶχε μᾶλλον μετουσιωμένην εἰς ἀνηχον ὄλην, καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λατρεύῃ αὐτὴν οὕτω ὡς ἱερὸν κειμήλιον.]

Ἐπιπλήρη Ἐπιπλήρη δροσερὴ καὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
ὄλον τὸν κόσμον ἐγέμισες λουλούδια καὶ καλούδια,
καὶ μέγα βαρυφόρτωσες τὴν ἄσκημη γυναῖκα.

Νὰ τὴν πουλήσω δὲν μπορῶ, νὰ τὴ σκοτώσω κι' ὄχι.

- 5 Θε νὰ τὴν πάω ὡς τὸ χρυσικό, νὰ τὴν περιχρυσώσω,
νὰ φτειάσῃ γκόλφι καὶ σταυρὸ, σταυρὸ καὶ δαχτυλίδι,
τὸ δαχτυλίδι νὰ φορῶ, τὸ γκόλφι νὰ βασταίνω,
καὶ τὸ σταυρὸ νὰ προσκυνῶ, νὰ λὲν νὰ ζῆ ἢ ἀγάπη.

Στ. 4. νὰ τὴ σκοτώσω κι' ὄχι=εἶμαι ἀμφίρροπος ἂν πρέπει νὰ τὴν σκοτώσω ἢ ὄχι· σκέπτομαι νὰ τὴν σκοτώσω καὶ πάλιν μετανοῶ.

- Φίλοι, γιατί δὲν τρώετε καὶ δὲν πίνετε;
 Μήνα καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρесе;
 στέλνουμε ᾽ς τοὺς γειτόνους καὶ τ᾽ ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρесе;
 5 βαγένια ἔχουμε κι᾽ ἄλλα καὶ τ᾽ ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν;
 Μαγείρισσαις εἶν᾽ κι᾽ ἄλλαις καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κ᾽ ἡ καρονύφη δὲ σᾶς ἄρесе;
 Ἡ νύφη μας αὐτὴ εἶναι, δὲν ἀλλάζεται.

Στ. 8. Καρονύφη=ἡ καϊμένη νύφη, ἡ ταλαίπωρος νύφη.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α'. Δημῶδη ἄσματα τῶν μέσων χρόνων.

Β'. Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους.

Α'. ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1

ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΥΓΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

1081

[Ο Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, πληροφορηθεὶς τὰ τεκταινόμενα κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ὑπὸ τῶν Σλαύων ἐμπίστων τοῦ αὐτοκράτορος Βορέλλου καὶ Γερμανοῦ, σκοποῦντων διὰ δόλου νὰ ἐλύσωσιν αὐτὸν εἰς τανάκτορα καὶ ἐκεῖ νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμούς του, κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου (13 Φεβρουαρίου 1081)· ἔφθασε δὲ τὴν πρωΐαν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας εἰς Τυρολόην τῆς Θράκης, ὅπου ἠνώθη μετ' αὐτοῦ συναποστατήσαν τὸ στράτευμα.—Τὸ ἔσμα, τὸ ὁποῖον ἐτραγῶδει τότε ὁ λαὸς ἐκθειάζων τὸ γεγονός, εἶναι σπουδαῖον ἱστορικὸν τεκμήριον, ἀποδεικνύον τὸ ἀνυπόστατον τῆς κατὰ τοῦ Ἀλεξίου κατηγορίας, ὅτι ἐστασίασεν ἐκ φιλοδοξίας πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου καὶ ὄχι πιεσθεὶς ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης.]

*Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς,
χαρῆς, Ἀλέξιε, ἐννόησες το,
καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρωῖ
ὑπα καλῶς, γεράκι μου!*

Παράφρασις. Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς νὰ σὲ χαρῶ, Ἀλέξιε, τὸ ἐννόησες καὶ τὴ Δευτέρα τὸ πρωῖ πέταξε (ὑπαγε) καλά, γεράκι μου!

ΚΑΤΑΛΟΓΙΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

[Ἔσμα δημοτικῶν παρεμβεβλημένων εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ἔπος, τοῦ ΙΔ' αἰῶνος πιθανῶς, «Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ῥοδάμνην».]

- Ἔγωγος μυριοφλόγιτος, ξένος ἐκ τὰ δικὰ του,
τὸν ἐκαταβασάνισε κόρης ὠραίας ἀγάπη,
ἔφυγεν ἐκ τὴν χώραν του καὶ ἀπὸ τὰ γονικά του,
καὶ εἰς ξένον τόπον περπατεῖ καὶ αἰχμάλωτος διαβαίνει.
- 5 Πόνους του κλαίουν τὰ δεινὰ, θλίψαις του τὰ λιβάδια
καὶ ποταμοὶ τὰ δάκρυα του, βουνὰ τοὺς στεναγμούς του.
Ἄηδόνιν εἰς τὴν στρατάν του νὰ κλαδῆ, νὰ λέγη,
καὶ οἱ πόνοι τῆς καρδίας του καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ του
σιγίζουν το νὰ μὴ λαλῆ, καρδιόφωνον κρατοῦσι.
- 10 Ἔδε στρατιώτου συμφορὰν, τὴν πάσχει διὰ φεδοῦλαν,
αὐτὸς ἔνε αἰχμάλωτος, ξένος εἰς ἄλλον τόπον.

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ

[Τὰ Κατάλογια εἶναι συλλογὴ ᾠμάτων, τὴν ὁποίαν ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Γερμανὸς Γουλιέλμος Βάγγερ τῷ 1879, ὑπὸ τὴν πεπλασμένην ἐπιγραφὴν: Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης. Ἀρίστη καὶ τελειοτάτη ἐκδοσις ταύτης εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα τῷ 1913 ὑπὸ τῶν γνωστῶν νεοελληνιστῶν D. C. Hesseling καὶ H. Pernot, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέθεσαν τὴν ἐπιγραφὴν Ἐρωτοπαίγνια. Τὸ χειρόγραφον δ' ὅμως φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Κατάλογια, στίχοι περὶ ἔρωτος καὶ ἀγάπης. Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκραφνῶς δημοτικὰ ᾠσματα, ἀσημάντους δὲ μόνον μεταβολὰς καὶ προσθήκας ἐπέφερον, ὡς φαίνεται, ὁ βιβλιογράφος ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ συλλογεῖς, ἂν συλλογεὺς δὲν ἦτο ὁ ἴδιος.]

Α'

Ἄν ἤξευρα, κυράτσα μου, πότε θέλεις κινήση,
καὶ πόθεν θέλεις διαβῆ με ταῖς ἀρχοντοπούλαις,

Ἄρ. 2. Στ. 10. φεδοῦλα ἢ φουδοῦλα=νεᾶνις.

- τὴν στρατάν σου νὰ φύτεψα μηλαῖς καὶ κυδωνίτσαις,
καὶ νεραντζούλαις καὶ κικραῖς καὶ δάφναις καὶ μυρσίναις,
- 5 τὸν δρόμον σου τριανταφυλλιαῖς, νὰ μὴ σὲ πιάνη ὁ ἥλιος.
Καὶ ὅπου διαβαίνεις καὶ πατεῖς, ἤθελα σπέρνῃ μόσχον,
καὶ νὰ μυρζίζῃ ἢ στράγια σου, καὶ σὺ νὰ μὴ τὸ ξεύρης,
νὰ μὴ μυρζίζῃ, λυγερό, ἔς τὸν ἥλιον ἢ ἐλικιά σου.

Β'

- Ζηλεύουν τὴν ἀγάπην μας, κυρά μου, οἱ γείτονές σου,
διατὶ κρατεῖται δυνατὴ ὡς πύργος σιδερένος·
θωροῦν τὴν ὅτι ἐπλέκτηκεν ὡς χρυσὸν ἄλυσίδιν,
κ' ἐφάνη τοὺς πολὺν κακόν, θέλουν νὰ μᾶς χωρίσουν.
- 5 Νὰ μὴ τὸ δοῦν τὰ μάτια τους, μὴ τὸ χαρῆ ἢ ψυχὴ των,
ἀμὴ τὸ θέλουν εἰς ἡμᾶς, ἀπάνω τους τὸ δοῦσιν,
νὰ τὸ θλιβοῦν οἱ φίλοι τους, νὰ τὸ χαροῦν οἱ ἐχθροὶ των,
διατὶ βουλῆν ἐδώκασιν νὰ μᾶς ἀποχωρίσουν,
δίχως κανένα πταίσιμον, δίχως κανένα δίκαιον.

Γ'

Ὅμμάτια εἶχα κ' ἐπῆρες τα, καρδιὰν καὶ ἀνέσπασές την,
τὰ κάλλη σου τὰ θαυμαστὰ μηδὲν με τὰ στερήσης.

Δ'

Περιστερὰκιν νὰ γενῶ, νὰ ἔλθω ὅπου κοιμᾶσαι,
σφικτὰ νὰ σὲ περιπλακῶ, πάντα νὰ με θυμᾶσαι.

Ε'

Ἔνας πανώρειος ἄγουρος ἀγάπα ὠραίαν κόρην.
Χρόνους δυὸ τὸν ἐμάρανε τῆς κόρης ἢ ἀγάπη.

Α'. Στ. 8. ἐλικιά (ἡλικία) κυρίως σημαίνει τὸ ἀνάστημα.

Β'. Στ. 6. ἀμὴ τὸ θέλουν=ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ θέλουν. δοῦσιν=ἰδωσιν.

Καὶ μαραινόμενος ὁ νεὸς ἔς τῆς λυγερῆς τὸν πόθον,
ἐμήνυσέ την μίαν ἀδύην· «Κυρά μου, ὅτι ἀγαπῶ σε.
5 Κρυφά, κυρά μου, σὲ ἀγαπῶ, καὶ σὺ οὐδὲν τὸ ξεύρεις,
καὶ βασανίζομαι κρυφά καὶ φανερά πομένω.»

Ὡς τῶκουσεν ἡ λυγερή, τὰ δάκρυα τῆς ἐτρέξαν,
μαντᾶτον τὸν ἀπόστειλε τὸ οὐκ ἤθελεν ν' ἀκούσῃ.
10 «Ἐσὺ μικρὸν καὶ ἀνήλικον, φιλιὰν οὐδὲν ἐξεύρεις,
καὶ πῶς ἐξεστομάτισες καὶ εἶπες ὅτι ἀγαπᾷς με,
καὶ ἐκόπησαν τὰ μέλη μου καὶ καρδιομάρανές με,
καὶ ἂν τῶκουσαν οἱ γείτονες μεμφοῦν με θέλαν ὅλοι;»
Καὶ τότε πάλι ὁ νεώτερος τὴν λυγερὴν ἐλάλει·

15 «Καὶ πῶς τὸ ξεύρεις, λυγερή, φιλιὰν οὐδὲν ἐξεύρω;
πρῶτον ἄς μ' ἐδοκίμαζες, κ' ὕστερον ἄς μ' ἐρώτας.
Νά δεσ μικροῦ φιλήματα, μικροῦ πιδεξιωσύναις,
πῶς κολακεύει τὸ φιλίν, πῶς κυβερνᾷ τὸν πόθον.

Ὁ πεῦκος μέγα δέντρον ἔν', ἀλλὰ καρπὸν οὐ κάμνει,
τὸ στάχιν ἔν' μικρούταικον, εἶδες καρπὸν τὸν κάμνει;
20 Πάλιν τὸ κλῆμα τὸ μικρὸν θωρεῖς καρπὸν τὸν κάμνει;
τὸ καλοκαῖριν τρώσιν τον, σταφύλιν, ἀγουρίδα,
καὶ τὸν χειμῶνα τὸ κρασὶν πίνουν το ἔς τὸ ποτήριον.
Καὶ ἂν δὲν πιστεύῃς, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφοροῦσάσαι,
βάλε τὸ φελλοκάλλικον κ' ἔμπα ἔς τὸ περιβόλιν,

25 καὶ ἰδὲ καὶ ταῖς μικραῖς μηλιαῖς, ἰδὲ καὶ ταῖς μεγάλαις,
πῶς δέχονται τὸν ἀνεμον ὡσὰν καὶ ταῖς μεγάλαις.»

ς'

Λαγῆνιν, τί λιμπίζομαι τὰ πάντερπνά σου κάλλη!
ἔσὺ σταμνὶν κ' ἐγὼ ἀνθρωπος, κάλλιαν μου τύχην ἔχεις,
ἔσὺ νὰ σύρῃς κρυὸν νερὸν ἔς τῆς λυγερῆς τὰ χεῖλη.

Ε'. Στ. 24. φελλοκάλλικον ὑπόδημα ἑλαφρὸν μὲ καττύματα ἐκ φελλοῦ.
Στ. 26. Εἰς σημεινὰς παραλλαγὰς ἢ παρομοίωσις εἶναι εὐστοχωτέρα:
καὶ πῶς ἀθροῦσαν οἱ μικραῖς κάλλιον πού ταῖς μεάλαις.

Ζ'

Ἄπ' ὅλα τᾶστροη τοῦ οὐρανοῦ τό ναν ποῦ λάμπει ἐσὺ σαι,
καὶ ἄπ' ὄλην σου τὴν γειτονιὰν ἐσὺ, κυρά, ἔχεις χάριν,
διατί σαι ἄσπορη καὶ ξαθή, ὁμοιάζεις ὡς φεγγάριον,
ποτέ μου οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα, μά τοῦ Χριστοῦ τὴν χάριν.

Η'

Ὅπου ἀγαπήσω θλίβομαι, καὶ ὅπου ποθῶ λυποῦμαι,
καὶ ὅπου ὀρέξω τὸ βλέμμα μου ἔναι πικρὰ εἰς ἐμένα.
Καιρὸς ἦτον, καὶ διέθηκεν, κυρά μου, ὅταν σὲ ἀγάπων
καὶ μέσα ἔς τὴν καρδιά μου πολλ' ἀκριβὴν σὲ εἶχα.
5 Τὸ φῶς μου ἂν εἶχες το ζητᾷν, ἤθελα πῆ «καὶ νά το».
Ἐπίστευα ἡ ἀγάπη σου νὰ ἐναι στερωμένη,
καὶ ἐσὺ εἶχες τὴν παραβολιὰν γεμάτην τὸ κορμί σου.

Θ'

Πάντα, κυρά μου, ἐγάπων σε, κ' ἐδ' ἀγαπῶ σε πλέον.
Ἄν δὲ πιστεύῃς, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφοροῦσάσαι,
ἐρώτησε τοὺς Ἐρωτες τοὺς καρδιοφλογιστᾶδες,
ποῦ βάλαν κ' ἐρυντεύσαν σε μέσα εἰς τὴν καρδιάν μου.
5 Καταπατεῖς καὶ κόφτεῖς τα τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου,
καὶ ὡς ἔν' τὸ νύχι καὶ τὸ κρεάς, ἔτσι κ' ἐγὼ μετὰ σου.

Κυρά μου, ἐσὺ σαι ὁ ποταμὸς, ὁ χρυσομελιτάρης,
ὁποῦ ἔχεις κλώσματα πολλὰ μὲ σείσμαν καὶ μὲ διῶμαν
ἄσοι διαβοῦν καὶ πίνουν το ποτὲ οὐκ ἐδιψοῦσιν,
10 κ' ἐγὼ, κυρά, ὡς ἔπινα, ποτὲ οὐκ ἐχόρτασά σε,
πάντα διψῶ καὶ πεθυμῶ, κυρά μου, νὰ σὲ πίνω.

Ζ'. Στ. 4. οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα=δὲν θὰ σὲ ἀντήλασσον (μὲ ἄλλην τῆς
γειτονιάς σου).

Η'. Στ. 7. παραβολιὰ=πονηρία, ἱαβολιά.

Θ'. Στ. 7. χρυσομελιτάρης ποταμὸς μέλιτος, μὲ χρυσοῖζον χρῶμα.

Στ. 8. κλώσματα αἱ μετὰ χάριτος κινήσεις, σείσμαν ἢ ταλάντευσις τοῦ
σώματος, διῶμαν (ιδίωμα) τὸ μεγαλοπρεπὲς παράστημα.

Ἐσὺ σαι κίονιν πορφυρόν, ποῦ στέκει ᾽ς τὸ παλάτιν,
 ὁποῦ κονμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
 τῆς Δέσποινας εἰκόνισμαν, τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν,
 15 καὶ τῶν ῥηγάδων ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τῶν ἀρχόντων.
 Σὺ εἶσαι τῆς νύκτας ἡ δροσιὰ καὶ ἡ πάχρη τοῦ χειμῶνος,
 καὶ φέγγος ἀποσπερινὸν καὶ ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας,
 καὶ τῆς αὐγῆς ὁ αὐγερινός, τοῦ παλατιοῦ ἡ κανδήλα.

Ἐσὺ σαι τὸ ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάμπου τὸ λουλοῦδι,
 20 καὶ χώρα πολυζήλευτος, μὲ τὸ πολὺν λογάριν,
 καὶ ἀπὸ τὸ κύκλωμα τοῦ ἡλιοῦ ἡ μιὰ ἀκτῖνα σὺ σαι,
 καὶ ἀπὸ τ' Ἀδάμον τὴν πλευρὰν ἡ μιὰ παγίδα ἐσὺ σαι,
 καὶ ὁποῦ ἔκαψεν κ' ἐμπύρισεν πολλῶν καρδιαῖς ἐσὺ σαι,
 καὶ ἀπὸ τὰ δόνια τὰ λαλοῦν ἕναν πουλὶν ἐσὺ σαι...

Κυρά μου, ὅταν σὲ θυμηθῶ καὶ βάλω σε ᾽ς τὸν νοῦν μου,
 κλονίζεται ἡ καρδίσα μου καὶ σειέται σὰν τὸ φύλλον,
 ἀναστενάξω ἐγκαρδιακά, δὲν ἤμπορῶ ἀπομένει
 ὅτι ἐσέβη ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω ᾽ς τὴν καρδιά μου,
 ὡσὰν μαχαίρι δίστομον κόπτει τὰ σωθικά μου,
 30 τὸν λογισμὸν μου δαπανᾷ καὶ ὄλα μου τὰ μέλη.

I'

Ψυχὴν εἶχα κ' ἐπῆρες τὴν, καρδιὰν καὶ ἀνέσπασές τὴν,
 δίχως ψυχὴν, δίχως καρδιάν, ᾽ς τὸν κόσμον πῶς νὰ ζήσω;
 μαραίνει με ἡ ἀγάπη σου, καίει με τὸ φίλημά σου,
 ὁ ἔρωτας τοῦ πόθου σου εἰς θάνατον μὲ ἔϊκτει.
 5 Ἄν τό χα ξεύρη, ἂν τὸ λπιζα καὶ ἂν τό βαλλα ᾽ς τὸν νοῦν μου,

Θ'. Στ. 13. λογοθέτης μέγα ἀξίωμα τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς. Στ. 14. Δέσποινας τῆς Παναγίας, βασιλέως τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ῥηγᾶδες οἱ τῶν ἄλλων κρατῶν βασιλεῖς. Στ. 20. λογάριν θησαυρός.

ὅτι σὺ οὐκ ἐνθυμᾶσαι με, οὐδὲ ᾽ς τὸν νοῦν σου μ' ἔχεις,
 οὐδὲ ἀγαπᾷς με ἐγκαρδιακά, ὡσὰν ἐγὼ ἐσένα,
 νὰ πῆγα καὶ νὰ γύρευσα βρούσιν τῆς ἀσπλαγχνίας,
 ὁποῦ ἀποπλύνονται καρδιαῖς καὶ λησμονοῦνται ἀγάπαις.

IA'

Ψυχὴν, καρδιὰν ἐσὲν ἔχω, καὶ ἄγγελον δὲν φοβοῦμαι,
 τὸν ἄγγελον, τὸν θέλω δῆ, ἐσένα θέλει μοιάζῃ,
 καὶ τὸνομά σου θέλω πῆ, καὶ θέλω ἐξεφυρχιάσειν.

4

[Τραγοῦδι ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνήκον, ὡς καὶ τὸ ἐπόμενον, εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγοιδιῶν τῆς ἀπαρνημένης. Ποβλ. ἀνωτέρω σ. 179 ἀρ. 128.]

Ἄσπρη ξανθὴ πανέμνοστη, Κύρατῆς ταξιδεύει
 καὶ ὑπάγει ὁ Κύρατῆς μακρὰ καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.
 Καὶ ἡ κόρη ἀπὸ τῆς λύπης τῆς τοὺς μῆνας καταρᾶται.
 «Νὰ κῆς; Φλεβάρη, φλέγεις με καί, Μάρτη, ξμάρανές με,
 5 Ἄπριλη ἀπριλοφόρητε καὶ Μᾶ κατακαμένε,
 τὸν κόσμον καὶ ἂν ἐγέμισες τὰ θίτζια καὶ τὰ ῥόδα,
 τὴν ἰδικὴν μου τὴν καρδιὰν τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα.»

Ἄρ. 3. ΙΑ'. Στ. 1. ἄγγελον τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον.
 Ἄρ. 4. Στ. 4. νὰ κῆς=νὰ καῆς. Στ. 6. τὰ θίτζια (τάνθιτζια) τάνθύλλια.

(ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Ἀπόσπασμα τῆς Ῥιμάτας κόρης καὶ νέου, δημόδου ποιήματος τοῦ 14' αἰῶνος, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Αἰμ. Λεγρὰνδ ἐκ δύο χειρογράφων, τοῦ ἑνός, πληρέστερον ἔχοντος αὐτό, τῆς ἐν Μιλάνῳ Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης, τοῦ δ' ἑτέρου τῆς ἐν Βιέννῃ. Τοῦ ὅλου ἄσματος φέρονται μέχρι τοῦδε ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ πολυάριθμοι παραλλαγáι, ἐκ δὲ τῶν διαφορῶν τὰς ὁποίας παρουσιάζουν ἐμφαίνεται ὅτι ἡ Ῥιμάτα ἀπηρτίσθη ἐκ παλαιότερων, ἀκραιφνῶς δημοτικῶν ἄσμάτων, διασκευασθέντων ὑπὸ στιχογραφοῦ τινος εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα τὸ ποίημα.]

- * Ἀ βουληθῆς νὰ μ' ἀρηθῆς καὶ νὰ μ' ἀλησμονήσης,
εἰς τὴν Τουρκιά, ἔς τὰ σίδερα πολλὰ ν' ἀγανακτήσης.
Σὲ τούρκικα σπαθιά βρεθῆς, σὲ Κατελάνου χέρια,
τὰ κριάτα σου νὰ κόψουσι μὲ δίστομα μαχαίρια.
- 5 Ἀράπηδες νὰ σ' εὗρουσι καὶ Μῶροι νὰ σὲ σώσουν,
κ' εἰς ὄχλον σαρακήνικον τρεῖς μαχαιριαῖς σοῦ δώσουν·
οἱ δυὸ ν' ἀγγίζουσι ἔς τὴν καρδιά, κ' ἡ ἄλλη ἔς τὰ μυαλά σου,
κ' εἰς τὸν ἀφρόν τῆς θάλασσας, νὰ βροῦσι τὰ μαλλιά σου.
Τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια σου νὰ βροῦν εἰς παραγιάλι,
10 καὶ τὰ μουσοῦδια τὰ βαστῆς ἔς τὴν ἄμμο νὰ τὰ βγάλῃ
νὰ δράμουν νὰ ρθουν νὰ σὲ ἰδοῦ ἐκ τὰ συγγενικά σου,
ἢ μάνα σου νὰ κουρευτῆ, θωρῶντ' ἄ τὰ μαλλιά σου.
Καὶ τότες νὰ ρθω νὰ σὲ δῶ γιὰ παρηγόρημά μου,
ἔς τὸ ξόδι σου νὰ γδικιωθῶ, νὰ δροσιστῆ ἡ καρδιά μου.

Στ. 3. Κατελάνου. Ἡ σκληρότης τῶν Κατελάνων, ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν 14' αἰῶνα ἐπιδρομῶν αὐτῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπέμεινε παρομιώδης. Στ. 5. νὰ σὲ σώσουν=νὰ σὲ καταφθάσουν. Στ. 9. παραγιάλι (παρά—γιαλός) περιγιάλι, παραλία. Στ. 10. μουσοῦδια=πρόσωπον (ἰταλ. muso+οῦδι). Στ. 12. νὰ κουρευτῆ νὰ κόψῃ τὴν κόμην εἰς ἔνδειξιν πένθους. Στ. 14. ξόδι (ἐξόδιον)=κηδεία. γδικιωθῶ (συμφυρμός τοῦ ἐκδικηθῶ καὶ δικαιοθῶ).

[Διανοτράγουδα ἐκ χειρογράφου τῆς Βιέννης τοῦ 15' αἰῶνος.]

- α'. Ἀπὸ πηγὴν πάλιν πηγῆ, κ' ἀπὸ πηγὴν πηγάδι,
κ' ἀπὸ παλιὰ φιλήματα πάλιν καινούρια ἀγάπη.
- β'. Ἐφῆς ἐπεροδιάβαινα, κόρη, ἐκ τῆ γειτονιά σου.
κ' ἡ γειτονιά σου μ' ἤννοιωσεν, καὶ σύ, κόρη, ἐκοιμάσου.
- Ἔοιοι δοξεύουν μ' ἄρματα, ὄλοιοι μὲ τὰ δοξάρια,
καὶ σὺ ἐκ τὸ παραθύρι σου δοξεύεις μὲ τὰ μάτια.

Β'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ

1

Γκιουμουλτζίνας (Θράκη)

Η ΚΟΥΣΤΑΝΤΗΣ

[Τὸ τραγοῦδι τοῦτο εἶναι παραλλαγή τοῦ εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπιχωριάζοντος ἀκριτικοῦ ᾄσματος τοῦ Πορφύρου. Ἡ σύζυγος ἢ ἡ ἀγαπητικὴ τοῦ Ἀκριτοῦ εἰς πολλὰ ἄσματα παρουσιάζεται ὡς ἡρωϊκὴ βοηθὸς αὐτοῦ, σώζουσα ἐκ κινδύνων.]

Ἡ Κουστάντης ἢ λιὸ μικρός, τὸν ἄξιον παλληκάρι,
τὸν πρώτου χρόνου ὅς τὸν σπαθί, τὸν δευτέρου δουξάρι,
τὸν τρίτου κενκήστημι «κανένα δὲ φοβοῦμι,
μηδὶ Τούρκου, μηδὶ Ρουμιό, οὔδι τὸν βασιλέα.»

5 Βασιλουπούλα τ' ἄκουσι πὸν τὸν ψηλὸν σαράι.
«Σώπα, σώπα, μπρὲ Κούσταντη, κὶ μὴ πουλυπινέσι,
κὶ θὰ τ' ἀκούσ' ἢ βασιλὲς κὶ στείλη κὶ σὶ πάρη.»

Κ' ἢ βασιλὲς σὰν τ' ἄκουσι πουλὺ τοῦ βαρουφάνη.
Βάνει τιλάλη κὶ φοννάζ, χουριά κὶ βιλαέτια.

10 «Ποῖος εἶνι ἄξιους κὶ ἀβουργὸς τὸν Κούσταντη νὰ φέρη;»
Κανένας δὲ ἀπλουήθημι πὸν ὄλονου τὸν κόσμου.
Τοῦ χήρας γιὸς πλουήθημι, τῆς χήρας παλληκάρι.

Στ. 1. λιὸ μικρός ὁ Μικροκωσταντῖνος ἐπικαλούμενος εἰς πολλὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα. Στ. 2. εἰς ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους ἐχειρίζετο τὸ σπαθί, εἰς ἡλικίαν δύο ἔτων τὸ τόξον. Στ. 9. τιλάλη κήρυκα (λ. τουρκ.)
Στ. 10. ἀβουργὸς=γοργός.

«Ἴγώ μαι ἄξιους κὶ ἀβουργὸς τὸν Κούσταντη νὰ φέρου,
ἀπ' τὴν καλοῦδα τ' πὸν κουντὰ νὰ πὰ νὰ τὸνι πάρου.»
15 Τὸν μαύρου τ' καβαλλίκιμι κὶ πῆρι κὶ πααίνει.
«Γιὰ σήκου, σήκου, Κούσταντη, κὶ βασιλὲς σὶ θέλει.
—Πές μὶ ἂν εἶνι γιὰ καλό, νὰ βάνου τὰ χρυσά μου,
πές μὶ ἂν εἶνι γιὰ κακό, νὰ βάνου τᾶρματά μου.»
Τὸν ἔρραφι τὰ μάτια του ἰνιὰ λουγιῶ μιτάξι,
20 τὸν ἔδισι τὰ χέρια του σαράντα κάτι ἄλοίδα,
ἔβανε κὶ ὅς τοῖς πλάτις του τοῦ μύλου τὸν λιθάρι,
κὶ ὅς τᾶλλου του τὸν ἔβαλι, ὅς τοῦ βασιλὲ τὸν πάει.
Βασιλουπούλα τ' ἄκουσι, γυρίσθη κὶ τὸν λέγει.
«Δὲ σ' εἶπα γώ, μπρὲ Κούσταντη, νὰ μὴ πουλυπινέσι,
25 κὶ θὰ τ' ἀκούσ' ἢ βασιλὲς κὶ στείλη κὶ σὶ πάρη;»
Δακρύσανι τὰ μάτια του, κόπηκαν τὰ μιτάξια.
Ἄνέμιξι τὰ χέρια του, κόπηκαν κὶ οἱ ἄλοίδις.
Ἄνέμιξι τοῦ πλάτις του, ἔπισι τὸν λιθάρι.
Νὰ κ' ἢ καλοῦδα τ' πᾶφτασι μὶ τὸν σπαθί ὅς τὸν χέρι.
30 Διξιά ζιρθάνι ἔκουφι κὶ κόσμους δὲν ἀπόμνι.
Στέλνει τοῦ βασιλὲ χαμπέρο, τοῦ βασιλὲ δυὸ λόγια.
«Ἄν ἔρη κὶ ἄλλα πρόβαρα νὰ στείλη νὰ τὰ κόψου.»

2

Ἄστνπαλαίας

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

Πτοδὸς εἶν' ὁ Βασιλὲς τῆς γῆς τὸ ἢ Δέσποινα τοῦ κόσμου;
πτοδὸς εἶν' ὁ κλειδακάτουρας, ποῦ σ' ἔσει κλειδαμένο;

Ἄρ. 1. Στ. 14. καλοῦδα καλή=σύζυγος. Στ. 20. κάτι (λ. τουρκ.) μέτρον, κυρίως ὄροφος. Στ. 27. ἀνέμιξι (ἀνεμίξω) ἐκίνησε μὲ ὀρμήν. Στ. 30. ζιρθάνι ζερβιά, ἀριστερά. Στ. 31. χαμπέρι ἀγγελία, μήνυμα (λ. τουρκ.)

Ἄρ. 2. Στ. 1. Ποῖος εἶν' ὁ βασιλεύς. Στ. 2. κλειδακάτουρας= κλειδοκράτορας.

Καμνῶ τοῦ βασιλευσῶ θρονί, τῆς Δέσποινας κουβοῦκλι,
καμνῶ τοῦ κλειδακάτουρα οὐλόχρουσο μαντήλι,
5 γιά νά σέ φήγη νά ριξεσαι ταῖς τρεῖς Δζορταῖς τοῦ χρόνου,
τοῖς Ὑψώσαις γιά τὸ σταυρό, τὰ Φῶτα γιά τὸ γιάσμα,
τὸ Πάσχα, τὰ Χριστούγεννα γιά τοῦ Χριστοῦ τὴ γέννα,
τοαὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν τσουρῶζατοῦ γιά τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

3

Δέσβου

(ΕΥΧΕΤΙΚΟΝ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΙΩΝ)

Ἰδὼ μᾶς εἶπαν κ' ἤραταμ σὶ τοῦτα τὰ παλάτια,
τὰ δίπατα, τὰ τρίπατα, μαρμαρουστολισμένα,
δοῦ τὰ χτίζαν Ἐροῦτις κ' ὄλον καλανδρουμένοι.
5 Βάζανι μόλον τοῦ ψηφί κ' ἀράδα τοῦ λουγάρι,
βάζαν κὶ μισουχάλικα ἀδρὸν μαργαριτάρι.

Εἶπαμι τὰ παλάτια μας, ἄς ποῦμι τοὺν ἀφέντη.
Ἀφέντ' ἀφέντη λόφιντι, πέντι βουλαῖς ἀφέντη,
ἀφέντης εἶσ' ἀπ' τοῦ θιῶ, κὶ φαίνισ' ἀπ' τοῦ σῶμα,
καμαροῦτὰ πατιεῖς ἔς τὴ γῆ κὶ ζυγιαστὰ ἔς τοῦ χῶμα.

Αρ. 2. Στ. 3. Κάμνω (ὑπόσχομαι νά κάμω) τοῦ βασιλευσῶ θρονί. Στ. 4. οὐλόχρουσο μαντήλι. Στ. 5. νά σέ ἀφήγη νά ἔρξεσαι ταῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου, τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. Ἐν τῇ ἀπαριθμήσει δ' ὁμοίως τῶν ἑορτῶν ἀναφέρονται τέσσαρες ἀντὶ τριῶν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτ.), τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων (6 Ἰανουαρ.) καὶ τοῦ Πάσχα. Στ. 8. τσουρῶζατοῦ Κυριακή.

Ἄφ. 3. Στ. 2. δίπατα, τρίπατα=διώροφα, τριώροφα. Στ. 3. καλανδρουμένοι (καλαντρευόμενοι) ὄραῖοι. Στ. 4. μόλον περιχέλωμα (κυρίως ὁ μόλος, τὸ ζεῦγμα τοῦ λιμένος) ψηφί=ψηφίς λουγάρι θησαυρός, χρυσᾶ νομίσματα. Στ. 5. μισουχάλικα αἱ ψηφίδες τοῦ μέσου, ἀδρὸν=ἀδρόν, χονδρόν. Στ. 7. λόφιντι (ὄλος+ἀφέντης) ὀλάφεντε, πεντάφεντε. βουλαῖς=βουλαῖς, φοραῖς.

10 Σόνα σοῦ πρέπ', ἀφέντη μου, χίλια χρόνια νά ζήσης,
κὶ τοῦν πιδιοῦ σ' τὰ στέφανα οὐλα νά τὰ φιλῆσης.
Ἐς τοὺν ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ νά πᾶς νά προσοσκυνήσης.

Εἶπαμι τοῦ ἀφέντη μας νά ποῦμι δὴ κυρά μας.
Κυρ' ἀργυρή, κυρὰ χρυσή, κυρὰ μαλαματένια,
15 διαν ὁ Θιὸς ἡμοῖραζι τὴν οὐμουρφιά ἔς τοὺν κόσμου,
κὶ σὺ ἔς τὴν πόρτα στέκουσον, τὴν καλονμοῖρα πῆρις'
πῆρις ἀσπράδα τοῦ χουνοῦ, τὴ κουκκινιά τοῦ ῥόδου,
κὶ μάτι κὶ ματόφρονδον ἀποὺ τοῦ χιλιδόνι.
Εἶπαμι τὴν κυράτσα μας, ποῦ νά πουλυχουνοῖση,
20 ἔς τοὺν ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ νά πᾶ νά προσοσκυνήσης.

Εἶπαμι τὴν κυράτσα μας, ἄς ποῦμι κὶ τὴ κόρη.
Κυρά, γαμπρὸ σὶ φέραμι ἀποὺ τὴ Βαβυλῶνα,
μὶ τιτρακόσοι ἄρχοντες, μὶ χίλια παλληκάρια.

Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σου, ἄς ποῦμι κὶ τοῦ ἄλλου.
25 Κυρὰ μου τοῦ κουρίτσι σου γραμματικὸς τοῦ θέλει,
ἄν εἶνι κὶ γραμματικὸς, πουλλὰ προικιά γυρεῦγι.
Γυρεῦγι ἀμπέλια ἀτρώγητα, χουράφια μὶ τὰ σδάρια,
γυρεῦγι κὶ τὴ Βιντιὰ μ' οὐλα τῆς τὰ καράβια,
γυρεῦγι κὶ τοῦ κύρ Βουριᾶ γιά νά τὰ ταξιδεύγη.

30 Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σου, ἄς ποῦμι κὶ τοῦ ἄλλου.
Κυρὰ μου, τοῦ κουρίτσι σου βάλι τον ε τοῦ καφάσι,
νά κουσκινίζη μάλαμα, νά πέφτη τοῦ λουγάρι,
κὶ μὶ τὰ κουσκινίσματα νά θαινή παλληκάρια.

Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σας, ἄς ποῦμι τοὺν ἕγιό σας.

Στ. 10. σόνα=σένα. Στ. 11. νά ἰδῆς νυμφευόμενα τὰ τέκνα σου. Στ. 16. τὴν καλονμοῖρα πῆρις πῆρις τὴν καλὴν μοῖραν, σοῦ ἔλαχον τὰ καλύτερα δῶρα τῆς Μοίρας, ἢ καλύτερα μερίς. Στ. 31. καφάσι δικτυωτὸν παραθύρον. Ἡ ἔννοια· ἐγκλείσον τὴν κόρην σου εἰς δωμάτιον, ὅπου ν' ἀσχολῆται εἰς κοσκίνισμα χρυσοῦ.

- 35 Σόνα σοῦ πρέπει, νὸ πιδί, χίλιω γρουσοῦ ζουνάρι,
μαλαματένια ἄρματα, γιὰτ' εἶσι παλληκάρι,
κὶ ἓνα ἄλουγου καλό, νὰ βγαίνης ἔς τὸν σιργιάνι.

- Εἶπαμι τὸν ὑγιόκα σας, ἄς ποῦμι κὶ δοὺν ἄλλου.
Κυρά μου, δοὺν ὑγιόκα σου, τὸν καλινθριμένου,
40 ἰνιὰ μικραῖς δοὺν ἀγαποῦν κὶ δικουχτὸ μεγάλις.
Ἄλλη κιντᾶ τὸν ἥλιου, κὶ ἄλλη τὸν φηγγάρι,
ἀπ' οὔλις ἢ μουρφόυρη κιντᾶ ἀνατουράλι.

- Εἶπαμι τὸν ὑγιόκα σου, ἄς ποῦμι κὶ δοὺν ἄλλου.
Αὐτὸς ποῦ πάγει ἔς τὸν σκουλεῖδ κὶ γράφει μὶ κουντύλι,
45 θιὸς νὰ τὸν πουλυχρουνηῖ νὰ βάλῃ πιτραχῆλι

- Εἶπαμι τὸν ὑγιόκα σου, ἄς ποῦμι κὶ δοὺν ἄλλου.
Κυρά μου, τὸν ὑγιόκα σου, δοὺν μουσκανθριμένου,
βάλι νιὸ κὶ λοῦσι τουν κὶ καλουχτένισί τουν,
κὶ στείλι τουν ἔς τὸν δάσκαλου, γράμματα γιὰ νὰ μάθῃ,
50 νὰ μπαίνῃ νὰ καλαναρχᾶ, νὰ βγαίνῃ νὰ διδάξῃ,
νὰ δοὺν ἠδειρ' ἢ δάσκαλους μὶ τῇ χρυσῇ βιογίτσα.
νὰ δοὺν μισρών' ἢ μάννα του μὶ τὰ πουλλά της χάδια.

- Βάλι πανέρια κάστανα, πανέρια λιφτουκάρα,
ἂν ἔχῃς κὶ γλυκὸ κρασί, κέρινα τὰ παλληκάρια,
55 νὰ πιοῦν, νὰ ξιβραχνιάσουνε, νὰ τραγουδοῦν καθάρια.
Κι' ἄπλουσι τὸν χιράκι σου ἔς τὴν ἀργυρῇ σου τσέπη.
ἂν εὔρης γρόσα δῶ μας τα, φλουριά μὴ τὰ λυπᾶσι.
ἂν εὔρης κὶ μισόφλουρα, κὶ κεῖνα παίρνονμί da.

Στ. 39. *καλινθριμένου*=καλοαναθρεμμένον. Στ. 42. *ἀνατουράλι*
περίτεχρον κόσμημα ὁμοιον πρὸς φυσικὸν (*naturale* ἰταλ.) Στ.
45. *πιτραχῆλι* (ἐπιτραχῆλιον) *πιτραχῆλι* (νὰ βάλῃ *πιτραχῆλι*=νὰ γίνῃ
ἱερεὺς). Στ. 50. *καλαναρχᾶ* (*κανοναρχᾶ*) *κανονάρχος* ὁ βοηθὸς τοῦ
ψάλτου. Στ. 52. *μισρώνη*=ἡμερώνη, *καθησυχᾶζη*. Στ. 53. *λιφτου-*
κάρα λεπτοκάρα.

Κύπρου

ΤΟ ΤΡΑΟΥΙΝ ΤΟΥ ΔΙΕΝΗ

- Ἢ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλιτσ'εύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα φορεῖ νὰ πᾶ ἔς τὸ παραῦριν.
Ἢ τὴν νάκρον τοῦ παραῦροκοῦ ἠῦρεν τοὺς ἀροκόπους,
ἔς τὴν μέση τοῦ παραῦροκοῦ ἠῦρεν τοὺς τρῶν τσ'αὶ πίνουν.
5 «Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φᾶ, νὰ πκῆ μιτὰ μας,
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶ ὀφτὸν περτίτσιν,
νὰ πκῆ γλυκόποτον κρασί, ποῦ πίνουφ φουμισμένοι,
ποῦ πίνουσι οἱ ἄρρωστοὶ τσ'αὶ βρέθονται γιαμμένοι,
—Ἐν ἦρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, νὰ φά, νὰ πκιῶ μιτὰ σας,
10 νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φά ὀφτὸν περτίτσιν,
μὴ γλυκόποτον κρασί, ποῦ πίνουφ φουμισμένοι,
μόνον ἦρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλις σας νὰ πάρω.
—Τσ'αὶ πκιός ἐνὶ ὁ κάλλις μας, ἀποῦρτες γιὰ νὰ πάρης;
—Τσ'εῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τσ'εῖνος ὁ ναροκόδοντας,
15 τσ'εῖνον τὸ παλληκάρις σας, πῶν ἔς τὸ παραῦριν.»
Ποῦ τὸν γρικᾶ ὁ Διενῆς ἀρκώθην τσ' ἐθνωμώθη.
«Γιὰ μὲν τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν τὸ συντυχάνεις.»

- Σ'ερακῆς, σ'ερακῆς ἐπικιάσασιν καὶ ἔς τὴν παλιώστραν πάσιν.
Τσ'αὶ τσ'εῖ μὲ ποῦ παλιώνησασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέρας.
20 Τσ'εῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
τσ'εῖ πῶπκιαννεν ὁ Διενῆς τὰ κόκκαλα ἔλουῦσαν.
Τσ'εῖ πῶροσεν ὁ Χάροντας, πῶς ἐν νὰ τὸν νιτσ'ήση,

Στ. 3. *ἀροκόπους* χαροκόπους, (τοὺς διασκεδάζοντας). Στ. 6. *ἄγριν*
τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ κρέατος τοῦ λαγοῦ. Στ. 7. *φουμισμένοι* φη-
μισμένοι, ἐπιφανεῖς. Στ. 8. *γιαμμένοι* (ὕγιαίνω)=ὕγιεις. Στ. 14. *να-*
ροκόδοντας=ἀραιοδόδοντες, ὁ ἔχων ἀραιοὺς ὀδόντας. Κατὰ τὰς φυσιογνω-
μικὰς δοξασίας τοῦ λαοῦ, αἰτινες εἶναι ἀρχαιόταται, οἱ ἀραιόδοντες εἶ-
ναι βραχύβιοι. Στ. 16. *ἀρκώθη*=ἠγριώθη. Στ. 18. *σ'ερακῆς*=χεριαῖς.
Στ. 19. *τσ'εῖ νι*=ἐκεῖ εἶναι. Στ. 22. *πῶροσεν*=ποῦ ἐννόησε.

- ἐπολογήθην τὸ εἶπεν του τοῦ Διενῆ τῶ αἰ λέει.
 «Τὸ αἰ χάμνα, χάμνα, Διενῆ, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν.»
 25 Τὸ εἰ ἐχάμνισεν ὁ Διενῆς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν.
 Χρουσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεν, ἔς τοὺς οὐρανοὺς τὸ εἰ ἐξέην.
 τὸ εἰ ἀνοιξεν ταῖς ἀλάταις του τῶ αἰ τὸθ θεὸδ δοξάζει.
 «Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι ἔς τὰ ψηλωμένα.
 Καμμὰ βουλή ἐγ γίνεται μὲ δίχως σου ἐσένα.
 30 Ἄνδρειωρκαῖς ποῦ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;
 —Τὸ αἰ πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τῶ αἰ τούτην τῆθ θεότην
 τοῦ Διενῆ τὴν ἐπαρε τὸ εἰ ἔρκεται τὰπισώσ σου.»
 Τὸ αἰ πκιάννει, πκιάνν' ὁ Χάροντας τῶ αἰ τούτην τῆθ θεότην
 τοῦ Διενῆ τὴν ἔδειξεν, τῶ αἰ ππέφτει ἔς τὸ κρεβάτιν.
 35 Ἄππεξωθκιὸν του στέκονται τρακόσοι δκνὸ νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τῶ αἰ κόμα κροφοοῦνται
 τὸ εἰ ἔναν κοντόν, κοντούτσικον, καὶ χαμηλοδρακῶτον
 στέκεται, νεπουγκώννεται, καὶ μπαιννει τὸ εἰ ἀρωτῆ τον.
 «Ἄππεξωθκιὸς σου στέκονται τρακόσοι δκνὸ νομάτοι,
 40 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τῶ αἰ κόμα κροφοοῦνται
 —Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ φοοῦνται.»
 Στήννει τους τάβλαν ἀρκυρήν, ποτῆριν τῶ αἰ τῶεργῆ τους.
 «Τρῶτε καὶ πίννει, ἄρκοντες, τὸ εἰ ἐγὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 —Τὸ αἰ πὲς μας πέ μας, Διενῆ, πὰ ἔς ταῖς παλληκαρκαῖς σου,
 45 πάνω ἔς ταῖς παιδικωσύναις σου, τῶ αἰ ταῖς ἀντρειωρκαῖς σου
 —Πάνω ἔς ταῖς παιδικωσύναις μου καὶ ταῖς παλληκαρκαῖς μου
 ἦτον τὰγκάθθιν πιθαμῆ καὶ τὸ τριόλιν δόλιν.

Στ. 24. χάμνα=χαλάρωσε. χαμνίζω=χαλαρώνω (χαῦνος). Στ. 26. ἐξέην=ἐξέβη. Στ. 27. ἀλάταις=πτέρυγες (ιταλ. alata=περὺγισμα). Στ. 31. θεότην ἀγνωῶ ἂν ἡ λέξις ἔχει τὴν ἔννοϊαν εἰκόνας ἢ ἄλλου θείου πράγματος, ὅπερ ὁ Χάρος μεταχειρίζεται ὡς γοργόνειον. Στ. 35. ἀππεξωθκιὸν=ἐξώθεν. Στ. 36. κροφοοῦνται=ἀκροφοοῦνται, κάπως φοβοῦνται. Στ. 38. νεμπουγκώννεται=ἀνακομβώννεται. Στ. 43. ξηοῦμαι=ἐξηγοῦμαι. Στ. 45. παιδικωσύναις=νεανιεύματα. Στ. 47. ἀγκάθθιν=ἀγκάθι. τὸ τριόλιν(τριβόλος) εἶδος ἀκάνθης. δόλιν ἀφθονία.

- Κάτω ἔς ταῖς νάκραις τῶν νάκρωδν, ἔς τὸν ἀρκοκαλαμιῶδν,
 τὸ εἰ μέσα ἐν ποῦ γυρίζα τῶ αἰ νύχταν τῶ αἰ ἡμέραν.
 50 Εἶχα τῶ αἰ τὴν καλίσαμ μου πίσω μου πὰ ἔς τὸμ μαῦρον,
 τὸ εἰ ἐφέγγαν μου τὰ κάλλη της τὴν νύχταν νὰ γυρίζω.
 Τὸ αἰ πὰ ἔς τὰ γλυκοξίφωτα, ποῦ πᾶ νὰ ξημερώση,
 στῶισατήκασιν τὰμμάδκια μου τὸ εἰ ἔναν μεγάλοφ φίν.
 ἐξῆντα τῶ αἰ κλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκνὸ καμάρας.
 55 τὸ εἰ ἀκόμα δκνὸ τῶν κλίματα τὸν Ἐλενον νὰ φάη.
 Μὲ τοῦ θεοῦ τῆθ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τῆθ χάριν,
 μπαίννω τῶ αἰ σαίτεεύκω τον ἔς τὴμ μεσατῶην καμάραν.
 Ποῦ τὸ φαράτῶν τοῦ φιδκιῶ ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
 τῶ αἰ ἔς τὸν Ἀφροίτην ποταμὸν πᾶω νὰ τὸν ποτίσω
 60 πὰ τὸ ἡῦρα τὸς Σαρατῶηνόν, τὸ εἰ ἔβλεπεν τὸν Ἀφροίτην.
 Σὰν τὸ βουνὸν ἐκάθετον, σὰν τὸ ὄρος ἐκοιμάτου,
 καὶ πάνω ἔς τὴθ δαχοῦλλαν του στῶύλος λαὸν ἐβούραν,
 πάνω ἔς τὴν τῶεφαλοῦλλαν του περτίτσια κακκαρίζαν,
 καὶ μέσα ἔς τὰ δουθούνια του ἀπάρακα ξισταβλίξαν.
 65 Τὸ αἰ ποῦ τὸν εἶδεδ Διενῆς γοιὸν νὰ τὸν κροφοήθην
 τῶ αἰ στέκει, δκιαλοῖζεται πῶς νὰ τὸς σᾶιρετήση.
 Ἄτε ἄς τὸς σᾶιρετήσωμεν γοιὸν πρέπει, γοιὸν ταιρκάζει.
 —Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατῶηνέ, γλεπάτουρε τοῦ τόπου,
 νάκκον νερόν σὲ ἐρκάστηκα τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω.—
 70 Τοῦτος νερόν ἐζήτησεν, τὸ εἰνος σπαθὶν ἐταύραν.
 Ὁ Διενῆς ὁ γλήγορος ἄρπαξεν τὸ θραβὶν του,
 τῶ αἰ μιὰ ξυλιὰν τοῦ ξύλωσεν, τῶ αἰ μιὰ ξυλιὰν τοῦ βκάλλεν.
 Τσακκίζει τὸ δκτὸ κόκκαλὸς, κ' ἐξηνταδκνὸ παταῖς,
 τὸ εἰ ἄλλους δκνὸ μονοκόκκαλους, τῶ εἰνη ἔν' ἡ ἀρωστιά του

Στ. 48. νάκραις=ἄρκας, ἀρκοκαλαμιῶδν=ἄγγιον καλαμιῶνα. Στ. 52. γλυκοξίφωτα=τὰ γλυκοχαράματα. Στ. 53. στῶισατήκασιν=ἐσκιάτηκαν, ἐσκιάστησαν, ἐφοβήθησαν. Ἐλενον=Ἑλληνα. Στ. 62. στῶύλος λαὸν ἐβούρα=σκύλος ἐδίωκε λαγόν. Στ. 64. ἀπάρακα=ἐπάρατα. ξισταβλίξαν=ἐσταβλίζοντο. Στ. 65. γοιὸν (οἶον)=ὄς. Στ. 68. γλεπάτουρε=βλεπάτορα, φύλαξ. Στ. 69. νάκκον=ὀλίγον. ἐρκάστηκα=ἐζήτησα. Στ. 70. ἐταύραν=ἐτραυά, εἶλε.

- 75 *Ἔξην τὸ νάχος τῆς ῥαβκιᾶς ἔξηνταπέντε μίλια.*
 Ἄρμοντες ἐν πότρωσιν μέσ' ἔς τοῦ ῥηθὸς τὰ σπύδικα,
 καὶ τὴν ξυλιὰν ἀκούσασιν τὸ' οὐλλοὶ μπουμουτιστήκαν.
 —Κάπου σιάφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιο ῥίβκει,
 γιὰ θέλησεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νὰ χάσῃ! —
- 80 *Ννάσιν τσ'αὶ τὸν Παλιοπαπποῦν ποῦ τσ'ειαχαμαὶ καὶ ῥάσσει.*
 —Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρμοντες, τίποτες μὲφ φοῶστε,
 τσ' ἐν ξυλιὰ τοῦ Διενῆ, τσ' ἀλί του ποῦ τὴν ἔφαν,
 τσ'αὶ ποῦ τὴν ἔφαν τσ' ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάρω.—
Ννάσου τσ'αὶ τὸς Σαρατσῆνόν, τσ' ἔρχετον κοντζυστῶντα,
 85 *τσ'αὶ ποῦ ταῖς ποκοντζύστραις του ἐστῶ ειοῦνταν τὰ παλάδκια.*
Τσ' ἔναν κοντὸν κοντούτσικον τσ'αὶ χαμηλοβρακάτον
στέκεται, νεπουγκῶννεται τσ'αὶ μπαίννει τσ' ἄρωτᾶ τον.
 —Τσ'αὶ πέ μας, πέ, Σαρατσῆνέ, εἶντα ἴν' ἢ ἄρωσσιά σου;
 —Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τὸν γέρημον Ἄφροίτην
- 90 *μήτε πουλλὴν ἐδκιαλλάσεν, μήτ' ἄνθρωπος ἐπέργαν*
τσ' ἕνας νερὸ μὸζήτησεν, τσ' ἐγὼ σπαθὶν ἐταύρουν
τσ'εἶνος ἀποῦ τον γλήορος ἄρπαξεν τὸ ῥαβτίν του,
τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ ἔδωσεν, τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ βκάλλεν,
τσακκίξει μου δκνὸ κόκκαλα τσ'αὶ δεκοχτῶ παταῖς,
 95 *τσ' ἄλλους δκνὸ μονοκόκκαλους, τούτη ἴν' ἢ ἄρωσσιά μου.*
Σηκοῦτε τὴν κουτάλα μου, νὰ δῆτε τῆρ ῥαβκιάν μου.—
Σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τῆρ ῥαβκιάν του,
σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, τσ' ἐφάννην τὸ φλαντζίν του,
τσ'αὶ ποῦ τὸν πόνον τὸν πολλὸν ἔξέην ἢ ψυχὴ του.»

Στ. 75. *ἔξην τὸ νάχος*—ἔξέβη ὁ ἦχος. Στ. 77. *μπουμουτιστήκαν*—ἔπεσαν μπρούμυτα, πρηνεῖς. Στ. 80. *ννάσιν* καὶ *ννάσου*—νά σου, ἰδού. *τσ'ειαχαμαὶ*—ἐκεῖ κάτω. *ῥάσσει*—διαβαίνει. Στ. 83. καὶ ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τοιαύτην πληγὴν εἶναι ἀνδρείότερος αὐτοῦ. Στ. 84. *ἔρχετον κοντζυστῶντα*—ἔρχετο γογγύζων. Στ. 85. καὶ ἀπὸ τοὺς γογγυσιμοὺς αὐτοῦ ἐσειόντο τὰ παλάτια. Στ. 90. *ἐδκιαλλάσεν*—διέβαινε. Στ. 94. *παταῖς*—παγίδες, πλευρά. Στ. 96. *κουτάλα*—πλάτες (κοτύλη). Στ. 98. *φλαντζίν* πνεύμων.

- 100 *Τσ'αὶ πολλοῦτ' ὁ Διενῆς τῆς κάλῃς του τσ'αὶ λέει.*
 Ἔλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρειστοῦμεν.
 Τὸν Γιάννην ἐσοῦ μὲν παρῆς, τσ' ἔπαρ' τὸν Κωσταντῖνον.
 —Ὁ Γιάννης ἄντρας μου ἦτον, πάλε τὸν Γιάννην παίρνω.
 —Ἔλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρειστοῦμεν,
 105 *θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντῖνον.»*
Ἐπῆεν τσ' ἢ καλίτσα του νὰ ποσ'αιρειστοῦσιν,
ἔς τὰγκάλια του τὴν ἔσφιξεν τσ' ἔξέην ἢ ψυχὴ τους.
 Δοξάζω σε, καλέ θεέ, ποῦ σαι ἔς τὰ ψηλωμένα,
 ὁποῦ γινώσσεις τὰ κρυφὰ τσ'αὶ τὰ φανερωμένα,
 110 *ποτίσω πᾶν τὰ ζωντανά, τσ' ὀμπρὸς τὰ ποθαμμένα.*
Ζωὴν τσ'αὶ χρόνους νὰ χουσιν ὄσοι τσ' ἂν τ' ἀργικαῦσιν,
τσ' ἂν ἐν ἢ χρώμη τους καλή, πρόπει νὰ μᾶς τσ'ερονῶσιν.

5

Τραπεζοῦντος

(ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)

[Οἱ Τραπεζοῦντιακοὶ θεοῖοι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς βεβηλώσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας παρουσιάζουν σπουδαίας διαφορὰς ἀπὸ τοῦ πανελληνίου θεοῖοι, τὸν ὅποιον ἐν ἀρχῇ (σ. 1) ἐδημοσιεύσαμεν. Ἐκ τῶν δύο τύπων, τοὺς ὁποίους παραθέτομεν κατωτέρω, ὁ μὲν πρῶτος, κατὰ τὰλλα ὁμοιότητος πρὸς τὸν πανελλήνιον θεοῖοι, συμπληρῶνει αὐτὸν διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ ηρωικοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὁ δὲ δεύτερος ἀποδίδει εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ τὴν ἀλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα περὶ ἀνακτήσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας.—Εἰς μίαν παραλλαγὴν συμφύρονται ἀμφότεροι οἱ τύποι καὶ ἀναφέρεται, ὅτι ποὺλὶ ἐκόμισε τὸ ἄγγελμα εἰς Τραπεζοῦντα, εἰς τανάκτορα τοῦ αυτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Δαυιδ Κομνηνοῦ (*ἔς σοὶ κῦρ Δαβῆς τὸν οἶκον»·.)]

Α'

Τὴν Πόλην ὄντες ὠρίζεν ὁ Ἕλλην Κωσταντῖνον,
μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτῶ καμπάναις.

Ἄρ. 5. Στ. 1. Ἕλλην (Ἕλλη) ἀνδρείος καὶ ἰσχυρός.

- μέ διάκουσ, μέ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους παπᾶδες,
 ψαλλᾶδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖτ' ὁ Θεός μου.
 5 Σιτ ἔψαλλαν, σιτ ὠρίζαν τῆμ Πόλ' τῆρ Ῥωμανίαν,
 σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
 σημαίνει κ' ἡ ἅγι Σοφία, τὸ μέγαν μοναστήριον.
 Ὡς τὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ πατριάρχης,
 Ὡς τὴν ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ βασιλεάς μου,
 10 ὁ βασιλεάς, ὁ βασιλεάς, ὁ Ἑλλεν Κωσταντίνον.
 Ψάλλουν τὸ ἅγιος ὁ Θεός καὶ τὴν τιμιώτεραν.
 Ἐρθεν πουλιν κ' ἐκόνεψεν τ' ἅγι Σοφιάς τὴμ πόρταν.
 Τὸ ἔναν τὸ φτεροῦλιν ἄθε Ὡς σὸ γαῖμαν βουτεμένον,
 Ὡς σὸ ἄλλο Ὡς σὸ φτεροῦλιν ἄθε χαρτὶν βαστᾶ γραμμένον.
 15 Ἀτὸ κανεῖς κὶ ἀνάγνωσεν, κανεῖς κ' ἐξέρε ντὸ λέγει,
 μονδὲ κ' ὁ πατριάρχης μου μέ ὄλους τοὺς ποπᾶδες.
 Ἐναν παιδίν, καλὸν παιδίν, ἔρχεται κ' ἀναγνώθει.
 Σιτ ἀναγνώθ', σιτ' ἔκλαιγεν, σὺτιν ἀτους νὰ λέγη'
 «Νᾶηλι ἐμᾶς, νὰ βᾶί ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκ' τὴμ Πόλ' ἐπαῖραν,
 20 ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκᾶμν', ἐλλάγεν ἡ ἀφεντία.»
 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, «ἐλλάγεν ἡ ἀφεντία!»
 μοιρολογοῦ καὶ ἡ ἅγι Σοφία, τὸ μέγαν μοναστήριον.
 Ὁ βασιλεάς, ὁ βασιλεάς, παργόριαν κὶ παῖρνε.
 Ἐπαῖρνε τ' ἐλαφρόν σπαθίν, τ' ἔλλενικὸν κοντάριον,

Στ. 5. Ἐνῶ ἔψαλλαν, ἐν ὅσῳ ἦσαν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ῥωμανία, τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς αυτοκρατορίας. Στ. 8-9. πρὸς ἀνατολὰς ἔστηκεν ὁ πατριάρχης, πρὸς δυσμὰς ἔστηκεν ὁ βασιλεὺς. Στ. 11. τὴν τιμιώτεραν (τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ) ἦτοι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν ψαλλόμενον θεοτόκιον. Στ. 12. ἦρθε πουλί κ' ἐκάθησεν εἰς τὴν πόρταν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Στ. 13. Ἡ μία φτεροῦγα του εἰς τὸ αἵμα εἶναι βαμμένη. Στ. 14. Ἡ ἄλλη φτεροῦγα του βαστᾶ χαρτὶ γραμμένον. Στ. 15. αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀνάγνωσε, κανεῖς δὲν ἔξεύρει τί λέγει. Στ. 18. ἐνῶ ἀναγνώσκει ταῦτοχρόνως κλαίει καὶ λέγει εἰς αὐτούς. Στ. 19. ἀλλ' εἰς ἐμᾶς, βᾶί εἰς ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλιν. Στ. 20. ἐπῆραν τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἥλλαξεν ἡ βασιλεία (ἄλλος ἔγινε κύριος). Στ. 21. τὰ ἐγκλησιᾶς=αἱ ἐκκλησίαι. Στ. 23. παργόριαν κὶ παῖρνε=δὲν ἔπαιρνε παρηγορίαν (ἦτο ἀπαρηγόρητος).

- 25 τοσοῖ Τοῦρκους κροῦγεν Ὡς σὸ σπαθίν, τοσοῖ Τοῦρκους Ὡς σὸ κοντάριον.
 Τριακόσους Τοῦρκους ἔκοψεν καὶ δεκατρεῖς πασᾶδες, [ῥοι].
 τσακῶθεν τὸ σπαθίν ἀτου κ' ἐσκίγεν τὸ κοντάριον.
 Ὅντεν ἐκαλοτέρεσεν, ἀπέσ' τοσοῖ Τοῦρκς ἐπέμνεν,
 κ' ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνεν.
 30 Κι' ἀτοῖν ἀτόναν ἔθαψαν Ὡς σὸ γλοερὸν τιουσᾶκιν.
 Β'
 Τῆμ Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ Ἑλλεν Κωσταντίνον,
 εἶχε πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φοβετσίάρους,
 εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸμ μέγαν Ἰωάννην.
 Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ῥωμαίους δωδεκάραν,
 5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ῥωμαίους ἀφεντᾶδες.
 Ἐκεῖν' κ' ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
 Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιᾶς καὶ τὴν ἅγι Σοφίαν.
 Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἔρθεν Ὡς σ' ἅγι Σοφιάς τὴμ πόρταν.
 Χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ δέθαν,
 10 νεσπάλθεν τὸ κλειδὶν ἄθε, καὶ πέμνεν κλειδωμένον.
 Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

Α'. Στ. 25. κροῦγεν=κρούει. Στ. 27. ἐτσακίστη τὸ σπαθί του κ' ἐσκίστη τὸ κοντάρι του. Στ. 28. Ὅταν παρετήρησε καλὰ (εἶδε πῶς) μέσα εἰς τοὺς Τοῦρκους ἀπέμεινε (πῶς περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους). Στ. 29. καὶ ὄταν (πάλιν) παρετήρησε καλὰ εἶδε πῶς ἀπεμονώθη. Στ. 30. καὶ αὐτοὶ (οἱ Τοῦρκοι) τὸν ἔθαψαν εἰς γλοερὸν στρώμα.

Β'. Στ. 2. φύλακας τῶν τειχῶν (τῶν πυλῶν) προδότας, ἀρχηγούς δειλοῦς. Στ. 3. εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἦτοι τὸν Γενοῦτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὰ τραπέζου-τιακὰ ἄσματα διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνη. Στ. 4. δωδεκάραν τὴν θρυλικὴν δωδεκάδα καὶ τὰ δημοτικὰ ἔσματα. Στ. 5. τῶν βασιλέων, κατὰ τὰ παραμῦθια καὶ τὰ δημοτικὰ ἔσματα. Στ. 6. μεκχεμὲν=κρίτας. Στ. 6. ἐκεῖνοι δὲν ἐκρίναν δίκαια, παρέδωκαν τὰ κλειδιά. Στ. 9. Χρόνοι ἦρθαν καὶ πέρασαν, καὶ ἦρθαν καὶ διάβησαν (παρῆλθον). Στ. 10. ἐλησιμονήθη τὸ κλειδί της καὶ ἀπέμεινε κλειδωμένον (ἡ ἅγια Σοφία). Στ. 11. διὰ ν' ἀνοιχθῆ χρειάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν. (Διὰ τῆς θείας βοήθειας καὶ τῆς ἐνεργείας ἡρώος θ' ἀποδοθῆ ἡ ἅγια Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτῆς).

Κερασούντος

Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΝ

[Τὸ ἔπος εἶναι παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ἀκριτικοῦ ἔποςτος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀδιαφθορωτέρα τῶν ἄλλων παραλλαγῶν καὶ πλειότερον, καθὼς φαίνεται, προσεγγίζουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἔπος. Ὁ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεννηθεὶς υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις ἐτρόφη ὑπὸ τοῦ αἰχμαλωτίσαντος τὴν μητέρα του Σαρακηνοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ, ἠλικιωθεὶς φεύγει, ὅπως μεταβῆ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας (τὴν Ῥωμανίαν) πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς του. Καθ' ὁδὸν συναντᾷ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφόν του, μονομαχεῖ πρὸς τοῦτον, ὅταν δὲ εἶναι ἐγγὺς νὰ καταβάλλῃ αὐτόν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὅστις χαίρων διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ δευτέρου υἱοῦ του, εὐχεται νὰ συναντήσουν στράτευμα ἐχθρικὸν διὰ ν' ἀναδειχθῆ ἡ ἀνδρεία των. Ὄντως δὲ κατανικῶσι στρατὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον ἐξ εὐγνωμοσύνης σώζει ὁ αἰχμάλωτος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου.—Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μονομαχίας ἀδελφῶν βλ. ἀνωτέρω σ. 140.]

- Οἱ Τοῦρκ' ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τῆς Ῥωμανίαν,
ἐπάττανε τὰ ἐγκλησιαὶς κ' ἐπαίρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρούς, ἀργύρα μαστραπάδες,
ἐπῆραν καὶ τὴν μάννα μου, ὡς ἐμὲν ἔμποδος ἔτον.
- 5 Ἐπῆγεν καὶ ν' ἐποῖκε με ὡς τ' Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σκάλας.
Ἐμὲν αὐτὸς πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τὸ γαλαν καὶ μὲ τὰρνί τὸ κρέας.
Ἐμὲν αὐτὸς πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τὸ γαλαν καὶ μὲ τὰρνί τὸ κρέας.
Ἐμὲν αὐτὸς πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τὸ γαλαν καὶ μὲ τὰρνί τὸ κρέας.
Ἐμὲν αὐτὸς πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τὸ γαλαν καὶ μὲ τὰρνί τὸ κρέας.
- 10 Ἐκεὶ χεν κύρ' Ἀνδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ἐανθίνον.»

Παράφρασις. Ὄταν οἱ Τοῦρκοι ἐκούρσευαν τὴν Πόλην, τὴν Ῥωμανίαν, ἐπάττανε ταῖς ἐγκλησιαῖς κ' ἐπαίρναν ταῖς εἰκόνας, ἐπαίρνανε χρυσοὺς σταυρούς, ποτήρια ἀσημένια, ἐπῆραν καὶ τὴν μάννα μου, ὡς ἐμὲ ἦταν γαστρομένη. Ἐπῆγε καὶ μὲ ἐγέννησε ὡς τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σπῆτια. Ἐμὲνα μὲ ἔτροφεν αὐτὸς μὲ μέλι καὶ μὲ γάλα καὶ μὲ τὰρνί τὸ κρέας. (Ἡ μάννα μου) ὡς τὰ φανερά μὲ ἐχόρευε, ὡς τὰ κρυφὰ μὲ ὀρμηνεύει. «Γιέ μου, ἂν ζῆσης καὶ μεγαλώσῃς, φύγε ὡς τὴν Ῥωμανίαν· ἐκεῖ εἶχες πατέρα Ἀνδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ἐανθίνον.»

- Ἐγένετον ὁ αἰχμάλωτον, ἐγένετον κ' ἔροματῶθεν.
Ἐπαίρην τελαφρὸν σπαθὴν κ' ἑλληνικὸν κοντάριον.
Τοιμάσκειται ὁ αἰχμάλωτον καὶ τοῖς Δενηὶς τὴν στρατάν
«Ἀστράκια μου, χαμηλώσετε, φεγγάρι μου, ἔλα κάτω
15 γὰ δεῖξετέ με τὴς στρατῆν, πτὸ πάει ὡς τὴν Ῥωμανίαν.»
Οἱ ἄστροι ἐχαμέλεναν, οἱ φέγγοι κάτω ἔρθαν.
Ἐδεῖξαν αὐτον τὴς στρατῆν, πτὸ πάει ὡς τὴν Ῥωμανίαν.
«Ἄς τὸ ἐπαρικούρσευεν, τὰ γαίματα λουσιμένους,
κύρη κ' υἱὸν ἐπέντεσεν ἀπάν' ὡς τὸ σταυροδρομῶν.
20 Ὁ κύρης ἐκοιμήθηγεν, ὁ γιόσκας ἐν ὡς τὰ ξύπνια.
Διαβαῖν, καλημερίζει αὐτον, καλημέραν κ' ἐπαίρην.
Ἐσυραν τὰ σπαθία τουν, νὰ κροῦγγε τ' ἔναν τᾶλλο.
Τσακῶθαν τὰ σπαθία τουν, κ' κροῦγγε τ' ἔναν τᾶλλο.
Ἐσυραν τὰ κοντάρια τουν, νὰ κροῦγγε τ' ἔναν τᾶλλο.
25 Τσακῶθαν τὰ κοντάρια τουν, κ' κροῦγγε τ' ἔναν τᾶλλο.
Ἐρχονται κ' ἀνταμούντανε καὶ κροῦγγε μουστουρίας.
Ἄς τοῦ μουσιτ' τὸ χτύπεμαν ἐγνέφιξεν ὁ κύρης ἀπ'.
«Υἱέ μου, κανεὶς κ' ἐντῶκεσ σε, ἔσεν κανεὶς κ' κροῦγγε,
κατὰ π' ἔλεπν τ' ὀμμάτια μου, ἀτὸς ἔει σε καὶ πάγει.
30 Γὰ στὰ κ' ἄς ὀρωτοῦμ' αὐτον τὰ γονικά τ' ἀπόθεν.

Μεγάλωσε ὁ αἰχμάλωτος, μεγάλωσε καὶ ὀρωτῶθη· ἐπῆρε τὰλαφρὸ σπαθὶ κ' ἑλληνικὸν κοντάρι. Ἐτοιμάζεται ὁ αἰχμάλωτος καὶ (παίρνει) τῆς Δενηὶς τὴν στρατάν. «Ἀστράκια μου, χαμηλώσετε, φεγγάρι μου, ἔλα κάτω γὰ δεῖξετέ μου τὴν στρατάν πού πάει ὡς τὴν Ῥωμανίαν.» Τὰ ἄστροι ἐχαμηλώσαν, τὸ φεγγάρι ἦρθε κάτω, τοῦ ἔδειξαν τὴν στρατάν πού πάει ὡς τὴν Ῥωμανίαν. Ἀποῦ ἐπαρικούρσευε (μετὰ πολλὴν λεηλασίαν), ὡς τὰ αἶματα λουσιμένους, ἀπάντησε πατέρα καὶ γιὸ ἀπάνω ὡς τὸ σταυροδρομῶν. Ὁ πατέρας εἶχε κοιμηθῆ, ὁ γιὸς ἦταν ξύπνιος. Διαβαίνει, τὸν καλημερίζει, καλημέρα δὲν ἐπῆρε (ἐκεῖνος δὲν τὸν ἀντεχειριτέισε). Ἐσυραν τὰ σπαθία του, νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο· ἐμπλεξαν τὰ σπαθία τους, δὲ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο· ἔσυραν τὰ κοντάρια τους, νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο· ἐμπλεξαν τὰ κοντάρια τους, δὲ χτυποῦν τὸ τᾶλλο. Ἐρχονται καὶ πιάνονται καὶ χτυποῦνται γροθιαῖς. Ἀπὸ τῆς γροθιάς τὸ χτύπημα ἐξύπνησεν ὁ πατέρας. «Γιέ μου, κανεὶς (ὡς τώρα) δὲ σ' ἐνίκησε, κανεὶς δὲ σὲ χτυπᾷ (δὲν ἠμπόρσε νὰ σὲ χτυπήσῃ)· (μὰ) κατὰ πῶς βλέπουν τὰ μάτια μου, αὐτὸς σὲ πῆρε ἀποκάτου (σὲ ἔχει καὶ ὑπάγει). Γὰ στὰσσε κ' ἄς τὸν ὀρωτήσομε»

- Ἐπὶ τὸν θιὸς σ', ἔς τὸν θιὸς σ', αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν;
 —Κ' ἔξερς, ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ' τῆρ Ῥωμανίαν,
 ἐπάττανε τὰ ἐγκλησιὰς κ' ἐπαιρναν τὰ εἰκόνας,
 ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρὰ κι' ἀργύρα μαστραπᾶδες,
 35 κούρσευαν τὸν Ἀντρονίκον κ' ἐπαίρνανε τὴν μάννα μ',
 ἐπαῖραν ἄτεν κ' ἔφυγαν ἔς Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σκάλας.
 —Παιδὶν ἔμνε κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια κ' εἶχα,
 κι' ἀτώρα, ἄς τ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια χτέθα.»
 Ἄς τῆν χαρὰ ἄτ' τὸ πολλὰ κατήβανε τὰ δάκρυα τ',
 40 κατήβανε τὰ δάκρυα τοῦ Καλομηρᾶν χαλάτσια.
 Κλώσκειται ἔς τὴν Ἀνατολήν, κάμει τρία μετάνοιας.
 «Χριστέ μ', ἂν ἐκατέβαιναν τὸ πέραγκα φουσοῦτον,
 μουδὲ πολλὰ, μουδὲ λιγόν, ἐννέα χιλιάδες,
 νὰ παίρναν τὰ γεράκια μου, ἐγὼ ἐκεῖνα ντοῦνα.»
 45 Τὸλ λόγον ἄτ' κ' ἐπλέρωσεν, τὸλ λόγον ἄτ' κ' ἐξεῖπεν,
 ὄνταν τερεὶ τὸ πέραγκα, φουσοῦτον κατιβαίνει,
 μουδὲ πολλὰ, μουδὲ λιγόν, ἐννέα χιλιάδες.
 Ἐπῆρην τὰ γεράκια του, ἐκεῖντις ἐκεῖ ἐντῶκεν.
 Ἐκεῖ ποῦ κρούει ὁ Ἐάντινον, τὸ γαῖμαν νὰ πλαντάζη,
 50 ἐκεῖ ποῦ κρούει ὁ αἰχμάλωτον, τὸ γαῖμαν ὡς τῆν γοῦλαν.

πόθεν τὰ γονικά του. Ἐπὶ τὸ θεό σου, ἔς τὸ θεό σου, ποῦθε εἶν' τὰ γονικά σου;—Δὲν ξέρεις; ὄταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλην, τὴν Ῥωμανίαν, ἐπάττανε τοῖς ἐγκλησιαιῶν κ' ἐπαιρναν τοῖς εἰκόνας, κούρσευαν τὸν Ἀντρονίκον κ' ἐπαίρνανε τὴν μάννα μου, τὴν ἐπαῖραν κ' ἔφυγαν (καὶ πῆγαν) ἔς τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σπίτια.—Ἦμουν παιδί κ' ἐγέρασα, δὲν εἶχα ζευγάρια γεράκια (ἀλλὰ ἓνα μόνο γεράκι, τὸν Ἐάντινον) καὶ τώρα ποῦ γέρασα ἀπόχτησα ζευγάρια γεράκια.» Ἀπὸ τῆς χαρᾶς τοῦ τὴν πολλὴν ἔτρεχαν τὰ δάκρυα του, ὡς τὸ χαλάζι τοῦ Μᾶη. Γυρίζει ἀνατολικὰ, κάνει τρεῖς μετάνοιας. «Χριστέ μου, νὰ κατέβαινε ἀπ' ἀντίκρου φουσοῦτο, οὔτε πολὺ, οὔτε λίγο, ἐννέα χιλιάδες, νὰ παίρνανε τὰ γεράκια μου, ἐγὼ θὰ τοὺς νικοῦσα.»

Τὸ λόγο του δὲν ἐτέλειωσε, τὸ λόγο του δὲν ἀπόειπε, ὅταν τερεὶ ἀπ' ἀντίκρου, φουσοῦτο κατεβαίνει, οὔτε πολὺ, οὔτε λίγο, ἐννέα χιλιάδες. Ἐπῆρξε τὰ γεράκια του, τοὺς ἐνίκησε. Ἐκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ Ἐάντινον, τὸ αἷμα πλημμυρίζει, ἐκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ αἰχμάλωτος, τὸ αἷμα ὡς τὸ λαιμό. «Πίσω,

- «Ὅπισ', ὄπισ', Ἐμίρ Ἀλῆ, ὄπισ' κ' ἔσεν μὴ κρούγω.
 Τὸ μᾶτια μ' ἐθαμπούρωσαν καὶ τὸ σπαθί μ' ἔσ' ἄφραν.
 Ἄν κρούγω καὶ σκοτώνω σε θὰ λέγεται ἐν φονεῶν.
 κὶ κρούγω, κὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγεται ἐφοβέθεν.
 55 Καλλίον κὶ σκοτώνω σε, κὶ ἄς λέγεται ἐφοβέθεν.»

7

Καππαδοκίας

ΤΟΥ ΜΑΡΟΥΣ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

[Τὸ ὄνομα τοῦ κάστρου τῆς Μαροῦς εἶναι καππαδοκικὴ παραλλαγή τοῦ πανελληνίου ὄνοματος τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς. Βλ. ἀνωτέρω σ. 94.]

- Κάτω ἔς τὸν Ἀη Γιάννη, τὸ Θεόλογον,
 πολλὰ κάστρα ἀντελάστα μικρὰ ἢ μέγαρα,
 ὡς τοῦ Μαροῦς τὸ κάστρο κάστρο δὲν εἶδα.
 Διπλόν, τριπλόν χτισμένον, μολιβόχτιστον,
 5 σιδερογκαρφωμένον κ' ἐνπαράδιον.
 Σίλοι τὸ παρακάτσον χρόνους δώδεκα,
 οὐδὲ μποροῦν τὸ παίρουν, οὐδ' ἀφήρουν ἄνω.
 Κὶ ὁ εἷς ἀπ' τοὺς στρατιώταις ἐκαυκήστηκε.
 «Κ' ἐγὼ ἂν μπαρῶ τὸ κάστρο, τ' εἶν' τὰ δῶρα μου;
 10 —Ξαθὰ ξαθὰ κοράσια ἄς εἶν' οἱ δοῦλοι σου,

πίσω, Ἐμίρ Ἀλῆ, πίσω μὴ χτυπήσω κ' ἐσένα. Τὰ μάτια μου ἐθόλωσαν καὶ τὸ σπαθί μου ἔχει ἄχνη. Ἄν σὲ σκοτώσω, θὰ λέν εἶναι φονεῶν ἂν δὲ σὲ χτυπήσω καὶ δὲ σὲ σκοτώσω, θὰ λένε (πῶς) ἐφοβήθηκα. Κάλιο νὰ μὴ σὲ σκοτώσω, κὶ ἄς λέν (πῶς) ἐφοβήθηκα.»
 Ἄρ. 7. Στ. 2. ἀντελάστα=ἐγγύρσια. Στ. 5. σιδερογκαρφωμένον (σίδηρον +καρφῶν) στερεωμένον μὲ σιδηροῦς συνδέσμους, στερεώτατον· ἐνπαράδιον=καλοδεμένον (;). Στ. 6. Σίλοι=χίλιοι παρακάτσον=παρεκάθισαν, ἐπολιόρησαν (τὸ παρακάθισαι δηλ. ἐν τῇ σημασίᾳ, ἣν εἶχε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν). Στ. 9. μπαρῶ=πάρω.

τᾶμορφα παλληκάργια ἄς εἶν' οἱ σκλάβοι σου,
καὶ τὴν Μαρὸν τὴν λὲν ἄς εἶν' ἡ κάλη σου.»

«Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἄνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῆ.
Βάι βάι, ἐμὲ τὸν ξένο καὶ τὸν ἔρημο,
15 καὶ τὸν ἀπαινεσμένο ποῦ νὰ βραδιαστῶ,
ποῦ ἴν' τὰ βουινὰ γιομᾶτ' ἀπὸ στρατέματα.
κ' οἱ στράταις σκοτωμένοι ἀπὸ τὰ δέρφια μου.
Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἄνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῆ,
τὴ νύχτα τ' νὰ περάσῃ, νὰ μὴ σκοτωθῆ.»

20 Ἄνοιξε κ' ἡ Μάρου, μπῆκεν ὁ ξενος.
Ἦσ τὸν ξένο καταπόδι σῖλοι σέμπανε.
Ἐβγαλε τὰ τσαγγιά της, τσάρουχα φορεῖ,
ἔβγαλε τὴ ζωστήρ της, δάμμα ζώνεται,
Ἦς τοὺς φύργους ἀνατρέχει καὶ μοιρολογᾷ.
25 «Τὸ κάστρο μ' σὰν ἐπάρτη, τί θέλ' τὴν ζωή;»
καὶ κάτω ἐκορημνίστην καὶ σκοτώθηκε.

8

Τσακωνιάς

Πουλάτζι ἔμα ἔχα τθὸ κουιδὶ τζαὶ μεροντέ νι ἔμα ἔχα,
ταγίχα νι ἔμα ζάχαρη, ποϊκίχα νι ἔμα μόσκο*

*Αρ. 7. Στ. 12. κάλη=καλή, σύζυγος. Στ. 15. ἀπαινεσμένος=ἐγκαταλελειμμένος(;). Στ. 21. σέμπανε=ἐμπῆσαν. Στ. 22. τσαγγιά πολυτελῆ ἕπο-
δήματα ὑψηλὰ μέχρι γονάτων. Στ. 24. φύργους=πύργους.

*Αρ. 8. Παράφρασις. Πουλάκιν εἶχα ἴς τὸ κλουβὶ καὶ μερωμένο τό εἶχα,
ἐτάγιζά το ζάχαρη, ἐπότιζά το μόσκο*

τζαὶ ἀπὸ τὸ μόσκο τὸμ περσοῦ, τζαὶ ἀπὸ τὰ νυρωϊδία
ἔσκανταλίστε τὸ κουιδὶ τζ' ἐφύντιζε μοι τ' ἀηδόνη.
5 Τζ' ἀφέγκη νι ἔκει τζυνηγοῦ με τὸ κουιδὶ τθὸ χέρε.
«Ἐα, πουλί, τθὸν τόπο νδι, ἔα τθὸ καϊκοιζία,
νὰ ἄτσου τὰ κουδούνια νδι, νὰ βάλου ἄβα τζαινούτζα.»

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΣ

9

Καλημέρας

Ἄγάπησον, ἂ τέλη ν' ἀγαπήση,
μία νυατερέλλα εἴκοσι χρονῶ
ἂν ἔ κοιπέντε μὴ τὴ τελήση,
πὲς τη τὶ ἐν διβεμένος ὁ τσαιρό.
5 Ἄ τέ νὰ πιάη τὸ ῥόδο νὰ μυρίση.
πιά το μότταν ἐν ἤμισ' ἀνοιφτό.
Τὸ ῥόδο τόαν ἐν δεσιδεράο,
μόττα ἐν ἐν ἀνοιφτό τσαι σπαμπαράο.

κί' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσοῦ κί' ἀπὸ τὴ νυρωϊδία,
ἔσκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μῶφυγε τᾶηδόνη.
Κί' ὁ ἀφέντης του τὸ κυνηγάει με τὸ κλουβὶ ἴς τὸ χέρι.
«Ἐα, πουλί, ἴς τὸν τόπο σου, ἔλα ἴς τὴν κατοικία (σου),
ν' ἀλλάξω τὰ κουδούνια σου νὰ βάλω ἄλλα καινούρια.

[Βλ. παραλλαγὴν εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἀνωτέρω σ. 239 ἀρ. 204.]

*Αρ. 9. Ἄν θέλης ν' ἀγαπήσης, ἀγάπησε κοπέλλα εἴκοσι χρονῶ ἂν εἶν' εἰκοσιπέντε μὴ τὴ θελήσης· πὲς της ὅτι εἶναι περασμένος ὁ καιρός. Ἄν θὲς νὰ πιάσης τὸ ῥόδο νὰ μυρίσης, πιάσ' το ὅταν εἶναι μισοανοιχτό. Τὸ ῥόδο τότε εἶναι ἐπιθυμητό, ὅταν δὲν εἶναι ἀνοιχτό καὶ ξεφυλλισμένο.

Κοριλιάνου

Ἦλιο μου, εἴ ποῦ πάει; Μείνο νὰ δῆ,
πόσον ἐν ὄρια τούτη ποῦ ἀκαπῶ.

Ἦλιο μου, ποῦ τὸ κόσμον εἴ πραδεῖ,
ὄρια σεκούνδου τούη εἶδε τινό;

5 Ἦλιο μου, ποῦ τὸ κόσμο ξεπρατημένα,
ὄρια σεκούνδου τούη ἐν ξει δωμένα.

Βόβας

Διαφάνει τσαὶ σκοιάζει βιάτα ἓνα πενσέρο,
ἐγκὼ πάντα σὲ ἔχω γραμμένη στήν καρδιά.

Ἐγκουαλα μαδδιδιά ἄσπρα τσαὶ εἶμαι γέρο,
τσαὶ ἐσοῦ πάντα μ' οὐδέγκουε τυραννία.

5 Μὰ ἐγκὼ πιστέγκουω τί εἶσαι Τοῦρκο βέρο,
Τοῦρκο ποῦ ἦρτε ἀν δὴ Μπαρμπαρία
γιατι δὲμ μὲ γκαπάει ἐγκὼ ἐν ζέρο,
τσαὶ γιατι μοῦ δείφει τέδδεκα ζουλία.

*Αφ. 10. Ἦλιε μου καὶ ποῦ πάεις; μείνε νὰ δῆς, πόσον εἶν' ὄραία τούτη ποῦ ἀκαπῶ. Ἦλιε μου, ποῦ τὸν κόσμον (ἔχεις) περπατεῖς, ὄραία καθὼς τούτη εἶδες καμιά; Ἦλιε μου, ποῦ τὸν κόσμο ἔχεις περπατημένα, ὄραία καθὼς τούτη δὲν ἔχεις ἰδωμένα.

*Αφ. 11. Εἰμερῶνει καὶ σκοτεινιάζει πάντα (ἔχω) ἓνα λογισμό, ἐγὼ πάντα σὲ ἔχω γραμμένη ἔς τὴν καρδιά. Ἐβγαλα ἄσπρα μαλλιά καὶ εἶμαι γέρος καὶ σὺ πάντα μὲ τυραννεῖς (μοῦ μεταχειρίζεσαι τυραννία.) Μὰ ἐγὼ πιστεύω ὅτι εἶσαι σωστός Τοῦρκος, Τοῦρκος ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Μπαρμπαρία. Γιατι δὲ μ' ἀγαπᾷς, ἐγὼ δὲν ξέρω, καὶ γιατι μοῦ δείχνεις τόση ἐχθρητα.

Πέ μου τσαὶ τί σῶκαμα, κρονδῖλη,

τόσο ποῦ ἐσδισάμεψε ἐμμένα;

ἐγὼ σ' ἤμμο κοστάντι τσαὶ φιδίλι,

φιδίλι ἐν ἤσοο γιὰ γκαπήση ἐμμένα.

5 Ὅλα τὰ πιάνη τσαὶ ὄλα τὰ σοσπίρη,

ὄλα τὰ δάκλυα τὰ ῥίφτω γιὰ σένα,

μὰ ἐσοῦ εἶσαι σὰν ἡ φάτα ὄσου σιὸ λίρι.

χίλια κουλούριο κάνει τσαὶ δὲν ἔνα.

Πέ μου καὶ τί σῶκαμα, σκληρή, ποῦ τόσο ἐξαγάτησες (ἔχασες τὴν ἀγάπη σου) (γιὰ) ἐμένα; Ἐγὼ σοῦ ἤμουν σταθερὸς καὶ πιστός, πιστὴ δὲν ἦσουν γιὰ (νὰ) ἀγαπήσῃς ἐμένα· ὄλους τοὺς θρήνους καὶ ὄλους τοὺς ἀναστεναγμούς, ὄλα τὰ δάκρυα τὰ ῥήχνω γιὰ σένα, μὰ ἐσοῦ εἶσαι σὰν ἡ ξωτικιά μέσα ἔς τῆς Παναγιᾶς τὸ ζουνάρι (ἔς τὴν ἰρι), χίλια χρώματα κάνεις κι' ὄχι ἓνα.

- Abbot Macedonian Folklore, Cambridge 1903.
- Ἀραβαντιν.** Π. Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἀθ. 1880.
- Jeannaraki ᾠσματα κρητικά. Leipzig 1876.
- Γουσίου Ἀστερίου Δ. Γουσίου Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου. Ἐν Ἀθ. [Θεσσαλονίκη] 1901.
- Deffner's Archiv für mittel- und neugriechische Philologie, Athen 1880.
- ΔΙΕ. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1883 κέ. τ. Α' κέ.
- Dieterich Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien 1908.
- Fauriel Chants populaires de la Grèce moderne. Paris 1824—25. τ. 1—2.
- ΖΑ. Ζωγράφος ἀγὼν ἦτοι μνημεῖα τῆς ἑλλ. ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ λαῷ, ἐν Κηφισίῳ, τ. Α' 1891, τ. Β' 1896.
- Θέρον Δημοτικά τραγούδια, Ἀθ. 1909.
- Ἰατριδίου Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων παλαιῶν καὶ νέων. Ἀθ. 1859.
- Κανελλάκη Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890.
- ΚΠ. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν. ἐν Κηφισίῳ.
- Λαογραφ. Λαογραφία. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας. Ἐν Ἀθ. 1909 κέ. τ. Α' κέ.
- Λάσκαρη ἢ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Ἐν Πύργῳ 1903—1910.
- Legrand Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874.
- Μανούσου Τραγούδια ἔθνικα, Κέρκυρα. 1850.
- ΝΕΑ. Νεοελληνικά ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1871 κέ. τ. Α'—Β'.
- Πανδώρα σύγγραμμα περιοδικόν, ἐν Ἀθ. 1850—1872 τ. Α'—ΚΒ'.
- Παπαζαφειροπούλου Περιουναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν Πάτραις 1887.
- Passow Carmina popularia Graeciae recentioris, Lipsiae 1860.
- Παχτίκον 260 δημῶδη ἑλληνικά ᾠσματα, Ἀθ. 1905.
- Pernot Rapport sur une mission scientifique en Turquie, Paris 1903
- Σακελλαρίου Τὰ Κυπριακά, Ἀθ. 1890 τ. Α'—Β'.
- B. Schmidt Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, Leipzig 1877.
- Χασιώτ. Γ. Χ. Χασιώτου Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρὸν δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθ. 1866.

1. Κρήτης. Passow 193 (=Mullach Conjectan. byzantina, Berol. 1852 σ. 13). Κερκύρας. Μανούσου Β' 119.
2. Passow 194 (=Μανούσου Α' 178-9. Ellisen Analekten τ. III σ. 264. Πολυλά Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 71). Αὐτ. 195. 196 (=Kind Anthologie 1861 σ. 8, 2. Θέρον 51). Ἰατριδίου σ. 15-6 Οἰκονομίδου Τραγούδια Ὀλύμπ. 34, 42. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 120, 86. Λάστας. Λάσκαρη 481, 1. Μονῆς Μαλεβῆς τῆς Κυνουρίας. Βελτίσιος (ἐφημ. Τριπόλεως) 14 Μαρτίου 1857. Κυνουρίας. Παναθήναια Θ' σ. 78. Δίβρης Λυκούρη Ἠπείρου. Ἐστία 1880 Θ' 413. Κυθήρων (;). Legrand 74, 48. Κρήτης. Jeannaraki 3, 2 (=Κριάρη Κρητικά ᾠσματα σ. 10). Κριάρη σ. 152. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. Παχτίκον 178. Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Αὐτ. 157. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 585, 1. Βάρνης. Ι. Νικολάου Ἡ Ὁδησός, ἐν Βάρνῃ 1894. σ. 317, 8. Κοντζέ Νικομηδείας. Παχτίκον 107. 108. Συνασοῦ. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 30, 27. (Περὶ τῶν τραπεζουντικῶν παραλλαγῶν βλ. ἐπίμετρον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῆς Κορινθίας, Καρυταίνης, Στεμνίτης Γορτυνίας, Μαλακάσης, Καρατσὸλ Τριγάνου, Ὀλύμπου, Βάρνης δύο.
3. Κρήτης. Jeannaraki 172, 221. Κριάρη Κρητικά ᾠσματα σ. 240.
4. Ἀνέκδοτον ἐκ Καρατσὸλ τοῦ Τριγάνου. Δὲν διετήρησα τὴν θεσσαλικὴν φωνητικὴν, προπάντων διότι τὸ ᾠσμα φαίνεται προελεύσεως πελοποννησιακῆς.
5. Passow 203. 204. 206-210 (=Σ[αλαπάντα] τὸ Σοῦλι σ. 47—50. Οἰκονομίδου Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 35, 43. 49, 64. 50, 66). Ἰατριδίου Συλλογὴ δημ. ᾠσμ. σ. 31-2. Σιγάλα Ἐθνικά ᾠσμ. 483-4. 484-6. Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 52, 47. Ἐπιδόρπιον 46. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 73, 23. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Δημητσάνης, Ἀργάφου, Μαλακάσης, Μακεδονίας.
6. Passow 394. Τσικνοπούλου Δημ. ᾠσμ. 19, 11. ΖΑ. Α' 190 (1 δίστιχον). Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη σ. 304 (ἐπίσης). Λευκάδος. Πλάτων Β' 452, 11 (ἐπίσης). Ἠπείρου. Χασιώτ. 150, 25 (=Οἰκονομίδου Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 119, 4). — Βαλαωρίτου Ποιήματα 1891 τ. Β' σ. 5 (Βίος καὶ ἔργα, Ἀθ. 1908 τ. Γ' σ. 5. Νεότης, Σμύρνη 1913 σ. 220-1. Τὸ πλεῖστον τῆς παραλλαγῆς ταύτης δὲν εἶναι δημοτικόν). Legrand 118, 65. Ἰωαννίνων. Ἀραβαντιν. 10, 9 (=Δεσίου ὁ Ἠπειρώτης (ἡμερολ.) 1901 Γ' 71). — Ἄλλος τύπος τοῦ ᾠσματος ἐν Deffner's Archiv σ. 76.

* [Αἱ ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι εὐρίσκονται νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ. Σημ. Β' Ἐκδ.]

7. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 102, 19. *Ἀραβαντιν.* 52, 60, 52, 61. *Παρνασσός* IB' 380. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Βεργολίτης Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Μακεδονίας.

8. Passow 214 (= *Μανούσου* Α' 129. Kind Anthologie 14, 6. *Σεραφεῖμ Ἄρτης* Δοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 243. *Θέρου* 53).

9 Α'. Passow 222 (= *Μανούσου* Α' 139. Kind Anthologie 12, 5. *Σαλαπιάνα* Πάργα σ. 302. *Ἀραβαντινοῦ* Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ σ. 265. *Θέρου* 61).

9 Β'. Passow 223 (= *Μανούσου* Α' 137-8 Kind Anthologie 10, 4. *Σαλαπιάνα* Πάργα σ. 297. *Ἀραβαντινοῦ* Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ σ. 264. *Θέρου* 61. *Δάσκαρη* 463, 13). Ἄλλα ἔξομα περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Πάργας: Passow 224. *Ἀραβαντιν.* 12, 11, 13, 12.

10 Α'. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 37-8 Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 436, 20. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Δημητσάνης.

10 Β'. Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογή 51, 37 [στ. 5. ἰγάτι τουτς—στ. 8. κ' ὄλοι].

11. Passow 234 (= Ἀνθολογία *Κορομηλά* 1838 σ. 34-6. *Μανούσου* Α' 86-7. *Χριστοδουλίδου* Μουσηγέτης Ἀπόλλων σ. 30-3. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 36, 45. *Παπαρηγοπούλου* Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους Ε' 825.—Ἀρετοῦ Βιθυνίας. *Παχτίκου* 53. Ἔσμε Νικομηδείας. Αὐτ. 115. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 183). Passow 235 (= *Μανούσου* Α' 110). *Τσικνοπούλου* Ἄξομα δημῶδη 20, 12. Καμπιῶν Χίου. Pernot 229, 108. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 445, 4 (τὸ πλείστον νόθον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ἀγραφῶν, Μαλακάση, Καλαμπάκας.

12. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 150, 134. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 457, 3. 357, 3. Πρβλ. καὶ τὸ παλαιότερον ἔξομα περὶ αἰχμαλωσίας Πελοποννησίων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν (ἀρ. 4).

13. Passow 237 (= Ἀνθολογία *Κορομηλά* 1838 σ. 39. *Μανούσου* Α' 170. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 38, 47. *Δάσκαρη* 468, 26). *Πολίτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' 181, 61). Αἴνου. *ΚΠ.* Θ' 354, 1. Σωζοπόλεως. *Δαογραφ.* Α' 590, 10. Μιχαηλίτης Νικομηδείας. *Παχτίκου* 84. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Πελοποννήσου, Χαλκίδου Κορινθίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτης.

14. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 51. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 443, 35. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Μεσσηνίας.—Πρβλ. Οἱ Μαυρομυχάλοι Α' σ. 248.

15. *Πανδώρα* ΙΑ' 534, 16. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 39 = Deffner's Archiv 147, 4 = *Πλάτων* Β' 51-2 = *Πολίτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' 188, 67). Κορινθίας. Deffner's Archiv 146, 3 = *Πολίτου* Αὐτ. 186, 66. Λακεδαίμονος. *Πλάτων* Γ' 128 = *Θέρου* 60. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 148, 152. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 504, 24 (μετὰ παρεμβλήτων νόθων στίχων). Αὐτ. 505, 25. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυῶν Κορινθίας, Καμαρῶν Ἐρμινοῦ δύο, Δημητσάνης,

Λαγκαδίων, Ἡραίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.—Ἄλλα ἔξομα περὶ τῆς μάχης Κορινθίας. Deffner's Archiv 145, 1 = *Πολίτου* ἐνθ. ἀν. 184, 64. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 23, 2 = *Ν. Μιχαλοπούλου* Ποιητ. ἀνθολογ. σ. 108 = Deffner's Archiv 146, 2 = *Πολίτου* 185, 65. Φιγαλίας. *ΔΙΕ.* Γ' 247, 11. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυῶν Κορινθίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.

16. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 479, 3 [στ. 1: Φ. ὁ κ. δὲ λ.—στ. 2 το. γλ. τὸ λ. μοιφ.]

17. Μάνης. Legrand σ. 144-150. [στ. 13 τὴν σημερινὴν ἡμέραν L. στ. 56 εἶχε τὰ π. L. —στ. 76 σήμερον νὰ σωθῶμεν L.—στ. 80 ποιοὶ τὰ πᾶροσθιναι μποι. L. στ. 83 τὸ στεροδ L. (καὶ μεταφράζει sur la terre ferme).]

18 Α'. Jeannaraki 66, 49 (= Ἔστια Γ' 479). *Φραντζεσκᾶκη* Ἀριάνθη σ. 95-6. *Κριάρη* Κρητικὰ ἔξομα σ. 102-4. (Κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Γιάνναρη ποιητῆς εἶναι ὁ Ἀναγνώστης Χαζίρης ἐκ Λάκκων).

18 Β'. Jeannaraki 74, 54 (= Ἔστια Γ' 479). *Κριάρη* Κρητ. ἔξομα σ. 111.

19. Ἡλείου. *Ἀκρόπολις* (ἐφ. Ἀθηνῶν) 30 Ἰουλίου 1892.

20. Γαλαξειδίου. *Πανδώρα* ΙΕ' σ. 538, 14.

21. Ὅμοιος, αὐτ. 15.

22. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 42, 29. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 406, 11. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 93, 5. *Ἀραβαντιν.* 113, 136. Κοντζῆ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 104. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνης. *Δαογραφ.* Β' 439-440. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Δημητσάνης, Καρυταίνης, Στεμνίτης Γορτυνίας, Καρυῶν Κορινθίας, Καμάρας τοῦ δήμου Ἐρμινοῦ τῆς Ἀχαΐας, Λιδωρικίου, Καρατσὸλ Τρινάβου, ἀδήλου τόπου δύο. Τὸ ἔξομα ἐν συμφυρμῇ μετὰ τραγοῦδια τοῦ Βλαχάβα (Passow 109), τοῦ Δέλα (*Μπάργα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 129 = Legrand 82, 55) καὶ μετὰ ἀκριτικὸν τῶν ἑννέα ἀδελφῶν ἔς τὸ πηγάδι (*Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 41, 28).

23. Faurler I 38. *Ἰατρίδου* σ. 69-70. Passow 131, 132. Kind Anthologie 1861 σ. 24, 4. *Μανούσου* Α' 42, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Κορίνθου, Καρυταίνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτης. Πρβλ. Jeannaraki 107, 101. *Κριάρη* Κρητικὰ ἔξομα σ. 244. *Μανωλακᾶκη* Καρπαθιακὰ 234, 29, 242, 43.

24. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 327, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

25. Tommaseo Canti popolari III 188 (= *Μανούσου* Α' 116-7). *Ζαμπελίου* Ἄξομ. δημοτ. 601, 4 (Kind Anthologie 1861 σ. 32, 9). Passow 24. Πελοποννήσου. *ΔΙΕ.* Α' 558, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 320, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 27, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Ἡλείου. *Χασιώτ.* 91, 1. (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 11). Κρήτης. Jeannaraki 159, 185. *Βλαστοῦ* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 102-3. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Καρατσὸλ Τρινάβου. ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 102-3. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Καρατσὸλ Τρινάβου.

26. *Ἰατρίδου* σ. 91-2. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 44, 31. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 47. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη*

351, 12. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 112, 135. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Τζουμέρων, Καρατσόλ Τιρνάβου δύο.

27. Λιγουριού (Ἐπιδαύρου). Λαογραφ. Δ' 164, 45.

28. Ἰατριδίου σ. 42. Πελοποννήσου. ΚΠ. Η' 497, 4. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 29. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Γ' 226, 6. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 446, 5. Ἡπείρου. Χασιώτ. 92, 3. Πανδώρα ΙΔ' 534, 14. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Δημητσάνης πέντε, Αἰγίου, Κακοχωρίου Αἰγίων δύο, Λιδωρικίου, Ἀγράφων, Μισσενικόλα Καρδίτσας.

29. Πανδώρα ΙΔ' 535, 21. Ἰατριδίου σ. 16. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 47. ΖΑ. Α' 84, 48. Legrand 88, 58. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 486, 3. 490, 8. Λαογραφ. Α' 673. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Καρυᾶς Κορινθίας, Κορίνθου, Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου, Καρατσόλ Τιρνάβου καὶ ἀδήλου τόπου.

30. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 300, 4.

31. Τσικνοπούλου Δημ. ἔξματα 33, 24. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 28. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 100, 63. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 480, 3. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 414, 7 (=Πλάτων Β' 453, 13). Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 111, 132. Κριμίνης Σισανίου Μακεδονίας. Παχτίκων 175. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Αἰγίου, Μαρμαρίου Ἀκράτας, Ὑπάτης, Τρικάλων, Καρατσόλ Τιρνάβου.

32. Πελοποννήσου. Παναθήναια ΚΒ' 191. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 322, 9. 427, 5. 437, 22. Καλαβρύτων. Παπανδρέου Καλαβρυτινὴ ἐπετηρὶς σ. 129. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 407, 12 (=Πλάτων Β' 453, 14). Κρήτης. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 103. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Χαλκίου Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγίων, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Δημητσάνης, Καλαμάτας, Καρατσόλ Τιρνάβου.

33. Passow 141. Σημείωσιν τῶν ἄλλων παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογραφ. Δ' 61.

34. Passow 110α.

35. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (καταγραφὴν ἐν τῷ Στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ Ἀθηνῶν).

36. Passow 137α (=Δάσκαρη 341, 1. Θέρου 59). Ἰατριδίου σ. 23. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 183. 183-4. 184. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 312, 3. Λακεδαίμονος. Θέρου 95. Ἡπείρου. Χασιώτ. 92, 2 (=Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 16, 12). Δωδώνη, ἡμερολόγ. 1896 σ. 165. Κονίτσας. Αὐτ. Β' 164, 6. Ἄλμυροῦ Θεσσαλίας. Γιαννοπούλου Φθωτικὰ 1891 σ. 9. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Πελοποννήσου, Καρυᾶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς Καλαβρύτων, Κακοχωρίου δήμου Αἰγίων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Λιδωρικίου δύο, Ἀγράφων, Τρικάλων, Παλιοχωρίου Ἀσπροποτάμου, Βλάχων τῆς Πίνδου, Καρατσόλ Τιρνάβου, Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν). Περβλ. Κρήτης. Jeannarakaki 162, 191. Κριάρη ἔξματα κρητικὰ 150. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 101. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 49.

37. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

38. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 331, 11. Ἡπείρου. ΝΕΑ. Α' 72, 6. 73, 7. Ἀραβαντιν. 112, 134. Σιστίστης. Πανεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 194, 1. Ἀρκουδοχωρίου Ναούσης. Αὐτ. 1912 Ε' 244, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Καμαρῶν Ἐρινεοῦ, Καρατσόλ Τιρνάβου.

39. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 64. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Κορίνθου.

40. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 117, 146 (=Δεσίου Ἡπειρώτης, ἡμερολόγιον Γ' 93. Θέρου 53). Ἀνέκδοτος παραλλαγή Στεμνίτσης τῆς Γορτυνίας.

41. Passow 135 (=Kind Anthologie 1861 σ. 40, 14=Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 34, 41=Θέρου σ. 61). Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 156. Ἡπείρου. ΝΕΑ. Α' 71, 4. Ἀραβαντιν. 111, 132. Κρήτης. Jeannarakaki 159, 183. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 104. Ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλων ἔξματων: Δελέκου ἐνθ. ἀν. 39, 25. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Κορίνθου. Παραλλαγαι περὶ τῶν ὄπλων ἢ τῶν ἐνδυμάτων νεκροῦ. Λαογραφ. Α' 263, 55. 56. 57. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 141, 1. 2. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 558, 7.

42. Passow 155. Αὐτ. 152 (=Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 3. Μανούσου Α' σ. 50-1. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 14, 9). Οἰκονομίδου αὐτ. 12, 6. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 188, 30. Ἀραβαντιν. 282, 467. Λακκοβικίων Μακεδονίας. Γουσίου 100, 153. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 432, 13. Λιγουριού Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ' 175, 69. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Καρυᾶς Κορινθίας, Χαλκίου Κορινθίας, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγίου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Καρατσόλ Τιρνάβου, Μεσορότης Παγγαίου, Μπλάτσης Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

43. Παραλλαγαι τοῦ Α' τύπου. Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 35-6. Αὐτ. 1868 σ. 203. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 192-3. 193-4. (4 ἐν δὲ παραλλαγαι). Ἡπείρου. Χασιώτ. 60, 11. Κρήτης. Jeannarakaki 157, 178. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 295, 7. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 329, 8. 541, 1. 560, 1. Λακκοβικίων Μακεδονίας. Γουσίου 106, 164. Σωξοπόλεως. Λαογραφ. Α' 648, 77. Ἀργους. Αὐτ. Δ' 62, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Κορίνθου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

Β' τύπου. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 258, 437. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Βάλτσας Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Κερασούντος Πόντου.

Γ' τύπου. Passow 134 (=Kind Anthologie 40, 15. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 33, 40. ΖΑ. Α' 147, 255). Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 64. Θέρου σ. 82. Δήμου Παλλήνης τῆς Κορινθίας. Λαογραφ. Δ' 61, 2. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 150, 266. Δωδώνη, ἡμερολόγ. 1896 σ. 166-7. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 268, 12. Μποχαρίας Σινανίου τῆς Μακεδονίας. Παχτίκων 171. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Κακοχωρίου Αἰγίων, Δημητσάνης, Καρυταίνης, Ἀγράφων, Καρατσόλ Τιρνάβου.

Δ' τύπου. Passow 104. Αὐτ. 105 (=Μανούσου Α' 58. Παπαρηγοπού-

λου Ἱστορία ἑλλην. ἔθνους Ε' 747). Αὐτ. 106 (=Kind Anthologie 46, 19. ΖΑ. Α' 103, 119).

44. Passow 153 (=Μανούσου Α' 151-2). Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 46, 35. 47, 36. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 55-6. Ἡλείρου. Passow 159. Ἀραβαντιν. 107, 215 (=Θέρου 64). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Αἰγίου, Ῥιζομύλου Αἰγίου.

45. Θερμοπυλῶν. Πανδώρα Δ' 622, 20 (=Passow 167. Θέρου 55).

46. Passow 552a. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 183, 16. Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 23. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Γ' 270, 25. Ἀρτοτίνας τῆς Δωρίδος. Πανδώρα ΙΕ' 466, 10. Ἡλείρου. ΚΠ. Ζ' 224. ΖΑ. Α' 160, 293. Χασιώτ. 151, 27. Ἀραβαντιν. 158, 234. Θεσσαλίας. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 95, 20. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Αἰγίου, Δημητσάνης δύο, μία ἀδήλου τόπου.

47. Passow 26 (=Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 6. Μανούσου Α' 144). Μπάργα Ἀναμνήσεως φιλοπάτριδος σ. 149 (=Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 48, 61). Βλαχάκη ἢ Λεσβία Σατφῶ σ. 334. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις Σμύρνης, Β' 144. Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 51, 46 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 31-4. Ῥούμελης. Σιγάλα Ἐθν. ἔσμ. σ. 481-2. Ἡλείρου. Δωδώνη ἡμερολόγ. Β' 161, 2. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 76, 71. Μακεδονίας. Παχτίκου 193. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μεγαλοπόλεως, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τρινάβου, Μεσορόπης Μακεδονίας. Διασκευαί: Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη 466, 19. Ἀργους. Διογραφ. Δ' 64, 7. Λιγουριοῦ. Αὐτ. 154, 24. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Μεγαλοπόλεως.— Ἄλλα ἔξομα περὶ τοῦ Κίτσου. Passow 27. 28.

48. Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 341.

49. Fauriel I 4 (=Passow 1 καὶ πάντα τάλλαχοῦ δημοσιευθέντα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ Fauriel).

50. Ἰατρίδου Συλλογὴ δημ. ἔσμάτων σ. 10 (=Passow ἀρ. 4). Passow ἀρ. 2 (=Μανούσου Α' 15. Βαλαωρίτου Ποιήματα 1891 Β' σ. 168. Βίος καὶ ἔργα 1908 Γ' 130). Passow ἀρ. 3 (=Μανούσου Α' σ. 13-4). Passow ἀρ. 5 (Μανούσου Α' 17-8). Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 26, 7. Ἀραβαντιν. 28, 32. Ταικνοπούλου Δημ. ἔσμ. 17, 9. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ῥαφτοπούλου Εἰδυτανίας, Ἀγράφων, Μακεδονίας.

51. Ἁγίας Εὐθυμίας τῆς Παρνασσίδος. Πανδώρα ΙΕ' 411, 6 [Στ. 5. ἐχάλασα ν τὰ ξαναφκείσω—στ. 6. ν' τὰ ξαναχτίσω].

52. Παρνασσίδος. Σάθα Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 172. Περβλ. Passow 37. 38.

53 Α'. Πολίτου Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' 109-113 ἀρ. 1-4). Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα. Ἀθ. 1856 Β' σ. 630 (Μὴ δημοσιευθὲν μέρος τοῦ τόμου). Μάνης. Παρνασσός ΙΖ' 478, 14. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Μεγαλοπόλεως, Ἡραίας.

53 Β'. Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη ἐνθ. ἀν. σ. 629-630.

53 Γ'. Ἀνέκδοτον Λάστας τῆς Γορτυνίας.

54. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ ἐμμέτρῳ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Goethe (Kunst u. Altertum 1823 τ. IV, 1) ἐκ κειμένου τὸ ὅποιον ἐστάλη πιθανῶς αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Γάλλου J. A. Buchon (Arnold ἐν Euphorion II συμπληρ. τεῦχος 1896 σ. 109). Τὸ κείμενον παρὰ Fauriel I 128 (=Ἀνθολογία Κορομηλά, Ἀθ. 1838 σ. 10. Μανούσου Α' 67. Ζαμπελίου Ἄσμ. δημοτ. σ. 604. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856, 62. Passow 51. Οἰκονομίδου Τραγ. τοῦ Ὀλύμπου σ. 19, 18. Πολυλὰ Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 73). Kind Anthologie 36, 11.

55. Ὀλύμπου. Fauriel I 126 (=Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 8. Μανούσου Α' σ. 51-2. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856 σ. 63. Passow 118. Οἰκονομίδου ἐνθ. ἀν. σ. 54, 71). Μπάργα Ἀναμν. φιλοπάτρ. σ. 142. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Αἴνου.

56. Θεσσαλίας. Tommaseo Canti popolari III 201. Ἰωνιά, Ἀθ. 1846 σ. 96. Ζαμπελίου ἐνθ. ἀν. 612. Μανούσου Α' 72. Passow 48. Βαλαωρίτου Ποιήματα 1891 τ. Β' 393 (Βίος καὶ ἔργα 1903 τ. Γ' 298). Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη 332, 14. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων Γορτυνίας.

57. Λοκρίδος. Χρυσάλλης Δ' 215 (=Ἔστια 1877 Γ' 319. Βαλαωρίτου Ποιήματα 1891 τ. Β' σ. 394-5. Βίος καὶ ἔργα 1908 τ. Γ' σ. 299. Ἐβδόμας 1889 Γ' φ. 30 σ. 3. Λάσκαρη 344, 2). Ἄλλο ἔξομα ἐξιδος τῶν βουνῶν περὶ τοῦ Ἀνδρίτζου παρὰ Passow 32 (=Σάθα Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 166). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας, Λιδωρικίου τῆς Δωρίδος, Καρατσὸλ Τρινάβου.

58. Passow 88. (=Ἀνθολ. Κορομηλά 1838 σ. 10-1. Μανούσου Α' 60. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 20, 19). Πανδώρα Γ' σ. 362, 108. Ἰατρίδου σ. 40-2.

59. Passow 85 (=Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 11-2. Μανούσου Α' 154). Passow 86. Αὐτ. 87 (=Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 20. 21. ἀρ. 20. 21). Χασιώτ. 102, 20. 103, 21. Λάσκαρη 356, 1. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 104, 110. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτισης Εἰδυτανίας, Ἀγράφων, Προπάντιου Μηλεῶν, Καρατσὸλ Τρινάβου δύο.

60. Ἀνέκδοτον, Καμαρῶν τοῦ δήμου Ἐρινεῶν τῶν Πατρῶν.

61 Α'. Fauriel I 124 (=Μανούσου Α' 66). Ζαμπελίου Ἄσματα δημοτικὰ 694, 124. Passow 51.

61 Β'. Ζαμπελίου ἐνθ. ἀν. 604, 9. Passow 52. Κρήτης ἐπίσακτον. Jeanparaki 166, 203. Περβλ. Παπαζαφειροπούλου 125, 93.

61 Γ'. Passow 138 (=Kind Anthologie 34, 10). Λακεδαιμόνος. Θέρου 59. Ἀργους. Διογραφ. Δ' 98, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυῶν Κορινθίας, Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

62. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 26-7. Passow 62-65. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 47. 48 ἀρ. 37. 38. Ἀραβαντιν. 54, 63. Χασιώτ. 101, 18. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Ἀγράφων, Ἀστροποτάμου.

63. Passow 66 (= *Μανούσου* Α' 141). *Χασιώτ.* 120, 49. *Δωδώνη*, ἡμερολ. Β' 163, 3. Ἐνέκδοτος παραλλαγή Λαγκαδίων Γορτυνίας.

64. *Πολύτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' σ. 123-9 ἄρ. 13-17). Λευκάδος. *Πλάτων* Β' 452, 12. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 484, 1. 490, 9. Σωζοπόλεως. *Διογραφ.* Α' 590, 9. Καρυῶν Καβακλί. *Δουλουδοπούλου* Ἐνέκδοτος συλλογή 45, 30. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καμαρών Ἐρινεοῦ τῶν Πατρῶν δύο, Αἰγίου, Μαρμάρων Ἀκράτας, Κορίνθου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μισενικὸν Καρδίτσης, Καρατσὸν Τιρνάβου.

65 Α'. Passow 93. Αὐτ. 94 (= Ἀνθολογία *Κορομηλά* 1838 σ. 13-4. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 23, 25). *Ἰατρίδου* σ. 51. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 29, 9. Λακεδαιμόνος. *Πλάτων* Γ' 128. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 100, 16. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγραφῶν, Μισενικὸν Καρδίτσης, Καρατσὸν Τιρνάβου.

65 Β'. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 31. — Πολλὰ παραλλαγαὶ φέρονται ἔσματος περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κατσαντῶν ἄλλου τύπου.

66 Α'. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγραφῶν, Καρατσὸν Τιρνάβου. Περβ. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 41, 27.

66 Β'. Passow 78 (= Ἀνθολ. *Κορομηλά* 1838 σ. 14. *Μανούσου* Α' 191. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 49, 63. *Μαργασσός* Α' 133. *Ἐβδομάς* 1889 Γ' φ. 15. σ. 1. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* Α' σ. 57). Passow 79 (= *Μανούσου* Α' 192). Passow 81. Αὐτ. 82 (= *Ἐβδομάς* 1889 Γ' φ. 15. σ. 2). *Ἰατρίδου* σ. 28. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτρ. σ. 139 (= *Legrand* 92, 60. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 52, 68). Ἠλείου. *Χασιώτ.* 104, 23 (= *Οἰκονομίδου* ἐνθ. ἀν. 53, 69. *Ἐβδομάς* Γ' φ. 15. σ. 1). Ἐνέκδοτος παραλλαγή Μακεδονίας.

67. Τὸ ἔσμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Goethe (*Kunst u. Altertum* 1823 IV, 1). Τὸ κείμενον παρὰ Fauriel I 14 = Passow 14 δπόθεν παρέλαβον καὶ οἱ ἄλλοι οἱ δημοσιεύσαντες αὐτό. Ἐτέρα παραλλαγή ἐκ Σωζοπόλεως ἐν *Διογραφ.* Α' 588, 5, ὅπου ἀναγράφονται αἱ ἀνατυπώσεις.

68. Θεσσαλίας. Tommaseo *Canti popolari* III 386 (= *Μανούσου* Α' 122-3. Passow 123). Θεσσαλίας. Passow 122. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 113, 36. 211, 33. (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 21, 22). *Ἀραβαντιν.* 68, 76. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 461, 9. Ἐνέκδοτος παραλλαγή Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

69. Καρπάθου. *Μανωλακῆ* Καρπαθιακά 220, 2.

70. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 127-8 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 54, 72). *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1863 σ. 178-9. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 48-9. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 414, 6. Παρνασσίδος (;). *Ἰατρίδου* Συλλογή δημ. ἔσμ. σ. 11-2. Ἀραχόβης Λεβαδείας. *Ἀσωπίου* Ἀττ. ἡμερολόγ. 1887 σ. 323-4. Κεφαλληνίας. *Διογραφ.* Β' 674, 1. Δ' 71, 16. Σκαλιῶν Κεφαλληνίας. B. Schmidt 206, 64 (= *Θέρου*

σ. 52). Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 407, 13. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 117, 42. *ΖΑ.* Α' 64, 15. Θεσσαλίας. Passow 115. Λακκοβιζίων Παργαίου. *Γουσίου* 68, 109. Κρήτης. *Jeannaraki* 200, 263 (= *Sathas Monuments* τ. IV σ. LXII). *Κριάρη* Κρητ. ἔσματα σ. 195. *Φραντζεσκάκη* Ἀριάδνη σ. 100-1. *Κρητικὸς ἀστὴρ* Γ' ἄρ. 46 σ. 356. Θήρας. *Μαργασσός* Δ' 482-3. Χίου. *Κανελλῆ* 65, 55. Σωζοπόλεως *Διογραφ.* Α' 594, 14. Καρυῶν Καβακλί. *Δουλουδοπούλου* Ἐνέκδ. συλλογή 190, 3. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιῶν, Δαυλείας, Λιδωρικίου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸν Τιρνάβου, Τραπεζοῦντος, ἀδήλου τόπου.

71. Passow 164, 169. *ΖΑ.* Α' 170, 322. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 62, 16. 63, 17. *Ἀραβαντιν.* 118, 148. Ἀρκευδοχωρίου Ναούσης. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1912 Ε' 245, 4. Σωζοπόλεως. *Διογραφ.* Α' 619, 36. Ρογδιᾶς Κρήτης. *ΚΠ.* ΑΑ' 160, 26. Συνασοῦ. *Ρίζου* Καππαδοκικά, Κηλοῖς 1856 σ. 89-90. *Ρίζου* Ἐλευθεριάδου Συνασός σ. 15-6. *Ἀρχελαίου* Συνασός 156, 1. *Παχτίκων* 13. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀγραφῶν, Μαλακῆς, Καρατσὸν Τιρνάβου, Κερασσοῦντος. (Ὁ στ. 27 «ἔκοψε τὴ δύναμη καὶ ὅλη μου καρδιά» μετεβλήθη ὑπ' ἐμοῦ).

72 Α'. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 415, 15 (= *Πλάτων* Β' 453-4). Κρήτης. *Jeanparaki* 122, 126 (= *Σάθα* Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τ. Ζ' σ. 92β'). Σύμης. *ΚΠ.* ΙΘ' 225, 13. Πόντου. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες σ. 31-2. Συνασοῦ. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein Asien 36, 38. — (Ἐν συμφυρμῇ μετὰ τοῦ τύπου Β') Ἀσφενδίου Κῶ. *Dieterich* 321, 14. Κερασσοῦντος. *Παχτίκων* 49. — (Ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῆς μάχης, μόνον τὸ ἐπεισόδιον τῆς διώξεως ὑπὸ Σαρακηνοῦ, Τοῦρκου ἢ Φράγκου). Passow 587. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 80. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 18-21. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 355, 22. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 116, 41. *Ἀραβαντιν.* 262, 443. Χαλκιδικῆς. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 254, 1. Λακκοβιζίων Παργαίου. *Γουσίου* 73, 113. Γιουμουλιτζίνας. *Διογραφ.* Β' 84, 4. 85, 5. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α' 600, 18. Καρυῶν Καβακλί. *Δουλουδοπούλου* Ἐνέκδοτος συλλογή 64, 54. Ἀντικυθήρων. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 41, 5. Μυκόνου. *Dieterich* 347, 25. Χίου. *ΝΕΑ.* Α' 93, 29. *Κανελλῆ* 59, 50. Λέσβου. *Georgeakis et Pinet* Folklore de Lesbos σ. 212-4 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Νισύρου. *ΚΠ.* ΚΑ' 55. *ΖΑ.* Α' 401, 24. Ἰμβροῦ. *ΚΠ.* Η' 541, 10. Καστελλορίζου. *Διογραφ.* Γ' 448, 2. Προύσης. *Παχτίκων* 250. Συνασοῦ. Αὐτ. 9. *Lagarde* ἐνθ. ἀν. 36-37. Τέλημσου. Αὐτ. 23, 17. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιῶν, Καρυταίνης, Προπάντου Μηλεῶν Μαγνησίας, Μαλακῆς, Χασιῶν καὶ Τριζάλων, Καρατσὸν Τιρνάβου, Βάρνης, Νάξου, Μυκόνου, Κερασσοῦντος.

72 Β'. Passow 174 (= *Μανούσου* Α' 115-6. *Kind Anthologie* 1861 σ. 52, 22. *ΖΑ.* Α' 107, 132). Passow 175 (= *Ἐστία* Δ' 782. 1890 Β' σ. 380). Passow 176 (*ΖΑ.* Α' 96, 84. *Θέρου* 63). Passow 205. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 152. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 43, 30. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 25-6 (νόθοι πολλοὶ στίχοι).

Γαλαξειδίου. Πανδώρα ΙΕ' 537, 13. Ἡλείου. Χασιώτ. 94,6 (=Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 12,5). Ἀραβαντιν. 105, 123. Ζαγορίου. Αὐτ. 106, 123α. Μετσόβου καὶ Συράκου. Παχτίκων 224. Σιατιστής. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1910 Γ' σ. 195, 3. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 598, 16. 599, 17. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 66, 56. Κρήτης. Jeannarakī 225, 288 (Κριάρη Κρητικὰ ἔξματα σ. 161). Ἀσφενδίου Κῶ. Dieterich 321, 14. Λέσβου Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos 173,4.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερυνίτης τῶν Καλαβρυτῶν, Μεσσηνίας, Δημητσάνης, Λιδωρικίου, Δαυλείας τῆς Χαιρωνείας, Μαλακᾶση Καλαμπάκας, Μουζάκη Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τρινάβου δύο, Βάρνης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

73. Εἰς τὰς παραλλαγὰς τὰς ὁποίας ἀναγράφωμεν εἰς Παραδόσεις σ. 717 κ. ἑ. προσθέτομεν καὶ τὰς ἐπομένας, ἐκδοθείσας εἰς νεωτέρας δημοσιεύσεις ἢ παραλειφθείσας. Ἰατρίδου Συλλογὴ δημοτ. ἔσμ. σ. 72-3. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 416, 12. Ὀλύμπου. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 10. Ἀμπελακίου. Κρητικὸς ἀστὴρ Β' ἀρ. 45 σ. 334. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 224. Κρήτης. Κρητ. ἀστὴρ Β' ἀρ. 42 σ. 325. Γ' ἀρ. 46 σ. 359. Ψαρῶν. Αὐτ. Γ' ἀρ. 48 σ. 376. Καμπιῶν Χίου. Pernot 175, 48. Σύμης. Λαογραφ. Β' 572, 1. Νισύρου. Αὐτ. 573, 2. Καστελλορίζου. Αὐτ. 573, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγίου Πέτρου Κυνουρίας, Ἀγίου Μαθιᾶ Κερκύρας, Δαυλείας, Μαλακᾶση Καλαμπάκας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Κερασσοῦντος.

74. Ἐντέρηση, Ἀθ. 1849 τ. Β' σ. 263-4 (=ΝΕΑ. Α' 342-9). (Ἄνευ δηλώσεως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἀλλ' ἐπειδὴ σχεδὸν ἀπαράλλακτος καὶ ἐπίσης πλήρης παραλλαγὴ τοῦ ἔξματος—μόνον ἐν τέλει παρουσιάζουσα διαφορὰς τινὰς—πρόερχεται ἐξ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ δήμου Νηλείας, ὑποθέτω ὅτι εἶναι θεσσαλική. Ἡ μνεῖα τοῦ Ἄη Δονάτου ἐν στ. 125 δὲν εἶναι σπουδαῖον τεμκῆριον ἡπειρωτικῆς προελεύσεως). Passow 526. Legrand 306, 138 (=Legrand Collection de monuments, Σειρὰ Ι ἀρ. 12, 1870). Τοῦ αὐτοῦ Oeuvres posthumes I σ. 11-20. ΖΑ. Α' 66, 23. Λαογραφ. Α' 242, 33.—Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημοτ. ἀνθολογία 1868 σ. 192. Αἰγίνης Λαογραφ. Δ' 75, 18. Κεφαλληνίας. Αὐτ. Β' 458, 2. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 198, 59. Κερκύρας. Μανούσου Β' 111-4. Ἡλείου. Χασιώτ. 70, 29. Ἀραβαντιν. 264, 466 (=Θέρου 41-3). Λακκοβικίων Μακεδονίας. Γουσίου 21, 35. 89, 135. Βιζύης. Δακίδου Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ[πολ. 1899 σ. 117, 5. Βάρνης. ΚΠ. Η' 508, 22 (=Ι Νικολάου Ὀδησός. 1894 σ. 315, 6). Πύργου Δέγκων. Παχτίκων 140. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 28, 8. Κρήτης. Jeannarakī 8, 13. Κριάρη ἄξματα κρητικὰ σ. 13-16. Μεραμπέλου Κρήτης. Κρητικὸς λαὸς Α' σ. 173. Μήλου. ΝΕΑ. Α' 79, 15. Θήρας. Αὐτ. Β' 432, 4. 433, 5 (=Παργασός Γ' 344, 6. 345, 7). Παργασός Δ' 483-5. 485-6. Σύρου. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1871 σ. 2382-3. Χίου. Κανελλάκη 32, 24. 44, 33. 69, 58. Πυργίου Χίου. Pernot 165, 37. Λέσβου. Georgeakis et Pineau

Folklore de Lesbos 220, 30 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Κῶ. Dieterich 301, 4. Σάμου. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' σ. 302-4. Ἰκαρίας. Σταματιάδου Ἰκαριακὰ σ. 121. Καρπάθου. Wescher-Μανωλακάκη Λαορικὸν γῆφισμα 69, 4. 70, 6. ΖΑ. Α' 286, 15. 307, 29. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 205, 4. ΖΑ. Α' 392, 5. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 216, 1. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 357, 17. 358, 18. Κύπρου. Σακελλαρίου Β' 14, 3. 153, 46. 157, 48. 174, 59. Λαογραφ. Β' 460-3. Τραπεζοῦντος. Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 275, 3. Κοροικίης. Φαρδὸν Ἱστορία τῆς Κοροικίης, Ἀθ. 1888 σ. 169-170. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγ. Γεωργίου Νηλείας, Κεφαλληνίας, Βόθρου Νάξου, Νισύρου τρεῖς, Κερασσοῦντος, ἀδήλου τόπου. Ἡπειρωτικὴ παραλλαγὴ εἰς τὸ πεζόν, ὀλίγους μόνον στίχους διατηρήσασα: J. Rio Νεοελληνικὰ παραμῦθια σ. 14-6 ἀρ. 4=Hahn Griech. u. alban. Märchen ἀρ. 103.

75 Α'. (Ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ τοῦ Συροπούλου καὶ ἐλευθέρως αὐτῆς). Ἡλείου. Χασιώτ. 121, 50. Ἀραβαντιν. 291, 481. Κρήτης. Jeannarakī 5, 6. Κριάρη Κρητικὰ ἔξματα σ. 11. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 377, 12. Χίου. Κανελλάκη 5, 2. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 221, 7. 228, 13. Κύπρου. Χρυσάλλης 1865 Γ' 429-430. Σακελλαρίου Β' 20, 5. Λαογραφ. Β' 64, 2. 76, 5. Τραπεζοῦντος. Passow 440. Τριανταφυλλίδου οἱ φυγάδες 1870 σ. 171-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τραπεζοῦντος, Κερασσοῦντος.

75 Β'. (Ὁ σύζυγος ἀπὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον προαισθάνεται τὸν μελετῶμενον γάμον τῆς γυναικὸς του καὶ ἐπιστεύσας τὴν ἐπάνοδόν του τὴν ἀρπάζει). Passow 439 (=Ἀνθολογία Κορομηλά 1888 σ. 22-4. Μανούσου Β' σ. 58-60. Θέρου 38-9). ΖΑ. Α' 76, 26. Πηλίου. Ἐβδόμας 1889 τ' φ. 6. σ. 6. Μακεδονίας. Νέος Ἐβρωπαϊκὸς ἔρανηστής 1877 σ. 137. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 298, 13. 303, 13. Κοροικίης. Φαρδὸν Ἱστορία τῆς Κοροικίης σ. 174-7.

75 Γ'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος λείπει εἰς μακρινὸν ταξίδιον). Κύπρου. Δουκᾶ Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 91-2 (=Σακελλαρίου Α' 731. Β' 57, 14). Σουλᾶτων Καππαδοκίας. Φαρασσοπούλου τὰ Σύματα σ. 105-7. Ξενοφάνης Β' 324, 3. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κερασσοῦντος.

75 Δ'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος εἶναι φυλακισμένος). Legrand 326, 145. Ἡλείου (;). ΝΕΑ. Α' 85, 19. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 60, 50. 62, 52. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τριφυλίας, Κεφαλληνίας, Ἀγίου Γεωργίου Νηλείας δύο, Νάξου.

75 Ε'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια). Passow 448. 449. Ἰατρίδου Συλλογὴ δημοτ. ἔσμάτων σ. 34-5. Γαικκοπούλου Δημ. ἀξματα 22, 13. ΖΑ. Α' 73, 16. Αἰγίου. Λαογραφ. Γ' 487, 1. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 120, 87. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 349, 11. Ἡλείου. Χασιώτ. 88, 27. Ἀραβαντιν. 4, 2. ΝΕΑ. Α' 86, 20. Λαοδόνη ἡμερολόγ. 1896 σ. 167-8. Πάργας. Ἀραβαντιν. 278, 462. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 270, 18. Λακκοβικίων. Γουσίου 12, 15. 21, 36. Βιζύης. Δακίδου Ἱστορία τῆς Βιζύης σ. 113, 2. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 600, 19. Κρήτης. Jeannarakī 202, 264. 203, 265. Παργασός Γ' 342-4. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 80, 7. 80, 8. Κριάρη Κρητικὰ ἔξματα σ. 196-7. 222-4.

Θήρας. *ΝΕΑ*. Β' 430, 3. Ἀμοργού. *ΔΙΕ*. Α' 645-6. Μυζόνου. *Dieterich* 343, 22. Ἰμβρού. *ΚΠ*. Η' 543, 15. Χίου. *Κανελλάκη* 71, 60. Νισύρου. *ΚΠ*. ΙΘ' 207, 5. Καστελλορίζου. *Λαογραφ*. Δ' 288. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Β' 58, 15, 60, 16. *Λαογραφ*. Β' 78, 6. Συνασοῦ. *Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien* 33, 33. Ἀρχελάου Συνασός 164, 6. Κερασοῦντος. *Παχτίου* 37. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Σοποτοῦ Καλαβρύτων, Κλαπατσούνας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Προπάντου Μηλεῶν δύο, Καρτσόλ Τιρνάβου, Βάρνης, Πάρου, Βόθρων Νάξου (παραμύθιον), Πόντου (ἐπέισακτος), ἀδήλου τόπου.—Κουτσοβλάχων Μακεδονίας. *Λαογραφ*. Β' 442. Ἀλβανῶν Κάτω Ἰταλίας *Rada Rapsodie di un poema albanese* σ. 61-4. *Archivio per le tradiz. popolari* 1900 σ. 444.

76. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογία 1868 σ. 46, 34. [στ. 10 Ἀφήστε με νὰ εἶ.—στ. 15 ἦρθα ἀδ.]. Καρπάθου *ΖΑ*. 315, 45.

77. *Passow* 490 (= *ΖΑ*. Α' 136, 223). *Πανδώρα* ΙΓ' 460, 8. Πελοποννήσου. *ΔΙΕ*. Α' 550, 3. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 86, 45. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 426, 2. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 277, 460 (Ἔστια ΙΘ' 376). Αἴνου. *ΚΠ*. Θ' 359, 10. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 89, 87. Κρήτης. *Λαογραφ*. Α' 255, 45. Λέσβου. *Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos* σ. 176-7. Ρόδου. *Θέρου* 104. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Δημητσάνης, Καρτσόλ Τιρνάβου.

78 Α'. Κρήτης. *Λαογραφ*. Α' 253, 42,

78 Β'. Διάφοροι παραλλαγαι ἐν *Λαογραφ*. Α' 222 κέ.

79. *Passow* 144. (*Kind Antholog.* 1861 σ. 156, 3. *ΖΑ*. Α' 105, 126). Ὅρους Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 69. Κρήτης. *Jeannarakis* 111, 110. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 156. Καρπάθου. *Μανωλακάνη* Καρπαθιακά 221, 5. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Βελίτσας καὶ Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἀγράφων.

80. *Μανούσου* Β' 79. *Passow* 466 (= *ΖΑ*. Α' 154, 278. *Βασιλειάδη* Ἀττικαὶ νύκτες Α'). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1852 σ. 28-9. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 465, 18. Λακεδαίμονος. *Πλάτων* Β' 271-2 (= *Θέρου* 90). Αἰγίνης. *Λαογραφ*. Δ' 86, 30. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 141, 13 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 126, 12). Ζαγορίου. *ΚΠ*. ΙΑ' 272, 23. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 91, 91. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ*. Α' 632, 52. Κρήτης. *Jeannarakis* 205, 267. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά 237-8. Καρπάθου. *Passow* 467. *ΖΑ*. Α' 280, 5. 313, 42. Χίου. *Κανελλάκη* 55, 46. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶς Κορινθίας, Ἀγριδαΐτων Αἰγίων, Αἰγίου, Καρτσόλ Τιρνάβου.

81. *Passow* 474 (*Kind Anthologie* 1861 σ. 56, 1. *Θέρου* σ. 100). Ἰατρίδου Συλλογὴ δημ. ἔσμ. σ. 62-4. Πελοποννήσου. *ΔΙΕ*. Α' 551, 5 Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 77-8. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 56-7. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 142, 14. Σαλαχώρας. *J. L. S. Bartholdy Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlands* 1805 τ. I σ. 434-440 ἐν γερμαν. μετάφρασει (= *J. Grimm Altdeutsche Wälder* II 181 κέ. *Ukert*

Gemälde von Griechenland, Darmstadt 1833 σ. 193-8). Κρήτης. *Jeannarakis* 114, 114. 281, 294. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 86, 14. *Κρητικὸς λαὸς* Α' σ. 132-4. *Λαογραφ*. Α' 685-7. Μήλου. *ΝΕΑ*. Α' 80, 16. Χίου. *Κανελλάκη* 8, 5. 49, 40. Πάτμου. *ΔΙΕ*. Γ' 345, 2. Κορσικῆς. *Πανδώρα* ΙΕ' 417 (= *Legrand* 302, 136). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Ζαγορίου, Προπάντου Μηλεῶν.

82. *Passow* 473 (= *ΖΑ*. Α' 126, 199). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 146. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 126, 96. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 339, 1. Κεφαλληνίας, Κερκύρας. *Passow* 472 (*Kind Anthologie* 152, 1). Κερκύρας. *Λαογραφ*. Β' 640, 4. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 136, 7 (= *Οἰκονομίδου*, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 123, 9). Δυτικῆς Μακεδονίας. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 255, 3. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 255, 2. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 24, 43. 90, 137. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ*. Α' 639, 61. Αἰγαίου. *Passow* 437 (= *Μανούσου* Β' 106-8. *ΖΑ*. Α' 162, 299). Ἄνω Ἀρχανῶν Κρήτης. *ΖΑ*. Β' σ. 51-2. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακά 239, 15. Χίου. *ΝΕΑ*. Α' 94, 30. *Κανελλάκη* 14, 10. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 493-500. Νισύρου. *ΚΠ*. ΙΘ' 205, 3. *ΖΑ*. Α' 393, 8. Ρόδου. *Παναθήναια* 1909 ΙΗ' 156-7 (*Λαογραφ*. Α' 387-9). Καστελλορίζου. *Λαογραφ*. Γ' 453, 6. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Β' 52, 12. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Νισύρου, Πόντου, ἀδήλου τόπου.

83. *Passow* 438 (= *Μανούσου* Β' 105-6. *ΖΑ*. Α' 133, 216). *Πανδώρα* ΙΓ' 460, 7. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1866 σ. 258-9. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 119. Πελοποννήσου. *ΝΕΑ*. Α' 90, 24. Λακεδαίμονος. *Θέρου* 36 (*Παναθήναια* 1909 ΙΗ' σ. 33-4). Ἀθηνῶν. *Βύρων* Α' σ. 938-9. Β. Εἰβορίας. *Παναθήναια* 1908 ΙΕ' 353. Κεφαλληνίας. *Λαογραφ*. Β' 456-8. Ζακύνθου. *Passow* 436 (*Κατράμη* Φιλολογικά ἀνέκδοτα Ζακύνθου, Ζάκυνθ. 1880 σ. 473-4). Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 147, 215. Αἰγαίου. *Βρετοῦ* Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 1868 σ. 16-7. Κρήτης. *Jeannarakis* 228, 292. Αὐτ. 224, 287 (*Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 244). *Κριάρη* αὐτ. σ. 202. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 77, 3. 85, 13. Θήρας. *ΝΕΑ*. Β' 437, 9. 438, 10. Ἰου. *Λαογραφ*. Β' 598, 8. Χίου. *Κανελλάκη* 19, 13. 74, 62. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακά 229, 8. *Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos* 214, 27 (ἐν γαλλικῇ μετάφρασει). Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάνη* Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου 75, 15. Καστελλορίζου. *ΚΠ*. ΚΑ 356, 15. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 127, 16. Κορσικῆς. *Πανδώρα* ΙΕ' 417 (= *Legrand* 300, 135). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι Γρανίτσας Ἀπεραντίων τῆς Εὐρυτανίας, Βόθρων Νάξου, Πάρου, Νισύρου, Κερασοῦντος δύο.

Παραλλαγαι ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλων ἔξματων. *Μανούσου* Β' 106-8. *ΖΑ*. Α' 299, 13. Χίου. *Κανελλάκη* 14, 10. Λακεδαίμονος. *Πλάτων* Β' 240. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' σ. 77-8. Καπαδοκίας. *ΔΙΕ*. Α' 719, 3. Τελμησοῦ. *Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien* 24, 19. Αἰγίνης. *Λαογραφ*. Δ' 72, 17. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α' 596, 15.

Παραλλαγὰὶ ὅπου ὁ ἔραστής καλεῖται νὰ στεφανώσῃ τὴν ἀγαπητικὴν. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 103, 66. Ἄργους. *Δαογραφ.* Δ' 105, 56. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 477, 42. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 408, 19. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 158, 39. Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 146, 213. Ὀλύμπου. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 96, 23. 131, 1. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνας. *Δαογραφ.* Β' 442-3. Σιατίστης. *Μακεδ.* ἡμερολόγ. 1910 Γ' 201, 10. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 25, 44. 25, 45. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 45, 29. 64, 53. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 283, 9. Κοντζῆ Νικομηδείας. *Παχτίκον* 106. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Κακοχωρίου Αἰγίου, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀθηνῶν.

84. Παραλλαγὰὶ τοῦ Α' τύπου. Ἀθηνᾶ (περιοδ. σύγγραμμα) Ναύπλιον 1831 σ. 80. *Passow* 442 (=Ἔστια 1876 Β' 672. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 132, 2). *Passow* 441. Αὐτ. 444 (=ΖΑ. Α' 95, 81. Θέρου σ. 87-8). *Passow* 445. 446. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 211-2. Σκίλλοῦντος. *Δαογραφ.* Δ' 182, 7. Λαμίας. *Σκόκου* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1892 σ. 302. Ὁξωχώρας Ζακύνθου. *B. Schmidt* 192, 57. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 211, 349. *Δεσίου* Ἡπειρώτης, ἡμερολόγ. 1901 Γ' 70. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 210, 348. Θεσσαλίας. *Ψάχου* Δημ. ἄσματα σ. 23-4. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 115, 3. 116, 4. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 57, 46. Κρήτης. *Jeannaraki* 198, 261. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 76, 2. *Φραντζεσκιάκη* Ἀριάδνη σ. 95. *Κριάρη* Κρητ. ἄσματα σ. 204-6. Ἴου. *Δαογραφ.* Β' 596, 6. Ἀμοργοῦ. *Γάσπαρη* ἡ νῆσος Ἀμοργός σ. 92-3. Χίου. *Κανελλάκη* 17, 12. 54, 45. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 279, 4. Νισύρου. *ΚΠ.* ΙΘ' 204, 2. Κύπρου. *Δουκᾶ* Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 94-5. *Σακελλαρίου* Α' 732-3. Μάκρης Λυκίας. *Δαογραφ.* Β' 177, 2. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Πελοποννήσου, Καρυῶν Κορινθίας, Ἄργους, Αἰγίου, Δημητσάνης, Ροῦμελῆς, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρυστῶν Τριναβίου, Πόντου.

Β' τύπου. *Μανούσου* Β' 103. Σωζοπόλεως. *Δαογραφ.* Α' 615, 32. Κρήτης, Καρπάθου. *Passow* 443. Κρήτης. *Jeannaraki* 124, 127. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 79, 6. *Κριάρη* ἄσματα κρητ. 233. Χίου. *Κανελλάκη* 31, 23. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακὰ Ε' 505-6. Ῥόδου. *Νέα Ζωὴ* (περιοδ. Ἀλεξανδρείας) 1909 Ε' 279-280. Κύπρου. *Δουκᾶ* Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 92. *Σακελλαρίου* Α' 730-1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Λεγαίων Ἡλείας, ἀδήλου τύπου (στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Γ' τύπου. Ἀλ. Σούτσου Ἑλληνικὴ πλάστιγξ, Ἀθ. 1846 σ. 55. *Passow* 441 (=Σιγάλα Ἐθν. ζῆμ. 397-9. *ΖΑ.* Α' 90, 67. Συνασοῦ ἐπίεσαντον. Ἀρχελάου Συνασός 166, 7. *Lagarde* Neugriech. aus Klein Asien 32, 31. 34, 34). Ἄργους. *Δαογραφ.* Δ' 86, 29. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 89, 28. *Ἀραβαντιν.* 209, 347. *Δεσίου* Ἡπειρώτης (ἡμερολόγ.) 1901 Γ' σ. 68-9. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 67, 108. Τζεβεντζὶ Δέρκων. *Παχτίκον* 147. Κρήτης. *Jeannaraki* 237, 300. Ἴου. *Δαογραφ.* Β' 594, 4. Κυζίκου. *Ξενοφάνης* 1908 Ε' σ. 494-5. Συνασοῦ

Ἄ. Ἐλευθεριάδου Συνασός σ. 81-2. *Παχτίκον* 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ἀργυραδαίων Αἰγίων, Κλαπατσούνης Καλαβρυτῶν, Σκοπέλου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀργάφων, Ὀλύμπου, Μεσορότης Μακεδονίας.

Παρεκβάσεων. (Ἀναγνώρισις εἰς τὸν δρόμον) Τελεμισσοῦ. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein Asien 23, 18.

(Σ τὸ θέρο ποῦ ἐθέριξε) Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 211, 350. Ζαγορίου. *ΚΠ.* ΙΔ' 269, 16. 270, 16β. (Ἡ συνάντησις καὶ ἡ ἀναγνώρισις γίνεται κατὰ τὸν θερισμὸν χόρτου καὶ εἰς σλαβικὰ ἄσματα: *Wenzig* Westslavisch. Märchenschatz σ. 248. *Waldau* Böhmische Granaten I 60).

85. *Passow* 459 (=Μανούσου Β' 33-5. *ΖΑ.* Α' 93, 75). Ἰατριδίου Συλλογὴ δημ. ἄσμ. σ. 12-4 (=ΖΑ. Α' 93, 75). Ἔστια 1889 ΚΖ' 31. Καρκύρας. *Μανούσου* Β' 25-9. *Δαογραφ.* Β' 643-5. Ἡλείου(ς). *Βύρων* Α' σ. 479-480. Κρήτης. *Jeannaraki* 210, 272. Χίου. *Κανελλάκη* 3, 1. Σύμης. *ΚΠ.* ΙΘ' 224, 10. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακὰ σ. 149-150. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 62, 4. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* σ. 112-4. Γκιουμουλιτζίνας τῆς Θράκης. *Δαογραφ.* Β' 85, 6. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Πελοποννήσου, Καρυῶν Κορινθίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας, Ἀργάφων, Κρανιαῶν Καλαμπάκας, Ὀλύμπου.

86 Α'. Αἰγίνης παρὰ τυφλοῦ ἑραψφοῦ. *Ζαμπελίου* Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγοῦδῶ; Ἀθ. 1859 σ. 41-3 (=Ἔστια ΙΘ' 388-9. *Καμπούρογλου* Ἱστορία τῶν Ἀθ. Α' 46-7. *Δαμπρινίδου* ἡ Ναυπλία σ. 179-180. *Θέρου* σ. 45-6). Αἰγίνης. *Δαογραφ.* Δ' 80, 21.

86 Β'. 1 (Μαυριανός). Σωζοπόλεως. *Δαογραφ.* Α' 616, 33. Μαλακοτῆς Καππαδοκίας. *Παχτίκον* 24. Συνασοῦ. Αὐτ. 23. *Αρχελάου* Συνασός 158, 3. *Lagarde* Neugriech. aus Klein Asien 37, 40.

Β' 2 (Κοντζῆ). *Passow* 483 (=ΖΑ. Α' 127, 201). Αὐτ. 481. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 310, 16. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 337, 27. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 140, 12. *Ἀραβαντιν.* 181, 280. Πλεμοναρίου Ζακύνθου. *B. Schmidt* 194, 58. Αἰγαίου. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1868 σ. 16. Κρήτης. *Jeannaraki* 206, 268. Θήρας. *ΝΕΑ.* Β' 439, 11. 440, 12. Μυκόνου. *Dieterich* 349, 26. Χίου. *Κανελλάκη* 12, 8. Καρπάθου. *Wescher-Manolakaki* Δωρικὸν ψήφισμα 74, 13. *ΖΑ.* Α' 298, 12. Καστελλορίζου. *ΚΠ.* ΚΑ' 362, 26. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 96, 149. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 83, 80. 98, 100. Μάκρης Λυκίας. *Δαογραφ.* Β' 178, 3. Κερασσοῦντος. *Πανδώρα* ΙΕ' 69. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρδαμύλων Χίου, Κερασσοῦντος, ἀδήλου τύπου (στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Β' 3 (Παπᾶς). *ΖΑ.* Α' 71, 10. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 213. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 153, 141. Αἰγυριοῦ. *Δαογραφ.* Δ' 171, 61. Ρογιάς Κρήτης. *ΚΠ.* ΛΑ' 149, 8. Χώρας Κῶ. *Dieterich* 308, 7. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων Γορτυνίας.

Β' 4 (Ἐρασταί). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 72, 112. Τραπεζοῦντος. *Ἰωαννίδου* Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 277, 6. Συνασοῦ.

Lagarde Neugriech. aus Klein Asien 37, 39. Συλάτων. Φαρασοπούλου τὰ Σύλατα 103, 1 (=Ξενοφάνης 1905 Β' 322-3).

(Ἄλβανικὸν) G. de Rada Raspodie d' un poema albanese, Firenze 1866 σ. 94-6. Περβλ. Παργασσὸν Γ' 297.

37. Passow 487. 488. *Μανούσου* Α' 182-8. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἔξοματων σ. 25-6. *ΖΑ.* Α' 71, 12. 171, 327. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* σ. 108. Ἠπείρου *Χασιώτ.* 95, 8 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 63, 83). Αὐτ. 208, 32. *Ἀραβαντιν.* 102, 119. Σιατίστης. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1910 Γ' 196. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 33, 21. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 613, 31. Χίου. *Κανελλάκη* 68, 57. Δέσβου. Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos σ. 171-3. Καλύμνου. Dieterich 323, 15. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 296, 10. Ἴμβρου. *ΚΠ.* Η' 536, 2. Τραπεζοῦντος. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες σ. 173 (= *Legrand* 322, 143). Κορσικῆς. *Φαρδὸν* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 177. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Πάρου, Κερασσοῦντος τρεῖς, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικ. νοσοκομείου Ἀθηνῶν) δύο.—*Μακεδονοβλαχικὴ παραλλαγή:* Weigand Rumänen u. Aromunen in Bulgarien, 1907 σ. 82 κέ.—*Σερβικὰ ἔξομα:* Talvj Volkslieder der Serben I 127-134 (νέας ἐκδ. 1853 I 288-294). Tommaseo Canti popolari III σ. 250 κέ.

38 Α'. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἔξομα. σ. 19. *ΖΑ.* Α' 73, 17. *Ἡμερολόγιον φιλανθρωπ. καταστημ.* Κ/π. 1905 σ. 275. *Τσικνοπούλου* Δημ. ἔξομα. σ. 38-9. Πελοποννήσου. *ΝΕΑ.* 89, 23 (= *Παργασσὸς* Δ' 676). Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 73-4. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 76, 29. 86, 24 124, 91. Ἠπείρου. *Ἀραβαντιν.* 284, 470. Λιτοχώρου. *Μακεδονικὸν ἡμερολόγ.* 1908 Α' σ. 189. Σιατίστης. Αὐτ. 1911 Δ' 159, 3. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 81, 122. 87, 132. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 627, 47. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 75, 70. Χίου. *Κανελλάκη* 7, 4. Ἀμοργοῦ. *Γάσπαρη* ἡ νῆσος Ἀμοργὸς σ. 93-4. Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 221, 3. Νισύρου. *ΖΑ.* Α' 391, 4. Καστελλορίζου. *ΚΠ.* ΚΑ' 351, 5. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Βάλτσας Κερπινῆς, Καμαρῶν Ἐρινεοῦ, Τριφυλίας, Κερκύρας, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Νισύρου.

38 Β'. *Legrand* 288, 129. *Ἰατρίδου* σ. 58-9. *ΖΑ.* Α' 169, 320. 171, 326. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 19, 10. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 80, 35. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 415, 16. Ἠπείρου. *Ἀραβαντιν.* 262, 464. Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον* 1911 Δ' 235. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 628, 48. Κρήτης. *Jeannarakī* 90, 64. 115, 116. *Κριάρη* ἄξομα κρητικὰ σ. 197. 214-5. Θήρας. *ΝΕΑ.* Β' 452, 28. Βικίου Χίου. *Permot* 156, 27. Ἴμβρου. *ΚΠ.* Η' 541, 9. Ῥόδου. *Παναθήναια* 1909 ΙΘ' 10. Καστελλορίζου. *ΚΠ.* ΚΑ' 350, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Λιδωρικίου, Κεφαλληνίας, Βάρνης τρεῖς.

38 Γ'. Κρήτης. *Jeannarakī* 103, 90. 110, 107. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 111. *Κριάρη* ἄξομα κρητικὰ σ. 222. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 339, 3. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 224, 11.

39. Passow 512 (*Μανούσου* Β' 17-8). *Ἰατρίδου* σ. 23-30. 93-4. *Τσικνοπούλου* Δημ. ἔξομα 18, 10. *Φόρμιτζ,* Ἄθ. 1907. Περίοδ. Β' ἔτ. Β' τευχ. Α' σ. 3-4 (Παράρτημα μουσικόν). Πελοποννήσου. *ΔΙΕ.* Α' 555, 10. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 216-7 217-8. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 122, 89. Κερκύρας. Passow 511 (= *Kind Ant. ologie* 1861 σ. 90, 17. *Καραγιάννη* Δεισιδαιμονίας δοκίμιον σ. 239. *Θέρου* σ. 97). *Μανούσου* Β' 9-13. Ἠπείρου. *ΖΑ.* Α' 82, 44. Ἄρτης. *Σεραφεῖμ* Δοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 381-2. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίον* 80, 121. Αἴνου. *ΚΠ.* Θ' 359, 11. Βιζύης. *Δακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ)πολις 1899 σ. 125, 14. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 630, 49. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 65, 55. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκου* 143. Κρήτης. *Jeannarakī* 209, 271. Ρογδιᾶς Κρήτης. *ΖΑ.* Β' 75, 20. Σκιάθου. Παράρτημα *Φόρμιγγος* μουσικόν, ἔτος Γ' φ. 11 σ. 54-5. Βικίου Χίου. Ἀμάντου *Χιακὰ Χρονικὰ* Α' 140-1. Μεσῶν Χίου. *Permot* 150, 21. Ἀντιμαχίας Κῶ. Dieterich 291, 1. Folklore 1899 X σ. 184-5. Ῥόδου. *Λαογραφ.* Β' 453-4. Κύπρου. *Μανούσου* Β' 21. Καππαδοκίας. *ΔΙΕ.* Α' 716, 1. Ἀνακοῦ καὶ Μαλακοπῆς. *Παχτίκου* 29. Συλάτων. *Συμ. Μ. Φαρασοπούλου* τὰ Σύλατα 107, 4. *Ξενοφάνης* Β' 325, 4. Ἄγ τάγ. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 39, 43. 40, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Κορινθίου, Καρυῶς Κορινθίας, Βελίτσης καὶ Κλατατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δημητσάνης Γορτυνίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας Χαιρωνείας, Λιδωρικίου, Πλαγιάς Βονίτσης, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου καὶ ἀδήλου τόπου.

90 Α'. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 239, 478. Βλάχων Μακεδονίας. Ἐλληνισμὸς 1901 Δ' σ. 498-9. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 32, 13. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 612, 29. 613, 30. Κρήτης. *Κριάρη* ἄξομα κρητικὰ 154. Καρπάθου. *Ζ.* Α' 31, 38. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 222, 6. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Ἀγράφων, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Πόντου.

90 Β' καὶ Γ'. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἔξοματων σ. 77 (= *Ζ* 1. Α' 88, 60). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1863 σ. 77, 16. Αὐτ. 78, 17 (= *Legrand* 316, 140). Ἄργους. *Λαογραφ.* Δ' 87, 31. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 459, 6. Καλαμάτας. *Πολίτου* Νεοελλ. μυθολογ. Α' 133. Αἰγίνης. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις 1873 Α' 406, 1. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 114-5. *Λαογραφ.* Β' 640, 4. Ἐφημ. *Φιλομαθ.* 1870 σ. 2262-3. Ἠπείρου. *Χασιώτ.* 137, 8. Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 271, 451. *Κ* 1. ΙΔ' 272, 24. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 607, 25. Κρήτης. *Jeannarakī* 94, 72. *Κριάρη* 229. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 311, 38. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 222, 6. Σύμης. *ΚΠ.* ΙΘ' 219, 2. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Πελοποννήσου, Λιβαρτζίου Καλαβρύτων, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Βόθρων Νάξου, ἀδήλου προελεύσεως (Στρατ. νοσοκομείου Ἀθηνῶν).

91. Ἐκ χειρογράφου τῶν Μετεώρων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος: *Παναθήναια* 1910

τ. 10' 211-2 (πρβλ. *Διογραφ.* Β' 149-151). Passow 462 (Kind Anthologie 1861 σ. 106, 21). Passow 463. Φιγαλίας. *ΔΙΕ.* τ' 262, 16. Γορτυνίας. *Παναθήναια* ΚΑ' 243-4. Λιγουριού. *Διογραφ.* Γ' 485, 1. Δ' 177, 73. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 108-110. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 132, 1. *Ἀραβαντιν.* 274, 455. ΖΑ. Α' 62, 12. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 75, 115. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 96, 98. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 281, 6. 282, 7. *Μανωλακάκη* Καραθιακά 236, 31. Θολοποταμίου Χίου. *Παχτίκον* 242. Ἀντιμαχείας Κῶ. Dieterich 318, 12. Κύπρου. *Διογραφ.* Γ' 260, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Δημητσάνης, Σκοπέλου, Προπάντου Μηλεῶν, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου, Πόντου (ἐπείσαικτος).

92. Τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔξματος τούτου (43 ἐν ὄλῳ) ἐδημοσίευσεν ἐν *ΔΙΕ.* 1885 Β' σ. 229-261. 552-557 καὶ ἐν Ivan D. Schischmanov La chanson du frè̀re mort dans la roésie des peuples balkaniques, Sofia 1898 III σ. 95-137. Ἄλλαι πλὴν τούτων: Γορτυνίας *Παπαζαφειροπούλου* 60, 3. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 341, 1. Λακεδαιμόνος. *Θέρον* 93. Οἰνοῦντος. *Κουκουλὲ* Οἰνουνησιακὰ σ. 157-160. Γυθείου. *Ἐθνικὴ ἀγωγή* Ἀθ. 1898 σ. 278-9. Κύμης. *Διογραφ.* Β' 174-5. Κερκύρας. Αὐτ. 641, 5. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 70, 110, 71, 111. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκον* 144. Γενίκιοι Δέρκων. Αὐτ. 144α. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης. 123, 12. Σωζοπόλεως. *Διογραφ.* Α' 610-1. Κρήτης. *Κρητικὸς ἀστὴρ* Β' φύλλ. 33. σ. 254-5. *Κριάρη* Κρητικὰ ἔξματα σ. 162-4. *Χατζηϊωάννου* Κύπρος σ. 4-5. Πάτμου. *ΔΙΕ.* Γ' 342-5. Ἀναβατοῦ Χίου. Pernot σ. 174, 46. Λέσβου. *Ἀναγνώστου* Λεοβιακά 240, 16. Κάτω Γενίκιοι τῆς Χηλῆς τῆς Χαλκηδόνος. *Παχτίκον* 79. Ἀρετσού Βιθυνίας. Αὐτ. 58. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρατσὸλ Τρινάβου δύο.

93. Βλ. *Πολίτου* Παροιμ. Α' σ. 150 κέ. καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς. — Fauriel II 242, 5. *Ζαμπελίου* Ἀσμ. δημοτ. 717, 4. *Μανούσου* Β' 101, 4. Passow 528. Kind Anthologie 168, 10. *Σιγάλα* Ἐθν. ἔξματα σ. 482. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνας. *Διογραφ.* Β' 444. — Ἄλλα παρόμοια: Sanders Volksleben 154. Passow 528 f. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογία 1868 σ. 68. Ἐπιδόρπιον σ. 76. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 67. 160. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 418, 31. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 341, 2. *Θέρον* 31. *Ἀραβαντιν.* 248, 417. Σωζοπόλεως. *Διογραφ.* Α' 631, 51. Ἐσμὲ Νικομηδείας. *Παχτίκον* 114. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδ. συλλογὴ 45, 29. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ἀθηνῶν, Κορίνθου, Αἰγίου, Ἀργάφων, Σιατίστης.

94. Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 163, 244. (Τὰ δίστιχα τοῦ ἔξματος τούτου φέρονται εἴτε αὐτοτελῆ εἴτε ἐν συμφυρμῶ μετ' ἄλλων ἔξμάτων ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς).

95. Λιγουριού Ἐπιδάουρου. *Διογραφ.* Δ' 150, 14.

96. Ὅμοιος αὐτόθι Δ' 147. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 126, 95. Θήρας. *Πολίτου* Παροιμίαι Α' 168. Ἀρετσού Βιθυνίας. *Παχτίκον* 50.

97. Fauriel II 396 (= Ἀνθολογία *Κορομηλά*, Ἀθ. 1838 σ. 30-1=Passow

447=ΖΑ. Α' 94, 78). Passow 566. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 180, 12 (= *Σιγάλα* Ἐθνικ. ἔξματα σ. 434=Ὀλινομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 91, 16). Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 413, 1. Σήμης *ΚΠ.* 10' 224. 9. Πλεμοναρίου Ζακόνθου. Β. Schmidt 186, 53. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 135, 111. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 72-3. Μαργάρου τῆς Χίου. Pernot 172, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καζοχωρίου Αἰγίου καὶ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

98. Passow 536 (=ΖΑ. Α' 97, 90). Τραπεζοῦντος. Αὐτόθι 538 (=Kind Anthologie 1861 σ. 170, 12). — *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 187, 24. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 94, 49. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 161, 296. Σκύρου. *Ἀκρόπολις*, ἐφ. Ἀθ. 14 Ἰανουαρ. 1911. σ. 4. — Ἄλλος τύπος τοῦ ἔξματος: Passow 537 (= *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 189, 28, *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 93, 18. ΖΑ. Α' 97, 90. *Θέρον* σ. 35). *Μπάρα* Ἀναμνήσ. φιλοπάτριδος σ. 161. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 25. Αὐτ. 1868 σ. 94, 49. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΠΓ' 366, 41. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίον* 43, 81. Ζαγορίου. *Παχτίκον* ἀρ. 211. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 407, 4. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ααρῆς Κορινθίας δύο, Αἰγίου, Ἀργιδαϊκῶν δήμου Αἰγίων, Δημητσάνης, Μακεδονίας. — Ἄλλος τύπος: Καρπάθου. ΖΑ. Α' 305, 22. *Μανωλακάκη* Καραθιακά 257, 69. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 29, 9. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Αἰγίου. — Παρέμβλημα εἰς ἕτερον ἔξμα: Σωζοπόλεως. *Διογραφ.* Α' 596, 15.

99. *Ἰατρίδου* σ. 23. Τζουμέρκων. *Ἀραβαντιν.* 263, 445. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 85, 51. Τριφυλίας. *ΔΙΕ.* Α' 362, 2. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 92. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 100, 64. Ἄργους. *Διογραφ.* Δ' 101, 50. Κρήτης. Jeannarakí 125, 128 (πρβλ. Αὐτ. 91, 65). *Κριάρη* Κρητικὰ ἔξματα σ. 185). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Κορίνθου, Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης, Βρεσθένων Λακεδαιμόνος, Ἀργάφων, Χασίων Τριτάλων, Μακεδονίας.

100. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολ. 1852 σ. 25-6=Αὐτ. 1868 σ. 98, 57. Passow 629 (=ΖΑ. Α' 143, 247). Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 159, 236. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 152, 273. *Βύρων* Α' 235. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 138, 116. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίον* 82, 124. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 73, 66. Συνασοῦ. *Παχτίκον* 32. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Αἰγίου, Ἀργιδαϊκῶν δήμου Αἰγίων. Ἁγίας Βαρβάρας Νωνάκριδος, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτσης Ἐφέρας, Ἀργάφων δύο, Καρατσὸλ Τρινάβου.

101. Passow 552α. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 104 ἀρ. 67-68. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 63, 14. *Ἀραβαντιν.* 158, 235, 234. *Δεσίον*, ὁ Ἡπειρώτης, ἡμερολ. Γ' σ. 89. Φιγαλίας. *ΔΙΕ.* τ' 266, 18. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 354, 20. Ἄργους. *Διογραφ.* Δ' 119, 79. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων, Ἀργάφων.

102. Σκοτεινῆς Ἐργου. *Λαογραφ.* Δ' 108, 61. Λιγουριουῦ Ἐπιδαύρου. Αὐτ. 146, 5.
103. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 126, 109. Ἐργου. *Λαογραφ.* Δ' 113, 66. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 142, 123. Κυνουρίας. *Παναθήναια* ΚΑ' 243. Ἡπείρου. *ΖΑ.* Α' 174, 355. Πάργας. Ἐραβαντιν. 230, 334. Νισύρου. *ΖΑ.* Α' 391, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορινθίου, Αἰγίου, Δημητσάνης.
104. Ἡπείρου. *ΖΑ.* Α' 68, 1. Ἐραβαντιν. 140, 201. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 65, 8. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 399, 22. 414, 7. 446, 7. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης, Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας, Κυπαρισσίας.
105. Κρήτης. *Jeannaraki* 176, 235. *Κριάρη* Κρητ. ἔξοματα σ. 239. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 398, 18. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Ἀργάφων.
106. *Legrand* 214, 98. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας.
107. Ἐστία 1889 ΚΖ' 31.
108. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 367, 53. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 81, 22. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 92, 53. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 414, 6. *Legrand* 232, 110. Ἡπείρου. Ἐραβαντιν. 150, 218. *Χασιώτ.* 73, 34. (= *Διανυτραγουδα* 1866 σ. 199, 41 = *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 98, 28). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίον* 53, 96.
109. *Τσικνοπούλου* Δημόδη ἔξοματα 28, 19. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 21. Αὐτ. 1868 σ. 145. Ἐπιδόρπιον σ. 117. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 75, 25. *Δάσκαρη* 479, 1. Κρήτης. *Jeannaraki* 149, 156. *Κριάρη* Κρητικά ἔξοματα σ. 187. 227. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορινθίου, Καρπασίου, Τριπόλεως.
110. Κρήτης. *Jeannaraki* 165, 199. *Κριάρη* ἔξοματα κρητικά 150. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 293, 3. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 239, 39.
111. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἀνθολογία 1868 σ. 127, 110. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 504. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Γορτυνίας, Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας, Κακοχωρίου Αἰγιαλείας.
112. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 310, 15.
113. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 342, 26. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογ. 1868 σ. 74, 9. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 67, 11. Εὐβοίας. *ΔΙΕ.* Α' 135, 5. Ἡπείρου. Ἐραβαντιν. 171, 259. *ΖΑ.* Α' 187, 27. Χίου. *Κανελλάκη* 25, 18 (= *Παρασσός* ΙΕ' 566). Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 277, 16. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 223, 8. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Ἀργάφων.
114. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 79. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 450, 15α. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 342, 29 [Ἡ τάξις τῶν στίχων τετραμετρῆς πρέπει ν' ἀποκατασταθῶσιν οὕτως 1. 7. 2. 8. 3. 9. 4. 10. 5. 11. 6. 12]. Ἡπείρου. Ἐραβαντιν. 252, 424.

- ΖΑ.* Α' 188, 28. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 374, 3. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικῶν ψήφισμα 94, 48. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Κακοχωρίου Αἰγιαίου.
115. *Μανούσου* Α' 147. *Passow* 547. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 102. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 145, 126. Ἡπείρου. *ΖΑ.* Α' 97, 91. Γρεβενῶν. Ἐραβαντιν. 233, 391. 244, 411.
116. Κορινθίας (ἰ). *Παρασσός* Γ' 166-7.
117. Πάργας. Ἐραβαντιν. 166, 250.
118. Ζαγορίου. Αὐτ. 145, 211.
119. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 118, 95. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 404, 32. Πρεβέζης. Ἐραβαντιν. 226, 377. Παραμυθιάς. *Δωδώνη* ἡμερολόγ. Β' 166, 9. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικῶν ψήφισμα 94, 49. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Κορινθίας.
120. Κρήτης. *Jeannaraki* 150, 159. *Κριάρη* ἔξοματα κρητικά σ. 179.
121. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 307, 20.
122. Ἀνέκδοτον Καρυῆς Κορινθίας.
123. Αἰγαίου πελάγους *Fauriel* II 414 (Ἀνθολογ. *Κορομηλά* 1838 σ. 28. *Passow* 556. *ΖΑ.* Α' 140, 237). Ἐργου. *Λαογραφ.* Δ' 115, 70.
124. *Τσικνοπούλου* Δημόδη ἔξομα. 30, 21. Ἐργου. *Λαογραφ.* Δ' 113, 67. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 355, 22. Πάργας. Ἐραβαντιν. 144, 209. Αἰγαίου πελάγους. *Passow* 557 (*Μανούσου* Β' σ. 66. *ΖΑ.* Α' 141, 238. Γερμανικῆ μετ. *Ad. Chamisso Gedichte, Verrathene Liebe*, 1827).
125. Κρήτης. *H. W. Stoll* Ἐγχειρίδιον τῆς θεοσεκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, μεταφρασθὲν ὑπὸ Περ. Ἰασιμίδου, Ἀθ. 1865 σ. 76. *Χρυσάλλης* τ. Β' σ. 733. Ἀντικυθῆρων κρητικῶν. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1865 σ. 36 (= *Legrand* 222, 102). Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 249, 55.
126. Πύργου. *Πανδώρα*, ΙΓ' 367, 49 (= *Θέρου* σ. 31). Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 147, 21. Ἐραβαντιν. 294, 489. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 413, 5. *Πλάτων* Β' 204. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 70, 3. Καρυῆς Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογῆ 92, 92. Καστελλορίζου *ΚΠ.* ΚΑ' 361, 23. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Πελοποννήσου, Αἰγίου, Μουριᾶ Αἰγίου, Γρανίτσης Εὐρυτανίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως.—Ἐν συμφωνίᾳ *Fauriel* II 98 (*Passow* 476). *Stoll* ἐνθ. ἀν. 76. *Χρυσάλλης* Β' 753. *Βρετοῦ* ἐνθ. ἀν.—*Legrand* ἐνθ. ἀν. *Μανούσου* Β' 51. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη*, Δωρικῶν ψήφισμα 79, 20. *Μανωλακάκη*. Καρπαθιακά 235, 30. *ΖΑ.* Α' 313, 41. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Λακωνῶν Ἡλείας, Αἰγίου, Κερκύρας, Τριπόλεως Θεσσαλίας.
127. *Μανούσου* Β' 51. Μήλου. *Passow* 641 (= *Kind* Anthol. 140, 9. *ΖΑ.* Α' 144, 248. *Θέρου* σ. 32). Στενιμάχου. *Πανδώρα* ΙΑ' 472. Κρήτης. *Stoll* Ἐγχειρίδιον τῆς θεοσεκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, Ἀθ. 1865 σ. 75. Αὐτ. σ. 76. *Jeannaraki* 118, 121. *Κριάρη* Κρητ. ἔξοματα σ. 219-220. Χίου. *Κανελλάκη* 22, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 477, 41. Σκόρου. *Ακρόπολις* (ἔφ. Ἀθηνῶν) 12 Ἰανουαρ. 1911. Καρπάθου.

ΖΑ 340, 6. 313, 41. **Wescher-Μανωλακάκη** Δωρικόν ψήφισμα 79, 20. **Μανωλακάκη** Καρπαθιακά 235, 30. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Κερκύρας.

123 Α'. Κεφαλληνίας. **Μανούσου** Β' 86. Κλεωνών Κορινθίας. **Δελέκου** Δημ. άνθολ. 1852 σ. 30 = 1868 σ. 131. Αὐτ. σ. 132. **Passow** 451 (= **ΝΕΑ**. Β' 388-4. **ΖΑ**. Α' 133, 217). **Passow** 453. 'Ηπείρου. **Χασιώτ.** 84, 19. Μάνης. **Πανδώρα** ΚΒ' σ. 206-7. Καρυών Καβαλλή. **Δουλουδοπούλου** 'Ανεκδ. συλλογή 100, 103. Καρπάθου. **Wescher-Μανωλακάκη** Δωρικόν ψήφισμα 80, 22. 'Ιου. **Δαογραφ.** Β' 591, 1. Καρδαμύλων Χίου. 'Αμάντου Χιακά χρονικά Α' 141-2. ΝΑ. Μακεδονίας. **Μακεδον. ήμερολόγ.** 1911 Δ' σ. 264. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαί Αιγίου, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Τριφυλίας, 'Αγράφων, Μπλάσδου Νευροπόλεως, 'Αγίου Γεωργίου Νηλείας, Τρεις καί άδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομείου 'Αθηνών). Παραλλαγαί έν συμφωνίω μετ' άλλων έξομάτων. Βιζύης. **Λακίδου** 'Ιστορία τής έπαρχ. Βιζύης 119, 3. Αιγαίου. **Βρετού** 'Εθν. ήμερολόγ. 1868 σ. 18-9. 'Αντιμαχείας τής Κω. **Dieterich** 320, 13. 'Ανέκδοτος παραλλαγή 'Αγ. Γεωργίου Νηλείας.

128 Β'. **Passow** 453. Αὐτ. 335, 645. Πύργου 'Ηλείας. **Πανδώρα** ΙΓ' 343, 37. Πελοποννήσου. **ΚΠ.** Η' 504, 25. Λευκάδος. Αὐτ. 409, 20. Λακεδαιμόνος. **Θέρου** 23. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 129, 99. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 404, 35, 405, 36. 'Αργους. **Δαογραφ.** Δ' 84, 26. Λιγουριού 'Επιδάουρου. Αὐτ. 159, 35. Κοζάνης. **Φάρος τής 'Ανατολής.** 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. **Γουσίου** 11, 14 (ειδέχτικόν τών Βαίων). 14, 22 (έπίσης). 'Ανέκδοτοι παραλλαγαί Καρυών Κορινθίας δύο, Αιγίου, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Βρεσθένων Λακεδαιμόνος καί Σκοπέλου.

Παραλλαγαί τοῦ Α' τύπου (τό κρυφογγάστρωτο κορίτσι). **Passow** 452 (= **ΖΑ**. Α' 124, 193). **Μανούσου** Β' 61 (= **ΖΑ**. Α' 98, 93). Κύπρου. **Πανδώρα** Κ' 35. **Δουκά** Φιλολογικά έπισκέψεις σ. 73-4. **Σακελλαρίου** Β' 147, 41. Κρήτης. **Jeannaraki** 199, 262, 150, 157. **Κριάρη** Κρητικά έξοματα σ. 177. Χίου. **Κανελλάκη** 49, 39. Λευκάδος. **ΚΠ.** Η' 408, 18. Αίνου. Αὐτ. Θ' 356, 6. Καστελλορίζου. Αὐτ. ΚΑ' 354, 10. 'Ρογδιάς Κρήτης. Αὐτ. ΛΑ' 161, 27. Θήρας. **ΝΕΑ**. Β' 451, 27. Καρπάθου. **Wescher-Μανωλακάκη** Δωρικόν ψήφισμα 77, 17. **Ζα**. Α' 284, 11, 284, 12. Μυκόνου. **Dieterich** 345, 23. 'Ιου. **Δαογραφ.** Β' 592, 2. 'Αθηνών. **Δ. Καμπούρογλου** 'Ιστορία 'Αθηνών Α' 247 (δύο παραλλαγαί). Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** σ. 92, 52. Λάστας τής Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 391, 6. Σιατιστής. **Μακεδον. ήμερολόγιον** 1910 Γ' 198. Σωζοπόλεως. **Δαογραφ.** Α' 626, 45. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαί Καρυών Κορινθίας δύο, Πάρου, Προπάντου Μηλεών, Τραπεζούντος καί άδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομείον 'Αθηνών).

129 Α'. **Passow** 337 (= **Kind Anthologie** 1861 σ. 158, 4 = **ΖΑ**. Α' 147, 256 = **Θέρου** 27 = **Σημηριώτου**. 'Αγγελίδου Πανελλήνιον ήμερολόγ. 1909 σ. 331). **Passow** 380 (= **ΖΑ**. Α' 122, 186). **Βρετού** 'Εθν. ήμερολ. 1868 σ. 18-9. 'Ηπείρου. **Χασιώτ.** 87, 26. 'Αραβαντιν. 287, 474. Πάρου. **Αραβαντιν.** 275, 457 (= **Θέρου** 37). Καρπάθου. **Wescher-Μανωλακάκη** Δωρικόν ψήφισμα 78, 19. **ΖΑ**. Α' 288, 17, 300, 14. Κρήτης. **Jeannaraki** 234, 296.

Κριάρη Κρητ. έξοματ. σ. 173-4. 'Αντιμαχείας Κω. **Dieterich** 320, 13. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαί Βόθρων Νάξου, Πάρου, 'Αγράφων, Βάρνης, Κερασούντος.

129 Β'. **Passow** 513. **Μπάργα** 'Αναμν. φιλοπατρίδος σ. 153. **Ίακρίδου** Συλλογή δημ. έξομ. σ. 79. Πύργου 'Ηλείας. **Πανδώρα** ΙΓ' 366, 43. Μάνης. Αὐτ. ΚΒ' 288. Ζαγορίου. **Δαμπρίδου** Ζαγοριακά 1870 σ. 22. **ΚΠ.** ΙΔ' 270, 17. Κλεωνών Κορινθίας. **Δελέκου** Δημ. άνθολογία 1868 σ. 193-4. Ζακύνθου. **B. Schmidt** 204, 60. Λακεδαιμόνος. **Πλάτων** Β' 240. **Θέρου** σ. 34. Οίνουτος. **Κουκουλέ** Οίνουτιακά 105, 5. 'Ηπείρου. **Αραβαντιν.** 285, 473. **ΖΑ**. Α' 149, 262. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 146, 128. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 392, 7. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαί Καρυών Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινής, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, 'Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, 'Αγράφων, Καρυσόλ Τρινάβου.—'Ετερος τύπος. **Passow** 381 (= **Kind Anthologie** 1861 σ. 138, 8). Χειρόγραφ. Μετεώρων ΙΗ' αΐωνος. **Παναθήναια** ΚΑ' 294. Εύβοίας Αὐτ. ΚΔ' 275-6. 'Ηπείρου. **Δσωπίου** 'Αττικ. ήμερολόγ. 1888 σ. 134. **Χασιώτ.** 168, 3. (= **ΖΑ**. Α' 78, 32). **Αραβαντιν.** 149, 216. **Μανούσου** Β' 77-8. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνας. **Δαογραφ.** Β' 434-5. Καστελλορίζου. **ΚΠ.** ΚΑ' 354, 11. Καρυών Καβαλλή. **Δουλουδοπούλου** 'Ανέκδοτος συλλογή 43, 27. Τελημησσοῦ Καπταδοκίας. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 24, 19. 'Ανέκδοτος παραλλαγή 'Αγίου Γεωργίου Νηλείας.

130. **Passow** 642. **ΖΑ**. Α' 69, 4. Εύβοίας (Γούβας). **ΔΙΕ**. Α' 136, 9. Θάσου. **Abbott** σ. 151-2. Νιγηρίας. Αὐτ. 152-3. Λακκοβικίων Παγγαίου. **Γουσίου** 64, 107. Κρήτης. **Κριάρη** 'Αξοματα κρητικά σ. 237.

131. Κρήτης. **Jeannaraki** 154, 169, 170. **Κριάρη** 'Αξοματα κρητικά σ. 166.

132. Κρήτης. **Jeannaraki** 155, 173. **Κριάρη** 'Αξοματα κρητικά σ. 189.

133. Κρήτης. **Κριάρη** αὐτ. σ. 221.

134. Κρήτης. **Jeannaraki** 153, 168.

135. (Διανοτράγουδα). α'. **Διανοτράγουδα** 1866. σ. 14, 47. 'Ηπείρου. **Αραβαντιν.** 319, 269.

β'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 78.

γ'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 43. Σητεία, Κρήτης. **ΖΑ**. Β' 41, 70. Λέρου.

Οϊκονομοπούλου Δεριακά σ. 79.

δ'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 112. Κρήτης. **Jeannaraki** 279, 164.

ε'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 122. Χίου. **Κανελλάκη** 150, 9.

ς'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 130. 'Ηπείρου. **Αραβαντιν.** 345, 701. Χίου. **Κανελλάκη** 147, 35 (γαμήλιον). 'Ιακρίας. **Σταματιάδου** 'Ιακριακά σ. 113 (γαμήλιον). 'Ανέκδοτος παραλλαγή Γορτυνίας.

ζ'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 66, 1548. Κρήτης. **Jeannaraki** 272, 110.

η'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 4. 'Ηπείρου. **Αραβαντιν.** 305, 60.

θ'. Χίου. **Κανελλάκη** 153, 40 [Τσανουρι' άατημ.—τσαί θά].

ι'. 'Ανέκδοτος άδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον 'Αθηνών).

ια'. **Διανοτράγουδα** 1866 σ. 116.

ιβ'. Σητείας Κρήτης. **ΖΑ**. Β' 42, 87.

- ιγ'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 ιδ'. Ρούμελης. *ΔΙΕ*. Α' 356, 1.
 ιε'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 310, 136.
 ις'. Σύρου. *ΝΕΑ* Α' 301, 589.
 ιζ'. Σύρου. *ΝΕΑ*. Α' 305, 638. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 332, 493. Ζίχνης-
 Abbott 336, 13.
 ιη'. Αἰγίνης ἀνέκδοτον.
 ιθ'. Λευκάδος. *ΚΠ*. Η' 418, 15. Κρήτης. Jeannaraki 266, 64.
 κ'. Ἡπείρου. *ΖΑ*. Α' 10, 7.
 κα'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 39, 916. [σάν 'ς τὸ βουνὸ τὸ χ]. Λακωνίας.
 *Ραζέλου Προοίμια μοιρολογ. σ. 20.
 κβ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 40, 938.
 κγ'. *ΝΕΑ*. Α' 294, 501.
 κδ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 49.
 κε'. Ρούμελης. *ΔΙΕ*. Α' 357, 8.
 κς'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 59.
 κζ'. *ΝΕΑ*. Α' 295, 510.
 κη'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 65. Οἰκονομίδου Τραγοῦδια τοῦ Ὀ-
 λύμπου σ. 148.
 κθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 320, 275. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 479, 485. Καλύμνου. *Πανδώρα* ΙΒ' 523, 5.
 λ'. Κρήτης. *ΚΠ*. ΛΑ' 170, 176.
 λα'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 103. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου
 (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 λβ'. Λακωνίας. Ἀραβαντιν. 338, 595. 349, 769.
 λγ'. Θήρας. *Παργασσός* Θ' 390, 211.
 λδ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 311, 153.
 λε'. Κρήτης. *Διογραφ*. Α' 293, 80. Σητείας. *ΖΑ*. Β' 42, 92.
 λς'. Μακεδονίας. Abbott 340, 31.
 λζ'. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' σ. 177.
 λη'. Λαμίας. *Παχτίου* 233.
 λθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 351, 806.
 μ'. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 484.
 μα'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 μβ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 172.
 μγ'. Αὐτ. Κρήτης. Jeannaraki 289, 252.
 μδ'. Θέρου σ. 115.
 με'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 33. *ΝΕΑ*. Α' 294, 496. Σάμου. *Σταματιά-
 δου* Σαμιακά Ε' 448. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομ. Ἀθηνῶν).
 μς'. Κρήτης. *Διογραφ*. Α' 289, 39. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρα-
 τιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 μζ'. Θήρας. *Παργασσός* Θ' σ. 389, 186.

- μη'. Οἰκονομίδου Τραγ. τοῦ Ὀλύμπου σ. 153. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 167.
 μθ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 159. *ΝΕΑ*. Α' 278, 235.
 ν'. Κρήτης. Jeannaraki 270, 97.
 να'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 114. Κρήτης. Jeannaraki 230, 36.
 νβ'. Ρούμελης. *ΔΙΕ*. Α' 361, 49. Σύμης. *ΚΠ*. ΙΘ' 237.
 νγ'. Κρήτης. Jeannaraki 260, 9.
 νδ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 26.
 νε'. *ΝΕΑ*. Α' 294, 499. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ.
 νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νς'. *Διανοτράγουδα* 1866. σ. 156. Κρήτης. Jeannaraki σ. 276, 139. Σά-
 μου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 484. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου
 (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νζ'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νη'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 8. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 318, 253. Σάμου.
Σταματιάδου Σαμιακά Ε' 441.
 νθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 318, 242.
 ξ'. Ἡπείρου. *ΖΑ*. Α' 12, 17.
 ξα'. Ρογιδιάς Κρήτης. *ΖΑ*. Β' 77, 17.
 ξβ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 121. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 343, 672.
 ξγ'. Κρήτης. *Διογραφ* Α' 292, 74.
 ξδ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 83.
 ξε'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 ξς'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 136. Λευκάδος. *ΚΠ*. Η' 420, 70. Ἡπείρου
 Ἀραβαντιν. 347, 739 (=Meyer Gr. Volkslied. 61, 26). Κρήτης. *Διογραφ*.
 Α' 297, 119.
 ξζ'. Ρούμελης. *ΔΙΕ*. Α' 356, 3.
 ξη'. *ΝΕΑ*. Α' 298, 542.
 ξθ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 22.
 ο'. Σύρου. *ΝΕΑ*. Α' 308, 681.
 οα'. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 106.
 οβ'. Αὐτ. σ. 108.
 ογ'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 150. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 351, 807.
 οδ'. *Διανοτράγουδα* σ. 156. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 352, 819.
 οε'. Ἀνέκδοτον Ἀθηνῶν.
 136. Πύργου Ἡλείας. *Πανδώρα* ΙΓ' 308, 1. [Στ. 2 Ἀποκεί ἀλωνίζου
 δώδεκα καὶ συμπαίζου δέκα]. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 478, 2.
 137. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 200, 330.
 138. Αὐτ. 354, 860.
 139. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 153, 140.
 140. Ἀνέκδοτον Δημητσάνης.
 141 Α'. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* σ. 102. Ἀλαγονίας Μεσσηνίας.
ΚΠ. Η' 505, 28.
 141 Β'. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* σ. 101.

142. Φθιώτιδος (;). Ἴωνιά Ἀθ. 1846 σ. 64.
 143. Κρήτης. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 50. 51.
 144 Α'. Αὐτ. σ. 32.
 144 Β'. Αὐτ. σ. 75.
 145. Αὐτ. σ. 90.
 146. Αὐτ. σ. 40.
 147 Α'. Passow 596. Wachsmuth Das alte Griechenland im neuen σ. 99. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 475, 38. Ἡλείου. Χασιώτ. 134, 3. Ἀραβαντιν. 165, 247. Ζαγορίου. Passow 597 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 25-6. Σιγάλα Ἔθν. ἔξομα σ. 375-6). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου δύο, Καλαμάτας, Τρικάλων, Καρατσόλ Τριγάρου, ἀδήλου τόπου.
 147 Β'. Διμουριοῦ. Λαογραφ. Δ' 163, 44. Λακεδαιμόνος. Θέρου 30. Λευκάδος. Λαογραφ. Α'. 312-3. Ζαγορίου. Ἀραβαντιν. 246, 414. Γρεβενῶν. Αὐτ. 288, 476. Παγγαίου. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1911 Δ' 231, 5. Χίου. ΝΕΑ. Α' 102, 42. Σάμου, Ε. Ι. Κ[ρητικίδου] Σαμιακὰ ἔθιμα, Ἐρμούπ. 1875 σ. 26. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' 281-2. Σύμης. ΚΗ. ΙΘ' 230, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Αἰγίου, Δημητσάνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως, Κερασοῦντος.
 Α' καὶ Β' (συμφυριστός). Μανούσου Β' 53. Ἀργους. Λαογραφ. Δ' 90, 34. Ζακύνθου. Κατραμῆ Φιλολ. ἀνάλ. σ. 476. Πλεμοναριοῦ Ζακύνθου. Β. Schmidt 192, 56. Λακκοβικίων. Γουσίου 88, 133. Διδυμοτείχου. Δ. Α. Κονδύλη Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, Ἀθ. 1905 σ. 15, 7. Σαζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 622, 41. Κοντζὲ Νικομηδείας. Παχτίκου 100. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Σκοπέλου, Μεσορόπης Μακεδονίας, Πάρου.
 148. Πάργας. Ἀραβαντιν. 132, 169.
 149. Χίου. Faurler II 432 = Passow 284 [Στ. 6 ὑπάγει. Στ. 7 μου, ποῦ σουν χτές, προχτές].
 150. Σιγάλα Ἔθνικὰ ἔξομα σ. 514 [Στ. 1 ὕπνε καὶ. Στ. 2 καὶ γέμισε τὴν πέτσα του. Στ. 11 τάλειρα χιόνια].
 151. Ἀθηνῶν. Βόρων Α' 77, 12.
 152. Σάμου. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' σ. 214-5.
 153. Πελοποννήσου. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 127 [Στ. 8 Νὰ εἶν' τοῦ ὄ].
 154. Μαστιχοχώρων Χίου. Κανελλάκη 211, 5.
 155. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 337.
 156. Λακκοβικίων Παγγαίου. Γουσίου 14, 20.
 157. Γρεβενῶν καὶ Χασίων. Ἀραβαντιν. 199, 327.
 158. Θεσσαλίας. Passow 302. Ἀσωπίου Ἀττ. ἡμερολόγ. (Ἡμερολ. τῶν Κυριῶν). 1889 Β' 173, 5. Γρεβενῶν καὶ Χασίων (βαγίτικο). Ἀραβαντιν. 199, 326. Διδυμοτείχου. Δ. Α. Κονδύλη Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν σ. 12, 2. Σάμου. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' 359-360.
 159. Passow 295. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 197, 323. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 31, 12. Ἰάμου. Ε. Ι. Κ[ρητικίδου] Σαμιακὰ ἔθιμα σ. 51. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' 361.

160. Αἰγίνης. Λαογραφ. Β' 686. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακὰ 210, 2 (μὴ τηρηθέντων τῶν ἰδιωτισμῶν).
 161. Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 8, 1. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 9. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 508, 1. Ἡλείου. Χασιώτ. 32, 10. 196, 13. Ἀραβαντιν. 195, 318. ΖΑ. Α' 100, 103. 186, 19. Διδυμοτείχου. Δ. Α. Κονδύλη Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 14, 4. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτ. συλλογὴ 24, 2. Σάμου, Ε. Ι. Κ[ρητικίδου] Σαμιακὰ ἔθιμα σ. 51. Σταματιάδου Σαμιακὰ Ε' 337.
 162. Ἀμφίσσης. Ἐλικῶν 1871 σ. 147.
 163. Θεσσαλίας. Ἀσωπίου Ἀττ. ἡμερολόγ. (Ἡμερολ. τῶν Κυριῶν) 1889 Β' 177, 13. Διδυμοτείχου Δ. Α. Κονδύλη Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 15, 6.
 164. Passow 310 (Kind Anthologie 1861 σ. 120, 2). Χωριῶν Κερκύρας. ΝΕΑ. Β' 526-7 (Ἔστια 1882 ΙΓ' σ. 286). Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 260, 440. Κύπρου. Σακελλαρίου Α' 709. Β' 180, 61.
 165. Passow 343 (Μανούσου Β' 98. Kind Anthologie 1861 σ. 124, 4). Αὐτ. 345. 346. 347 (= ΖΑ. Α' 91, 69. 99, 98. 117, 166). Αὐτ. 350 (Μανούσου Β' 97). Ἀθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 112. Πανδώρα ΙΓ' 460, 4. Τσιμπούλου Δημῶδη ἔξομα 23, 14. ΖΑ. Α' 94, 79. Λιγουριοῦ. Λαογραφ. Δ' 164, 47. Δεωνιδίου Κυνουρίας. Ἀσωπίου Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 1877 σ. 452. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη 317, 3. Μάνης. Ραζέλου Προσίμα μοιρολογίων λακωνικῶν σ. 36. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 81, 23. Ζακύνθου. Κοσμητὴ Κυψέλη 1903 Γ' σ. 171-2. Κοιλιωμένου Ζακύνθου. Β. Schmidt 210, 67 (= Κατραμῆ Φιλολογ. ἀνάλεκτα 1880 σ. 472-3). Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 212, 68. Ἡλείου. Χασιώτ. 83, 18. Πάργας, Ζαγορίου. Ἀραβαντιν. 279, 464. Ζαγορίου. ΚΗ. ΙΔ' 268, 10. Θεσσαλίας. Passow 344 (= ΖΑ. Α' 116, 165). Σιατιστής. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 159, 4. Παγγαίου. Αὐτ. 221. Λακκοβικίων. Γουσίου 85, 128. 92, 142. 104, 161. Πύργου Δέρκων. Παχτίκου 141. Βιζύης. Δακίδου Ἱστορία τῆς Βιζύης 124, 13. Σαζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 647, 76. Καρυῶν Καβακλή. Δουλουδοπούλου Ἀνέκδοτος συλλογὴ 51, 38. 54, 42. 68, 58. 104, 111. Κρήτης. Jeannarakí 163, 195. 199. 261. 205, 266. Κρητικὰ ἔξομα σ. 218. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 450, 26. Χίου. Κανελλάκη 167. Κρητικὰ ἔξομα σ. 218. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 450, 26. Χίου. Κανελλάκη 167, 11. 70, 59. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακὰ 238, 14. Καστελλορίζου. ΚΗ. ΚΑ' 363, 28. Κύπρου. Πανδώρα Δ' 115 (= Σακελλαρίου Β' 65, 21. Legrand 224, 104). Σακελλαρίου Β' 198, 63. 209, 69. Κορσικῆς. Πανδώρα ΙΕ' 416, 4 (Legrand 243, 123). Φαρδὸν Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 172-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Ὑπάτης, Καρατσόλ Τριγάρου δύο, Μακεδονίας, Μεσορόπης, Βόρων, Πάρου δύο, Πόντου, ἀδήλου τόπου τριεῖς.
 166. Passow 323 (= Kind Anthologie 1861 σ. 148, 14. ΖΑ. Α' 155, 280. Ἔστια 1878 Ε' 63. 1890 Α' 156. Ἔθν. ἀγωγή 1899 σ. 30. Θέρου σ. 92).
 167. Πολίτου Παροιμία Α' 161, 22. 23. Λάστας Γορτυνίας. Δάσκαρη

340, 2. Ἐπιείρου. Ἀραβαντιν. 208, 346. ΝΑ. Μακεδονίας. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 232, 8.

168. Passow 335. 339. 336 (Kind Anthologie 1861 σ. 142, 11 = Ἔστια 25 Δεκεμβρ. 1894 σ. 4). *Μανούσου* Β' 82. *Μπάρατα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 167 (= *Σιγάλα* Ἐθνικά ἔξομα 161 = *Οἰκονομίδου* Τραγούδι-του Ὀλύμπου 102, 35). Ἐπιείρου. ΖΑ. Α' 188, 8. Μαλακασίου. Ἀραβαντιν. 206, 342 (= *Λεσίου* δ' Ἐπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' 67). Παραμυθιάς. *Δαδώνη*, ἡμερολόγ. Β' 169. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆι Καρυῆς Κορινθίας δύο, Γρανίτισης Εὐρυτανίας, Ἐπιείρου καὶ Ζαγορίου.— Παραλλαγῆι τινες παρουσιά-ζουσι μέ τινας ἐπουσιώδεις μεταβολὰς τὸ ἔξομα τοῦτο τῆς ξενιτειᾶς ὡς μοιρολόγιον: Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. *Πανδώρα* Κ' 115 (= Legrand 238, 116)-Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 147, 25, Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 198, 23. Λακεδαίμονος. *Θέρου* 76.

169. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον 70. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 101, 66. Λακεδαίμονος. *Θέρου* σ. 92. Ἐπιείρου. Ἀραβαντιν. 212, 351. (*Λεσίου* Ἐπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' σ. 70). Ἰωαννίνων. *Παχτίκου* 210. Βάρνης. ΚΠ. Η' 502, 17.

170. Passow 351. Αὐτ. 496 (= ΖΑ. Α' 146, 254). Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 201, 29. Λάστας Γορτυνίας. *Λαογραφ.* Α' 270, 65. Ἐπιείρου. *Χασιώτ.* 85, 22. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 273, 28. Σιατίστης. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 159, 2. Κρήτης. Jeannaraki 101, 85 (= *Κριάκη* Κρητικά ἔξομα σ. 169). Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆι Καρυῆς Κορινθίας, Δημητσάνης, Ἡραίας, Στεμνίτισης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Παλιοχωριοῦ Ἀστροποτάμου.

171. Passow 325. 326. *Μανούσου* Α' 196. Ἰατρίδου σ. 88-90. Ἔστια 1890 Α' 286. ΖΑ. Α' 89, 64. 115, 160. 170, 325. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογία 1868 σ. 153. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 190, 55 (= *Παρνασσός* ΙΔ' 343). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 401, 3. Ἐπιείρου. *Χασιώτ.* 75, 2. 76, 3. 4. Ἀραβαντιν. 202, 335. Ζαγορίου. Αὐτ. 203, 336. ΚΠ. ΙΔ' 266, 3. *Δαμπρίδου* Ζαγοριακά σ. 164-5. ΖΑ. Α' 184, 12. *Λεσίου* Ἐπειρώτης σ. 63. Καταφυγῆς Πιερίας. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 230, 2. ΝΑ. Μακεδονίας. Αὐτ. Δ' 231, 3. Κουτσοβλάχων Βλάτσης. Αὐτ. 1912 Ε' 219. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 82, 125. Κρήτης. *Κριάκη* Κρητ. ἔξομ. 242. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆι Αἴνου, Βάρνης.

172. Passow 520 (= Kind Anthologie 1861 σ. 164, 8. Ἔστια Δ' 751. ΖΑ. Α' 153, 277). Passow 521 (= Kind 162, 7). Passow 522 (= Kind 162, 6). Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη 1865 Α' 37. *Σιγάλα* Ἐθν. ἔξομα σ. 436. ΖΑ. Α' 116, 163. *Κυπέλη* (ἡμερολόγ. Σύρου) 1886 σ. 191. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 23. Αὐτ. 1868 σ. 121, 102. Καστρίου Κυνουρίας. *Λαογραφ.* Γ' 489, 2. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 95, 56. 96, 57. Λακεδαίμονος. *Θέρου* σ. 35. Ἀθηναίων. Passow 340 (= Kind Antholog. 144, 12). *Καμπούρογλου* Μνημ. τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τ. Γ' σ. 8-9. Κερκύρας. *Ἐφημ. φιλομαθῶν* 1870 σ. 2262. *Ἐορτοῦ* Δημ. ἀνέκδ. 11, 6. Ἐπιείρου. *Χασιώτ.* 78, 7. 79, 9. 10. ΝΕΑ. Α' 78, 13. Ἀρα-

βαντιν. 276, 458. 459. Ζαγορίου. *Παχτίκου* 221. Πηλίου. Ἐβδομάς 1889 φ. 6. σ. 6. Χαλκιδικῆς. *Μακεδον. ἡμερολόγ.* 1911 Δ' 233, 12. Κοζάνης. *Φάρος τῆς Ἀνατολῆς* (ἡμερολόγ.) 1902 Β' σ. 294-5. Βεροῦσίας. *Φορμῆς* 1904 ἀρ. 23 σ. 4. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. *Παχτίκου* 179. Μακεδονίας. αὐτ. 192. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 38, 69. 97, 150. Χάλκης. Passow 523. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογῆ 59, 48. Κρήτης. Jeannaraki 116, 118. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικὸν ψήφισμα 84, 31. Νισύρου. ΖΑ. Α' 401, 23. Σαρδογανίου Βιδυνίας. *Παχτίκου* 121. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆι Καρυῆς Κορινθίας, Βάλτεας Κερπινῆς, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀγρόφων, Σκοπέλου δύο.

Β' τύπος. Αἰγίνης. *Λαογραφ.* Δ' 80, 22. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκου* 142. Σαζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 603, 20. Σίφνου. Dieterich 353, 31. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 316, 49. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 223, 8. 225, 11. 227, 17. Τζερμέ. ΚΠ. ΙΘ' 138.

173. Λευκάδος. *Χρυσάλλης* Δ' 489. Κοζάνης. *Φάρος τῆς Ἀνατολῆς* 1902 Β' 298 [Στ. 5 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ ὅταν θὰ μ' ἀδοκῆται].

174. Ροῦμελης. *Βλαχογιάννη* Προπόλαια σ. 71. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 425, 9. Πλάτων Γ' 186, 63. *Χρυσάλλης* Δ' 489. *Σταματείου* Μοιρολόγ. 20, 10. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆι Ἀκαρνανίας.

175. Ζακύνθου, Ἰθάκης. Β. Schmidt σ. 150. 152 ἀρ. 3. 4 [στ. 6 ποῦ, λείπει] (= *Θέρου* σ. 72).

176. Κρήτης. Jeannaraki 158, 181. *Κριάκη* Κρητ. ἔξομα σ. 149. Περβ. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 10. Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 158, 18 στ. 19 κέ. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προίμια μοιρολογίων σ. 13.

177. Λακωνίας. *Ραζέλου* αὐτ. σ. 17.

178. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 191, 5.

179. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμακά Ε' σ. 316.

180. Ἀνέκδοτος Κυνουρίας.

181. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 146, 21.

182. Λάστας Γορτυνίας. *ἀσκαρη* 557, 6.

183. Λευκάδος. *Χρυσάλλης* Δ' 489.

184. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προίμια μοιρολογ. σ. 32. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆι Καρυῆς τῆς Κορινθίας.

185. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 200, 27. Λάστας Γορτυνίας. *ἀσκαρη* 537, 18. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 9. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. *Πανδώρα* Κ' 115. Καταποδάτων Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 156, 15 (= *Μολυβῆ* Φιλολογικὴ γλῶσσα 1892 σ. 72-3). Ιου. *Λαογραφ.* Β' 008, 3.

186. Passow 168. *Μανούσου* Α' 148-9. ΖΑ. Α' 153. 275.

187. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 193, 9.

188. Γορτυνίας. Αὐτ. 190, 1. Λάστας Γορτυνίας. *ἀσκαρη* 550, 1. Οἰνούτος Λακεδαίμονος. *Κουκουλέ* Οἰνουτιακά 106, 6.

189. Λευκάδος. Πλάτων Γ' 186, 64.

190. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 63 στ. 1478-1481. Γορτυνίας. *Παπαζαφει-*

- ροπούλου 190, 2. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 560, 2. Τριφυλίας. *ΔΙΕ.* Β' 144, 12. Ἐνέκδοτος παραλλαγή Δημητσάνης.
191. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 191, 3. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 559, 1. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων σ. 6. Ἐνέκδοτος παραλλαγή Δημητσάνης.
192. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 530, 5.
193. *Θέρου* σ. 70.
194. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμακά Ε' 317.
195. Ἀραχόβης Λακεδαιμόνος. *Πανδώρα* Κ' 114.
196. Ροῦμελης. *Βλαχογιάννη* Προσόμια σ. 69. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων σ. 30.
197. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 154, 11 (= *Παργασός* ΙΑ 342) [στ. 3 τοσί, ὀρθὸς διαλεκτικὸς τύπος].
198. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμακά Ε' 319.
199. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 256, 432 (= *Ἔστια* 1882 ΙΓ' σ. 111).
200. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 207, 45. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 548, 3.
201. Σύμης. *ΚΠ.* ΙΘ' 241.
202. Καστελλορίζου. *ΚΠ.* ΚΑ' 343, 177.
203. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 40.
204. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 15 (γαμήλιον). Αὐτ. 1868 σ. 141, 7 (ἐπίσης). 152, 152-3. Ἐπιδόρπιον σ. 192, 193. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 165, 48. *Ἀραβαντιν.* 152, 224 (ἐρωτικόν). Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 413, 3 (ἐπίσης). 425, 6. Βάργης. Αὐτ. 508, 42. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 551, 4. Ἀραχόβης Λακεδαιμόνος. *Πανδώρα* Κ' 115. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 39. Οἰνοῦντος. *Κουκουλέ* Οἰνουτικὰ σ. 104, 1. Πελοποννήσου. *Φόρμιγξ.* (παράρτημα μουσικόν) Περίοδος Β', ἔτος Γ', φ. 11 σ. 49. Λαδᾶ Ἀλαγονίας. *Thumb Handbuch d. neugr. Volksspr.* 1910 σ. 299-300. Τριφυλίας. *ΔΙΕ.* Β' 141, 3. Λακκοβιζίων Παγγαίου. *Γουσίου* 26, 47. Σιατίστης. *Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον* 1910 Γ' 203, 1. Κοζάνης. *Φάρος τῆς Ἀνατολῆς*, ἡμερολόγ. 1902 Β' 297. Βελβεντοῦ. *Ἀρχαιολογικὴ ἐλλην.* Α' β' σ. 111, 8. Κρήτης. *Jeannaraki* 211, 273. *Κριάρη* Κρητ. ἄσμ. σ. 210. Καρπάθου. *Μανωλακᾶκη* Καρπαθιακὰ 252, 62. Κορσικῆς. *Πανδώρα* ΙΕ' 416 (Legrand 290, 130). Legrand 240, 117, 118 (ἐρωτικά). *Τσικνοπούλου* Δημόδη ἄσματα 39, 30 (ὁμοίως). *Παναθήναια* ΚΑ 288 (τῆς ξενιτειᾶς). Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κυπαρισσίας, Βρεσθένων, Δημητσάνης, Καρτσόλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου. Εἰς τσακωνικὴν διάλεκτον: βλ. Ἐπίμετρον σ. 300-1.—Παρόμοια δημοτικὰ ἑλληνικὰ ἄσματα. *Καταλόγια* σ. 292-300 Hesseling et Pernot (Wagner Ἀλφάβητος 26).
205. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 427, 22= *Σταματέλλου* Μοιρολόγια σ. 18, 5= *Πλάτων* Γ' 184, 58.

206. Χίου. *Κανελλάκη* 343, 8. [Στ. 4 μὴδὲ μάννα τῆς κόρης. Στ. 5 μὴδὲ παιδιὰ εἰς τοὺς γ, μὴδὲ γ.].
207. Passow 368 (*Θέρου* 77. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 426, 14. Κρήτης. *Jeannaraki* 144, 145. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 174, 226. Ψαφῶν. *Passow* 369.
208. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 427, 17 (= *Σταματέλλου* Μοιρολόγια 22, 16).
209. Τριφυλίας. *ΔΙΕ.* Β' 142, 4.
210. Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς. *Deffner's Archiv* σ. 88. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 620, 38. Κρήτης. *Jeannaraki* 4, 5. *Κριάρη* ἄσμ. κρητικά σ. 219. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ζατούνης τῆς Γορτυνίας. Βουρβούρων τῆς Κυνουργίας.
211. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 24.
212. Αὐτ. σ. 30.
213. Κρήτης. *Jeannaraki* 147, 150.
214. Passow 426 (= *ΖΑ.* Α' 131, 212. Αὐτ. 427 = *Kind Anthologie* 1861 σ. 74, 9. *ΖΑ.* Α' 131, 213). Αὐτ. 429. Αὐτ. 431 (= *Μανούσου* Β' 94. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 111, 1). Αὐτ. 433 (= *Kind Anthologie* 70, 7. *ΖΑ.* Α' 132, 215). *Ἰατρίδου* σ. 16-8. Ἀκρόπολις 24 Μαΐου 1911 σ. 4. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 157. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 182-3. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 193, 10. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 544, 2, 547, 1, 548, 4. Σκίλλουντος. *Λαογραφ.* Δ' 180, 3. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 68, 12. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 167, 1. Λακκοβιζίων Παγγαίου. *Γουσίου* 99, 153, 102, 159. Γκιουμουλιζίνης. *Λαογραφ.* Β' 87, 7. Αἴνου. *ΚΠ.* Θ' 355, 5. Καρυῶν Καβαλλῆ. *Δουλοδοπούλου* Ἐνέκδοτος συλλογὴ 34, 17, 55, 44. Σαμοθράκης. *Passow* 432. Ἰμβρου. *ΚΠ.* Η' 539, 6. Κρήτης. *Κριάρη* Κρητ. ἄσμ. σ. 169, 181, 234. Καρπάθου. *ΖΑ.* Α' 338, 1. *Μανωλακᾶκη* Καρπαθιακὰ 240, 40, 252, 61. Χίου. *Κανελλάκη* 108, 78. Νισύρου. *ΚΠ.* ΙΘ' 198, 4. Φερακαίων. *ΔΙΕ.* Α' 724-5. Τεληρσοῦ. *Lagarde Neugriech.* aus Klein Asien 17, 10. Ἐνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λιβερτζίου Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρτσόλ Τιρνάβου, Βάργης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).
215. Κρήτης. *Jeannaraki* 142, 142. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 169. *Ἐλπίδος Μελαίνης* Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 σ. 18-9).
216. Κρήτης. *Jeannaraki* σ. 148, 153. *Κριάρη* Κρητικὰ ἄσματα σ. 181. *Ἐλπίδος Μελαίνης* Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 σ. 13-9). *Φραντζεσκᾶκη* Ἀριάδνη σ. 94. Ἰογιδίης Κρήτης. *ΚΠ.* ΛΑ' 162, 30.
217. Passow 414. Αὐτ. 415 (= *Kind Anthologie* 1861 σ. 110, 22. *ΖΑ.* Α' 93, 74). Αὐτ. 417 (= *Μανούσου* Α' 104). *Ἰατρίδου.* σ. 67-8 (= *ΖΑ.* Β' 87, 59). *Βρετοῦ* Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 1868 σ. 19-20. *Θέρου* 33. Ἀρκαδίας. *Passow* 416. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 192, 7. Ἄργους. *Λαογραφ.* Δ' 69, 13. Μάνης. *Παργασός* ΙΓ' 953, 6. Ἀμφίσσης. *Passow* 418 (= *ΖΑ.* Α' 129, 208). Ζακύνθου. *Passow* 413 (= *Καταρμῆ* Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα 1880 σ. 478). Ἡλείου. *Χασιώτ.* 169, 5. *Ἀραβαντιν.*

- 285, 472. Ζαγορίου. *ΚΠ*. ΙΑ' 271, 20. Κοζάνης. *Φάρος τῆς Ἀνατολῆς* (ἡμερολόγ.) 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 105, 163. Αἴνου. *ΚΠ*. Θ' 354, 3. Καρυῶν Καβακλή. *Λουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογή 32, 14. Κρήτης. *Παρασσός* Γ' 346, 8.9. *Κριάρη* ἄξματα κρητικά σ. 243. Ἀντικυθήρων κρητικόν. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 42-4 Σίφνου. Dieterich 350, 27. Θήρας *ΝΕΑ*. Β' 434, 6. 435, 7. Ἴου. *Λαογραφ.* Β' 597, 7. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακά 252, 24. *Revue des tradit. popul. t. VIII* σ. 326 = Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos 223-4 (μόνον γαλλ. μετάφρασις). Χίου. *Κανελλάκη* 26, 20. 38, 28. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακά σ. 147-8. Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 226, 14. Ῥόδου. *Μαναθήναια* 1902 Γ' 332. Καστελλορίζου. *Λαογραφ.* Γ' 447, 1. Κύπρου. *Σακελλάριον* Β' 173, 58. *Λαογραφ.* Γ' 261, 2. Κοντζέ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 95. Τριγλείας τῆς Προύσης. Αὐτ. 254. Σουρμένων Πόντου. *Defner's Archiv* 123-4. Συνασοῦ. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 34, 34 (τεχνικῆς ποιήσεως). Passow 419. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῶς Κορινθίας δύο, Δημητσάνης δύο, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας τρεῖς, Ἀγράφων, Νάξου δύο, Βάρνης δύο, Κερασσοῦντος τρεῖς.
218. Passow 409 (= *Μανούσου* Β' 93. *Ἔστια* 1876 Β' 447. *ΖΑ*. Α' 149, 263. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 112, 2. *Ἐθνικὴ ἀγωγή* 1899 σ. 63). Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 155. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπ. 201. Γορτυνίας. *Μπαζαφειροπούλου* 197, 20. 21. 199, 25. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 540, 3. Σκιλλοῦντος. *Λαογραφ.* Δ' 179, 1. Λευκάδος. *ΚΠ*. Η' 428, 24 (= *Πλάτων* Β' 487, 19). Ζαγορίου. *ΚΠ*. ΙΑ' 271, 21. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίον* 101, 156. Καρυῶν Καβακλή. *Λουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογή 186. Κρήτης. *Κριάρη* ἄξματα κρητικά 236. — Dieterich 340, 20, 3.
219. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 190. 190-1. Ἄργους. *Λαογραφ.* Γ' 266, 7. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 194, 12. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 556, 1. 559, 10. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προσοίμια μοιρολό. σ. 7. Τριφυλίας. *ΔΙΕ*. Β' 145, 17. Ῥούμελης. *Βλαχογιάννη* Προσόμια σ. 72. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. B. Schmidt 153, 18 (= *Θέρου* σ. 70). Ἰθάκης. B. Schmidt 160, 19. Λευκάδος. *ΚΠ*. Η' 426, 12. 428, 24 (= *Πλάτων* Γ' 182, 53). *Σταματέλλου* Μοιρολόγια Λευκάδ. 17, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Λαγκαδίων Γορτυνίας τρεῖς, Κυνοῦρίας.
220. Λευκάδος. *ΚΠ*. Η' 425, 8. *Πλάτων* Γ' 185, 60. *Σταματέλλου* Μοιρολόγια Λευκάδος 19, 7. Ζακύνθου. B. Schmidt 166, 25. Ἰθάκης. Αὐτ. 26. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 27. *Θέρου* 78.
221. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 35. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 196, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 547, 2. Ἄργους. *Λαογραφ.* Γ' 265, 1. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Κακοχωρίου Αἰγίων.
222. Ἀθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 128. Passow 421. 422. 425 (= *ΖΑ*. Α' 130, 209. 210. 211). Αὐτ. 423. 424. *Ἰατρίδου* σ. 21. Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 153. 153-4. Ἐπιδόρπιον σ. 195-6. Ἄργους. *Λαο-*

- γραφ.* Δ' 69, 14. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 20), 26. Καστρίου Κυνοῦρίας. *Λαογραφ.* Γ' 490, 7. Βουρβούραν. Ἐπ. Γ. *Παπαμιχαήλ* Μῦθοι σ. 17-8. Οἰνοῦντος. *Κουκουλέ* Οἰνοντυακά 106, 7. Μάνης. *Παρασσός* ΙΖ' 80, 22. Ἀραχόβης Φωκίδος. Passow 420 (= *Θέρου* 81). Ἁγίου Λέαντος Ζακύνθου. *Μοῦσαι* 1910 ΙΗ' φ. 409 σ. 3. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 90, 1. 2. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 238, 475. Ζαγορίου. *ΚΠ*. Η' 598, 3. Νιγητίης. Ἀκρόπολις 30 Ἀπριλίου 1913 (= *Ἔστια* 2 Μαΐου 1913). Κρήτης. *Jeanparaki* 145, 147 (= *Κριάρη* Κρητ. ἔσμ. σ. 180). Νισύρου. *ΖΑ*. Α' 393, 7. Φερτακαίων. *ΔΙΕ*. Α' 725-6. Τελημσοῦ. Lagarde Neugriech. aus Klein Asien 17, 10. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Κεφαλληνίας, ἀδήλου τόπου.
223. *Ζαμπελίου* Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ σ. 48-9 (= *Πανδώρα* Γ' 497-8. *Δαμπριδου* Ζαγοριακά σ. 159-160. *ΖΑ*. Α' 79, 37). *Τσιγκοπούλου* Δημ. ἔξματα σ. 12. 13. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 32. Αὐτ. 1863 σ. 132. 135-6. 138. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 475, 39. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 365. Ἐσμέ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 116. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου.
224. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* σ. 89. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῶν Κορινθίας, Λιδωρικίου.
225. *Χασιώτου* 200, 20. (*Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 137, 9). Αἰγίνης. *Λαογραφ.* Δ' 141, 120. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Εὐβοίας. Πρβλ. ἄρ. 28.
226. Κρήτης. *Jeannaraki* 171, 218.
227. Αὐτ. 156, 174.
228. Αὐτ. 171, 220.
229. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 59, 9. *ΖΑ*. Α' 83, 45.
230. Κρήτης. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτη σ. 25.
231. Πάτμου. *ΔΙΕ*. Γ' 353.
232. Passow 614. 615 (= *Kind Anthologie* 138, 8). *ΖΑ*. Α' 104, 121. Αὐτ. 122 (= *Θέρου* σ. 96). Πελοποννήσου. *Πλάτων* Ε' 159, 3. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἀνθολογ. 1868 σ. 121, 100. Ἄργους. *Λαογραφ.* Δ' 129, 99. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 137, 113. Μάνης. *Πανδώρα* Κ' 40. Ἀθηνῶν. *Ἔστια* 1881 ΙΒ' 522. Αἰγίνης. *Λαογραφ.* Δ' 129, 100. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 89-90. Ἡλείου. *Πανδώρα* Κ' 40. Παραμυθιάς. *Δωδώνη*, ἡμερολόγ. Β' 169. Μελενίκου. *Abbott* σ. 94. Νιγητίης. Αὐτ. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 645, 72. Σπαρτοῦντος Χίου. Ἀμάντου Χιακά Χρονικά Α' 141. Ἀνέκδ. παραλλαγὰι Λεχαιῶν Ἡλείας. Λαγκαδίων Γορτυνίας.
- 233 α'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 104.
- 233 β'. Λιγουριῦ Ἐπιδάουρου. *Λαογραφ.* Δ' 152, 19. Κρήτης. *Σιγάλα* Ἐθνικά ἔξματα σ. 323-4. Σύρου(;). *ΝΕΑ*. Α' 310, 705. Λέσβου. Ἀναγνώστου Λεσβιακά 225, 32. Σύμης. *ΚΠ*. ΙΘ' 235. Κύπρου. *ΔΙΕ*. Ε' σ. 327 σ. 7-8. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Ἄργους, Σωζοπόλεως.
- 233 γ'. Ῥογδιάς Κρήτης. *ΚΠ*. ΛΑ' 186. Κρήτης. *Ἐβδομάς* Α' σ. 32.

- 233 δ'. Καστελλορίζου. *Λαογραφ.* Γ' 466, 120.
 233 ε'. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογ. 1852 σ. 31.
 233 ς'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου.
 233 ζ'. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 177.
 233 η'. *Διανοτράγουδα* 1866 σ. 108. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 111.
 233 θ'. Σητείας Κρήτης. *ΖΑ.* Β' 39, 45.
 234. Μάνης. *Legrand* 246, 120. *ΚΠ.* Η' 509, 49. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακά σ. 150. Πιτυοῦ Χίου. *Pernot* 207, 86. Αὐγώνιμου Χίου. Αὐτ. 208, 87. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Μάνης.
 235. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 471, 32. 474, 36. 475, 37.
 236. *Passow* 507 (= *Μανούσου* Α' 94-6. *ΖΑ.* Α' 81, 43). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 184-5. Ἀκαρνανίας. *Παχτίκου* 235. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Μεσσηνίας δὺς, Μπλάσδου Νευροπόλεως.
 237. Ἀναγραφὴν τῶν δημοσευμένων παραλλαγῶν βλ. ἐν *Λαογραφ.* Δ' 158. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λαγκαδίων Γορτυνίας, Τριφυλίας, Ἀγρόφων, Καρατσὸλ Τρινάβου δὺς.
 238. Ζαγορίου. Ἀραβαντιν. 217, 360. *ΚΠ.* ΙΔ' 269, 14.
 Ἐπίμετρον Α'.—1. Ἀνν. Κομνην. Β' 4 σ. 69, 4. Ρ. Βλ. καὶ *Πολίτην* ἐν *Λαογραφ.* Γ' 643 κέ.
 2. *Λύδιστρος καὶ Ῥοδάμνη* στ. 3245-3255 σ. 333 *Wagner*. [Στ. 3 χώρον καὶ Στ. 8 οἱ στεναγμοὶ του—οἱ ἀναστεναγμοὶ του κατὰ διόρθωσιν τοῦ *Wagner*].
 3 Α'. *Καταλόγια* στ. 1-8.—Β'. στ. 51-9.—Γ'. στ. 123-4.—Δ' στ. 125-6.—Ε'. στ. 164-190 (μέρος τῶν Ἐκατολλόγων) [στ. 1 ἀγαπᾷ στ. 21-2 τὸ καλοκαίριν τρωσιν τὸ σταφύλιν του τὴν ἀγουρίδα τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κρασὶν του πίνουν το ἀπέσω ἕς τὸ ποτῆριν].—Ζ'. *Καταλόγια* στ. 454-6.—Ζ'. στ. 502-5.—Η'. στ. 533-9.—Θ'. στ. 549-580. [στ. 15 καὶ δόξα. στ. 16 Ἐσ' εἶσαι. στ. 17 καὶ ἦ. στ. 18 αὐγῆς αὐ. στ. 28 ἐσέβην διὰ τῆς γραφῆς ἐσέβη ἀποκαθίσταται τὸ μέτρον, γινομένης συνιζήσεως].—Ι'. *Καταλόγια* στ. 586-594. [στ. 6 ὅτι ἐσού].—ΙΑ' στ. 667-9.
 4. Ἐκ βενετικοῦ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ *Σπ. Π. Δάμπρον* ἐν *Byz. Zeitschrift* 1894 τ. III σ. 165 (= *Μικταὶ* σελίδες σ. 395-7). Βλέπε καὶ τὰς παρατηρήσεις μου ἐν *Λαογραφ.* Α' 138.
 5. *Legrand* σ. 32. *Bibliothèque grecque vulgaire* τ. II σ. 56 καὶ ἐξ ἑμῆς ἀντιβολῆς πρὸς τὸν κώδικα τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης.
 6 α'. Χειρ. Βιέννης. *Legrand* σ. 340, 10.
 6 β'. Αὐτ. 348, 34.
 6 γ'. Αὐτ. 356, 56.
 Ἐπίμετρον Β'.—1. *Λαογραφ.* Β' 81, 1.
 2. *Dieterich* 341, 20, 7.
 3. Ἀναγνώστου Λεσβιακά σ. 210-2.
 4. *Λαογραφ.* Α' 207, 1.

- 5 Α'. *Passow* 198. Σ. Ἰωαννίδου Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος σ. 292-3, 25 (τὸ ἄσμα συμφέρεται μετὰ τοῦ νεωτέρου ἄματος τοῦ Ἀθανάση Διάκου, καὶ προστίθεται εἰς τὸ τέλος ἕτερον ἄσμα περὶ τῆς ἀλώσεως, τοῦ Β' τύπου). *Legrand* 76, 49 ἐσφαλμένως νομίζει ὁ L. ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος). Κιρτσχανέ Τραπεζοῦντος. *Λιαχτίκου* 38 ἀπόσπασμα). Ἀνέκδοτος παραλλαγή Τραπεζοῦντος.
 5 Β'. Σ. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀν. σ. 293-4, (25β). Δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τραπεζοῦντος.
 6. Ἀνέκδοτον Κερασσοῦντος.
 7. Ἐξ παραλλαγαὶ καππαδοκικαί. *Λαογραφ.* Β' 681.
 8. *Deffner's Archiv* σ. 152.
 9. V. Palumbo ἐν *Apulia* 1910 φυλ. 1 (μετὰ διαφόρων ἄλλων παραλλαγῶν ἄλλοθεν).
 10. D. Comparetti *Saggi dei dialetti greci dell' Italia meridionale* σ. 45, 39.
 11. Αὐτ. σ. 4, 2.
 12. Αὐτ. σ. 26, 24.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ *

A.

*Αδάμος Ε. α' 38'.	Βελή πασάς 68.
*Αη Γιώργης 53γ. 72α. 235.	Βενετσανάκης. Βλ. Παναγιώταρος.
*Αη Δημήτρης 102.	Βλαχοθανάσης (Μήτηρος) 52.
*Αη Θωμά (του) 183.	Βλαχόπουλο (μικρό) 70.
*Αλέξης (άντρειωμένος) 70.	Βλάχος. Βλ. Βλαχοθανάσης.
*Αλέξης (Κομνηνός) Ε. α' 1.	Βοριάς 88. 149. Ε. β' 3.
*Αλή μπης 53β.	Γεννάρης 101.
*Αλή πασάς (5). 6. (7). (9α. β). 61α.γ.	Γιαννάκης 86β.
*Αλή Τσεκούρας 56.	— (Ήπειρώτης) (44).
*Αλωνάρης 170.	Γιάννης 72α. 87. Ε. β' 4.
*Αμαζόνες 17.	Γιάννος (γιός τ' Ανδρόνικου) 71.
*Αμιράς 73.	Γιουσούφ 'Αράτης 62.
*Ανδρίτσος 52. 57.	Γιώργος 102.
— (Λυσσέας) 11.	Γιώτης (Μπαρζόκας) 55.
*Ανδρόνικος 69. 71. 91. Ε. β' 6.	Γκόλφω 28.
*Ανδροῦτσος 87.	(Γρηγόριος Ε'.) Βλ. Πατριάρχης.
— Βλ. 'Ανδρίτσος.	Γρίβας (ὄνομα ἔππου) 76.
*Ανεράδες 74.	Δαίμονας 233 ζ'.
*Αντριόβλαχος 210.	Δέσποινα (Θεοτόκος) 2. Ε. α' 38'. Ε.
*Αντριάς 88.	β' 2. Βλ. Παναγία.
(Αντώναινα) 59.	Δέσπω (του Λιακατά) (46).
*Αντώνης. Βλ. Κατσαντώνης.	— (Μπότση) 8.
*Απρίλης 53 γ. 92. 132. 164. 235. 237.	Λήμος (44). Βλ. Μπουκουβάλας.
Ε. α' 4.	Διάκος (Θανάσης) 11.
*Αρετή 81. 86α. 92.	Διγενής 78α.β. Ε. β' 4.
*Αρετούλα, 'Αρέτω. Βλ. 'Αρετή.	Δούκας 85. 86α. (90β).
Αὔγουστος 21. 135 ζ'. 170.	Δράκοντα (κόραις) 74.
Βάγιας (Θανάσης) 11.	Δράκος 71. 78β.
Βαρλάμης 34.	Δράμαλης (Μαχμούδ πασάς) 15.
Βασίλης 25.	'Ελένη (46).
Βέβρος (44).	'Εμιρ 'Αλής Ε. β' 6.
Βεληγκέας 58. 65α.	'Εμίρισσα 97.

* Οι ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὸν αὐξοῦντα ἀριθμὸν τῶν ἑσμάτων. Τὸ δὲ πρῶτον ὄνομα Ε. α' ἢ Ε. β' δηλοῖ τὸ 'Επίμετρον α' ἢ β'.

- Ἐμιροπούλα (97).
 Ἐρωτες Ε. α' 3θ'. Ε. β' 3.
 Εὐγενοῦλα 217.
 Ζαχαράκης 62.
 Ζέρβας 5.
 Ζερβοπούλα 99.
 Ἴλιος 98. 149. 221. 225. Ε. β' 10.
 Θεόλουγος Ε. β' 7.
 Θεός 147α. 233δ'. θ'. Ε. β' 3. 4.
 Θεριστής 170.
 Θεώνη 116.
 Ἰωάννης (μέγας) Ε. β' 5β.
 Καλομηνάς (Μάιος) Ε. β' 6.
 Καλούδης (ὄνομα βοϊδίου) 102.
 Καλύβας (Δημήτρης) 11.
 Κατσαντώνης 65α.β).
 Κιαμὶλ μπης 13.
 Κίτσος 47.
 Κολοκοτρωναῖοι 53α.γ. 60. 64.
 Κολοκοτρώνης (Γεώργιος) 64.
 — (Δημητράκης) 53α.
 — (Θοδωρῆς) 15. (29). 64.
 — (Κωνσταντῆς) 53α.β).
 Κοντογιάνναινα 63.
 Κοντογιάννης (Κωνσταντῆς) 63.
 — (Νικολάκης) 63.
 Κοντοδόδωρος 86β).
 Κουτσονίμας 5.
 Κυριάκαινα. Βλ. Μαυρομιχάλη.
 Κύριος 133. 176.
 Κύρκατης Ε.α' 4.
 Κωνσταντῆς. Βλ. Τουρκοκωνσταντῆς.
 Κωνσταντῆρας 51.
 Κωνσταντῆς. Βλ. Κωνσταντῆνος (Μικροκωνσταντῆνος).
 Κωνσταντῆς (44). 72α. 80. 210. Ε. β' 1.
 — Βλ. Κωνσταντῆνος (Μικροκωνσταντῆνος).
 Κωνσταντῆνος (Μικροκωνσταντῆνος) 69.
 70. 74. 81. 90α. 91. 92. 217. Ε.β' 4.
 Κωνσταντῆνος (Παλαιολόγος) Ε. β' 5α.β).
 Κώστας 45.
 — Βλ. Κωνσταντῆνος Μικροκωνσταντῆνος).
 Λαζαῖοι 68.
 — (γυναῖκες τῶν Λαζαίων) 68.
 Λάζος (Κώστας, Κώσταίνα) 68.
 — (Τόλιας, Τόλαινα) 68.
 Λαμπράκης 43.
 Λαμπρῆ 90α. 183. 236. Ε. β' 2.
 Λάμπρος. Βλ. Τζαβέλας.
 Λεβεντογιάννης 11.
 Λιάκαινα 59.
 Λιακατῆ. Βλ. Δέσπω.
 Λιάκος (Παναγιώτης) 58. 59.
 Λιβίνης 48.
 — (Γιώργης) 48.
 Λιογέννητη 74.
 Μάης 21. 46. 92. 101. 106. 122. 135ξε'.
 147α. 164. 166. 170. 171. 196. 197.
 232. 237. Ε.α' 4.
 Μαριά (τῆς Μ. ὁ ψυχογιός) 79
 Μάρου Ε. β' 7.
 Μαρουδῆ 136.
 Μάρτης 53γ. 132. Ε.α' 4.
 Μάρω 136.
 Μᾶς. Βλ. Μάης
 Μαυραῖλης 78β).
 Μαύρης (ὄνομα ἵππου) 76.
 Μαυριανός 81.
 Μαυρομάτης 49.
 Μαυρομάτο (ὄνομα βοϊδίου) 102.
 Μαυρομιχαλαῖοι 14.
 Μαυρομιχάλη (Κυριάκαινα) 14.
 Μαυρομιχάλης (Κυριακούλης) 14.
 — (Κωνσταντῆνος) 17.
 — (Πετρόμπεης) 14. (17).
 Μηλιόνης (Χρῆστος) 49.
 Μηνᾶς 78β).
 Μῆτρος 48.
 Μικροκωνσταντῆνος. Βλ. Κωνσταντῆνος.
 Μιτσομπόνος 5.
 Μοίραις 143.
 Μόστω. Βλ. Τζαβέλαινα.

- Μουσουχουσαῖοι 50.
 Μουσταφᾶς 58.
 Μουχτάρ Κλεισούρας 49.
 Μουχτάρ πασᾶς 5. 6.
 Μπακογιάννης. Βλ. Λεβεντογιάννης.
 Μποτσαραῖοι 5.
 Μπότσαρη (Λένω) 7.
 Μπότσαρης Γιάννης) 7.
 — (Γιώργης) 5.
 Μπουκουβαλαῖοι 67.
 Μπουκουβάλας (Γιάννης) 50.
 — (Δῆμος) 43.
 Μπραίμης 16. (17).
 Νικηταράς, Νικήτας 11. 15. 64.
 Νικηφόρος 74.
 Νίκος. Βλ. Νικοτσάρας.
 Νικοτσάρας 66α.β).
 Ξαντῆνον Ε. β' 6.
 Ὀδυσσεύς. Βλ. Ἀνδρόιτος (Λυσσέας).
 Ὁμέρ Βρονῆς 11.
 Παλιοπαπτοῦς Ε. β' 4.
 Παναγιᾶ 64. 73. 147α. 153. 154. 236.
 Βλ. Δέσποινα.
 Παναγιώταρος (Βενετσανάκης) 53α.β).
 Παπαφλέσας 13).
 Πάσχα Ε. β' 2.
 Πατριάρχης 10β).
 Πέπανος (ὄνομα ἵππου) 76.
 Πετρόμπεης. Βλ. Μαυρομιχάλης.
 Πετροτράχηλος 74.
 Πικροχάρωντας. Βλ. Χάρος.
 Πλαπούταιοι 12.
 Πούλια 46. 142.
 Ρήγας (90β).
 Ρήνη 85. 86α.
 Ρηνώ 86α.
 Σελιχτάρ. Βλ. Σιλιχτάρ.
 Σεντέμπερης 18β).
 Σιλιχτάρ Πόττας 5.
 Σκληραῖνα 86α.
 Σκληρός 86α.
 Σουλειμάνης 49.
 Σούφης. Βλ. Γιουσούφ Ἀράτης.
 Σπαχίδες 5.
 Σταθᾶς (Γιάννης) 67.
 Σταθούλας 48.
 Στέργιος 54.
 Τζαβέλαινα (Μόστω) 5.
 Τζαβέλας Λάμπρος 5.
 Τουρκοκωνσταντῆς 48.
 Τρεμαντάχελος 78β).
 Τρυγητής 170.
 Τσαμαδός 77.
 Τυρινῆ Ε. α' 1.
 Ὑπνος 148. 149. 150. 152.
 Ὑψωσαις Ε. β' 2.
 Φλεβάρης Ε. α' 4.
 Φουκάς. Βλ. Φωκάς.
 Φροσύνη (κυρά) 6.
 Φωκάς 74. 82.
 Φῶτα Ε. β' 2.
 Χάιδω (Σουλιωτοπούλα) 5.
 Χαλίλ μπές 11.
 Χάροντας. Βλ. Χάρος.
 Χαρόντισσα 220.
 Χάρος 78α.β. 92. 181. 192. 211-223.
 233α'. Ε. β' 4.
 Χάρος. Χ. μάννα 219.
 Χήρας υἱός 76. 77. 90β.γ).
 Χριστὸς 9β). 10β). 64. 154. Ε.α' 3ζ').
 Ε. β' 2. 3.
 — (τοῦ Χριστοῦ) 183.
 Χριστούγεννα Ε. β' 2.
 Χρόνης 56.
 Χρυσοκουβουκλιώτισσα 86α.

B.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

- *Αγαρηνοὶ 17.
 *Αγγλία 18α.
 *Ἅγια Λαύρα 10α.
 *Ἅγιά Σοφία 2. 10β. Ε. β' 5α.β.
 *Ἅγιος Λιᾶς 28.
 *Ἅγιος Τάφος 10β.
 *Ἄγραφα 65α.β.
 *Ἄδης 176. 222.
 *Ἄη Γιάννης 82. 92. Ε. β' 7.
 *Ἄη Γιώργης 72α. 77.
 *Ἄη Δονάτος 74.
 *Ἄη Θανάσης 39.
 *Ἀκρωτήρι (Κρήτης) 18β.
 *Ἀλαμάνια (Σπερχειός) 11.
 *Ἀλαμᾶνος 53α.
 *Ἀλησμόνη 206.
 *Ἀνάπλι 86α.
 *Ἀνατολή 72α. 148.
 *Ἀντριανόπολη 1.
 *Ἀπάνω κόσμος 207. 221. 222.
 *Ἀραβίνα 78β.
 *Ἀραπαῖδες 17.
 *Ἀραπῆδες 70.
 *Ἀραπιά 16. 18α. 86α.
 *Ἀρβανίταις 4. 5. 8. 25. 33. 54. 55. 56. 58. Βλ. Λιάπηδες.
 *Ἀρβανιτιά 5.
 *Ἀρβανίτισσαις 58.
 *Ἀργυροπούλι 66α.
 *Ἄρια (Λακεδαιμόνος) 53β.
 *Ἀρμενιά 172.
 *Ἀρμενοπούλα 172.
 *Ἀρμυρό (Ἡπείρου) 49.
 — (Θεσσαλίας) 58. 62.
 — (Μάνης) 17.
 *Ἀρνεσιᾶς βρύση 185.
 *Ἀρνης βουνά, λαγκάδια 184. 185.
 *Ἄρτα 7. 19. 49. 89.
 *Ἀττάλεια 88.
 *Ἀφράτης 89. Ε. β' 4 (Εὐφράτης).
- *Ἀφρίτης. Βλ. Ἀφράτης.
 Βαβυλώνα 92. Ε. β' 3.
 Βάλτος 49.
 Βαρδαριού κάμπος (44).
 Βενετιά 153. Ε. β' 3.
 Βενετσᾶνος 82.
 Βλαχομπουχτανιώτισσα 114.
 Βλάχος 106.
 Βλαχοῦλα 106.
 Βουλγαριᾶς κάμπος (44).
 Βουνιχώρα 52.
 Γαλατᾶς 86β.
 Γαλλία 18α.
 Γερακοβούνη 58.
 Γιάννενα, Γιάννινα 6. 7. 19. 61γ. 65α. 68. 87. 118.
 Γιαννιώτισσα 85.
 Γκιώνα 57.
 Γούρας βουνά ("Ὄθρος) 36 58
 Γραικοὶ 11.
 Γραμβούσα 18α.
 Δενῆς στράτα τση) Ε. β' 6
 Δερβενάκι 15.
 Δημουλά πύργος) 8.
 Δηρό 17.
 Δούναβης 89.
 Δύση 72α. 143.
 *Ἕλληνες 11. 12. 15. Ε. β' 4. 5α β.
 Βλ. Γραικοί, Ῥωμιοί.
 *Ἐλυμπος Βλ. Ὀλυμπος.
 *Ἐπαχτος 52.
 Ζάκυνθος 64.
 Ζητοῦνη, Ζιτοῦνη 11. 58.
 Ζίχνα 66β.
 Κακοσοῦλι. Βλ. Σοῦλι.
 Καλαματιανοῦλα 107.
 Καλὸ χωριὸ 22.
 Καλύβαις (Κρήτης) 18α.
 Καρπενίσι 48.
 Καρύταινα 64

- Κασάντρα 67.
 Καστανιά. Καστάνιτσα (Λακεδαιμόνος) 53α.γ.
 Καστρί 86α.
 Κατελᾶνος Ε.α' 5.
 Κατερίνα 68.
 Κάτω κόσμος 74. 199. 204. 205. 209. 222.
 Κεράσοβο 50.
 Κιάφα 5. 8.
 Κίσαβος 23.
 Κόκκινη μηλιά 143.
 Κονιαριά 23.
 Κόνιαροι 58. 73.
 Κόρηθος Κόρηθο, (Κόρηθος) 13. 86α.
 Κρήτες 18α.
 Κρήτη 18α.
 Κρούα βρύση 46 49.
 Κωστάρτσα 52.
 Λάλα 12.
 Λαλιώτισσαις 12.
 Λαμποβίτσα 5.
 Λαρισνοὶ 23.
 Λεβαδειά Βλ. Λιβαδιά.
 Λιάκουρα 21. 46. 52. 57.
 Λιάπηδες (Ἀρβανίταις) 8. 9α.β.
 Λιβαδιά 11. 22. (44). 95.
 Λοντάρι 64.
 Μάνη (17). 53β.
 Μαύρη θάλασσα 90α(;).
 Μαυρομηλιά. Βλ. Μηλιά.
 Μεσολόγγι 14.
 Μέτσοβο 19.
 Μηλιά (Λακεδαιμόνος) 53α.
 Μισίρι 18α.
 Μισιριώταις 18α.
 Μονεβασιά κρασί 74.
 Μοραϊτόπουλο 42.
 Μοριάς 4. 13. 210.
 Μπαρμπαρέσσοι 3.
 Μπαρμπαρία Ε. β' 11.
 Μπούμηλο 58.
 Μυστρᾶς 53α.
- Μῶρος Ε.α 5.
 Νάδης. Βλ. Ἄδης.
 Ὀλυμπος 23. 61α. 66α. 68.
 Παλιοβοῦνα 62.
 Παναγιᾶς πύργος 55.
 Παντάνισσα (ἐκκλησία) 74.
 Παράδεισο 201.
 Πάργα 9α.β.
 Παργινοὶ 9α.β.
 Παρίσι 18α.
 Πάτρα 4
 Πετρόλο 26.
 Πετροβούνη 14.
 Πλάτανος 86α.
 Πόλη (Κωνσταντινούπολις) 2. 85. 87 153. Ε. β' 5α.β. 6.
 Ποῦντα (Ἄκτιον) 19.
 Πράβι 66α.β.
 Πρέβεζα 9β.
 Προῦσα 88
 Ῥοῦμελη 15. 96.
 Ῥουμειωτάκι 42.
 Ῥουφιᾶς 195.
 Ῥωμανία Ε. β' 5α. 6.
 Ῥωμὸς 71. Ε. β' 1. 5β.
 Ῥωμιά 73.
 Σάλωνα Ἀμφισσα) 52.
 Σαρακηνὸς 70. 72α. Ε. β' 4.
 Σαρακηνικός ὄχλος Ε. α' 5.
 Σκάλα (Σαλώνων) 57.
 Σοῦλι 5 7. 8.
 Σουλιώταις, Σουλιώτισσαις 5.
 Σπαρτιατόγωνα 17.
 Σύρα (Συρία) 78β.
 Τάραρα 207.
 Τουρκάκι 73.
 Τουρκιά 5. 9α.β. 10α. 11. 17. 25. 26. 51. 52. 53α. 53. 65α. 70. Ε. α' 5.
 Τούρκισσαις 13.
 Τουρκόπουλος 86α.
 Τούρκος 5-11. 15. 17. 18α.β. 22 25. 26. (29). 30. 49. 50. 52-55. 59. 61β. 62. 66β. 67. 71. 73. 109. 143.

Ε. β' 1. 5α. 6. 11.
 Τούρναβος 68.
 Τριπολιτσά 13.
 Τρίχας γεφυρι 29. 129β.
 Τρωάδα 17.
 Τσουμέρακα 65β.
 Φήβα 86β.
 Φονιά κάμπος 44.
 Φραγκιά 2.

Φράγκος 18α. β. 82 109.
 Χαλκομάτα 11.
 Χάντακας 66α. β.
 Χελμός 135κα'
 Χιό 114.
 Χιώτισσα (97). 114.
 Χόρροβο 5.
 Χριστιανοί 17 18α β.
 Ωριάς κάστρο 73. (Ε β' 7).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

	Σελ.
	ε'
[ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ ΤΗΣ Α' ΕΚΔΟΣΕΩΣ]	1—29
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	1—29
1. (ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ)	3
2. ΤΗΣ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑΣ	4
3. ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ	6
4. Τὰ παλληκάρια τοῦ Μοριά κ' οἱ ἔμορφαίς τῆς Πάτρας	6
5. ΣΟΥΔΙΩΤΙΚΟ	7
6. ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ	9
7. ΤΗΣ ΔΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ	11
8. ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ	12
9. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ	13
10. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 21	15
11. ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ	15
12. ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΑΙΣ	18
13. ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΑ ΜΠΕΗ	19
14. ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΑΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ	20
15. ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΔΗ	21
16. ΤΟΥ ΜΠΡΑΪΜΗ	22
17. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ	23
18. Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΣΗ ΚΡΗΤΗΣ	26
19. 'Σ ὄλον τὸν κόσμον ἔαστεριά, 'ς ὄλον τὸν κόσμον ἤλιος	29
ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	31—84
20. Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια	33
21. Νά μουν τὸ Μάη πιστικός, τὸν Αὐγουστο δραγάτης	33
22. Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τῆ Λεβαδειά	34
23. ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΣΑΒΟΥ	36
24. Ἐνας αὐτὸς περήφανος, ἕνας αὐτὸς λεβέντης	38
25. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ	39
26. Μάννα, μ' ἔκαταράστηκες, βαρειά κατάρρα μοῦ εἶπες	40
27. Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις	40
28. Καλῶς ἀνταμωθήκαμε νέμεις οἱ νταρτιλῆδες	41
29. Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις	42
30. Ἀνάθεμά τα τὰ βουνά μὲ τὸ ξακόνι πῶχουν	43
31. Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καίμενα	43
32. Παιδιά, σὰν θέτε λεβεντιά καὶ κλέφταις νὰ γενῆτε	44

* Αἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἐπιγραφαὶ τῶν ἀσμάτων ἐτέθησαν ὑπ' ἐμοῦ.

	Σελ.
33. Ποῦ σουν, περιστεροῦλα μου, τόσον καιρὸ τοῦ λείπεις	44
34. ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ	45
35. Παιδιά, πῆρ' ὁ χινόπωρος, παιδιά, πῆρ' ὁ χειμῶνας	45
36. Θέλετε, δέντρα, ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε	45
37. Ἔχετε γειά, ψηλά βουνά, καὶ κάμποι μὲ τὰ ῥόδα	46
38. (Ο ΓΕΡΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ)	46
39. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ	46
40. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ	47
41. Τάντρειωμένου τάρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται	47
42. Παιδιά Μοραϊτόπουλα καὶ σεις Ῥουμελιωτάκια	48
43. (ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ)	49
44. Κάτου 'ς τοῦ Φονιά τὸν κάμπο	51
45. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ	53
46. Παίρνουν ν' ἀνθίσουν τὰ κλαριά κ' ἡ πάχνη δὲν τ' ἀφήνει	54
47. ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ	55
48. ΤΟΥ ΛΙΒΙΝΗ	56
49. ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΔΙΟΝΗ	57
50. ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ	58
51. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑΡΑ	59
52. ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗ	60
53. ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΥ ΒΕ- ΝΕΤΣΑΝΑΚΗ	62
54. ΤΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΥ	65
55. ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ	66
56. ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ	66
57. ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ	67
58. ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ	69
59. ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΑΣ	70
60. ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ	71
61. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ	72
62. ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ	73
63. ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ	74
64. ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ	75
65. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ	77
66. ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ	79
67. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΑ	82
68. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ	84
ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	85—115
69. (Ο ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ' Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ)	87
70. ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ	88
71. Κάτου 'ς τὴν ἄσπρη πέτρα καὶ 'ς τὸ κρυὸ νερὸ	90

	Σελ.
72. (Η ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΑΥΓΕΡΗ, Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)	
Α' (Η Ἀντρειωμένη Αὐγερὴ καὶ ὁ Σαρακηνός)	91
Β' (Η Κλεφτοπούλα)	93
73. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ	94
74. ΤΗΣ ΔΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ	96
75. (Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ)	106
76. Χήρας ὕγιος λατρεῖσι τριὰ καλὰ ἄλογα	110
77. (ΤΟ ΠΑΛΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΑΜΑΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΤΟΥ)	111
78. (Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)	113
ΠΑΡΑΛΟΓΑΙΣ	117—158
79. (ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ)	119
80. (Τ' ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΡΦΙ \ Κ' Η ΚΑΚΗ ΓΥΝΑΙΚΑ)	120
81. (ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΡΦΗΣ ΤΟΥ)	122
82. (ΤΗΣ ΑΠΟΔΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗΣ)	125
83. (ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΓΙΝΕ ΝΥΦΗ)	128
84. (Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΓΕΜΕΝΟΥ)	131
85. (ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ)	134
86. Α'. Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα	136
Β'. Ἔχει ὁ Κοντοθόδωρος, ἔχει ὁμορφὴ γυναῖκα	138
87. Ἀνδροῦτσος ὁ πρᾶματευτῆς, Ἀνδροῦτσος ὁ στρατιότης	140
88. ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ	142
89. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ	144
90. (ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΠΗΤΗ)	147
91. (Η ΜΑΝΝΑ Η ΦΟΝΙΣΣΑ)	152
92. (ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ)	155
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ	159—193
93. ΠΩΣ ΠΙΑΝΕΤ Ἡ ΓΗ ΑΓΑΠΗ	161
94. Τὸ παλληκάρι τὸ καλὸ παράκαιρα γεράζει	161
95. ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟ ΒΟΤΑΝΙ	162
96. Ὡς τὴ Ῥούμελη εἶν' ἓνα δέντρο	162
97. Κάποια Ἐμίρισσα, κάποια κυρὰ μεγάλη	163
98. Ἐδῶ 'ς αὐτὴ τὴ γειτονιά δὲν πρέπει νὰ εἶν' φεγγάρι	163
99. ΤΗΣ ΖΕΡΒΟΠΟΥΛΑΣ	164
100. (Η ΠΑΠΑΛΟΠΟΥΛΑ ΜΕ ΤΑ ΜΗΛΑ)	165
101. Δυσκοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ καὶ τὰ βουνά γιὰ χιόνια	165
102. Πίσω μπροστὰ τ' αἶψη Δημητριοῦ, 'ς τὸ ἔμπα τοῦ χειμῶνα	165
103. Τοῦ νιοῦ γὼ μῆλο τοῦ στεῖλα καὶ μοῦ δῶκε γαϊτάνι	166
104. Ὡς τὸ παρεθύρι κάθεται ἡ πεθερὰ κ' ἡ νύφη	167
105. (Η ΚΑΚΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ)	167

	Σελ.
106. Βλαχοῦλα νεροβόλας ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα	168
107. Σέ εἶδα καὶ σέ λυπήθηκα ὁπότε γέρον ἄντρα	168
108. Νά χα νεράντζι νά ῥηχνα σὸ πέρα παραθύρι	169
109. Χαίρεται ὁ πεῦκος ἔς τοῖς δροσιαῖς κι' ὁ ἔλατος ἔς τὰ χιόνια	169
110. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΣΗ ΚΟΡΗΣ	170
111. Μάννα, ἔς τὸ περιβόλι μας καὶ ἔς τοῖς πορτοκαλιαῖς μας	170
112. Σὰ μῆλο ποῦ εἶναι ἔς τὴ μηλιά, τὸ παραγινωμένο	170
113. Ποιὸς ἦταν ποῦ τραγοῦδαγε ἔχτες τὸ βράδου βράδου	171
114. Καράβι ἐρχέται ἀπὸ τὴ Χιὸ	171
115. Ὁ τοῦ παπᾶ τὰ παραθύρια	172
116. Δυὸ λειμόνια χεῖς ἔς τὸν κόρφο	172
117. Ὁ αὐγερινὸς κ' ἡ πούλια, τᾶστρα τῆς αὐγῆς	173
118. Δικό μου ἦταν τὸ φταίξιμο	173
119. Ὡς τὰ τώρα τὴν καρδιά μου	174
120. ΤΟ ΠΕΘΥΜΙΟ	174
121. Ἀπὸ τὴ γῆς βγαίνει νερό, κι' ὄχι τὴν ἐλιά τὸ λῆδι	174
122. Τί μὲ τηρᾶς ὁποῦ γελῶ καὶ λές δὲν ἔχω ντέρτι	175
123. Διαβαίνω ἀπὸ τὴν πόρτα σου, σὲ βλέπω χολιασμένη	175
124. Κόρη, ὅταν ἐφιλιώμαστε, νύχτᾶ ἦταν, ποιὸς μᾶς εἶδε	176
125. Ἐγὼ περνῶ καὶ δὲ μιλῶ κ' ἡ κόρη χαίρετᾶ με	176
126. Κόκκιν' ἀχειλί ἐφίλησα κ' ἔβαψε τὸ δικό μου	177
127. Ποτάμι νέπλημμύρισε, σὲ περιβόλι μπαίνει	178
128. (Ἡ ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)	179
129. Α'. Μιὰ κόρη πικροτραγοῦδαε ἀπὸ κρυσταλλένιον πύργο	182
Β'. Κόρη ξανθὴ τραγοῦδαγε ἔς τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι	183
130. Τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο, μῆλο μου μυρωδάτο	184
131. Αὐγερινὸς θεὸς νά γενῶ, νά ρθῶ ἔς τὴν κάμαρή σου	184
132. Ἡ ΓΙ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ	185
133. Κόρη λυγερή, ξαθὴ καὶ μαυρομάτα	185
134. ΤΟ ΘΡΗΝΟΣ ΤΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ	185
135. ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ (Παινέματα τῆς ἀγαπητικῆς)	186
(Παινέματα τοῦ ἀγαπητικοῦ)	186
(Παλιαῖς ἀγάπαις)	186
(Καίμοι καὶ βάσανα τῆς ἀγάπης)	187
(Πόθοι)	190
(Παράπονα)	190
(Χωρισμός)	190
(Ἀπιστίαις)	191
(Ἡ δύναμη τῶν ματιῶν)	191
(Φιλήματα)	192
(Παντρειά)	192
(Πεισματικά)	192

ΝΥΦΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

136. Ἐγὼ περνῶ κι' ἀντιπερνῶ ἔς τῆς Μαρουδῆς τ' ἄλφονι	197
137. Εἰς ἀρρεβωνιασμένο	197
138. Χαρά ἔς τὴν κόκκινη μηλιά, χαρά ἔς τὸ παλληκάρι	198
139. Καμάρι ἔχουν τὰ πρόβατα, καμάρι ἔχουν τὰ γίδια	198
140. ΟΤΑΝ ΚΟΣΚΙΝΙΖΟΥΝ Τ' ΑΛΕΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΨΩΜΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ	199
141. ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ, ΟΤΑΝ ΓΕΜΙΖΟΥΝ ΤΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑ	199
142. ΟΤΑΝ ΠΑΝ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ	200
143. ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΠΡΟΤΟΥ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ	200
144. ΟΤΑΝ ΕΞΕΚΙΝΑΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ Η ΝΥΦΗ	201
145. ΟΤΑΝ ΦΘΑΝΟΥΝ Εἰς ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΓΑΜΒΡΟΥ	201
146. ΟΤΑΝ ΡΑΒΟΥΝ ΣΤΟΝ ΠΑΣΤΟΝ ΒΑΤΟΝ	202
ΟΤΑΝ ΚΙΣΣΟΝ	202
147. Α'. Τώρα τὴν αὐγὴ, τώρα ἡ αὐγὴ χαράζει	202
Β'. Ἐνας ἄγουρος κ' ἕνας καλὸς στρατιώτης	203

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

205—210

148. Ὑπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα, πάρε καὶ τοῦτο	207
149. Νά μοῦ τὸ πάρης, Ὑπνε μου, τρεῖς βίγλαις θὰ τοῦ βάλω	207
150. Ὑπνε μου, κ' ἔπαρέ μου το, καὶ ἄμε το ἔς τὰ περιβόλια	208
151. Γιόκα μ', ὅταν σ' ἔκανα	208
152. Χῆνα μόν, ἄπλωσ' τὰ φτερά, νά πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου	208
153. Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγὴ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι	209
154. Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι θρέψε τὸ παιδί μου	210

ΚΑΛΑΝΔΑ. ΒΑΪΤΙΚΑ

211—216

155. ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ	213
156. ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ ΑΝ ΕἶΝΑΙ ΓΕΩΡΓΟΣ	213
157. ΣΤΟΝ ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ	214
158. Εἰς τὸν προεστον τοῦ χωριοῦ	214
159. Εἰς τὴν κυρά	214
160. Ἄλλο στήν κυρά	215
161. ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΓΙΟ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ	215
162. ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΓΙΟ	215
163. ΣΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ	216
164. ΤΟΥ ΜΑΗ	216

	Σελ.
	217—226
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ	
165. (Η MANNA ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΗΜΕΝΟΥ)	219
166. Σ' ἀφήνω γειά, μαννούλα μου, σ' ἀφήνω γειά. πατέρα	221
167. Τὴν ξενιτειά, τὴν ἀρφαναιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη	222
168. Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο	222
169. Νεραντζούλα φουντωμένη, ποῦ εἶναι τ' ἀνθή σου	223
170. Ἐνα πουλί θαλασσινὸ κι' ἄλλο πουλί βουνήσιο	224
171. Τωρὰ εἶναι Μάης κι' ἀνοιξη, τωρὰ εἶναι καλοκαίρι	225
172. (Η ΜΑΓΙΣΣΑ)	225
	227—240
ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ	
173. ΟΤΑΝ ΕΞΨΥΧΗΣΗ	229
174. Ὁ σὺ τοῦ πικραμένου τὴν αὐλὴ ἥλιος δὲν ἀνατέλλει.	229
175. Πρέπει ἢ γῆς νὰ χαίρεται, πρέπει νὰ καμαρώνη	229
176. Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κ' ἐστόλισε τὸν κόσμον	230
177. Μέσα ἢ καρδιά μου μὲ πονεῖ, μὰ δὲν ἤξεύρω τί ἔχει	230
178. Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιάς μου	230
179. Τὰ ρούχα μου καὶ τὰ καλὰ ὄποιος τὰ βρῆ, ἄς τὰ πάρη	231
180. Τὰ μοιρολόγια τὰ σωσα, τὰ δάκρυα μου στερέψαν	231
181. Ἐγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου τρεῖς βάρδαις εἶχα βάλῃ	231
182. Τήρα μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ, ὁποῦ γεννάει κι' ἀρνεῖται	232
183. ΟΤΑΝ ΣΗΚΩΝΟΥΝ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟΝ	232
184. Παράγγειλέ μου, μάτια μου, τὸ πότε θέλεις νὰ ρθῆς	232
185. Εὐτοῦ ποῦ κινήσες νὰ πᾶς ἔς τὸ μακρυνὸ ταξίδι	233
186. Ἀιτὸς ξεβγα νει ἀπὸ τὴ γῆ, καϊμένα εἶν' τὰ φτερά του	234
187. Εἶχα μηλιὰ ἔς τὴν πόρτα μου καὶ δέντρο ἔς τὴν αὐλὴ μου	234
188. Ποιὸς ἦταν κείνος πῶβανε φωτιά ἔς τὸ περιβόλι	234
189. Θιαμαίνομαι, ξενίζομαι καὶ μοναχὸς θιαμάζω	235
190. Εἰς ΧΗΡΑΝ	235
191. Χήρα σπερῶνει ἔς τὸ βουνό, κανεὶς δὲν τὴ μαζώνει	236
192. Εἰς ΑΓΟΥΡΟΝ	236
193. Δὲν εἶναι κριμα κι' ἄδικο, παραλογιὰ μεγάλη	236
194. Ἦλιε μου, πῶς ἐβιάστηκες νὰ πᾶς νὰ βασιλέψῃς	236
195. Δὲ σῶμοιαζε, λεβέντη μου, ἔς τὴ μαύρη γῆς γιὰ νὰ μπῆς	237
196. Δὲ σῶπρεπε, δὲ σῶμοιαζε ἔς τὴ γῆ κρεβατοστρώση	237
197. Τὸ νιδ ποῦ συνεβγαίνουμε τί ἔχουμε νὰ τοῦ ποῦμε	237
198. ΤΗΣ ΜΑΝΝΑΣ Εἰς ΠΑΙΔΙ	238
199. Ἐσύ, παιδί μου, ἐκινήσες νὰ πᾶς ἔς τὸν Κάτου κόσμον	238
200. Ὅποιὰ χάσε τὸν ἄντρα της, ἔχασε τὴν τιμὴ της	238
201. Εἰς ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ	238

	Σελ.
	239
202. Ἐμέναν τὸ παιδάτσι μου μένιν ἐτάξιέ μας	239
203. Ποῦ πᾶς περιστράκι μου, νὰ φταίωσῃ τὴ φοβιά σου	239
204. Πουλᾶκι νεῖχα ἔς τὸ κλουβὶ καὶ τὸ εἶχα ἡμερωμένο	240
205. Μέσ' ἔς τὰ μπα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ ἔς τὰ βγα τοῦ χειμῶνα	240
206. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΜΑΝΝΑΣ Εἰς ΚΟΡΗΝ	240
	241—254
ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ	
207. Κάτου ἔς τὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κρουπαγωμένα	243
208. Τώρα ἔς τὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὶ διαβαίνω	243
209. Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζήλετες αὐτοῦ τοῦ Κάτου κόσμου	244
210. Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γεραμῖνα	244
211. Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοί εἶν' οἱ κάμποι	245
212. Γιὰ ἰδέεσ καιρὸν ποῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ σὲ πάρῃ	245
213. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ	245
214. (ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)	246
215. (ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΙΟΥ)	247
216. ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΘΙΩΤΗ	248
217. ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ	250
218. Γιατί εἶναι μαῦρα τὰ βουνά καὶ στέχουν βουεχωμένα	251
219. Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ θάισῃ	252
220. (ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)	252
221. Ἦλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κοσμογεμιστή μου	253
222. (Η ΛΥΓΕΡΗ ΣΤΟΝ ἈΔΗ)	253
	255—262
ΓΝΩΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ	
223. Χαρήτε, νιοί, χαρήτε, νιαῖς, κ' ἡ ἡμέρα ὀλοβραδιάζει	257
224. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΝΙΑ	258
225. Μὰ γὼ τὸν ἥλιο ἀνάμωσα ποτὲ μὴν τραγουδήσω	259
226. Ο ΞΕΝΙΤΗΜΟΣ	259
227. Ο ΜΠΙΣΤΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ	260
228. ΟΙ ΜΑΔΑΡΙΤΑΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΩΜΕΡΙΤΑΙΣ	260
229. (ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΕΡΝῆ ΤΟ ΧΟΡΟ)	260
230. Πρίγνου νὰ γίνῃ τὸ κακὸ καὶ τελειωθῇ τὸ πρᾶμα	261
231. Ο ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ	261
232. Ὁ δίσκος κι' ὁ βασιλικὸς καὶ τᾶσπρο καρσοφύλλι	261
233. ΔΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ	263—267
	265
ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΒΛΑΧΙΚΑ	
234. Ἄλεθε, μύλο μου, ἄλεθε	265
235. Τώρα εἶν' Ἀπρίλης καὶ χαρά, τώρα εἶναι καλοκαίρι	266
236. Βγήκαν κλέφταις ἔς τὰ βουνά	23

ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΑ

	Σελ.
237. Ἀπρίλη Ἀπρίλη δροσερὴ καὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια	271
238. Φίλοι, γιατί δὲν τρώτε καὶ δὲν πίνετε	272

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α. ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ	275—283
1. ΕΠΙ Τῆ ΔΙΑΦΥΓῆ ΛΑΒΕΙΟΥ ΚΟΜΝΗ ΤΟΥ	275
2. ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ	276
3. ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ	276
4. Ἄσπρη ξανθή πανέμορφη, Κύρκης ταξιδεύει	281
5. (ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)	282
6. [ΔΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ]	283

Β. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ

284—303

1. Γκιουμουτζίνας. Η ΚΟΥΣΤΑΝΤΗΣ	284
2. Ἀστυπалаίας ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ	285
3. Λέσβου. (ΕΥΧΕΤΙΚΟΝ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΙΩΝ)	286
4. Κύπρου. ΤΟ ΤΡΑΟΥΙΝ ΤΟΥ ΔΙΕΝΗ	289
5. Τραπεζούντος. (ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ)	293
6. Κερασούντος Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΝ	296
7. Καπαδοκίας. ΤΟΥ ΜΑΡΟΥΣ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ	299
8. Γσακωνιάς. Πουλάτζι ἔμα ἔχα τθὸ κουιδί	300
9. Καλημέρας. Ἀγάπησον, ἃ τέλη ν' ἀγαπήση	301
10. Κοριλιάνου. Ἦλιο μου, εἰ ποῦ πάει; Μείνο νὰ δῆ	302
11. Βόβας. Διαφάνει τσαι σκοτάζει βιάτα ἕνα πενσέρο	302
12. Βόβας. Πέ μου τσαι τί σόκαμα γρουλίλη	303

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΤΜΗΜΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ	304
ΠΙΝΑΞ ΟΠΟΘΕΝ ΠΑΡΕΛΗΦΘΗΣΑΝ Τ' ΑΣΜΑΤΑ	305
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ· Α'	340
Β. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ	343

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΑΙ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ:
 ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ. Ἐν Ἀθήναις 1899-1902. (Ἐπίσημοι τόμοι ἐκ σελίδων
 δυν ἐν ὄλφ 2752. Τιμὴ ἑκάστου τόμου δρ. 40).
 ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ. Ἐν Ἀθήναις 1904. (Δύο τόμοι ἐκ σελίδων 1848.
 Τιμὴ ἀμφοτέρων τῶν τόμων δρ. 80).
 Ἐδρίσκονται ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ τῆς «Ἐστίας» I. Δ. Κολιάρου,
 ὁδὸς Σταδίου 44.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ. Ἐν Ἀθήναις 1920-1921. [Ἐκδοσι
 Λαογραφικοῦ Ἀρχείου]. (Δύο τόμοι ἐκ σελίδων 680. Τιμὴ
 ἑκάστου τόμου δρ. 10).
 Ἐδρίσκονται ἐν τῷ «Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ» (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη).

ἘΚΔΟΣΗ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ἘΣΤΙΛΕ.